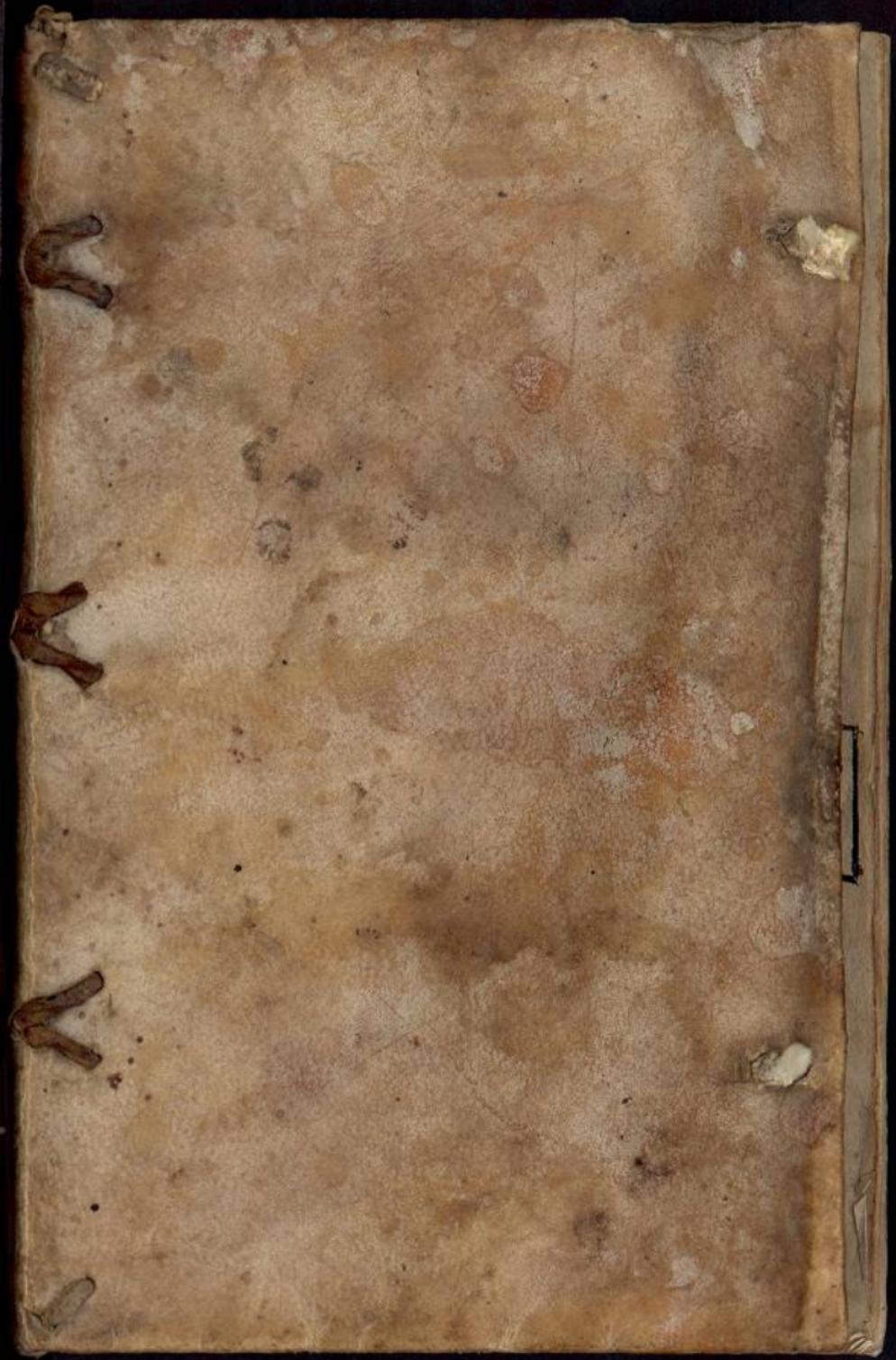

533
CEL

nis agitare soliti sumus: atq; inibi inspersa quædam sophismata
& ænigmata oblectatoria.

CAPUT II.

Saturnalia. Aturnalia Athenis agitabamus hilare prorsum ac modeste,
Remittere animum. Non (ut dicitur) remittentes animū. Nam remittere (inquit Musonius) animum, quasi amittere est: sed demulcentes eum paulum atq; laxantes iucundis honestisq; sermonum illecatiōnibus. Cōueniebamus autē ad eandem cœnam cōplusculi, qui Rhomani in Græciā ueneramus, quiq; easdē auditiones, eosdemq; doctores colebamus. Tum qui & coenulam ordine suo curabat, præmium soluenda quæstionis ponebat, librum ueteris scriptoris uel Græciū uel Latinum, & coronam ē lauro plaxam: totidem que res quærebat, quot homines isthic eramut. Cumq; eas omneis exposuerat, rem locumq; dicēdi.

Quæstione igitur soluta, corona & præmio donabatur. Ita autē transmittebatur ad eum qui sortito successerat. Iaq; in orbem uice pari seruabatur. Si nemo dissoluebat quæstionis eius nodum, præmiū ipsum et corona deo, cuius id festum erat dicabatur. Quærebantur autē res huiuscmodi, aut sententia poëtæ ueteris lepide obscura, non anxiæ, aut historiæ antiquioris requisitio, aut decreti cuiuspiam ex philosophia perperam inuulgati purgatio, aut captionis sophisticæ solutio, aut inopinati rariorissq; uerbi indagatio, aut tempus item in uerbo perspicuo obscurissimum. Itaq; nuper quæsita esse memini numero septem, quoru prima fuit enarratio horum uersuum, qui sunt in satyris Q. Ennij, uno multifariam uerbo concinniter implati, quorum exemplum hoc est:

Frustrari. Nam qui lepide postulat alterum frustrari,
Quem frustratur, frustra cum dicit frustra esse.
Nam qui se frustrari, quem frustra sentit,
Qui frustratur, is frustra est: si non, ille est frustra.

Vxores comunes. Secunda quæstio fuit, quonā modo audiri atq; accipi deberet, quod Plato in ciuitate quam in libris suis condidit, & platoeas fingebat, xgovias tās yuvacīges esse censuit: & præmia uiris fortibus

Res Cap C 533 CEL

COMEN- tarij in septem Psal- mos pœnitentiales: in quibus nōnulla loca scripturarū difficilia elu- cidantur, & multæ hæreses huius tēpe- statis revincuntur. Per fratrē Domini- cū de Celaya, in sacra Theologia

I Præsentatū, ordinis Præ-
dicatorum.

BIBLIOTHEQUE
CCD
TOULOUSE
UNIVERSITÉ

Bibliothèque
Capucins
Toulouse

SALMAN
Excudebat Ioannes a Canqua.
M. D. LXVIII.

Habitā priūs approbatio-
ne, & Ordinis, & Diocæsa-
ni, iuxta tenorem Concilij
Tridentini.

Accessit & Index ab eodem auto-
re locupletissimus omnium sententia-
rum, quæ præcipua sunt in toto opere.

Licencia.

O N Philippe por la graciā
de Dios , Rey de Casti-
lla, de Leon, de Aragon, de
las dos Sicilias, de Ierusalē,
de Nauarra, de Granada, de
Toledo, de Valéccia, de Ga-
lizia, De Mallorcias, de Se-
uilla, de Cerdeña, de Cordo-
ua, de Corcega, de Murcia, de Iaen, delos Algar-
ues de Algecira, de Gibraltor, Conde de Fládes
y Tirol. &c. Por quanto por parte de vos Fray
Domingo de Celaya Presentado en la orden de
los Predicadores nos fue hecha relaciō que vos
auiades hecho vn tractado y cōmentarios sobre
los siete Psalmos penitenciales, de mucha utili-
dad y beneficio , de que haziades presentacion,
y atento el trabajo q en ello auiades tenido,nos
suplicastes los mandassemos ver y daros licēcia
para que le pudiesedes imprimir y priuilegio pa-
ra le vēder, o como la nuestra merced fuese. Lo
qual visto por los del nuestro consejo, por quan-
to en el dicho libro se hizo la diligencia que la
Pragmatica por nos agora nueuemente sobre
ello hecha, dispone:fue acordado que deuiamos
mandar dar esta nuestra carta para vos en la dia-
charazō, y nos touimmos lo porbiē:y por la pre-
sente damos licencia y facultad a qualquier im-
pressor destos nuestros reynos para que por esta
vez pueda imprimir el dicho libro que de suyo
se haze mencion sin que por ello cayga ni incur-

Licencia.

ra en pena alguna: y mandamos que la tal impresion se haga del dicho libro original que va rúbricada cada plana y firmado al fin del de Pedro de Marmol nuestro escriuano d'camara, de los que en nuestro consejo residen, y despues de impresso no se pueda vender ni veda el dicho libro sin que primero se trayga al nuestro consejo juntamente con el dicho original, para que se vea si la dicha impression está conforme al original y se talle en lo que cada libro se quiere de véder, si pena de caer y incurrir en las penas contenidas en la dicha Pragmatica, y leyes de nuestros reynos, y mas dela nuestra merced: y a diez mil marauedis para la nuestra camara. Dada en Madrid, a nueue dias del mes de Septiembre, de mil y quinientos y sesenta y ocho años.

*D. Cardinalis
Segunt.*

El Doctor Diego Gasca.

*El Licenciado
Fuenmayor.*

*El Licenciado
Juan Thomas.*

*El Doctor Francisco
Arias de Lienana.*

*El Licenciado Don
Antonio de Padilla.*

Yo Pedro del Marmol escriuano de camara de su catholica Magestad, la fiz escreuir por su mandado, con acuerdo de los del su Consejo.

El Rey.

PO R quanto por parte de vos el Presen-
tado Fray Domingo de Celaya dela or-
den de sancto Domingo, nos fue hecha
relacion, que vos auiaades compuesto un
libro sobre los Psalmos penitenciales, y
se os auia dado licēcia para lo poder imprimir, y por
que no auiaades llevado priuilegio para q vos, o quic
uestro poder ouiere, y no otro alguno pudiesedes
imprimir el dicho libro, los Impresores no lo qrian
imprimir sino a costa vuestra, y que vos no teniades
posibilidad para lo poder imprimir, por lo qual nos
supplicastes os mādassemos conceder priuilegio por
diez años, para que vos, o quié uestro poder ouiesse
pudiesedes imprimir el dicho libro, y no otra perso
na alguna, o como la nuestra merced fuese. Lo qual
visto por los del nuestro Cōsejo, y como por su man
dado se fizieron las diligencias q la pragmatica por
nos hecha sobre la impression de los libros dispone,
por os hazer bien y merced fue acordado qre deuia
mos mandar dar esta nuestra cedula en la dicha razō
y nos tuuimos lo por bié. Y por la presente os damos
licencia y facultad, para que por tiempo de seys años
primeros siguientes que corran y se cuéten desde el
dia de la fecha desta nuestra cedula en adelante vos
o la persona que uestro poder ouiere podays impri
mir y vender el dicho libro que de suyo se hize men
cion, y mandamos que durante el dicho tiempo qual
quier Impressor destos nuestros reynos y señorios
que vos quisieredes y señalaredes, imprima el dicho
libro sin que otra persona alguna le pueda imprimir
ni vender sin vuestra licencia, so pena que el que lo
imprimiere y vendiere, aya perido y pierda todos y
qualesquier libros y moldes q imprimiere y vēdiere.
con que primero que se venda lo ayays de traer y pre
sentar ante los del nuestro Consejo juntamente con

el original q en el se vio, que va rubricado y firmado
al cabo de Pedro del Marmol nuestro escriuano de
camara, de los que residen en el nuestro consejo, para
q se vea si la dicha impression esta conforme al origi-
nal, y se os tasce el precio que por cada volumen ouie-
redes de auer. Y mandamos a los del nuestro Conse-
jo, Presidentes y Oydores de las nuestras audiencias,
Alcaldes, Alguaziles dela nuestra casa y corte y Châ-
cillerias, y a todos los Corregidores, Asistente, Go-
uernadores, Alcaldes mayores y ordinarios, y otros
jueces y justicias qualesquier d todas las ciudades, vi-
llas y lugares de los nuestros reynos y señorios, ainsi
a los que agora son como a los que seran de aqui ade-
lante, que vos guarden y cumplan esta nuestra cedula
y merced que assi vos hazemos, y contra el tenor
y forma della vos no vayan ni passen, ni consentan
yr ni passar por alguna manera, so pena dela nuestra
merced y de diez mil maravedis para la nuestra ca-
mara. Fechada en el Scorial a diez dias del mes de No-
viembre de mil y quinientos y sesenta y ocho años.

Yo el Rey

Pormandado de su Magestad.

Antonio de Eraffo.

A D M O D U M
Illustri, D.D. Petro de Deça,
curiæ Granatensis Præsidi, atq; Sūmo
Chācellario, Frater Dominicus de Ce
lāya, in sacra Theologia Præ
sentatus, ordinis Præ
dicatorum.

S.

I quando sacrarum li
terarū studiosis, sacra
volumina omni stu
dio atq; solertia specu
lari, animo esse d̄buit,
dignissime Preses, ma
xim è his nostris calamitosis tempori
bus, quādoquidem h̄eretici, ecclesiæ ca
tholice hostes, in sacrorū eloquiorū in
terpretatione, venena sua omnibus pro
pinare impēdiō studēt. Quæ cūm suo,
& non veterum patrum, neque eccle
siæ sensu, interpretari nituntur: quam
plures ex populo Christiano, qui pru

zientes auribus, nouis & insolitis rebus
inuigilat, facile ad sua peruersa dogma-
ta pertraxerunt. Quod satis excidium
Belgicum, atq; nuperrime Gallicum,
in maximā tortius Christianitatis per-
niciem, nobis ostendit. Atq; ob id, qui
sacras literas probē & in sensu catholi-
co interpretantur, maximum, & gratis
sum Deo obsequium præstant, cūm
per hoc Christi fideles in fide antiquo
rum & officio cōtineantur, simul & he-
reticorum conatus eludātur. Quoniam
per hoc efficitur, vt eisdem armis, qui-
bus hærētici aduersus fideles dimicant,
contrā orthodoxi Doctores eos pro-
sternant, atq; populum Christianum
in antiqua & vera fide cōtineat. Qua
propter summa cūm obseruatione ve-
neror eos, qui hoc turbulentō seculo,
ea dexteritate, qua decet, sacra eloquia
interpretantur, & elucidant. Neque ve-
rō reperiās plures, eorum vel maximē
authorū, qui ab exteris nationibus ad
nos deferūtur, qui ea puritate, qua opus
esset,

esset, suos commentarios in sacra volu-
mina depromant. Si enim consideratē
& attentissimē legantur, aliqui ex illis
apertos errores inter orthodoxa do-
gmata respersos continere videbūtur.
Alij verò latenter venena sua, quibus
ipsi infecti sunt, obscuris & fucatis ver-
borum folijs recōdere nituntur, vt vel
sic incautos & ineruditos lectores in-
escare valeāt. His enim insidijs magnā
orbis christiani partem, à Christi cor-
pore, quod est ecclesia segregatam, im-
manis illa bestia (Sathanam intellige)
iam deuorauit. Neq; verò nunc alijs ar-
tibus vtitur, quām & ab initio semper
vsus est. Facile enim perspicit, vt est nō
minus calidus quām truculentus, aperi-
to Marte si congreedi velit, nihil se pro-
ficere posse. Quamobrem lōgē alia se
forma exhibet, quām ea, quā est ipsius
propria, quām si cernere liceret, auer-
terentur è vestigio mentes omnium,
ac simul vt vidissent mōstrum horren-
dum, ingens, non modò vocem nō au-

251 ¶ 5 dirent,

dirent, sed nec aspectum eius ferre pos-
sent. Verum transfigurat se in ange-
lum lucis: & quibus armis olim caput
nostrum, dominum nostrum Iesum
Christum, in deserto cum esset, aggres-
sus est, ijsdem membra nunc quoque il-
lius impedit, sub umbraculis diuinæ le-
gis decipere conatur incautos, ac suæ
fraudi sacræ scripturæ prætendit autho-
ritatem, & (ut Ambrosius inquit) per
verba legis legem impugnat: nam pro
prium sensum verbis astruit legis, ut
suæ mentis prauitatem, legis authorita-
te cōmendet. Propter quod cōmenta-
rios in sacra Biblia, quos quotidie ad
nos deuehi cernimus, non oscitantes,
sed maxima cum diligentia legere de-
bemus. Nisi nanq; lethifero somno o-
mnes in Hispania sopiti sumus, nunc
cum finitimas nationes in fide naufra-
gium fecisse cernimus, metu ac pauore
cōcutiamur oportet. Accipe ergo has
qualescunq; nostras in septē Psalmos,
quos pœnitētiales vocat, lucubratiūcu-

las

las, ex antiquorū patrū sensu decerptas.
Quas initio quidē non ut typis manda-
rem, sed ut aliquā explicationem ex le-
ctione ferē omnium antiquorū compa-
ratam, mecū haberem, ex diuersis au-
thoribus collegi: ut animū ad superna-
meliū erigere valerem. Sed cū postea
certis de causis, hoc meū opus in publi-
cum euulgare decreuerim, volui tibi il-
lud dicare. Cui enim meliū dirigere
meos labores potuisse, q̄ Dominatio-
ni tuæ? Cōpertum enim habeo, quām
inter tuos, multis antē annis, me semper
habueris, cuiq; semper ego deditissimus
fui. Habes ergo Præses dignissime com-
mentarios in septē Psalmos pœnitētia-
les, quibus Rex & Propheta Dauid, assi-
due Dei opē atq; misericordiam inter-
pellat. Neq; enim externa negotia, qui-
bus ex munere regio implicitus erat,
adeò eū præpediebant, quin precationi-
bus continuis ad Deū animum suū eri-
geret. Quem imitari deberēt & reges,
& qui ad rem publicam regis vices exe-
quun-

quuntur, ut aliqua tēpora haberent sele
cta, quibus negotijs forensibus à se abdi
catis, ad scipios reuersi, precationibus
ad Deū assiduis animū erigerent. Hoc
ipsum & in Daniele intueri licet, qui cū
in Perside secūdus à rege haberetur, o
mniaq; negotia amplissimi regni Persa
rum atq; Medorū ex ipso pēderent, tri
bus tamen tēporibus in die flectebat gē
nua contra Hierusalē, & adorabat. Nec
tanta moles curarū, quibus premeba
tur, in amplissimorū regnorū negotijs,
animū eius detinere potuit, quin sibi ha
beret selecta quædā tēpora, quibus ora
tioni vacaret. Hos ergo Psalmos si attē
tē legere volueris, animum in virtu
te, quæ tibi velut genuina est, cōtinebūt,
& ab his, quæ terrena sunt, abstractūt,
magnis meritis referūt ad superna & ce
lestia erigent. Vale, & hoc meū exiguū
munus ea qua soles benignitate suscipe.
Etuo cōnobio. S. Ihesoni Taurēsis No
nis Iunij, anni. 1568.

— 111 —

C O M M E N-
T A R I O R V M I N
septem Psalmos pœni-
tentiales autoris
præfatio.

Agnam aduersus pecca-
tum munitione esse, scri-
pturarum lectionem, ma-
gnum præcipitium, pro-
fundum barathrum, scri-
pturarum ignorationem, cuius vel me-
diocrem notitiā scripturarum habenti,
facile exploratū erit. Omnia nāq; af-
fectionū humanarum, cōgrua remedia
à scripturis habētur. Nam animū homi-
nis, aduersus quoslibet temptationum im-
pulsus, cōtra quoscūq; tempestatum ac
procellarum quālibet graues incursum,
possunt reddere securū, & in veræ pa-
cis soliditate stabilem conseruare. Est
quis
enod

Autoris Praefatio.

quis iracundus, attendat scripturarū lectionibus, & omnino pro se aliquid inueniet, vel in historia, vel in admonitione. Et si est quem vincunt pecuniæ, antidotum reperiet, quo suam auaritiā pelle posse. Alius est superbus, habet in scripturis, qualiter seipsum humiliare queat. Quin & de pœnitētia, & de cōfessione, & de eleemosyna, & de iustitia, & de cōtinētia, & de omnibus inueniet multa exēpla. Suorū ergo quisq; vulnérū remedia ex diuinis scripturis elicere valet. Peculiariter verò Psalmi, quos Rex & Propheta Dauid dictauit & cecinit dñō, ad eam rē vidētur nescio quid latēti energiæ, occultæq; efficacię in se se cōtinere. Præter hoc enim, q; legentiū mētes, de omnibus christiano homini necessarijs, plenissimè instruūt, hoc etiā probātur habere, ut legentiū corda quā efficacissimè moueāt, hinc quidem ad odiū mali, illinc ad virtutis amore; hinc ad terrenarū rerū & caducæ vitæ cōtemptū, illinc ad verorū & cælestiū bono

Autoris Prefatio.

bonorū sanctū defyderiū: sicq; ab infi-
mis istis, in quibus velut sus in voluta-
bro lenti volutatur filij huius seculi, affe-
ctus psallentiū rapiant, & velut impetu
quodā trāsuehāt in cœlestia. Habent em̄
vim quandā, vt quē in vitijs inuenerint,
ad virtutis propositū auellāt, quē in tor-
pore cōpererint, ad alacritatē mētis re-
stituant: quē sub tentationū pōdere ia-
centē, aut mētis angustia constrictū, ad
spiritus libertatem eleuent, & ad cordis
educant latitudinē: quem verò terrenis
curis deditū, ab onere vano expediant,
sicq; alleuiatum ad superna abducant:
quem à bonis meditationibus affectio-
nibusq; vacuum, sublato vacuitatis fasti-
dio, suauissimis meditationibus affectio-
nibusq; adimpleant. Quæ enim scriptu-
ra alia sic ante oculos ponit sub terribi-
liū rerū similitudine diuini iudicij ter-
torem, & illius semper memorandi no-
uissimi examinis distictionē, vt Daui-
dici Psalmi? In quibus (vt ex multis lo-
cis vñ proferamus) talis aduersum im-
pios

Autoris Praefatio.

- Psalm. 2.* pios profertur sententia. Qui habitat in
cælis irridebit eos, & dñs subsannabit
eos. Tunc loquetur ad eos in ira sua, &
Psalm. 7. in furore suo cōturbabit eos. Acrursum,
Nisi cōuersi fueritis, gladiū suum vibra
uit, arcū suum tetēdit, & parauit illū. Et
Psalm. 20. parauit in eo vasa mortis, sagittas suas
ardentibus effecit. Et iterū. Inueniatur
manus tua omnibus inimicis tuis, dexte
ra tua inueniat oēs qui te oderūt. Pones
eos ut clibanū ignis in tempore vultus
tui, dñs in ira sua cōturbabit eos, & deuo
rabit eos ignis. Ecōtrariō verō, cōlestiū
bonorū suauissimam dulcedinē, & sum
mē amabilē voluptatē, quē scriptura sic
apertē, sic velut sensibiliter ponit ob
oculos, ut noster hic liber Psalmorum?
Psalm. 30. Quā magna (inquit) multitudo dulcedi
nis tuæ dñe, quam abscōdisti timētibus
re! Persecisti eis qui sperant in te, in con
spectu filiorū hominū. Et alibi. Inebria
buntur ab vbertate domus tuæ, torrēte
voluptaristuæ potabis eos. Quoniam
apud te est fons vitæ, & in lumine tuo
Psalm. 35. vide

Autoispræfatio:

videbimus lumen. Et iterum. Satiabor
cum apparuerit gloria tua . Ac rursum.
Quàm dilecta tabernacula tua dñe vir *psalm. 83.*
tutū, concupiscit & deficit anima mea
in atria domini. Cor meū & caro mea
exultauerunt in Deū viuum. Ac deinde,
Melior est dies vna in atrijs tuis su-
per millia. Elegi abiectus esse in domo
Dei mei , magis quàm habitare in ta-
bernaculis peccatorū. Rursum, quæ scri-
ptura sic blandè & suaviter ignorantēs
erudit, & ad bene beateq; viuendū, ve-
lut precando inuitat? Venite (inquit) *psalm. 33.*
filij, audite me, timorē dñi docebo vos.
Quis est homo qui vult vitam , diligit
dies videre bonos? Prohibe linguā tuā
à malo, & labia tua neloquantur dolū.
Diverte à malo & fac bonum , inquire
pacem & persequere eam. Quæ autem
scriptura peccatores hypocritas sic ter-
ribiliter cum sermonis efficacia corri-
pit? Peccatori (inquit) dixit Deus, Qua *psalm. 49.*
re tu enarras iusticias meas , & assumis
testamentum meū per ostuum? Tu ve-

Autoris Præfatio.

tu odisti disciplinam, & proiecisti ser-
mones meos retrorsum. Si videbas fu-
rem, currebas cum eo. &c. Ac deinde.
Existimasti inique quod ero tui similis: ar-
guam te, & statuā contra te faciē meā.
Intelligite hæc qui obliuiscimini Deū,
ne quando rapiat, & non sit qui eripiat.
Quæ scriptura sic vbiq; persequitur &
damnat auaritiā, velut ad oculū depin-
gens eius vanitatē, & superuacaneę so-
licitudinis insaniā? Vbi sic impiorum
prosperitas temporalis confunditur? Vbi
sic consolantur iustorum in hoc seculo
desolatorum animi? Vbi sic pauperum
prædicatur beataporio, quā in futuro
expectant seculo? Vbi spes in homini-
bus condēnatur validius? Vbi in dñō
Deo fiducia, vel efficacius vel frequen-
tius cōmendatur? Has oēs cōmodita-
tes tradunt nobis Psalimi Davidici, mo-
dulatione quadā, & delectabili canore,
humanū animū ad pudicitiā prouoca-
te. Quoniā quidē spiritus sanctus vidēs
obluctantē ac resistente ad virtutis viā
humanū

Autoris Praefatio.

humanū animum, & ad voluptates hu-
iūs vitæ magis inclinari, quām ad virtū
tis rectū iter erigi: delectabilibus modu-
lis cātilenç vim suæ doctrine pmiscuit,
vt dū suauitate carminis mulcetur audi-
tus, diuini sermonis pariter vtilitas in-
seratur. Quod & sapientibus medicis
cōtingit. Qui si quādo usus poposcerit,
austeriora medicamenta c̄gris offerūt
mortalibus: ne ægrotus vtilitatem præ
austeritate refugiat, ora ac summitates
poculi, quo remedium porrigūt, melle
circūliniunt. Propterea ergo psalmorū
nobis per modulos aptata sunt carmi-
na, vt vel ætate puerili, vel qui adole-
scentes sunt moribus, quasi cantilena
quadam psallentes delectari videātur.
Plurima enim ex his quæ in ecclesia cō
memorāt, neq; apostolica præcepta, fa-
cile possunt, neq; prophetica, vel liqui-
dò discere, vel cùm didicerint, retine-
re, psalmorum verò responsa, & intra
domos, interdū etiam in populo publi-
cè canunt. Psalmus ergo, vt. D. August.

Autoris Praefatio.

inquit, demones fugat, angelos ad adiutoriū inuitat. Incipientibus primū efficitur elementū, proficiētibus incremētum, perfectis stabile firmamentū. Psalmus solēnitates decorat, psalmus tristitia, quę ppter Deū est, mollit, psalmus etiā ex corde lapideo lachrymas mouet, psalmus angelorū opus est, exercitiū cœlestiū, spiritale thymiana. O vere admirādi magistri sapiens institutū, ut simul & cātare videamur, & qđ ad vtilitatē animę ptinet, doceamur. Propter hanc ergo multiplicē vtilitatē, patrū qui nřa præcesserūt secula, nō pauci, tā Gręci qđ Latini, in psalmos ediderūt iustos cōmentarios, nō minus feliciter, qđ gloriose: nōnulli in aliquot tñ selectiores, aliij verò in vniuersos. Mihi verò visum est etiā, post præcedentiū patrū labores, in hoc ipsum opus ingredi: non ut in oēs psalmos cōmentarios edere curarē, sed in paucissimos, nēpe tñ in septē, quos pœnitētiales vocant. Quia enim septē psalmi pœnitētiales selecti

Autoris Praefatio.

selecti sunt ab ecclesia ex toto volumi
ne psalmorum, quibus peccatores Deū
placare valeāt, docēt enim quomodo
ad Deū clamare habeāt in pœnitentia
cordis sui, quomodo remissionē valeāt
impertrare admissorū criminū, quomo
do seipso accusare, quomodo Deū pre
cibus flectere, deniq; vt vitā deinceps
meliorē agere, vtā; à reciduo vitiorū
deinceps cauere dñeāt. Propterea cura
ui hoscōmētarios in eos edere, qbus nō
plixa oīone (ne opus in immēsum pro
traherē) sed aliquātulū breui, eos vt po
tuimus, secūdū sensum & interpretatio
nē sētōrū, explicamus. Sunt autē psalmi
pœnitētales, & ab ecclesia vniuersali,
& à sanctis p̄ibus, tāta semper venera
tione habiti, vt meritō seorsum explica
ri debeant, ne eorū intelligētia quēpiā,
vel mediocriter eruditum, lateat. Hinc
ecclesia in sacrato tempore quadragesi
mē, quo ieunijs & oīonibus & omni
genere pœnitētię, homines ad Deū cō
uertūtur, p̄ istos pœnitētales psalmos,

Autoris Prefatio.

statim in exordio, facie summi Dei pla-
care niti: atq; postea in fine eiusdem etiā,
illud veneradū tēpus extremo claudit.
Sācti etiā patres antiqui tāta veneratio
ne eosdem habuerūt, vt. D. August. ad ex-
tremam horā veniēs, cūm intelligeret
dissolutionē sui corporis imminere, se-
ptē psalmos pœnitētiales sibi scribi fe-
cerit: ipsosq; in loco contra parietē po-
sitos, lecto decubās legebat, & vbertim
ac iugiter lachrymas fundebat, sicq; il-
la sanctissima anima ex assidua cōside-
ratione mysteriorū, quę in psalmis istis
claudūtur, ad cælū euolauit. Nos etiam
cū pōdere peccatorū nōrū premimur,
qd̄ aliud refugiū habemus, prēterquam
per psalmos pœnitētiales, ad Deū cōsu-
gere, ac ægritudinē animę & ossiū no-
strorum illi ante oculos ponere? Adeò
enī multa sunt, quę nostrā oppugnant
animā, vt his op' habeam diuinis reme-
dijs, quibus simul & iā acceptis vulneri-
bus medeamur, & quę nōdū quidē infli-
cta sunt, sed post infligent, phibeamus
eminūs

Autoris Praefatio.

eminūs venientia diaboli spicula extin-
guētes depellētesq; p assiduā istorum
psalmorū lectionē & p̄cationē. Secuti
aut̄ sum⁹ in hac interpretatiōe, sensum
ſctōrū ut in plurimū, qm̄ scripturā san-
ctā, quæ à Spū ſctō eſt, nemo melius in-
tellexit, quām sancti doctores, qui ma-
gis familiares fuerūt ipsi⁹ autori. Et ita
doctissimus Caietanus in annotationi-
bus super. 2.2.S.Th.q.1.ar.7. inquit, q
in quæſtionib⁹ fidei debemus ſemper
audire sanctos antiquos, & proximio-
res Ch̄ro dñ⁹, qm̄ illustratos eos credi-
m⁹ diuino lumine & quo ad doctrinā et
quo ad vitam, magis q̄ posteriores. Ex
quo colligere licet, quō in hoc ſenu ſit
ſint intelligēda verba eiusdē Caie. ſup
Genesim, quæ annotauit Canus Cana-
riensis ep̄us. li. 7. de locis. c. 3. & eadē dā-
nat ſimpliciter, cùm tñ in hoc ſenu ſit
ſit ibi ipſe locutus, ſed quādo ſensus ſcri-
pturæ nouus & alienus à torrēte docto-
rū ſit in rebus pertinētibus ad fidē.
In quo ſenu ſunt erronea, neq; pro-

Caiet. Juper
2.2.S.Th.q.
1.ar.7.ad.4.

Autoris Praefatio.

pter eorū assertionē aliqua infamia in-
urendus venit doctissimus ac piissimus
Caietanus de ecclesia Dei vir bene me-
ritus. Quæ si in sensu quo res fidei cō-
prehenduntur, intelligerentur sicut **Ca-**
nus (nescio an finistrè) putat intelligi,
fateor erronea essent. Nos ergo sen-
sum & interpretationem sanctorum se-
cuti sumus. Quanuis & iuniores aliquā
do libēter amplexi sumus (maximē in
eruendo sensu literali) quem luculen-
tiūs (fateor) reperi apud nōnullos ex iu-
nioribus, licet (vt verū fatear) diligēter
antiquorū explicationē intuēdo, eun-
dem sensum literalē, licet pressius, con-
templatus fuerim. Apposui & sensum
moralē plerunq; in quo magis est no-
bis frugi scriptura sancta, quam in lite-
rali sensu, licet potius indigeamus sen-
su literali, ad confirmanda dogmata fi-
dei, & ad reuincendoshæreticos, sed ta-
men ad mores cōponendos, ex mysti-
cis sensibus maius emolumentū elicere
solemus. Qua de causa reor, sanctos an-
tiquos

Autoris Praefatio.

tiquos scripturā sanctā (maxime Psalte-
riū) in sensu mystico interpretatos suis
se. Quapropter mirandum est, neoteri
cos interpres scripturarum, nihil vel
parum extimare alios sensus scripturæ
præter literalē, cùm tamē scriptura san-
cta nō solūm habeat illuminare intelle-
ctum, sed & affectū inflāmare, quod &
apostolus docet, cū inquit, *Omnia quæ* *Rom. 15:*
scripta sunt, ad nostrā doctrinā scripta
sunt, ut per patientiam & consolationē
scripturarū spem habeamus. Spes autē
& consolatio, quæ sunt effectus in no-
bis scripturarum, manifestum est, q̄ vo-
luntatē respiciunt. Vnde scriptura ve-
lut sagitta est, quæ nostrū affectū trans-
figere solet. Hinc & Dñs ait per Iere-
*miā. Nunquid nō verba mea sunt quasi *Ierem. 23:**
ignis, & quasi malleus cōterens petrā?
Sunt verba Dei, quæ in scripturis conti-
nētur, tanquā ignis, quia inflāmant cor
nostrū, sunt & quāsi malleus, quia cōte-
runt dura corda, & ea emolliunt, & li-
quefaciunt. At q; vtinam non respiciat

Autoris prefatio.

Ifa. 3.

nostra hæc tempora, illa prophetica cō
minatio . Ecce dominator dominus
exercitum auferet à Hierusalē & à Iu
da validum & fortē, omne robur panis,
& omne robur aquę: fortē & virum bel
latorem, iudicem & prophetam, sapien
tem de architectis, & prudentē eloquij
mystici. Non hęc dixerim, quia in hoc
opusculo pluries vſus sim sensu mysti
co: præterquā enim sensu morali, quo
aliquando utimur, aliorum non memi
nimus, nisi forsan in uno vel alio loco:
sed plerunq; sensum literalē, conſydera
tionibus moralibus, vt possumus, locu
pletare nitimur. Nūquā enim mihi pla
cuit aliquorū ex iuniorib⁹ tā ieiuna scri
pturarū interpretatio, quā postquā lege
ris, arida mēs manet, tanquā si alias scri
pturas, quæ canonicę non sunt, legiſſes.
Hęreses etiā aliquot nrę tēpestatis, quę
adeò vexant ecclesiā, vt occurrunt ad
propositū scripturarum, impugnamus,
non ad longum, vt solemus in lectioni
bus ordinarijs: sed ea breuitate, quam
insti

Autoris Praefatio.

instituim⁹ in toto opere seruare. In quo
secutus sum D. Augustinum, qui in ex-
positione Psalmotum, passim hæreses
suo tempore exortas refellit. Interpre-
tati autē sumus hos Psalmos iuxta vete-
rem atq; vulgatā editionem latinā, quæ
ab ecclesia catholica per lōga secula re-
cepta est: neq; illam duximus corrigen-
dā per hebraica vel græca exemplaria, si-
cūt multi neoterici interpretes fecerūt.
Quoniā hoc labore (nō tātū superua-
caneo, verū & pernicioſo) nos eripit Cō-
cilium Tridentinū in hæc verba. Insu-
per eadem sacrosancta Synodus cōſide-
rans nō parū vtilitatis accedere posse ec-
clesiæ Dei, si ex omnibus latinis editio-
nibus, quæ circūferūt, sacrorū libroru-,
quæ nā pro authētica habēda sit, innote-
ſcat: statuit & declarat, vt hæc ipsavetus
& vulgata editio, quæ lōgo tot seculorū
vſu in ipsa ecclesia probata est, in publi-
cis lectionibus, disputationibus, prēdica-
tionibus, & expositionibus pro authē-
tica habeatur, & vt nemo illam reij-

Sessione. 4

cere

Autoris Praefatio.

cere quo quis prætextu audeat vel præsumat. Hactenus cōcilium. Post quā diffinitionē nemini iam licet tantū negotij capessere, (quod nōnulli ex iunioribus fecerunt) ut latina editione postposita, aliūde censeāt, puram firmāq; veritatē hauriēdam. Quod q̄ perniciosum sit, facile intueri licet. Nā Latini fideles, græcas hebræasq; literas ignorantes, cū scripturam sacrā in suo idiomate latino legent, semper ancipiti sentētia penderbunt. Siquidē nesciunt, num quæ latine legunt, sic an aliter apud Gr̄cos & Hebr̄os habeantur. Vacillabit itaq; omni loco legentiū fides, nec poterit alicubi firma cōsistere. Quo quid perniciosius esse potest? Neq; iam tātum fidendum est hebraicis & græcis exemplaribus, quantū isti existimant. Doctores enim Hebr̄orū, nostri videlicet inimici, multo studio cōtenderūt textū hebraicum corrūpere, vt vetus testamētum nostris exēplaribus facerēnt esse cōtrarium, vt Eusebius li.4.ecclesiastice historię.c.18.

Autoris Praefatio.

refert. Iustinus etiam Triphonē euicit,
quod à Iudæis multa prophetarum lo-
ca detruncata fuissent. Illudq; inter cetera
refert, Dicite in nationibus quia do-
minus regnauit à ligno. E quo versu illa
verba, à ligno, detracta fuisse contēdit.
Græci quoq; eadē contētione multis lo-
cis, ut scripturā ad suum sensum trahe-
rent, nouum testamētum violarunt: ut
Tertullianus. 5. li. aduersus Marcionem
testatur, & Eusebius. li. 5. ecclesiasticæ
historiæ. c. vlt. & Irenæus aduersus hæ-
reses. li. 1. c. 29. Nec in sacris literis solū,
sed in sanctorū codicibus fecere idē. Vn-
de Dionysius Corinthiorū episcopus
apud Eusebiū li. 4. c. 23, *Quid autē mi-*
rum, inquit, si dominica verba sanctæ
scripturæ falsare conati sunt, qui vilia
hæc, quæ nos scripsimus, corruperūt? Et
in sexto concilio Constantinopolitano
actione. 8. Macharius, eiusque discipuli
cōuicti sunt, quod in confirmationē sui
erorris, sanctorū testimonia aut trunca-
rint, aut deprauarint. Leo etiā pōtifex
in

Autoris Praefatio.

In epistola quadam ad Palæstinos queritur, epistolam, quam ad Flauianum scripsit, à Græcis deprauatam. Existimat etiam Gregorius epist. 14. 5. li. Chalcedonenensem Synodum sicut & Ephesinam esse à Græcis deprauatam. Vnde monet Narrator, ut non nouis codicibus passim credit. Romanos autem codices veriores esse affirmat, q̄ Græcos. Non igitur ad hebraica & græca exemplaria, ut quæ depravata sint, est recurrēdū, sed latinā vulgātā editionē tutā esse legentiū fideliū anchorā, sine dubio afferendū est. Nam ut quidam doctissimi viri & religione præclarí, egregiè adnotarūt, dū prouidam Dei dispensationē aduertimus, facile videntur, quēadmodū cū fidei rectitudine cōnexa semper fuerit scripturæ veritas, & cū illa solita fuerit emigrare. Donec enim apud Iudæos solos firmitas persistit rectæ fidei, apud eos quoq; solos scripturarū soliditatē cognoscimus latitas. Postea verò q̄ veritas à Iudæis repulsa, à gentibus suscepta est, digna eccl

Autoris Præfatio.

cllesia Gētiū est habita, quæ proprio suo
idiomate, id est Græco, quod & vulga-
tissimū erat inter eos qui ex gētibus cre-
diderāt, & latissimē cognitū, scripturā
noui testamenti acciperet, in stabilitatē
tum fidei salutaris. Porrò autē cū ad La-
tinos deuolui iam fidei veritas cœpit,
Grēcis maxima ex parte, vel ob innatā
leuitatē, vel ob contentionis studium
ab ecclesiæ corpore disiunctis, certè di-
gnā aliquā, diuino munere, scripturæ
stabilitatē Latinos accepisse cōsequēs
fuit. Nec quoquā pacto illud fieri veri-
simile potest, Latinā ecclesiā, apud quā
iam inde à multis annis christiane fidei
veritas fuit, nullā adhuc scripturā lati-
nā habuisse, cui suis stabiliēdis dogma-
tis tutò inniti, suæque fidei aduersarios
condigna posset authoritate reuincere.
Nemo ergo id mihi vitio dabit, quod
post tot sanctorū patrū & doctissimo-
rum labores in hoc ipsum opus insum-
ptos, ego meas lucubratiunculas in me
diū afferā, & Ruth Moabitidis exéplo, *Ruth. 2.*
me,

Autoris Præfatio.

metetium in isto agro dominico gressus insequutus fuerim, spicas, quæ forte metentium subterfugissent manus, aut etiam de industria ex patris familiâs voluntate fuissent relictæ, colligendo in manipulos. Quoniam nihil aliud memouit, nisi in gloriâ summi Dei, & utilitatem proximorum, hos commentarios edere: ut iij, qui septem Psalmos pœnitentiales frequenter in manibus solent habere, intelligentiam eorum, quæ vocem proferunt, habeant, quod melius mentem in Deum eleuare possint, ad pœnitentiam suorum peccatorum agendam affectum erigere, mores in vniuersum componere, & Deum, à quo nobis omnia bona proueniunt, sibi propitium redere.

E X P L I C I T
Præfatio.

YO Pedro del Marmol secre-
tario del consejo de su Mage-
stad, doy fe, que por los se-
ñores del consejo de su Ma-
jestad fue dada licencia al padre presen-
tado fray Domingo de Celaya, de la or-
den del señor sancto Domingo, para que
pueda vender el libro hecho por el, im-
presso con licencia de su Majestad, intitu-
lado Commentarios sobre los Psalmos
penitenciales, en tres reales cada volu-
men en papel, y dello di la presente fir-
mada de mi nōbre. Que es fecha en Ma-
drid a diez y seys de Hebrero, de mil y
quinientos y sesenta y nueve años.

Pedro del Marmol.

121
Iohannes M. Errata.

FOlio. 4. pagina. 2. p. seueranterint, pro perseue-
rauerint. Fol. 5. pag. 2. referre, pro ferre. Fol. 10.
pag. 1. ego, pro ergo. Fol. 24. pag. 2. li. vlti. fulgeat,
pro refulgeat, & ibid. in &, pro & in. Fol. 68. pag. 2.
Amos. 1. 2. pro Amos. 1. Fol. 80. pag. 1. secura, pro se-
curus. Fol. 96. pag. 2. 1. Thessalonici. 45. pro 4. Fol.
107. pag. 1. nobis, pro vobis. Fol. 108. pag. 1. suū, pro
suam. Fol. 112. pag. 1. nomine, pro numine. Fol. 114.
pag. 1. vexax, pro verax. Fol. 117. pag. 2. ecclesia-
stes, pro ecclesiastici. Fol. 140. pag. 1. minime, pro
nimie. Fol. 147. pag. 1. more, pro amore. Fol. 185.
pag. 2. frequentes, pro frequenter. Fol. 197. pag. 1.
auxictus, pro anxietas. ibi. pagi. 2. præcipisti, pro
præcepisti. Fol. 216. pa. 2. notum, pro notam;

Ac osticpa cu M. -
dum dicitur a littera de Hebreo, de misericordia
deinde de misericordia. Quid est iste cu M. -

littera de misericordia?

INCIPIVNT
COMMENTARII
 in septem psalmos pœnitentiales, per fratrem Dominicum
 de Celaya, in sacra theologia
 præsentatum, ordinis
 prædicatorū.

Primus pœnitentialium
 psalmus.

Domine ne in furore tuo arguas
 me, neq^{ue} in ira tua corripias me.

N VOLVMINE
 psalmorum plures sunt,
 qui de pœnitentia in Deū,
 & de timore erga eum
 post commissum peccatum,
 atque de tremendo
 dei iudicio pertractant:
 ecclesia tamen inter cunctos selegit quos-
 dam, quos ad pœnitentiam peccatorū agē-

A dam

Cōmentarij in primū

dam omnibus peccatoribus proponeret,
quibus ipsa diuinam misericordiā assiduē
pro his, qui delinquūt, interpellaret. Ob id
que eosdē pœnitentiales nūcupauit, quod
in eis egregiè doceamur, qualiter post pec-
cata per pœnitentiam, Dei amicitiam pro-
mereri possimus. Est autem hic psalmus
primus inter pœnitentiales, in quo ipse Da-
uid proponitur, cōscientia peccati, atq; ti-
more diuini iudicij totus perterrefactus.

Isa. 26.

Initium enim pœnitentiæ timor est, iuxta
illud Isaia. 26. A timore tuo domine conce-
pimus, & parturiuimus, & peperimus spi-
ritum salutis. Quod licet intueri in Pauli
conuersione, illa enim timore cœpit, vt ha-
betur Acto. c. 9. vbi dicitur, quod cùm
decidisset in terram, tremens, ac stupens di-
xit, Quis es domine? vbi primū sciscita-
tur, quisnam esset, qui se nomine proprio
compellabat, dixit enim qui illum in terra
prostrauit: Saule Saule quid me perseque-
ris? Et vbi Paulus audinit, Ego sum Iesus
quem tu persequeris, tremebundus ait, Do-
mine quid me vis facere? Vbi primò per-
fus fuit timore, deinde credidit, nam & ob-
sequentem se protinus ostēdit, cùm dixit.
Domine quid me vis facere. Demum indu-

Acto. 9.

tus

tus fuit charitate, quoniā charitas fidem nō potuit antecedere, præcessit ergo timor, subsecuta est fides, atq; ita tandem subintravit charitas. Vnde Augustinus ad Bonificiū, de correctione Donatistarum inquit, Mirum est autem, quomodo ille, qui pœna corporis ad euangelium coactus intravit, plus illis omnibus, qui solo verbo vocati sunt, in euangelio laborauit, & quem maior timor coimpulit ad charitatē, eius per se etia charitas foras missit timorem. Proinde grauiissimē errant hæretici, qui timorem Dei à peccatoribus explodere conantur, ait namq; Lutherus in articulo. 6. timorem Dei ante charitatē obesse peccatoribus, accepta verò charitate proflus inutilē. In quibus verbis Dei timorem extinguit, cùm tamē maximē cōmendatum illum habeamus in sacris literis. Psalmo. 118. Cōfige timore tuo carnes meas, à iudicij enī tuis timui. Et Isaiae. 26. Domine in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Timorem etiā hunc incussit Ioannes Baptista peccatoribus, cùm dixit Luc. 3. Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo frumentus dignos pœnitentię. iam enim securis

Psal. 118.

Isa. 26.

Cōmentarij in primū

ad radicem arboris posita est. Quæ qui au-
diebant, timore concussi, leges quasdam vi-
uendi petierunt, dicentes. Quid faciemus?
Deniq; Christus ipse quoties gehennam,
quoties ignem æternum, quoties tenebras
exteriorēs, quoties fletum & stridorem dē-
tium peccatoribus cōminatur? Et Matth.
Matth. 10. inquit, Timete eum, qui postquam oc-
ciderit corpus, habet potestatē mittēdi ani-
mam in gehennam ignis. Est ergo timor
valde vtilis peccatoribus, à quo pleriq; ex-
ordium pœnitendi sumunt, ob idque no-
bis in primo pœnitentialiū psalmo ob ocu-
los ponitur. Cuius titulus, ut ab eo exordia-
mur ei⁹ explicationē, sic habet. Vincēti in
canticis super octaua, psalmus Dauid. Quē
titulū Caietanus exponit, dicēs, q̄ octaua,
nomen est instrumēti musici octo chorda-
rū, quādoq; significans instrumētū ipsum,
aliquādo vero modum specialem musicæ,
& quōd hic significat non instrumentum,
sed specialem modum, ex eo quōd dicitur,
super octaua. Vnde significatur, q̄ psal-
mus iste datus est præsidenti in illis modis
certis musicę super instrumento octo chor-
darum, hoc enim dicit significari ista vocu-
la, Vincenti. At hæc explicatio desumpta
est

est ex officina Iudæorum, neq; præfert il
 lam maiestatē, quam sancti, & ecclesia sem
 per intuentur in psalmis. Neq; petenda est
 scripturarum interpretatio ex Iudæis, quo
 niā solam corticem amplexantur, quam
 cùm aliqui habeant, se tenere sensum litera
 lem arbitrantur, cùm tamen & literalis &
 spiritualis sensus non ab ipsis, sed à sanctis
 doctribus sit petendus, cùm sacras literas
 nemo valeat rectè interpretari sine super-
 no numine, à quo est ipsa scriptura. Qui
 fit autē, vt ipsis, qui sine Deo iam dudu
 persistunt, dexterè valeant sensa scripturarum
 eruere? Quapropter mera somnia, & nu-
 gas (vt inquit Hieronymus) cōminiscuntur.
 Et profectò si titulus huius psalmi non ali-
 quid amplius contineret quām est explica-
 tum, nil ferè à cantilenis profanis distaret,
 nec esset, quare Dauid illum canendū pro-
 ferret in tabernaculo domini, quando sacri-
 ficia agerentur. Est itaq; sicut psalmus ipse
 facerrimus, ita & titulus sacratus, quē mul-
 tò aliter sancti doctores interpretātur. Ha-
 bet ergo titulus psalmi in trallatione vul-
 gata, quā solam recipit ecclesia in concilio
 Tridentino, in hunc modum. In finem in
 carminibus psalmus Dauid, pro octaua. Et

Cōmentarij in primum

est sensus. Iste diriges nos in finem, est David, qui scripsit hunc psalmum pro octaua i. pro timore octauæ. Scripsit enim hunc psalmū Dauid, quando persecutionem patiebatur ab Absalon ob stuprum Bersabe illatum, & maritum eius crudeliter interemptum, vbi territus petit à Deo misericordiam, proferens pœnitentiæ actus assumptos, futurosq; promittens, atq; exauditus est, factusq; est norma cunctis ad Deū per pœnitentiam redire volentibus. Atq; ideo dirigit omnes peccatores in finem, qui est Christus. Dicitur namq; finis Christus, vel quia est consummatio legis & propheta-rū, sicut ipse pendens in cruce testatus est, cum aceto & felle potatus dixit: Consummatum est. vel quia bonorum omniū perfectio est, nullum enim bonum perficitur, nisi quod in summo bono solidatur. Dicitur autem factus hic psalmus pro octaua, quia pro consideratione diuini iudicij est factus, & quia diuinum iudicium erit post cōsummationē huius tēporis, quod septem diebus evoluitur, ppter ea dies ille iudicij octauus dicitur, quia varietatem istam nō habebit. Loquitur ergo in hoc psalmo fidelis anima octauam illam i. diem iudicij tre-

mendam considerans, terroremq; diuinæ
feueritatis, & reproborum damnationem
perpetuam, assidua cōsideratione contem
plans. Et quia de suis meritis diffidens, in
se qualiter in illo tremendo examine, iram
vltionis diuinæ effugere possit, non inue
nit, audacter quidem, sed cōfidēter ad son
tem misericordiæ accedit, malens in hac vi
ta per pœnitētiā & flagella conteri, q; in fu
turo horrendis suppliciorum cruciatibus
affligi. Quid ergo dicat, audiamus. Dñe ne in
furore tuo. &c. Deprecatur timore perterri
tus Deum, ne secum agat in ira & furore,
hoc est, non puniat eum tanquam indigna
tus contra eum, sed paternè. Vbi aduerte,
q; vt tradunt philosophi, furor est species
iræ, superaddens ad irā implacabilitatē &
ap petitū vindictæ. Ira enim est motus ani
mi incandescentis aduersus aliquem, Fu
ror autem addit appetitum vindictæ, quia
nunquam quiescit donec puniat. Non ta
men ita intelligendum est, quòd istimotus
perturbationem animi significat in Deo
reperiatur, absit enim vt furem, vel iram
in Deo credamus, quia nō esset immutabi
lis, si istis passionibus commoueretur. Vn
de dicitur de illo Sapien. 12. Tu autem do sapien. 12.

Cōmentarij in primum

minator virtutis cum tranquillitate iudicas, quod autē trāquillū est, nō est perturbatum. Sed quia loquimur de Dēo secūdūm morem hominū, implacabilis punitio diuina, furor vocatur. Secūdō aduerte, q̄ genuinus sensus horū verborū est, q̄ psalmus loquitur de finali iudicio, ut explicant Hieronymus, Augustinus, Gregorius, & ferè oēs alij, quoniā in hac vita nemini Deus irascitur implacabiliter. Est nāq; locus pœnitentię in hac vita de quibuscūq; facinorib⁹ ab homine ppetratis, post hanc verò vitā non est locus pœnitentię, quapropter Deus nō flectetur, nec placabitur, sed vindicabitur de hostibus suis, & ideo timendus est valde furor illius diei. Demum obserua, q̄ corripit siue arguit Deus aliquando correptionē misericordiæ, aliquādo correptione iustitię. Correptione misericordiæ arguit siue flagellat nōnunquam etiā innocentes, tantūm ob probationem, & meriti accumulationem, nonnunquam verò ob vltionem commissæ iniquitatis, àqua per correptionē querit eum qui peccauit à sua prauitate retrahere, vt runque autem est misericordiæ & paternæ disciplinæ. Pater enim aliquando seueriùs agit cum filio, solum

lūm vt probet animum eius, & bonum fa-
 ciat meliorē, vel certè in virtute custodiat.
 Correptione autem iustitiae arguit Deus
 in futuro iudicio, & puniet vniuersos im-
 pios, quosdam verò ex eis etiam in præsen-
 ti tempore, quemadmodum obduratum
 Pharaonem, impium Antiochum, & super-
 bum Herodem. Atq; hoc est argui in ira &
 furore. Non ergo simpliciter orat David
 omnino nō argui, omnino nō corripi. Quis
 enim est filius (vt inquit apostolus Hebre.
 12.) quē nō corripit pater? Sed tantūm orat
 non argui in ira & furore. Argui autem in
 misericordia etiam optare debemus, vt in
 virtute contineamur. Ait ergo, *Domine.*
 In eo, quōd eum vocat dominum, ostēdit,
 q̄ iure misereri debeat, dominorum enim
 est seruos alere, non negligere, delinuen-
 tes corrigere, non necare, fugientes requi-
 rere, non abdicare. *Dñe ne in furore tuo, &c.*
 Solet fieri, vt qui dominorum iram incur-
 runt, si eis reconciliari appetunt, patronos
 quærant, interuentores adhibeant, aduoca-
 tos adsciscant. Sed hæc anima illius terri-
 bilis iudicij terrore perculsa, amoris Dei
 desyderio accensa, moras non patitur, dila-
 tionem aduersatur, & si ad horam Deum

Hebre. 12.

A 5 conuenire

Commentarij in primum

conuenire distulerit, damnationem se euadere non posse arbitratur. Vires ergo colligit, de misericordia conditoris confidit, & quasi eum præsentem videat, loqui præsumit, ac si dicat. Scio quidem, quia ab oculis tuis meis excludor meritis, sed tamen minor sum cunctis miserationibus tuis. Tu igitur domine, cuius me seruum esse non abnego, cuius imperijs obtemperare desidero, cuius suave iugum referre nequaquam recuso, ne arguas me in furore tuo. Hic me potius argue, dum tempus est misericordiae corripe, dum dies salutis est exerce. Neque in ira tua corripias me. More humano rogam, ut neque verbo arguat, neque opere puniat ipsum Deus tanquam indignatus. At vero sicut maior est furor quam ira, ita arguere maius est, quam corripere. Eos namque corripimus, quos amantes emendamus: & quia post mortem carnis alij æternis deputatur supplicijs, alij ad vitam per ignem transeunt purgationis, fidelis anima non solùm furem timet, sed etiam iram abhorret. Observa quantum valeat peccatori assidue reuocare in mentem furorem diuini iudicij, in quo Deum adeò furibundum intuebūtur

Malach. 3. peccatores, ut dicat propheta, Quis poterit

poenitentialium psalmum. 6

rit cogitare diem aduentus eius? & quis sta-
bit ad videndum eum? Nemo valet depro-
mere terrorem illius amaræ diei, plenæ ca-
lamitatis & miseriæ, in qua impij non ve-
rebuntur dicere mōtibus, Cadite super nos,
& operite nos. ne scilicet percipient terro-
rem iudicis veniētis. Ob idq; dicebat Job, *Job. 14.*
Quis mihi tribuat, ut in inferno protegas
me, & abscondas me donec pertranseat fu-
ror tuus? Vbi inquit Gregorius, q̄ peccato-
res mallent esse in inferno, q̄ videre Chri-
stum iratum. Augebitur autem terror iste,
eo quod omnes creaturæ pugnabunt con-
tra insensatos & damnatos. Sapien. 5. Acci
piet armaturam zelus illius, & armabit
creaturam ad vltionem inimicorū. Et sub-
ditur infra. Pugnabit cuim illo orbis terra-
rum cōtra insensatos. Si ergo videre solum
Christum iratum adeò est terrible, quid
erit intueri cuim illo omne genus creatura-
rū perturbatū? Tunc deniq; videbit pecca-
tor solitos thesauros iræ, quos ipse modò
thesaurizat, iuxta illud apostoli, *Thesauri-*
Roma. 2.
zaz tibi iram in die iræ. Neq; valebit ingen-
tem iram muneribus precibusq; reprime-
re, iuxta illud, *Argentum eorum & aurum* *sopho. 1.*
eorum non poterit liberare eos in die furo-
ris

Commentarij in primum

Proverb. 6. ris domini. Item, zelus & furor viri nō par-
cet in die vindictæ, neq; acquiescet cuius-
quam precibus, neq; suscipiet pro redem-
ptione dona plurima.

2 Miserere mei domine quoniam in-
firmus sum, sana me domine, quo-
niam cōturbata sunt ossa mea.

Luc. 18.

Certè qui cū Deo agere vult, plus lucra-
bitur misericordiā petendo, quām iu-
stitiam appellando. Quod cernere licet in
pharisæo & publicano Luc. 18. Phariseus
enim, qui suę iustitię erat innixus, dicebat
in oratione sua, Deus gratias ago tibi, quia
non sum sicut cæteri hominum, raptore, iu-
nisti &c. Longè aliter publicanus. Qui
enim præ turpitudine suorum scelerū nec
oculos ad cælū volebat levare, longè stans
ab altari in templo, percutiendo suum pe-
ctus sic orabat, Deus propitius esto mihi
peccatori. Et quia nihil aliud, quām propi-
tiationem & misericordiam petebat, de-
scendit iustificatus à templo: pharisæus ve-
rò nouo scelere tumoris & superbię macu-
latus recessit à templo. Vides ergo, quantū
emolu-

pœnitentialium psalmum. 7

emolumentū homini afferat appellere por-
tum diuinæ misericordiæ? Hoc modo Da-
niel propheta deprecatus est Deum, pro li-
beratione populi ex captiuitate Babyloni-
ca. Recensit is nanq; populi sui sceleribus,
sic ait. c. 9. Inclina Deus meus aurem tuā, *Danie. 9.*
& audi, aperi oculos tuos, & vide desolatio-
nem nostram, & ciuitatem, super quam in-
uocatum est nomen tuum. Neque enim in
iustificationibus nostris prosternimus pre-
ces ante faciem tuā, sed in miserationibus
tuis multis. Hæc est via regia, qua Deum
placamus, quam ingressus noster propheta
inquit, *Miserere mei domine &c.* In miser-
ria quippe constitutus propter sclera sua,
misericordiam petit, non rerum suarū, sed
sui. Solent verò qui misericiordiam petunt,
in sua postulatione adducere quidquid
offensum potest placabiliorem efficere, &
ad citius dimittenda commissa facilius in-
flectere. Habet autem homo quasi præci-
puum quod ita adducat, fragilitatē & imbe-
Genes. 8.
cillitatem carnis suę, quoniam videlicet ca-
ro est ad omne malum procliuis ab adole-
scentia sua, habens quidem ad malefacien-
dum ex se potestatem & occasionses atque
adiutoria plurima, ad bonum verò piger
existens,

Commentarij in primum

- Isa. c. 5.* existens, & nimia difficultate boni quidquam operaas. iuxta quod Esaias inquit, **V**e vobis qui potentes estis ad bibendum **v**inum, & viri fortes ad miscēdā ebrietatē.
- Iere. 4.* Item Ieremias, Sapientes sunt, vt faciant mala, bene autem facere nescierunt. Hæc infirmitas & fragilitas magna, est toti generi mortalium ex suæ cōceptionis vitiata origine insita, & ita medullitūs impressa, vt vix vñquam hominem relinquat, imò vix post multos eosq; diuturnos nimium labores, superare illam cōtingat, nisi quos dei gratia in bono iam confirmatos, ab ea fecit liberos. Hanc autē infirmitatem, supplicantes domino proponimus, nō quidē ad excusandum peccata nostra, sed tātūm in hoc, vt nostra imbecillitate considerata, ad miserendum efficiatur pronior, ac facilitius impetremus veniam. Nam vbi illectamenta ad peccatum minora fuerint inuenta, peccatum ipsum, vt magis volūtarium, maioris solet extimari, & remitti difficultius, vbi verò maiora incitamenta, minus solet ponderari offensa, & facilitius dimitti.
- Ecclesi. 25.* Propter quā causam Sapīes tria mala proponit maximè execrabilia, aduersum quæ peculiari odio animam suam afferit cōmōueri:

poenitentialium psalmum. 8

ueri. Tres inquit, species odiuit aia mea,
pauperem superbū, diuitem mēdācem,
& senem insensatum. Pauper enim, quoniā
minus habet causæ ad sese efferendum, cū
vel sola paupertas meritò suadere debeat
humilitatē, idcirco ipsius superbia magis
est detestabilis, quām si diues superbiat,
qui ex diuitijs nonnullam videtur habere
occasiōne sese efferendi. Sic adolescens in-
disciplinatus, & non intelligens, ob defe-
ctum experītiae & temporis breuitatem,
simulq; complexionis & concupiscentiæ
ardorem, videtur nonnullam habere excu-
sationem, & toleratur in insipiētia spe me-
lioris profectus, puer; autem centum anno-
rum, nullam habet honestam excusationē,
neque ullo modo valet ultrā tolerari, pro-
pter quod à domino asseritur maledictus. *Esaie. 65:*
Et secundum hunc ferè modum, quemad-
modum pauper mendax ad sui mendacij
faciliorem dimissionē allegare potest quo
dammodo suam penuriam, non tamen
honestam excusationem (nemini quippe
ad peccandum illa potest esse honesta ex-
cusatio) sic & peccator homo, veniā postu-
lans, deo recte potest proponere suam in-
firmitatem & fragilitatem. *Vnde psal. 102.* *psalm. 102:*

vbi

Commentarij in primum

vbi de misericordijs domini maximis erga genus humanū fit sermo, quasi in causa sub iungitur humana infirmitas. Non, inquit, secūdū peccata nostra fecit nobis, neq; se-cundū iniquitates nostras retribuit nobis. Quoniā secundūm altitudinē cæli à terra corroborauit misericordiam suam super ti-mentes se. Quomodo miseretur pater filio-rum, misertus est dominus timentibus se, quoniam ipse cognouit figmentum no-strum. Recordatus est quoniam puluis su-mus, homo sicut fœnum, dies eius tan-quam flos agri sic efflorefbit. Et iterum in alio psalmo. Et abūdauit vt auerteret iram suam, & non accendit omnem iram suam. Et recordatus est quia caro sunt spiritus va-dens & non rediens. Hanc igitur egritudi-nem proponit propheta, quando dicit, Mi-serere mei domine quoniam infirmus sum, &c. Afferitq; se egrum & in corpore & in ani-ma: in corpore quidem quando dicit, quo-niam conturbata sunt ossa mea: ægritudi-nem vero animæ fatetur versu sequenti. Vel per ossa possunt intelligi firmiores animæ partes mens & ratio considerantes diuina, vt placet diuo Augustino & alijs doctoribus.

psalm. 77.

pœnitentialium psalmum. 9.

3 Et anima mea turbata est valde, sed
tu domine usquequo?

P Aulatim conatur incrementa sui doloris ostendere. Postquam enim ægritudinē corporis, per hoc, quod fatetur se habere cōturbata ossa, significauit, modò ait ægritudinem suam non solum in corpore persistere, sed ultrà progredivsq; ad interiora animæ, habereq; se animam conturbatam. Quoniam vero mala & incommoda quæ animam attingunt, deteriora sunt, quam ea, quibus afficitur corpus, ob hoc inquit se habere valde turbatam animam, quoniam David multum timebat mori in illo articulo, quando fugiebat Absalon. Neq; obstat, qd audisset à Nathan propheta, Nō morieris, quoniā dubitauit, an hoc fuerit dictum pro eo tēpore, quo filius est mortuus. Ex eo enim quod videbat impletum verbum aliud dictū à Nathan, Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua, timuit ne impleretur etiam aliud simul dictū, Non recedet gladius de domo tua usq; in sempiternum. Aliter etiam potest intellegi hoc verbum iuxta sensum à sanctis pa-

B tribus

Commentarij in primum

tribus supra insinuatum, q̄ anima accipiatur pro inferiori parte animæ, ab officio animandi corpus denominata, quam dicit se habere territā valde, deo terrente ipsum tanta persecutio[n]e. *Sed tu domine usquequo?* Maximè hoc verbo angorem & ægritudinem animi patefacit, verbis enim non integris sensum profert pendentem. Solent enim qui amaro sunt animo, verbis uti nō integris, dolore interno linguam præpeditante. Sic Abraham, ut habetur Genes. 15. tristitiam quam animo gerebat, eo q̄ non haberet liberos, significauit, dicens. Domine Deus quid dabis mihi? ego vadā absq; liberis, & filius procuratoris domus meæ iste Damascus Eliezer. Vbi vides imperfetam sententiam. Supplēdūm enim restat, iste Damascus Eliezer, hæres meus erit, qđ præ dolore animi noluit Abraham proferre verbis. Atque in hunc modum Christus dominus Luc. 19. videns ciuitatem Hierusalem, fleuit super eam, dicens, *Quia si cognouisses & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.* Vbi vides intercepta verba imperfectum reddere sensum. Volebat enim dominus verbis de promere tristitiam

Genes. 15.

Luc. 19.

tiam quam corde gerebat propter mala in gentia illi populo à Deo iustissimè infligenda, eo quod non crediderunt in Christum. Similiter ergo noster propheta ostendit quanto mœrore intus afficiatur, per hoc, quod profert truncam & imperfectā sententiam, dicens, sed tu domine usque quo? atq; si diceret. Tu domine, quousque tandem differs auxilium tuum? cur tandiu miserum relinquis viribus & consolacione priuatum? Ecce in conspectu boni medici, & curare valentis assisto, vulnera detego, preces emitto, dolores augeo, lachrymas effundo: cur ego dissimulas, cùm non sittibi minor potentia quam voluntas? licet hoc celes in corde tuo: tamen scio quia vniuersorum memineris. Peccator vellet *Iob. 10.*
 quando ad Deū clamat, quamprimum si bi subueniri, sed tamen Deus differt sanare ut crescat desiderium, desideria namque dilatione crescunt. Item ut donum perceptum à Deo melius custodiatur, facilitas namque veniae parit facilitatē delinquendi. Denique ut consideretur grauitas morbi, cùm enim se expedire nititur, tunc veraciter conspicit quam duris nexibus retinetur.

Commentarij in primum

4 Conuertere domine & eripe animā
meam, saluum me fac propter mi-
sericordiam tuam.

A Verteras faciem tuam à me propter
ascelera & flagitia mea, nunc queso tā-
dem placatus oculos tuos ad me conuerte,
quando animus meus humilis & mōrens
totus ad te conuersus est. Fuisti mihi bene-
ficus, recessisti puniendo & ejiciendo me
à regno, reuertere beneficus, & erue animā
meam, idest vitam meam à periculo mor-
tis. Verba sunt etiam cuiuslibet peccato-
ris volentis ad Deum conuerti, & est sen-
sus, quem astruit D. Augusti. Conuertere
domine, idest fac me conuerti: quod tunc
dicit peccator, quando in ipsa sua con-
uersione difficultatem laboremq; sentit.
Nam quando perfectè ad Deum conuerti-
mur, per auxilium gratiæ ipsius, sine quo
auxilio nemo potest ad Deum conuerti,
nostra conuersio paratum inuenit Deum,
iuxta illud, Conuertimini ad me, & ego cō-
uertar ad vos. Zacha. i. Vnde etiam spon-
sus dicebat ad sponsam Cāti. 5. Aperi mihi
foror mea, amica mea, columba mea, imma-
culata

pœnitentialium psalmum. 11

culata mea, quia caput meum plenum est
tore, & cincinni mei guttis noctiū. Et per
Ioannem in Apocalysi. c. 3. dicitur, Ecce *Apoca. 3.*
ego sto ad ostium & pulso. Quoniā vt eū
amitteremus, non eius absentia, qui vbiq;
adest, sed nostra fecit auersio. In mundo
erat, & mundus per eum factus est, & mun-
dus eū nō cognouit. *Ioan. 1.* Si ergo in hoc *Ioan. 1.*
mundo erat, & mūndus eum non cognouit,
nostra immunditia non fert eius aspectū.
Dum enim nos conuertimur, idest muta-
tione veteris vitæ recipimus spiritum no-
uum, durum sentimus & laboriosum, ad
serenitatem & trāquillitatē diuinę lucis
à terrenarum cupiditatum caligine retor-
queri, & in tali difficultate dicimus, Con-
uertere dñe, idest adiuua nos, vt perficia-
tur in nobis conuersio, quæ te paratū inue-
nit. Inquit ergo. *Conuertere domine & eripe*
animam meam. Impediūt enim eam vepres
carnaliū delectationū, detinent illā secula
riū illeceb̄e cupiditatū, sed tu qui potens
es oīa facere superabundanter quam peti-
mus aut intelligimus, eam eripe: igne tui
amoris, terrenarum dumeta voluptatum,
quibus irretitur, adure: extra omnem ap-
petitum peccati, illam tuę manu fortitudi-

Cōmentarij in primum

n̄is trahe. Saluum me fac propter misericordiam tuam. Paruin est, vt animam meam à mundi voluptatibus liberes, nisi me ab hostium temptationibus virtutis tuæ protectione cōserues. Boni medici officium est, non solum salutem restituere, sed etiam restitutā custodiæ sedulitate seruare. Sic ergo & tu cūm animam meam à carnalibus desiderijs eripueris, da mihi in bono perseuerantiam, ne mihi demissos laqueos iterū temptationum incurram, & hoc propter misericordiam tuam. Non de meis meritis confidens, vt me saluum facias peto, sed de sola misericordia tua præsumens, impetrare quod postulo spero. Munus est diuinæ misericordiæ seruare peccatores. ad Titum. 3.

Titum. 3.

Nō ex operibus iustitiae quæ fecimus nos, sed secundū suā misericordiam saluos nos fecit. Et hoc ipsum Ieremi. threno. 3. Misericordiæ dñi multę q̄ non sumus cōsumpti.

Threno. 3.

5 *Quoniam non est in morte qui memori sit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi?*

Commendat David suā pœnitentiā, q̄ non distulerit agere pœnitentiā vñq;
ad

ad mortem, post mortē enim nō restat nī-
si retributio meritorū, vt inquit alibi ipse
propheta. Non enim mortui laudabunt te *Psalm. 115.*
domine, sed nos qui viuimus benedicimus
dño. Mortuus nāq; quatenus mortuus est,
non recordatur Dei. Propter quod ait dñs
Matthæ. c. 22. Nō est deus mortuorum, sed *Matthæ. 22.*
viuorū. Homo nanq; quatenus post mor-
tem viuit per animam rationalē, quę ex na-
tura sua est immortalis, recordatur Dei; nō
autē quatenus mortuus est. Ait ergo, pro-
pterea studeo quamprimum à te sanari ani-
mam meā, quoniam certò scio, nullam esse
reliquā spem curationis, si vita excedens,
mecum feram vulnera delictorum. Scio, in
quam, dñe hominem sic morientem vnā
cum vita perdere & tui memoriam, & cōfi-
tendi peccata sui facultatē: quod si animus
illius vel tui recordetur, vel peccata sua cōfi-
teatur, inanis tūc ei⁹ cōfessio, inanis est ei⁹
recordatio. Hęc explanatio est D. August.
& aliorū. Alia explicatio est, q̄ sit sermo de
morte peccati, sicut itelligūt alij sancti do-
ctores: quoniā memoria, quā p̄tōr habet
de Deo, nullius meriti est. Qnq; verò nullā
memoriā habet, scđm illud *Prover. 18.* Im-
pius cū in profundū p̄tōrū venerit, cōtēnit. *Prover. 18.*

Cōmentarij in primū

- Inquit ergo, nisi animam meam eripueris,
nisi me saluum feceris, in peccatorum me
caligine, id est, in morte dimittis, q̄ si in
morte fuero, tui proculdubio memoriam
perdo: & inde hoc scio, q̄ in morte peni-
tus tui memor esse nequibo, quoniam non
est in morte qui memor sit tui. *In inferno au-
tem &c.* Infernus quandoq; sumitur in sa-
cris literis pro sepulchro, quo homo vita
functus reconditur. vt Genes. 37. Descen-
dam ad filium meum lugens in infernum.
Gen. 43. Et 43. Deducetis canos meos cum dolore
Iob. 21. ad inferos. Et Iob. 21. In puncto ad inferna
descendunt. Et in hoc psalmo, loco infer-
ni, hebraicè habetur dictio, quæ significat
foueam. Vnde est sensus, in inferno autem
&c. hoc est, in fouea sepulchri quis con-
fitebitur tibi? Aliter verò accipitur infernus
Luc. 16. pro loco damnatorum, vt Luc. 16. de diuite
sepulone dicitur, sepultus est in inferno. Et
2. Petri. 2. 2. Petri. 2. Deus angelis peccantibus non
pepercit, sed rudentibus inferni detraetos
in tartarum tradidit cruciandos, in iudi-
Apocal. 20. cium reseruari. Et Apocalyp. 20. Mors & in
fernus dederūt mortuos suos. Quāuis autē
infernū esse dānatorū carcerē nemo catho-
licus ambigat, quo tñ loco sit situs, non est
tanta

rata certitudine compertū. Fuit enim hoc
 valde ambiguū apud veteres, vt est videre
 D. Augustinū. 20. de ciui. c. 16. & Gregoriū
 4. lib. dialogorū. c. 42. Arbitratur n. Augu-
 stinus id hominem scire neminem, nisi for-
 tē, cui spiritus diuinus ostendit. Gregorius
 verò ait, quod de hac re temerè definire nō
 audet. Veruntamen non est ambigendū,
 quod infernus sit subtus terram, vt nomē
 ipsum, infernus, planē sonat, importat nā-
 que locum infimum, iuxta illud Psal. 85. *Psal. 85.*
 Liberasti animam meam ex inferno infe-
 riori. Ad designandū verò illum esse locū
 infimum, non tantū respectu nostri, sed
 simpliciter, vocatur infernus inferior. Itē
 Esaiæ. 7. Petetibi signum à domino in pro *Isaia. 7.*
 fūdum inferni, siue in excelsum suprà. Do-
 cet etiam articulus fidei christianæ Chri-
 stum descendisse ad inferos, iuxta quod &
 Paulus ad Ephe. 4. inquit, Qui ascēdit, ipse *Ephes. 4.*
 est & qui descendit in inferiores partes ter-
 ræ. Per spicuum est igitur locum inferni es-
 se subtus terram, Quod & Ioannes in Apo-
 calyp. c. 5. astruit dicens, cūm signatum li-
 brum septem sigillis vidisset, quod nemo
 est inuentus dignus neque in cælo, neque
 in terra, neque iubitus terram aperire librū.
Apoca. 5.

Cōmentarij in primum

In quo loco sancti per habitantes subtus terram, intelligunt existentes in inferno. Vnde & D. Augustinus, quāuis loco citato anceps fuerit de hoc, verūm. 12. sup Gen. c. 34. affirmat infernum subtus terram delitescere. Primum, quod cūm animæ amore carnis deliquerunt, consentaneum sit, ut hoc eis exhibeat, quod mortuæ carni exhiberi solet. s. vt sub terra condantur. Deinde, quod illud sit animabus tristitia & lætitia, quod corporibus grauitas & leuitas. Vnde sicut electorum gaudio conueniens est empyreum cælum, sic & reproborum mœstia & tristia congruit locus sub terra infimus. Est igitur infernus in centro terræ. Nā si beati & dānati meritis & præmijis ē diametro distant, congruum est, ut loco sint etiam maximē semoti & diuersi; cūm ergo beati sint in supremo cælo, fit, ut damnati sint deorsum in loco inde longissimē distanti, qui est centrum terræ. Quod etiam non latuit quosdam philosophorū. Refert nanque philosophus. 2. de cælo, Pythagoricos philosophos afferere ī cētro mūdi elementum ignis inclusum, quem Iouis custodiā appellabant. Et Pœtæ fabulantur, ignem in cœurnis terræ subesse.

Vnde

Vnde Virgilius libro. 6. Aeneid. inducit
Aeneam ad inferos descen-disse. Ouidius
item, lib. 4. Met amor.

Est via decliviis funestis nula taxo,

Duxit ad infernas per multa silentia sedes.

De hoc ergo loco damnatorum inquit pro
pheta, in inferno autē &c. quasi dicat nul-
lus. quoniā in inferno nulla est redēptio.

Et hoc est quod habetur Esa. 38. Quia nō in *Isiae. 38.*

fernus cōfitebitur tibi, neq; mors laudabit
te, nō expectabunt qui descendunt in lacū,

veritatem tuam. Obserua tamen, quōd cō
fessiō in scripturis duplex inuenitur, alte-

ra laudis, altera pœnitentiæ. De priori di-
citur, Confitebor tibi domine in toto cor-

de meo, narrabo omnia mirabilia tua. *Psal. 9.*

Item, Confitebor tibi domine, quia au-
disti omnia verba oris mei. *Psal. 137.* Et rur-
Psal. 137.

sum. Nam & ego confitebor tibi in vasis
psalmi veritatem tuam. *Psalmo. 70.* at-
Psal. 70.

que ita in alijs locis quamplurimis. De
altera verò dicitur, Nume. 2. Confiteun-

tur peccatū suū. In præsenti autē loco, vtra
q; cōfessiō pōt intelligi: ī inferno enim nē

q; est cōfessiō laudis diuinæ, secūdū illud,

Non

Commentarij in primum

- Psal. 113.* Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernum. Et Eccl^{esiastici}. 17. Ne demoreris in errore impiorum, ante mortem confitere, à mortuo quasi nihil perit confessio. Item, Non est speciosa laus in ore peccatoris. *Psal. 15.* Ne que rursus illic esse potest confessio peccatorum, vbi perpetua obstinatio est, ac proinde nulla pœnitentia, qua ad Deum valent conuerti. Vbicunque enim ceciderit lignum, ibi erit, siue ad austrum, siue ad aquilonem, *Ecclesiastes. 11.* Et in c. 9. inquit Salomon. Quodcūque potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos. Tempus ergo pœnitentiae, quo se valet homo ad Deum couertere, nunc voluitur, nec ultra hoc seculum extenditur. Propter quod in inferno, vbi tempus ultra non erit, sed horribilis tenebrarum æternitas, non inuenitur peccatorum talis confessio, quæ ad pœnitentiam salutarem pertineat. Sed quæstio est hic, quam mouet Augustinus, quoniam diues ille epulo cum vidisset Lazarum in sinu Abraham quiescentem, confessus est. aiebat enim, Pater Abraham miserere mei, & mitte Lazarum, &c. & usque adeò

ad eō est cōfessus, vt etiam moneri suos vellet, vt se à peccatis cohiberent, propter pœnas, quæ apud inferos esse non creduntur. Ad quod respondeatur, q̄ impij quidem in inferno cōfidentur peccata sua, id est, agnoscunt sua scelera. Dicitur nanq; Sapien. 5. *Sapien. 5.* Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, dicentes intra se, pœnitentiam agētes, & præ angustia spiritus gementes &c. Et subditur infrā. Talia dixerūt in inferno hi qui peccauerunt. Verū pœnitentia illorum, nullius est meriti, quod eos non pœnitet quia Deum offenderūt, sed quia afficiuntur maximis & quamplurimis tormentis. Sicut facinorosus homo, qui in artissimis vinculis à iudice detinetur, dolet quidem & afficitur maxima tristitia propter calamitatem quam patitur, & pœnitet se perpetrasse facinora, esto maximo odio prosequatur iudicem, à quo in vinculis detinetur.

¶ *Laboravi in gemitum meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meū rigabo.*

Cūm

Cōmentarij in primum

CVM rex Dauid lectum suum adulterij turpisissimi fœditate commaculasset, eas maculas se assiduis lachrymis dele turum ait, significans his verbis summum animi dolorem & crutiarum quem sustinebat, ob legem Dei violatam, & turpitudinem sceleris cōmissi. Fitque egregia forma cunctis peccatoribus ut ad Deum pœnitentiæ lamentis conuertantur, ostendēs quām ingens debet esse pœnitētia ad Deū nobis repropitiandum. Reuera nāq; magno fletu, suspirijsque assiduis Deus offensus debet à nobis placari. Vnde Moses

Deutero. 4. Deuterono. 4. inquit, Si quæsieris dominū Deum tuum, inuenies illum, si tamen in oto corde quæsieris, & tota tribulatione animæ tuæ. Id ipsum & dominus testatur *Ioelis. 2.*

Ioelis. 2. Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, fletu, & planctu, & scindite corda vestra. Quapropter & sancti doctores, ubique nos magnitudinis pœnitentiæ cōmonefaciunt. Inquit enim Ambrosius ad virginem lapsam. c. 8. postquam delineauerat exterā pœnitentiam, & docuerat de bere esse ingentem, Cor vero sit liquefcēs sicut cera, & totū corpus maceretur. Talis vita, talis actio pœnitentiæ si fuerit perseuerans,

uerans, audebit sperare, & si non gloriā,
certè pœnæ euacuationem. Infisti ergo mi-
sera fortiter, inhære tāquā naufragus tabu-
læ, nam grandi plagæ, alta & prolixa opus
est medicina. Quod ostēdit Ambrosius &
testimonio Ioeли iā citato, & quia oēs qui
in sacris literis veniam pœnitendo referū-
tur consequuti, huiusmodi compunctionē
habuere, vt Niniuitē & Dauid, qui explicat
suā pœnitentiam quā maximā in isto Psal-
mo. Et in alio psalmo. Quoniā lūbi mei im-
pleti sūt illusionib⁹, & nō est sanitas in car-
ne mea, Afflict⁹ & humiliatus sū nimis, ru-
giebā à gemitu cordis mei. Diuus itē Cy-
pria nus sermo. 5. de lapsis in hunc modum
magnitudinem pœnitentiæ explicat. Quā
magna deliquimus, tam granditer defleam-
us, alto vulneri diligens & longa medi-
cina non desit: pœnitentia **crimine minor**
non sit, putasne dominum citò per se pla-
cari, cuius tēplū sacrilega cōtagiōe viola-
sti? Orare oportet impēsiūs, diē luctu trā-
figere, vigilijs noctes ac fletibus ducere. tē-
pus oē lachrymosis lamētationibus occu-
pare, stratos solo, adhērere cineri, in cilicio
volutari et fōrdibus. Et paulō pōst, Si p̄cē
toto corde quis faciat, si veris pñie lamēta-
tio-

Commentarij in primum

tionibus & lachrymis ingemiscat, si ad veniam delicti sui, dominum iustis & continuis operibus inflectat, misereri talium potest. Ex quibus facilè constat, quām ingenitam poenitentiam Deus à nobis exploret, si ei volumus post scelera nostra reconciliari. Audi ergo prophetam, poenitentiā peccatoris, suis numeris absoluenter. Laboravi, inquit, in gemitu meo. Iam dixerat se territam habere & conturbatam animam, corpus etiam infirmum & imbecille, modò iam explicat, quali dolore atq; labore afficiat corpus, et si imbecille atq; infirmum. Et videor mihi id ipsum hic prophetam de seipso asserere, quod. D. Paulus ad Roma. 6. peccatores cunctos cōmoneret, dicens. Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Laboravi in gemitu &c. quoniam gemitib⁹ deplorāda sunt peccata. Ierem. 6. Filii populi mei accingere cilicio, & cōspergere cinere, luctum vniogeniti fac tibi planctum amarum. Item dole, & fatage quasi

Roma. 6.

Ierem. 6.

Michæl. 4. parturiens. Michæl. 4. & ipse propheta. Psalm. 37. rugiebam à gemitu cordis mei.

Lanabo

Lauabo per singulas noctes, &c. Sermo apparet hyperbolicus, promittere videlicet tantum fletum, ut possit lauare leatum stratum que rigare, promittit enim per singulas noctes magnum profluuium lachrymarum Threnor. 2. Deduc quasi torrentem lachrymas per diem & noctem. Throno. 2.

7 *Turbatus est a furore oculus meus,
inueteravi inter oes inimicos meos.*

Potest hoc intelligi, q̄ videlicet turbatus fuerit oculus Dauidis, quando vidit mulierem se lauarem, pulchram valde, & quod appellat furem impetum libidinis, qua exarsit in illam. Vel potest hoc referri ad fletum & lamēta, de quibus iam præmisserat, & ait se vitam viuere amarissimā, vt iam præ continuo luctu, & lachrymis penè oculos amiserit, dum culpam & peccata sua, & acerbas iniurias inimicorum deflere nunquā desinxit: maximè cum perpendebat rabidum furem, quo Absalon suus filius in eum insurrexerat, animo ē regno vitaque pellendi patrem. Atque in hunc modū peccator, qui persentiscit se iram atque furorē Dei excitasse, debet turbari, in

C fletus

Cōmentarij in primum

in fletus lachrymasque prorūpere, & dice
re, Turbatus est à furore irę tuę ô Deus ocul
lus meus, per quę timeo supplicia mihi prę
parati, turbata est mēs mea, & totū cordis
mei principale cōtremuit. Ex eo nanque,
quod peccator contemplatur furorē diui
ni iudicij, in sese accipit amaritudinē & in
dignationē, ex peccatorū recordatiōe. Tur
batur enim oculus peccatoris, & veluti cali
gat præ fletu propter indignationē nimia
contra peccatū, qua seipsum affligit. Nam
2. Corin. 7. ut inquit apostolus. 2. Corin. 7. contristari
secundūm Deū, quod est pœnitentiā age
re, operatur in ihs qui peccauerunt indigna
tionē, immo etiā vindictā. Dū enī ad cor re
deutes post præuaricationē, agnoscere in
cipimus scđitatē peccati, vehemēter indi
gnamur, & multa amaritudine replemūr,
& dolore permaximo pcutitur cor nostrū,
& quasi in irā aduersus eos qui in peccatū
nos adduxerūt, maxime autē in nos ipsos,
insurgimus, quæ sanè indignatio, propter
sui magnitudinem rectē ira & furor potest
nominari. *Inueterani inter oēs inimicos meos.*
Verē David ab adolescentia sua profugus
à facie Saūlis, multas passus est angustias,
atq; ferē omnē etatē duxerat inter hostiū
turbas

turbas, propter quas angustias, seniles anti-
cipauit defectus, & propterea ad puocadū
magis Dei misericordiā inquit, O De⁹ mi-
sereat te mei, qui ppter crebras angustias
ab adolescētia mea percessas, iā in senectā
ante tēpus deueni, ideoq; me eripias pcor
ab hostiū furore, inter quos iā cōsenui, adeo
mihi à primēuo tēpore suere assidui. Pecca-
tor etiā cùm Deo terga vertit per peccatū,
senescit, quoniā efficitur mēbrū veteris ho-
minis p peccatū. Baruch. 3. Quid est Israel Baruch. 3.
qd̄ i terra inimicorū es? inueterasti in terra
aliena, coinquinat⁹ es cū mortuis, deputat⁹
es cū descēdētibus in infernū. Inueterascit
aut̄ inter hostes, qui sūt vel peccata, vel ho-
mines qui nolūt ad Deū cōuerti, nā & ij, ini-
mici sūt eis, qui ad Deū cōuertūtur: qd̄ cùm
alij amāt & appetūt istū mūdū, alij se optāt
ab isto mūdo liberari, apertū est illos inimi-
cos esse istis. Nā si possunt, eos secū ad pœ-
nas trahiūt. Et magnū est donū inter eorū
verbaversti quotidie, et nō excedere de iti-
nere preceptorū Dei. Sæpe enī mēs nitēs p
gere i Deū: cōcussa in ipso itinere trepidat,
& plerūq; ppter ea nō implet bonū, pposi-
tū, ne offēdat eos, cū qb⁹ versatur, alia bona
peritura & trāscētia diligētes, atq; sectātes.

Commentarij in primum

8 *Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudiuit dominus vocem fletus mei.*

Psal. 33.
Post laborem, & gemitum, & imbr̄es creiberrimos lachrymarum, quia inane nō potest esse quod tam vehementer rogatur, quia dominus fons est omnium misericordiarum, verissimeque dictum est Psal. 33. Prope est dominus ijs qui tribulato sunt corde, post tot difficultates, exauditam se anima pia significat. Et ad literam in hoc versu effectus tam orationis quam pœnitētiæ partim acte partim pmissæ ostenditur. Exauditus siquidem fuit Dauid à Deo, & ideo vertens orationē ad inimicos coniuratos cū Absalon, minatur eos à se, dicens, *Discedite à me &c.* Solet nāq; vir sanct⁹ cūm defleuit calamitates suas, & misericordiam Dei implorauit, repente animū exhilarare, & voces lētitiæ plenas emittere, exultans preces suas à domino auditas esse: qua quidem re nos monet, si ad Deum pura mente accedamus, non esse dubitādum, quin eius clementiam facile exoremus, & propitiū numen sentiamus, si tñ discedimus ab his qui operātur iniquitatē. Quę enī societas luc

luci ad tenebras: quæ cōuentio Christi ad
 Belial: aut quæ pars fidelis cū infideli? Si-
 cut enim qui diabolū sequitur, sanctorum
 collegium affectu & opere aspernatur, ita
 qui Deo perfectè adhæserit, impiorū con-
 sortiū nequaquā admittit. Dicat ergo qui
 ad Deum toto corde cōuertitur. Quia in-
 ueterauit conuersans inter inimicos meos,
 ne amplius aliquid vetustatis in me appa-
 reat, ne inimicorū conuersatio notā mihi
 prēuaricationis infigat: vos, qui operami-
 ni iniquitatē, qui culpas vestras cōfiteri ne
 gligitis, qui in malis operibus impoeniten-
 tes pseueratis: hic à me affectu discedite,
 hic vos à me operū dissimilitudine elonga-
 te, vt quia à Deo receditis, hic animo, & in
 futuro etiā corpore à me discedatis. Disce-
 dite, vt amplius nō cōmunicē operibus ve-
 stris inquis. *Quoniam exaudiuit dñs vocem*
fletus mei. id est, dominus placatus est lamē-
tabili & clamoso fletu meo. Itaque David
& flebat, & simul flendo vociferabatur, vo-
cibusque lachrymosis suā exauditionē tri-
buit, adeò fortis est & potens oratio cū la-
chrymis. Vnde super illud Tobiae. 3. cōcepit Tobiae. 3.
orare cū lachrymis. ait glossa, quod oratio
Deum lenit, lachryma cogit.

Commentarij in primum
9 Exaudiuit dominus deprecationem
meam, dominus orationem meam suscepit.

Nemo ad Deum aliquando flens accedit, qui non quod postulauit, accepit. Nullus ab eo beneficia dolenter optauit, qui non impetravit quod voluit. Ipse est enim qui consolatur flentes, dolentes curat, poenitentes informat. Ita David narrat exauditas suas precationes, quas cum maximo fletu emiserat. Dicitio namque hebreorum non ut cuncti deprecationem, sed deprecationem miserabile sonat, videlicet prouocatiuam ad misericordiam. & ideo subdit. dominus orationem meam suscepit. Quoniam eripuit ipsum de manu Absalon, cuius exercitus fuit vietus ab exercitu David. Orationis namque effectus est, vincere hostes, & orando cum hoste dimicamus. Quis iustorum non orando pugnauit? quis honeste non orando deuiciit? Orationibus Danieli visa panduntur, sopiauntur flammæ, feræ hebetescunt, cadunt hostes, inimici vincuntur. Quatùd enim purior frequentiorque fuerit celebra ta oratio, tātō celerior veniet inimico vindicta. Licet colloqui cum Deo orando, licet

et cum eo fabulari cum velis, licet precibus mercari quod optas. Et quāuis vocē eius audire non possis, tamen dum id quod peticis accipis, colloqui tecū, et si nō verbis, tñ beneficijs dignatur. Videas hoc in Mose, qui, ut habetur Exodi. 17. oratione deuicit *Exodi. 17.* Amalech. Stabat enim in monte, nō armis, sed precibus pugnaturus, stabat extensis manibus ad cælum, deuoto orans affectu, non de terra, sed de cælo auxilium postulabat. Stabat Moses in mōte proximus iam cælo, iam vicinus sideribus, & quanto eum sublimitas montis extulerat, tanto oratio Deo proximum exhibebat. Fit Mose orante victoria, cessante mœstitia, potentior hostis efficitur iusti corpore fatigato. Desinit Israel vincere Mose desidente in prece, ut dum diuersa populis exhiberentur, orationis nobis potentia monstraretur. Et factū est, inquit, cum leuaret manus Moses, præualebat Israel, ubi autem submiserat manus, inualescebat Amalech. Bellum christianis indictum, hoc exemplo monstratur, belli effectus orationis instātia aperitur. Orat enī Moses, & vīcit, cessat, & vincitur. Instātiūs autē Christiano orandū est, & qā periculosior est hostis, & p se ipso, nō pro

Commentarij in primum

altero pugnat. Moses enim & contra hominē, & pro alijs orando pugnabat, Christianus verò & pro se ipso, & contra diabolū pugnat. Nec quisquā poterit excusari, qui hostē vincere noluit, dū orando cessauit. Vnde apparet vires hosti illū dare, qui cessat, & se ei subijcere, qui nō orat, quod totū est sibi ipsi hostē existere, dū cōtra hostem nolit iugiter exorare. Hostis enim dū oras premitur, dū cessas erigitur. Oratio iugis infirmitas hostis. Ait ergo, domin⁹ orationem meam suscepit. Quoniā orationem poenitentis & confitentis peccata sua; sem

- Deutero. 33. per Deus suscipit. Deutero. 33. Audi domine vocē Iudæ, id est confitentis. Et Daniel. 3. Daniel. 3. In animo contrito & spiritu humilitatis suscipiamur.

10 *Erubescant & conturbentur vehementer oes inimici mei, conuertantur & erubescant valde velociter.*

A Ccepta in Deū confidentia, nō aliter quam si hostes iā prostratos cerneret, eos fugillat, & eoru perditionem vaticinatur. Prædictit nanque David confusione exercitus Absalon. Percusso enim Absalō, reliqui

reliqui oēs territi et confusī fuerūt, & totus exercitus dispersus, mortuis viginti millibus ex eo. Et quia parū durauit coniuratio Absalon contra suū parētem, ideo dicitur oēs illos in cōfusionē versos velociter defecisse. Ait ergo, Erubescat inimici mei, & timore perterriti contremiscant, cūm videāt se opinione sua deceptos esse, & quē putabāt ab omnibus proditū & desertū, cernāt præsidio domini septū & munitū esse. Pro inde pudore affecti in fugā subitō se cōiciāt, qui modō tā atrociter me oppugnabāt. Possunt hæc verba & alium habere sensum, quē Hieronymus & Gregorius & alij assignant, quod David optet inimicis res ipsientiā, & in dominum veram conuersiōnē, ut se ostenderet verè diligere inimicos. Et quia erubescētia & confusio peccatoris multū confert ad verā pœnitentiam habendā, propterea eis optat ut erubescant & conturbētur. Si enim peccator se circūspiciēs cōsideret, & decorē quē perdidit, & obsecnitatē qua se velut quodā tētrimo colore perfudit, de operū suorū qualitate, nisi sit lapis, erubescit. Proinde nobilis anima si quas aliquando peccati notas admiserit, verecundiātē à se funditus nō repellit. Nā

Commentarij in primum

- Iudic. 16. sive recūdia nō sequitur peccatū, est aperte desperationis indicium. Vnde, ut habetur Iudic. 16. fortissimus ille Sanson quandiu capillos habuit, et si ligari potuit, vinci tñ nō potuit, statim enim ad modicū clamorē rū pebat vincula, quando verò crines amisit, habuit debile & egrotū caput, nec valuit aliquod rū perevinculū, quoniā perdiderat fortitudinē pristinā. Per crines & capillos, qui caput operiūt, & totū corpus exornat, intelligitur verecūdia, unde persona verecūda solet operire faciē, & rubor ex verecūdia exortus, confert aspectus venustatem. Quando ergo qui deliquit, habet verecundiū de peccato, salua res est. Qui enim erubescit se lapsum in peccatum, facile rumpet vincula peccati, hoc enim valde deterret à peccato, & ideo magnum bonum est erubescientia in peccatore. Ieremi. 31. Postquam ostēdisti mihi, percussi femur meū, confusus sum, & erubui. Et quando eā à se propulsat, nulla potest haberī spes de illius pœnitentia. Ieremi. 3. Frons mulieris mere tricis facta est tibi, noluisti erubescere. Et c. 6. Confusione non sunt confusi, & erubescere nescierunt, quamobrē cadent interruētes, in tempore visitationis suæ corrūcti dicit
- Ieremi. 31.
- Ieremi. 3.
- Ieremi. 6.

dicit dominus. Quia ergo erubescētia mā
ximē ad resipiscētiā facit, optat prophe-
ta, vt hostes illius erubescāt, & conturbē-
tur, alpersi cōfusionē & pudore. Qui enim
peccati sui modū cōsiderat, sibi irascitur, &
cōtra seipsum grauiter, quod egit puniēdo
inuehitur, & ita lachrymis per ora cadenti-
bus cōturbatur. Cōuertantur & erubescāt. &c.
Ille ad Deum conuertitur, qui tam cogita-
tus suos, quā etiam operationes ad Deū diri-
git. Et quoniā tempus breue est, & finis pec-
catorū est mors, ne qs putaret esse in homi-
nis potestate quādō velit vias suas corri-
ge re, inquit, q̄erubescāt valde velociter. Dies
enim dñi sicut fur in nocte ita veniet. 2. Pe 2. Ietri. 3.
tri. 5. Vnde Salomon Ecclesiastes. 5. Netar Ecclesiastes.
des cōuerti ad dominum, neq; differas de 5.
die in diē. Ut enim inqt Augustinus, Deus
qui promisit peccatori pœnitentiam agen-
ti suorum veniam peccatorum, non tamen
illi promisit crastinum diē, & ideo quāto
cyus debet peccator ad Deum conuerti, vt
possit inuenire locum pœnitentiae.

Finis primi Psalmi Pœni-
tentialium.

Commentarij in secundum
INCIPIT PSAL-
mus secundus inter pœ-
nitentiales.

BEATI quorum remissæ sunt iniqui-
tes, & quorum tecta sunt peccata.

N numero pœnitentialium psalmorum, secūdum locum iste continet psalmus, estque pœnitētibus, qui sese ad Deū conuertere conantur, appri-
mè necessarius. Competere autem videtur illi maximè, qui postquam in peccato diu perstigit, ipsumque vel excusando vel dis-
simulando tacuit, agnoscereque & emen-
dere neglexit, tandem conscientiæ stimu-
lo agitatus, & diuina qualibet vltione tan-
quam compulsus, agnoscit iam, & confite-
tur aperte quod prius dissimulauerat pec-
catum, ac veniam & remissionem celeri-
ter accipit. Ut autem à titulo exordiamur,
titulus sic habet. Ipsi Dauid intellectus. In
quo insinuat̄ materia totius psalmi, quā
& apostolus ostendit ad Romā. 4. dicens,

Rom. 4.

Da,

Dauid dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus dicens, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, Beatus vir, cui nō imputauit dominus peccatum. Ex quo loco habetur, materiam huius psalmi esse, quod beatitudo hominis consistit in iustitia, quam Deus sine operibus, hoc est sine meritis, confert homini sibi accepto, & hic est intellectus & cognitio reuelata ipsi Dauid. Et clare conspicitur in sequentibus, huiusmodi iustitiam seu gratiam, in remissione peccatorum maxime apparere. Quoniam proposita hac beatitudine, illico Dauid subiungit modum, quo ipse consecutus est huiusmodi gratiam sine meritis, & postea docet modum, quo genus humanum hanc assequitur gratiam, quem in seipso expertus manifestat. Ait ergo, Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Reruera maxima est beatitudo hominem esse absque peccato, sicut magna miseria hominis est, habere peccatum. Proverb. 14. Prover. 14. Miseros facit populos peccatum. Contra quam miseriam constituit propheta beatitudinem in hoc, quod est hominē esse expertem peccato: non quod nunquam homo

Cōmentarij in secundum

mo labatur in peccatum, cūm non sit ho-
mo qui non peccet super terram, vt ait Sa-
lomon, sed quia ex Dei munificentia illi
condonantur peccata. Videlurque pro-
pheta veluti homo quispiam magnō pon-
dere p̄grauatus, qui deposita sarcina, pro-
rumpit in similes voces, O beatos illos, qui
non pondere adeò graui premuntur, feli-
cesque eos, quibus deposita premente sar-
cina, licet tutò respirare. Ita inquit noster
propheta, (postquam senserat se maximo
pondere peccati pressum, adeò, vt diceret,
Iniquitates meæ supergressæ sunt caput
meum, & sicut onus graue, grauatæ sunt
super me, vidiisque, id sibi Deo reuelante,
misso ad eum propheta Nathan, peccatum
sibi esse condonatū,) O illi verè beati homi-
nes, quibus Deus per suam misericordiam
omnia peccata dimisit, indulgentiamque
& veniam cōcessit omnium peccatorum,
quibus illum offendebant, & quibus rei te-
nebantur ad perditionem mortis æternæ.
Vocat autem hanc beatitudinem, hoc se-
culo in spe, in futuro verò postea in re.
Quoniam nullus illuc, post Adæ pecca-
tum patet nobis aditus, nisi per gratuitam
condonationem peccaminum. Et hoc est

remittere iniquitates, gratis, & absque so-
 lutione condonare, iuxta illud Isaiæ pro- *Isai. 52.*
 phetæ. capit. 52. Gratias venundati estis,
 & sine argento redimemini. Et ad Titum. *Titum. 3.*
 3. ait Paulus, Non ex operibus iustitiae
 quæ fecimus nos, sed secundum suam mi-
 sericordiam saluos nos fecit. Et quorum te-
 sta sunt peccata. Ideo, perinde remissa,
 ac si prorsus essent obliuioni tradita. De
 qua re Ezechiel propheta inquit capit. *Ezechiel. 18*
 18. Omnia iniquitatum eius, quas ope-
 ratus est, non recordabor. Dicitur enim
 Deus recordari iustitiae nostræ, quando
 præmia largitur, iniquitatis vero, quando
 infert supplicia. Notandum vero est, quod
 peccata dupliciter possunt esse tecta sive
 abscondita. Quorundam enim peccata
 bene & feliciter tecta sunt & operta,
 quemadmodum de charitate dicitur pri-
 ma Petri. 4. quod multitudinem pec- *1. Petri. 4.*
 catorum ipsa operiat. Et ista quidem
 vere tecta sunt atque operta, eò quod à fa-
 cie Dei sunt abscondita, qui ea non vi-
 det ultrà ad imputationem & punitio-
 nem, sed est eorum oblitus, iuxta quod Eze-
 chias cōfitetur in Cantico, Deum post tergum
 proiecisse omnia peccata sua. Iuxta autem
 hunc

Commentarij in secundum

hunc modum peccata dimissa dicuntur te
cta, quia ea, quæ tecta sunt & operta, non
videntur. Quorundam verò peccata tecta
quidem sunt & occulta hominibus, quo-
rum oculos per exteriorem sanctitatis si-
mulationem decipiunt, Deum autem, qui
scrutatur renes & corda, non latet interior
turpitudo, atque ideo verè tecta non sunt.
Et hi sanè qui sic tecta habent sua peccata,
ab hominibus quidem beati dicuntur, sed
apud Deum maledicti potius inueniuntur.
Quapropter non de his, sed de prioribus
noster vates ait illos beatos, quorum tecta
sunt peccata, ne turpitude aut macula pec-
catorum ingruat super eos. Sicut homo di-
citur tectus à pluia, ne cadat super eum.
Sed nunquid non in die illa vniuersalis iu-
dicij, omnium conspectui palam fient vni-
uersa iustorum crimina? quomodo ergo
possunt dici verè tecta, id est, abolita & con-
donata? Verissimum est, quod in illa die cun-
ctorum peccata cunctis patebunt. Nam,
ut inquit Paulus, referet unusquisque ante
tribunal Christi propria corporis prout
gessit, siue bonum siue malum, nimurum, ut
non solum in reproborum vindicta, iustitia
fulgeat, Dei, verum in & retributione iu-

sto

storum, tam eadem patescat iustitia in laude bonorum operum, quam summa misericordia in delictorum remissione. Quod si quispiam hesitet, quomodo tunc fieri poterit, ut sua iustos peccata non puden-
tia faciat, eos cum primis, qui sceleratissima hic facinora, depudendaq; admiserūt flagitia, ob quæ impossibile esset, correctissimos in hoc seculo, & emendatissimos quo sq; non summo pudore suffundi? Dicimus ad hoc, quod patebunt tunc palam iustorum errata, nihil tamen confusionis à conspectu illius universitatis contrahent, tanta erit cōtegentis Dei misericordia, tantaq; pœnitētiæ per fauorem eius virtus & gloria, tanta utique charitas multitudinem operiens peccatorum. Et, ut inquit Augustinus, si-
cut miles, qui à prælio turpiter fugit, si ante quam bellum finiatur, ad prælium reuer-
sus fortiter & egregiè pugnat, eosque, qui se antè fugauerant, perimit, non ruborem, non turpitudinem contrahit ex fuga præ-
terita, sed post partam victoriam spolijs amplis refertus in conspectu omnium præmia promeretur. Ita iusti, quia post aliqua etiam turpisima facinora, suos hostes deuincunt, victoriamque & trophæa de ho-

D stibus

72 Commentarij in secundum
stibus reportant, non pudorem atq; turpi-
tudinē, sed maxima præmia promerentur.

2 Beatus vir, cui non imputauit domi-
nus peccatum, nec est in spiritu
eius dolus.

Constituit modum remissionis culpe,
Explicans, quid ex parte Dei, quid ve-
rò ex parte hominis, ad hanc gratiam, qua
culparemittitur, cōcurrat. Ex parte enim
Dei concurrit, non imputare peccatum, quo-
niā per hoc Deus remittit peccata, quia
ea non imputat nobis, neq; ad supplicia in-
fernī, neq; ad odium, sicuti reprobis ea im-
putare dicitur, quia ob eorum peccata eos
ad inferni supplicia destinat, subindeque
eos odio prosequitur. Ex parte autem ho-
minis concurrit ad remissionem peccato-
rum, non habere dolum in spiritu, hoc est,
q; nō sit factus. Qui enim factus accedit ad
Deum, non percipit remissionem peccato-
rum, quoniam, vt inquit Sapiens, Spiritus
sanctus discipline effugiet factum. Sapi. i.
Notandum verò est, quod in re i dem fermè
censem, remittere peccatum, & non impu-
tare peccatum, nisi q; vt remissio causa est,

Sapien. i.

qua

qua peccatum tegatur ac celetur , ita celatio ratio est ut non imputetur. Quoniam quia peccatum remittitur , deletur de memoria Dei, ob idq; non imputatur ad supplicium . Vnde remissio refertur ad ablacionem culpæ , celatio vero ad obliuionem præteriti actus, sed non imputatio ad condonationem poenæ . Et hoc pacto haec tria interpretantur à patribus. Cæterum non est hic fas præterire, quām sinistrè locus hic ab hæreticis Germanis nostra hac tempestate sit interpretatus. Docent enim Lutherani, q; in iustificatione non ita remittuntur peccata, ut tollantur, sed solum à Deo non imputantur. Vnde Lutherus in artic. 2. generaliter dicit, quod non est idem peccata remitti, & peccata tolli. Et ibi pergit ostendere , quod peccatum originale etiam post baptismum manet in pueris. Et in articul. 31. inquit, quod etiam in quocunque opere bono iustus peccat . Idem inquit Bucerus super. 2. cap. epistolæ ad Români. Sententia ergo eorum est, nullum esse simpliciter iustum apud Deum, sed id tantum venire nomine iusti, q; Deus propter suam misericordiam nō imputat illis peccata eorum. Si enim officia, q; in gratia facimus (ut

Commentarij in secundum

inquiunt) de se omnia sunt peccata, consequens fit, ut neque peccata verè remittantur, sed tantum non imputantur. Atque adeò in hoc sensu legūt hoc testimonium, Beatus vir, cui nō imputauit dominus peccatum. Quapropter quod in humano tribunali sāpe solet, putā, reum secundūm testes absolui, qui tamen verè est in crimen, id & de sanctissimo Dei iudicio in iustificatione impij, cogitare audent. Veruntamen hæc assertio pugnat & cum scriptura sancta, & cum recta ratione, atque etiam cum sententia patrū. Etenim dicere Deum peccata remittere, non tamen prorsus tollere, est hominum, vocē remissionis ignorantium. Non enim remittere in Deo est imminuere, sed penitus condonare, atque ita ignoscere, ut non magis deinceps agnoscat, quam si nūquam fuissent cōmissa, iuxta illud Ezechiel. 18. Omnia iniquitatū eius nō recordabor. Cūm enim offensa in Deū solū cōmittatur, iuxta illud, Tibi soli peccaui, si ipse parcit, nihil restat, vnde aliqua possit extare ratio culpæ. Vnde cōtra dictoria dicit, qui ait manere peccatū, & nō imputari à Deo. Nulla enim excogitari potest ratio culpæ, quā summa illa bonitas nō odio

odio prosequatur, eò q̄ culpa idem sonat,
 quod erratū contra eius volūtatem. Si autē
 odio habet, quomodo esse potest, vt nō ab
 ipso reputetur malum? immo idipsum est
 odio habere & reputare malum. Vnde su-
 mitur argumētum contra hæreticos. Deus
 ita remittit peccatū, vt odiū penitus depo-
 nat, quod habebat in iniquum & suam ini-
 quitatem, iuxta illud Sapien. 14. Odio est
 Deo impi⁹ & impietas eius, ergo ita remit-
 tit, vt rationē etiam culpæ prorsus abstergat & tollat. Vnde & S. Tho. 1.2. q. 113. ait, q̄
 non imputare peccatū, ex diuina dilectio-
 ne procedit, quod autem eū Deus diligat,
 in quo vlla superestratio culpæ mortalis,
 contradic̄tio est, qua implicatur, qui dicit
 peccata manere, sed non imputari. Insu-
 per hoc redditur p̄spicuū de peccato actua-
 li, quod transit quidem actu, & remanet so-
 lo reatu, illo ergo reatu remisso, nihil pec-
 cati manet. Mirandum est etiam, quod isti
 fatentur. Cūm enim Deus speciali fauore
 nos conuertat, secundūm illud Ioan. 6. Ne
 mo potest venire ad me, nisi pater meus
 traxerit eum, quomodo non erit tam po-
 tens, reuellere animum nostrum ab illo bo-
 no cōmutabili, & ad se cōuertere, quod est

Sapien. 14.

Ioan. 6.

Cōmentarij in secundū

culpam tollere, quām fuit nostrum libe-
rum arbitrium ad auertendum se ab eo?
Demum Augustinus, apertè docet hanc
veritatem contra epistolam Pelagij, cap.
13, lib. 1, vbi inquit, Dicimus baptisma, o-
mnium dare indulgentiam peccatorum,
& auferre crimina, non radere: neq; pecca-
torum radices in mala carne teneri, quasi
rasorum in capite capillorum, vnde cre-
scant iterum refecanda peccata. Et in lib.
de perfectione iustitiae inquit. Certè iustus
est Deus, negari nō potest, imputat autem
Deus homini omne peccatum: quia neq;
peccatum est, quicquid non imputabitur
in peccatum. Hæc ille. Vbi apertè vides,
qualiter quod Deus nō imputat, id facit, vt
peccatum non sit. Et super hunc locum ita
inquit ipsemet Augustinus, Ne sic intelli-
gatis qđ dixit, peccata cōporta sunt, qua-
si ibi sīnt & viuāt. Tecta ergo peccata qua-
re dixit? Vt nō viderētur. Quid enim erat
Deum videre peccata, nisi punire peccata?
Postremò deniq; hanc veritatem sacrae li-
teræ liquido monstrant. habetuf nanque
Ioan. 1. Cꝝ 8. Cꝝ 17. *Ioan. primo. Ecce agnus Dei, ecce qui tol-
lit peccata mundi. Et capitu. 8. Si filius vos
liberauerit, verē liberi eritis. Et capitu. 17.*

Pater

Pater sanctifica eos in veritate, sermo tuus
 veritas est. Et cum videret Christus Nata-
 naelem ad se venientem, ait, Ecce verè Israe-
 lita, in quo dolus non est. Non inquit, cui
 dolus non reputatur, sed, in quo dolus non
 est. Et in prima canon. capit. 3. inquit Ioan.^{1. Ioan. 3.}
 nes. Scitis quia ille apparuit, ut peccata tol-
 leret. Tolluntur ergo peccata, neque rema-
 nent amplius in peccatoribus. Quod & fa-
 tetur apostolus ad Roman. 8. cum ait. Ni-^{Roma. 8.}
 hil ergo nunc damnationis est ijs, qui sunt
 in Christo Iesu, qui non secundum car-
 nem ambulant. & tamen si peccata in
 illis actu remanerent, aliquid esset damna-
 tionis in illis. De Iob quoque dicebat do-^{Iob. 1.}
 minus ad Sathan. Nunquid considerasti
 seruum meum Iob, quod non sit ei similis
 in terra, homo simplex & rectus ac timens
 Deum, & recedens à malo? Non ergo in
 quocunq; bono opere peccabat vir iustus,
 quandoquidem erat rectus, & recedens à
 malo. Noster quoque vates, nihil apertius,
 quam hanc docet veritatem in suis psal-
 mis. Beati, inquit, immaculati in via, qui
 ambulant in lege Domini. Si verò peccata
 remanent etiā postquam dimissa sunt, quis
 verè posset immaculat⁹ appellari? Et alibi,

Psal. 72.

Quām bonus Deus Israel ijs qui recto sunt corde. Quis verò diceretur rectum habere cor, si peccata manēt in corde, neq; vnquā inde tolluntur? Et in hoc eodem loco, hoc est quod perspicuè docet, inquiens, Beatus vir, cui nō imputauit dominus peccatum, neq; est in spiritu eius dolus. Quis autem ille spiritus erit in quo dolus non est, si ibi adsint peccata post quām sunt remissa? Igitur verba illa, Beati quorum tecta sunt peccata, & hæc, Beatus cui non imputauit dominus peccatum, non insinuant ullum superesse in homine peccatum, quod Deus celat, aut quod imputari possit, sed demonstrant idem pollere tecta esse & non imputata, quod funditus esse abolita. Nam si vel minima esset ratio culpæ, nunquam illam aut suprema bonitas contegeret, aut summa veritas non imputaret. Neq; idem fas est de Deo iudicare, quod de humano iudicio. Mortalium quippe iudices, quibus abdita cordium iudicare non incumbit, sed secundū humana testimonia, causarum merita cognoscere, dicuntur iustificare reum, quando ipsum absoluunt, etiam si maneat coram Deo in culpa. Sed tamen apud Deum, qui penitissimè intuetur peccata

et ora nostra, nulla est iustificatio, ubi non
sit omnino deletio culpæ.

*3 Quoniam tacui in ueterauerunt offa
mea, dum clamarem tota die.*

Proposuerat noster propheta duo, quæ in remissione peccatorum concurrunt: alterum ex parte nostra, videlicet, non habere dolum internè, hoc est, non fieri ad Deum accedere: alterū verò ex parte Dei, scilicet, non imputare peccatum. Ostendit igitur se utrumq; expertum, & quo ad primum ait, *Quoniam tacui &c.* Commisso nāq; adulterio tacuit Dauid, volens in dolo occultare adulterium commissum, vocando priùs Vriam, & dando operam ut dormiret cum propria vxore, & cū hoc non obtinuerit, tandem dolo atq; fraude fecit ipsum interimi. Et tamē cūm hoc sce lere implicitus esset per multum tempus, videlicet, amplius quam per nouem menses, nunquam clamauerat ad dominum, quousq; Nathan propheta illum corripue rit. Hoc ergo est quod dicit se tacuisse: qā cūm dolum haberet internè, non ad Deum clamauit provenia. Ob idq; inquit inuete

Cōmentarij in secundū

rasse omnia ossa illius, hoc est, infirmatum
fuisse, contritasque habere vires animæ &
spiritus. Quemadmodum enim vires cor-
poris insident in ossibus, atq; subinde cui
conteruntur ossa, siue inueterantur, adimi-
tur omnis fortitudo corporis: ita fortitudo
animi significatur per ossa, & cui ossa in-
ueterascunt siue conteruntur, imbecillis
atque egrotus remanet. Per ossa autem ani-
mæ, intelliguntur virtutes, quoniam, ut san-
cti patres dicunt, per eas animam sicut cor-
pus per ossa sustentamus. Quæ ossa tunc in-
ueterantur, quando à statu suæ fortitudi-
nis infirmantur. Sicut enim morborum in-
festationes, corporis ossa debilitant, ita vi-
torum importunæ turbationes, animæ vir-
tutes infirmant. Possunt etiam, & forsitan
congruentius, per ossa partes animæ intel-
ligi, hoc est, intellectus atq; affectus, quæ
per peccatum, debiles respectu boni red-
duntur. Quæ explicatio accommoda ma-
gis appareat, quod in peccatore nullæ perse-
stæ virtutes manent, nulla namq; est vera
virtus absq; gratia. Nō igitur adeò proprié-
dicere possumus per peccatum virtutes in-
firmari, quandoquidem non manent, sicut
de viribus animæ, quæ infirmiores reddū-
tur

tur respectu boni, qua ratione ipsa anima ægra atq; quassa manet. Sed maiore explicatione indigent verba subsequentia, *Dum clamarem tota die.* Pugnare enim sibi videntur, tacere, & simul tota die clamare. Si enim tacebas, quomodo tota die clamabas? si autem tota die clamabas, quo pacto eò quòd tacuisti, inueterata tibi fuere osfa? Explicationem geminam tribuunt huic loco patres ecclesiæ. Prior est, quòd ille tacet simulq; clamat, qui peccata præterita celat quidem in corde, neque ea confiteritur, & tamen per impoenitens cor, alia cōmittere, accepta libertate, non cessat. Peccata enim clamores esse, apertè docet scriptura Genes. 18. Clamor Sodomorum & Gomorrheorum ascendit ad me. Et iterū. Descendam, & videobo, utrum clamorem opere compleuerint. Affectum ergo esse ad peccandum, est clamorem ad Deum contrahere. Altera explicatio est, q; ille tacet & clamat, qui peccata sua silentio quidem contegit, si quæ verò habet bona opera, per vocē magnificationis extollit. Sicut ille phariseus, de quo legitur Luc. 18. q; stans in templo, apud se orabat, dicens, Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri homines.

Genes. 18.

Luc. 18.

Cōmentarij in secundū

hominum &c. ieuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo. Hic tacebat sua delicta, clamabat verò contra se ad Deum, sua iactando merita. Publicanus verò econtra non tacebat sua peccata, sed pro illis precabatur, ideoque, ut ait Christus, descendit publicanus iustificatus ab illo.

4 *Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua, conuersus sum in aerumna mea, dum configitur spina.*

Alterum quod se tenet ex parte Dei, proponit in his verbis, dicens, q̄ aggrauata est manus domini super eum. Et dicitur aggrauari manus Dei secundū si militudinem effectus, quia ad modum aggrauantis permisit Dauidem magis ac magis ruere in peccatum, iuxta illud Gregorij. Peccatum, quod per pœnitentiam non deletur, suo pôdere trahit ad aliud. Aggrauavit enim Deus manum super Dauidem im pœnitentem, dum subtrahēdo gratiam, permisit ipsum ruere in tot mala. Dicitur autem

autem dic ac nocte, Deum agrauare manum, propter assidas calamitates, quibus afficiuntur peccatores, ut suorum peccatorum resipiscant, iuxta illud psalmi, Multiplicatae sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Et iterum. Imples facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum domine. D. Gregorius intelligit per diem & noctem, prosperitatem atq; aduersitatem. Quia enim peccatores & in aduersis succumbunt, & in prosperis per superbiam nimis se extollunt, iram potentiae diuinæ super seipso prouocant. *Conuersus sum in ærumna mea, dum configitur spina.* Miseriæ atq; ærumnæ huius seculi multum impellunt hominem ad Deum agnoscendum, iuxta illud Psalm. Cùm occideret eos, quærebant eum & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum. Tunc enim homo ad se reuersus intuetur statum suum. Vnde Ierem. Threno. 3. Ego vir videns paupertatē meā in virga indignationis eius. Ad hunc modum conuertit Deus ad se regem Nabucho donosor, vt habetur Dāniel. 4. Eiecit enim eum à regno, habitavitq; cū bestijs, & tunc aperuit oculos, & conuersus est ad dominatorem cæli. Sic & Paulus non nisi prostratus

Psalm. 15.

Psalm. 82.

Psalm. 77.

Threno. 3.

Danie. 4.

Cōmentarij in secundū

tus, & visu priuatus Christum agnouit. No
ster etiam propheta in ærumna sua ait se
ad Deum conuersum. dum configitur spina.
Hieronymus per spinam intelligit stimu-
lum conscientiæ peccatricis. Vnde dum
configitur spina, hoc est, dum me premit,
atq; pungit conscientia peccati. Iure pec-
cata spinae nuncupantur. De illis nanque
à principio Deus imprecatus est homini,
dicens. Maledicta terra in opere tuo, spi-
nas & tribulos germinabit tibi. Nostra e-
nim terra, corpus nostrum est, quam quō
amplius colimus, eò magis spinas & tri-
bulos nobis germinat. Qui enim voluptati-
bus nimis delicate corpus nutriunt, maxi-
mas peccatorum spinas in se ipsis expe-
rientur. Longè aliter noui interpretes se-
cundūm textum hebræum, hanc particu-
lam vertunt. Vbi enim nos legimus, con-
uersus sum in ærumna &c. legunt ipsi, Ver-
sa fuit humiditas mea in siccitates æsta-
tis. Ita legit Caietanus. Et eodem modo
interpretatur in sua paraphrasi Ioannes
Campensis. Et cùm adeò varient hæ duæ
trallationes, non possumus eas concilia-
re. Non tamē de hoc existimo maximè cu-
randum, cùm iam ecclesia in concilio ge-
nerali

Genes. 3.

nerali trallationem antiquam tāquam vēre canonicam nobis & legendam & interpretandam proposuerit. De quo in prologo & super primum psalmum pœnitentia versu primo aliquid diximus.

¶ Delictum meum cognitum tibi feci,
& iniustiā meam non abscondi.

Quantum emolumenti afferat manifestare Deo peccata, eò perpendere possumus, quoniam abscondere illa, probro hominibus datur. Hinc est illud Iob. 31. Si abscondi quasi homo peccatum ^{Iob. 31.} meum, & celaui in sinu meo iniquitatem meam. Salomon etiam Proverbio. 28. in ^{Proverb. 28.} quit, Qui abscondit scelera sua, non dirigitur: qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Observa tamen, quod non idem est delicta manifestare, & delictum cognitum facere. Manifestare namque delicta, est ut cuncti illa explanare, cognita vero illa facere, est non solum quod fecit annuntiare, sed etiam omnem peccati causam & originem narrare. Qui enim non superficie tenus peccatum loqui-

Cōmentarij in secundū

loquitur, sed & quando & vbi & quomo-
do, & si vel ignorantia vel casu vel studio
deliquerit, fatetur, hic delictum suum co-
gnitū Deo facit. Ait ergo, *Delictū meū &c.*
Hoc est, veluti compellus tortura male cō-
scientiae stimuloque compunctus, agnoui
quia tu domine es es qui me requirebas ad
pœnitētiam, sicq; meum peccatum, quod
vſq; tunc vel excusando vel dissimulando
tacueram, per agnitionem & cōfessionem
ipsum tibi manifestauī: & iniustitiam, quā
aduersum te commiseram, non vltrā cela-
ui, neq; reticui, sed palām eam ante cōspe-
ctum tuum proposui & accusauī. Notādū
verò est, quòd ille verē peccata sua agno-
scit, qui peccatum quām perniciosum sit,
quantaue pœna plectendum, pauidō cor-
de perpendit. Multi nanq; sunt, qui iudi-
cio mentis de operibus suis malè sentiunt,
quia tamen gaudium suum carnale turba-
ri nolunt, criminum suorum magnitudi-
nem, quidque etiam per ea mereantur, cō-
siderare refugiunt. Si quis autem gratia di-
uina præuentus vocē audierit domini mo-
nētis, Redite preuaricatores ad cor. Isaiæ.
46. & quod per Ieremiam. c.2. dicitur, Vi-
de vias tuas in conualli, scito quid feceris:

Isai.e.46.
Ierem.2.

si super operibus suis erubescens detesta-
tus ea fuerit, tunc demum peccata sua co-
gnouisse dicendus est: quoniam non ea, vt
priùs, quasi bona sequitur, sed quòd æter-
na supplicia parturiant, prudenter consi-
derans detestatur. Sicut enim non cogno-
scit Deum, qui non eum, vt dignus est, dili-
git, iuxta illud Ioannis, Qui dicit se nosse
Deum, & mandata eius non custodit, men-
dax est: sic nec peccatum cognoscit, quis-
quis non ei odij vicem dignam rependit.

1. Ioan. 2.

*6 Dixi, confitebor aduersum me iniu-
stitiam meam domino, & tu remi-
sistis impietatem peccati mei.*

Quod suprà dixerat, se Deo sua delicta
nota fecisse, amplius explicat,
ostendens qualiter Deo manifestetur pec-
cata, scilicet, per propositum confitendi il-
la Deo. Et hoc est quod ait, Dixi, hoc est, in
corde meo statui cōfiteri aduersum me in-
iustitiam meā domino. Nondum ad os
venerat confessio, sed tantum erat in cor-
de propositum confitendi, & Deus, qui in
corde auditur, audiuīt vocem cordis. Ait

Ergo,

Commentarij in secundum

ergo, *Dixi, confitebor aduersum me &c.* Aduersum se confitetur, qui in peccati confessione sibi non parcit, quidquid peccauit, non Deo imputat, non fortunæ attribuit, non diabolo, non constellationi adscribit, neque ullam aliam excusationem peccati prætendit. Hoc enim multum cauit noster propheta, ut patet in Psalm. 140. mo. 140. Non declines cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis. Philosophi gentium, qui tribuebant actus hominis procedentes ex libero arbitrio, stellis seu fato: dicentes quis quando vel peccet vel bene viuat, & quando Mars faciat homicidium & Venus adulterium, hi docuerunt homines extenuare peccata. De quibus in loco citato subdit noster vates. Et non communicabo cum electis eorum, nempe cum philosophis, qui peccata, quæ ex mero libero arbitrio hominis ortum habent, causis superioribus adscribunt. Similes sunt hæretici Lutherani, qui asserunt Deum esse authorem nostrorum peccaminum; immoturpius quam gentium philosophi errauerunt: quoniam illi, ut inquit Augustinus super hunc locum, non aperte: sed veluti per

per circuitum voluerunt peruenire ad Deum accusandum, Lutherani verò aper-
to Marte in Deum insurgunt, adscriben-
tes crimina hominum Deo. Sed de hoc
aliàs. *Et tu remisisti impietatem peccati mei.*
Attende quanta sit misericordia Dei con-
mendatio, ut confitentis desyderium co-
mitetur venia, & antè remissio ad corpor-
ueniat, quàm cōfessio in vocem erumpat.
Tu, inquit, remisisti &c. Tu qui solus par-
cis, qui solus peccata dimittis. *Quis enim*
potest dimittere peccata nisi solus Deus?
Ego sum qui deleo iniquitates tuas pro-
pter me. *Isaiæ. 43.* Tu ergo remisisti impi-
tatem peccati mei. hoc est, proiecisti post
tergum tuum omnia peccata mea. Signan-
ter autem dicit iniquitatem peccati, per
quam significatur culpa, quæ est in pec-
cato, quoniam non statim remisit totam
pœnam, culpa autem non potest pro par-
te condonari, & pro parte retineri: quia
impium est dimidiam à Deo sperare
veniam, ut inquit Au-
gustinus.

Isaiæ. 43.

Cōmentarij in secundū
7. Pro hac orabit ad te omnis sanctus
in tempore opportuno.

Postquam propheta explicuit modū,
quo tanta beatitudo gratiæ à peccato-
ribus habetur, ex his quæ in seipso fuerat
expertus, modò intendit explanare hoc
ipsum quo ad vniuersum genus humanū.
Fuit enim eruditus Dauid, non pro seipso
tantū, sed pro omnibus. Et intēdit, quòd
hanc beatitudinis gratiam, mediante hu-
mili oratione iustus conseruabit. Inquit er-
go, *Pro hac orabit ad te &c.* Hoc est, pro hac
remissione peccati quēadmodū mihi fuit
necessarium poenitere & remissionem po-
stulare, ita necesse est omnem eum, qui se
sanctificare voluerit in hoc mūdo, frequen-
ter orationem facere, ad te domine, cui soli
peccant homines, donec ad exorādum est
tempus opportunum, donec in hoc tempo
re acceptabili, in hoc die salutis exaudibi-
lis est oratio. Obserua quòd pronomē, hac,
relatiuē accipitur, referturq; non ad vocē,
sed ad rem intellectam, de qua facta est mē-
tio in versu mox præcedenti, & est sensus,
pro hac, idest pro remissione peccati. Pos-
set etiam accipi ut referat iniquitatem, &
sic

Sic relatio erit ad nomen, eritq; sensus, pro hac, id est iniquitate, orabit ad te omnis sanctus, videlicet ut dimittatur. Et est in utroque prorsus eadem sententia. Quod autem dicitur, in tempore opportuno, intelligendum est de opportunitate ad exauditionem & impetrationem postulationis, quod est tempus vitæ praesentis. Nam post hoc tempus, frustra erit omnis oratio, cū nulla erit exauditio. Notandum verò est, quanta sit vis orationis, quando per eam, gratiam atque remissionem peccatorum conseruamus. Bene hoc nouerat Dauid cūm dicebat, Ne auferas orationem meam & misericordiam tuam à me. Vbi æqua lance librat necessitatem orationis & diuinæ misericordiæ. Vide ergo quantum omnes indigamus misericordia diuina, & per hoc perpendes, quātum sit nobis oratio necessaria. Ideo Christus nos docet assidue orare *Luc. 18.* Oportet semper orare, & non deficere. Et Paulus *Roma. 12.* Orationi instantes. D. Chrysostomus lib. 1. de orando Deū inquit, q; quemadmodum nullo pacto fieri potest, vt qui solis radijs fruitur non effungiat tenebras: ita nulla ratione fieri potest quin qui cū deo consuetudinem agit, desipiat.

Cōmentarij in secundum

nat esse mortalis: siquidem ipsa dignitas sublimitas nos ad immortalitatē transfert. Etenim si qui cum Cēsare miscent sermones, familiariterq; cum eo versantur, & hoc honoris ab illo sunt adepti, non possunt esse pauperes: multò minus fieri potest, ut qui Deum deprecantur, cum eo familiariter colloquentes, animas habeant mortales: nam mors animæ est impietas, ac vita pugnans cum lege diuina. Ex quo consequitur, animæ vitam esse Dei cultum, ac vitam eo cultu dignam. Porrò vitam piam ac Dei cultu dignam, miris modis oratio conciliat, conciliatam auget, ac ceu thesaurum recondit animis nostris, Subditq; inferius. Arbitror itaq; cunctis esse manifestum, quod simpliciter impossibile sit, absque orationis præsidio cum virtute degere, cumq; hac huius vitæ cursum peragere.

8 Veruntamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non approximabunt.

NOn eodem modo sancti doctores explicant istum locū. Augustinus nan-

que

que & Gregorius, per dilauium aquarum multarum, intelligunt varias doctrinas hæreticorum. Inquit enim Salomon Prouer.

5. Bibe aquam de cisterna tua, & fluēta puitei tui, deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide. Quod intelligitur

Prouer. 5.

devera doctrina. Et. c. 18. inquit, Aqua profunda verba ex ore viri. De hæreticoru aūt

Prouer. 18.

doctrina dicitur. c. 9. Aquæ furtuæ dulciores sunt. Sensus ergo est iuxta hanc explicationem, q̄ vir sanctus, qui assiduè Deū orā

Prouerb. 9.

do in tempore opportuno, pro remissione suorū peccaminū, seipsum protegit, nō ob

ruetur in diluvio aquarū multarū, scilicet, quādo hæreses eo impetu atq; multitudine

Hebre. 13.

impotent ecclesiā catholicā, vt meritō diluuiū multarū aquarū possint celeri. Tūc enim viri timorati, precationibusq; assidi, nō demergētur, neq; abducētur doctrinis varijs & peregrinis, neq; circunferētur

omni vēto doctrinæ. Hieronymus verò & Caietanus & alij iuniores per diluuiū aquarū multarū intelligūt varias tentationes &

impetus passionū, qb' vita humana in oībus satis abūdat. Appellātur enim tentaciones & labores qui hominib' accidūt, aquæ

in Psalm. 68. Saluū me fac Deus, quoniam

Psalm. 68.

Commentarij in secundū

intrauerunt aquæ vsq; ad animam meam:
Psalm. 123. Et in psalm. 123. Torrentem pertrāsuit ani-
ma nostra, forsitan pertransisset anima no-
stra aquam intolerabilem. Et est tunc sen-
sus, quòd esto inundantes tentationes in
modum copiosarum aquarum magni di-
luuij excreuerint, non sint ad illum, hoc
est, ad virum orationi assiduè deditum, ap-
propinquaturæ, sic, ut illum obruere va-
leat, aut prorsus in perditionem demerge-
re. Obserua, quòd sicut diluum non dici-
tur quævis congregatio aquarum, sed quæ
facit maximam inundationē: ita quia ten-
tationes atq; labores in maxima multitu-
dine etiam viros sanctos plerūq; obsident,
meritò diluum appellantur. Non tamen
ob hoc terrere debent homines, cùm hæc
sit via vitæ, tribulatio præsens, via gloriæ,
via ciuitatis habitaculi, via regni. Hoc pro-
bè agnouit latro, cùm de cruce clamauit
ad Christum, Memento mei domine, dum
veneris in regnum tuum. *Luc. 23.* Euntem
vidit, procinctum atq; constitutum in iti-
nere intuitus est, & tale iter, hoc est, mori
in cruce, agnouit esse viam ad regnum ve-
niendi, quòd cùm peruenisset, sui memo-
rem esse rogauit. Et maximè labores &

ærumnae

Ieremi. 31.

ærumnæ vitæ præsentis sunt via peruenienti in regnum post aduentum Christi.
Ieremi. 31. Usquequo delicijs dissolueris filia vagans? quia creauit dominus nouum super terram, fœmina circundabit virum. Post Christi incarnationem & eius mortem voluit Deus augere pretium angustiæ & laboris, & ponere modum voluptatibus atq; delicijs, & ideo ait prophetæ, quod post aduentum Christi iam non est tempus ultra voluptatibus indulgendi, quando verbum diuinum adeò voluerit abbreviari, ut mulier in vtero suo illud circundaret. Et hinc est quod subdit idem prophetæ. Statue tibi speculam, pone tibi amaritudines, dirige cor tuum in viam rectam. Speculatores populi christiani, sunt verbi Dei cionatores, ut apertè docet Ezechiel prophetæ. c. 33. Munus ergo speculatoris debet esse, omnibus ob oculos amaritudines atque labores ponere, & docere populum, quod hæc est via recta peruenienti ad vitam & regnum, & quod uniuersi dirigamus nostra corda in hanc viam. Proinde qui docent populum viam facilem, atque illam suadent, censendi sunt non esse Dei speculatores, sed falsos prophete-

Ezechiel. 33.

Cōmentarij in secundum

tas, ideoq; ab omnibus sunt vitandi. De quibus ait dominus per Ieremiā. Prophetæ tui non aperiebant tibi iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent. Non ergo terrere nos debent presentis vi-tæ amaritudines, cùm eas agnoscamus viâ perueniendi in regnum cœleste. Ideo ait Iacobus.c.1. Omne gaudium existimate fra-tres, cùm in varias incideritis tentationes. Mundus nanq; non cessat varias & quam plures immittere tentationes hominibus probis, quoniam eos non cognoscit, reputat enim eos alienos & extraneos, quia vi-det eos alijs vti legibus, alia pergere via. Et

Iacobi.1.

Prouer.30. hac de causa Salomon Prouerbio.30. se appellat filium vomentis. Quoniam mūndus iste omnium nostrū parens est, sed more maris, quod omnia mortua euomit, sic mundus eos, qui sibi moriuntur, & Deo viuere incipiunt, à se abijcit. Ut enim

Prouer.29. ibidem præmittitur cap. 29. Abominan-tur impij eos, qui in recta sunt via. Hoc ergo debet iustis suppeditare causam gau-dij & lætitiae, cùm in varias tentationes incidunt, agnoscere quòd mundus eos pessundare nititur, quia non sibi, sed Deo viuunt. Ait ergo noster Propheta, quòd in

in diluvio aquarum multarum, quando
 tentationes, varijsque labores in modum
 inundantis aquæ multiplicantur, ad vi-
 rum iustum non approximant, hoc est, non
 illum demergunt. Quod cernere licet in
 Iob, qui post amissam substantiam, filios,
 valetudinem propriam adeò immotus
 perstigit, ut pro tot calamitatibus, gra-
 tes Deo redderet, inquiens, *Sicut domi-*
no placuit, ita factum est, sit nomen domini
benedictum. Vide quām non aproxi-
 mauerit tota illa colluies calamitatis &
 miseriæ ad virum iustum, ut videatur o-
 mnia illa à longè prospexit tanquam si
 non ad se attinerent. In quo valde sunt dis-
 similes viri reprobi & nequam, hominibus
 probis: illos nanque neque flagella com-
 pescut à suis iniquitatibus. Hinc est quod
 dominus dicit per Ieremiam Prophetam
 cap. 15. Interfeci, & disperdidi populum *Ierem. 15.*
 meum, & tamen à vijs suis non sunt reuer-
 si. Et Isaiæ cap. 9. Populus non est reuersus *Isaiae 6.*
 ad percutientem se. Et iterum Ieremias.
 c. 51. Curauimus Babylonem, & non est sa- *Ierem. 51,*
 nata. Tunc Babylon curatur, nec tamen
 sanatur, quando homo in prava actione
 confusus, verba correptionis audit, flagella
 corre-

80 Cōmentarij in secundum

Ezech.22.

correptionis percipit, & tamen ad recta iti-
nera salutis non reuertitur, quin potius in
dies in deterius labitur. Quod dominus Is-
raeli exprobrat Ezechielis. 22. dicens, Ver-
sa est mihi domus Israel in scoriā, omnes
isti facti sunt mihi æs, & stannum, & fer-
rum, & plumbum in medio fornacis. Acsī
apertē dicat, Purgare eos per ignem tribu-
lationis volui, & argentum illos vel au-
rum fieri, sed in fornace mihi in eis, stannum
& ferrum & plumbū versi sunt, quia nō ad
virtutem, sed ad vitia etiam in tribulatione
proruperunt. Et quoniam æs dum percu-
titur, amplius metallis cæteris sonitū red-
dit, ideo qui ad flagella & percussionses, in
murmurationem erumpit, in æs versus est
in medio fornacis. Et quia stannum cùm ex
arte componitur, argenti speciem menti-
tur, sic qui simulationis vitio non caret in
tribulatione, stannum factus est in fornace.
Ferro verò vtitur, qui vite proximi infidia-
tur, vnde qui nocendi animum non amittit,
etiam in tribulatione, ferrum factus est
in fornace. Et quoniam plumbum cæte-
ris metallis est grauius, ille in fornace plū-
bum inuenitur, qui adeò peccati sui ponde-
re pessundatur, vt etiam in tribulatione po-
situs,

situs, à terrenis desiderijs nō erigit animū.

Propterea ergo ait dñs Ezechiel. 24. Mul- *Ezech. 24.*

to labore sudatum est, & non exit ex ea ni-
mia rubigo eius neq; per ignem. Ignē quip
pe tribulationis nobis adinouet, vt in no-
bis rubiginem vitiorum purget, sed nec
per ignem rubiginem amittimus, quando
& inter flagella vitio non caremus. Vnde

Ieremi. cap. 6. Frustra conflauit conflator, *Ierem. 6.*

malitia eorum non sunt consumptæ. Mi-

serius autem istorum, qui tātam iacturam

bonorum faciunt, per hoc, quod labores

& ærumnas huius vitæ, non æquo animo

suscipiunt, clamat Salomon Proverb. 5. Ne *Proverb. 5.*

des alienis honorem tuum, & annos tuos

crudeli, ne fortè impleantur extranei viri-

bus tuis, & labores tui sint in domo aliena,

& gemas in nouissimis, quando consum-

pseris carnem, & corpus tuum. Alieni &

crudeles sunt maligni spiritus, qui & à cæ-

lestis patriæ sorte sunt separati, & inferre

mortem humano generi semper satagunt.

His ergo honorē suum tribuit, qui ad ima-

ginem & similitudinem Dei conditus, vi-

tæ suæ tempora malignorum spirituum vo-

luptatibus administrat. Annos etiam suos

crudeli tradit, qui ad voluntatē malè domi-

nantis

Commentarij in secundum

nantis aduersarij , accepta viuendi spatia
expendit , laboreſq; in aliena domo repo-
nendo , aduersarios locupletes reddit per
hoc , q̄ laetitia & gaudio eos afficit . Vnde
non restat niſi gemere in nouissimo , cūm
viderit ſe in extrema pauperie conſtitu-
tum . Obſerua demum , quod Deus in hoc
diluuiο aquarum multarum , per iniquos
flagellat ſuos filios . Vnde , vt inquit Augu-
ſtinus ſuper Psalmum . 36 . quicquid accide-
rit iusto , volūtati diuinæ deputet , uō po-
teſtati inimici , ſæuire inimicus potent , ferire ,
ſi ille noluerit , nō potest : & ſi ille voluerit
ut feriat , nouit ſuum quemadmodum ex-
cipiat . Quem enim diligit Deus , corripit ,
flagellat autē omnem filium quem recipit .
Quid ſibi ergo plaudit iniquus , quia fla-
gellum de illo fecit ſibi pater meus ? illum
adsumit ad ministerium , me erudit ad pa-
trimonium . Nec attendere debemus quan-
tum permittit iniustis , ſed quantum ſer-
uet iniustis . Haec tenus ille . Propter commo-
da ergo iuſtorum permittitur impijs , vt co-
tumelijs atque iniurijs afficiāt iuſtos . Qua-
drantur enim hic varijs tunſionibus lapi-
des celeſtis ædificij , ſed cūm Salomon no-
ſter ad templi ſui fabricam illos trāſtulerit ,
neq;

Pœnitentialium Psalmum. 40

neq; malleus, neq; securis ibi audietur, sed
vnicuiq; locus competens, quē sine pressu
ra teneat, inuenietur. Relaxentur itaq; ma
li ad oppressionem bonorum, vtelecti, sicut
de Elia scriptum est, per turbinem in cæ-
lum descendant, dum mundi huius tribu
lationibus amaritudine repleti, magis cœle
stia concupiscunt. Venient tamen dies, vt
reprobi omnes cum principe suo diabolo,
quod fecerunt, recipiant. Vnde Isaię capi. *Isaię. 10.*
10. Cūm compleuerit dominus cūcta ope
ra sua in monte Sion & in Hierusalem, visi
tabit super fructum magnifici cordis regis
Assur, & super gloriam altitudinis oculo
rum eius. Modò non sunt completa om
nia opera domini in monte Sion, videlicet,
in ecclesia sua, quia nondum est comple
tus numerus prædestinatorum: postquam
autem fuerit cōpletus, tunc erit iudicium
vniuersale, in quo visitabit Deus regē Assur,
& fructū cordis eius. Vbi aduerte, q; re
probi dicuntur fructus cordis diaboli. Quo
niā fructus est ultimū, quod ex arbore per
cipitur, & cū quadā delectione sumitur,
& quia dæmon non est certus quis verè sit
reprobus vsq; ad mortē cuiuscūq;, quando
quisq; iudicatur peculiari iudicio ad se per
tinet.

Commentarij in secundum

tinente, & multò minus est certus de tota
multitudine omnium reproborum usque
ad diem iudicij, quando Deus est comple-
turus omnia opera sua. Tunc vero erit cer-
tus atque securus, quod omnes illi ad se
pertinent tanquam membra illius, ideo o-
mnes reprobri dicentur tunc fructus cordis
illius, & quia propter suggestiones ortas
ex corde dæmonis, viam perditionis in-
gressi fuere, & propter gaudium, quod
ipse habebit ex perditione tantæ multitu-
dinis generis humani. Hoc est etiam, quod
Leuit. 16. dicitur de summo sacerdote.
Postquam emundauerit sanctuarium, &
tabernaculum, & altare, tunc offeret hir-
cum viuentem. Haec sunt opera Dei, quæ
Christus summus sacerdos verus Deus &
homo operatur in monte Sion, quæ est ec-
clesia sua, videlicet, emundare sanctuariū
& tabernaculum & altare, per quæ intelli-
guntur mentes filiorum Dei, in quibus
Deus inhabitat, quæ omnia cum consum-
mata fuerint, accedet offerendus hircus
viuens, qui tunc interficiendus erit. Per
quem intelliguntur omnes, qui in pecca-
tis suis pesuerauerint, tunc enim præsen-
tandi erunt iudicio diuino, ibique nimis se-
uerè

uerē puniendi, propter sua scelera, p̄f-
sertim quæ in sanctos & pios commis-
runt.

9 Tu es refugium meum à tribulatio-
ne quæ circundedit me, exulta-
tio mea erue me à circundanti-
bus me.

Cupiens propheta esse in eorum nume-
ro, de quibus asseruerat, quod in dilu-
vio calamitatū huius seculi nō obruuntur:
Deū interpellat, vt se dignetur eruere ab o-
mni angustia. Duoq; specialiter postulat
in oratione sua, alterū est, vt eruatur à pec-
cato, & ob hoc appellat Deum refugium
suum, alterum verò, quod eruatur ob omni-
bus circunquaq; periculis peccandi, omni
que ærumpa & angustia, quibus homo cir-
cunallatur in hac valle lachrymarum. Ait
ergo, Tu es ô domine, ad quem configio
in omni tribulatione, quæcunq; me circu-
dederit, tu es meum tutissimum refugium,
ad quē semper in aduersis omnibus habeo
recursum, nihil dubitās de tue misericordiē

F fideli-

14 Commentarij in secundum

fidelitate: tu domine, qui es meum gaudiū,
 in quo exulto & gloriō in spiritu meo, li-
 bera me ab inimicis meis, qui me ab omni
 parte, & plurimi & ad decipiendum mul-
 tūm solicii, circuncingunt. Obserua, quod
 tunc homo magis & vehementius impug-
 natur a suis aduersarijs, quando spciali-
 ter cōstituit Deum refugium munimēq; sui.
 Sic Pharao nunquā durius oppressit filios
 Israel, quām cū Deus voluit eos a seruitute
 Aegyptiaca liberare, tūc enim subtrahēdo
 paleas, & flagellis eos cēdendo; ad amatū
 dinem maximam perduxit vitam eorum.
 Hoc ipsum dāmōes faciunt, cūm vident
 homines a peccatis pedē retrahere, ad Deū
 quē veluti ad munitissimā arcē atq; tutissi-
 mā cōfugere. Quod nos admonet apostoli
 2.Timo 3. Ins.2. Tim.3. dicēs. Omnes qui piē volūt vi-
 uere in Christo, persecutio[n]e patientur. Id
 Ecclesiasti.2 ipsum Sapiēs Ecclesiastici. c.2. Fili accedēs
 ad seruitutē Dei, sta in timore, & præpara
 animam tuā ad temptationē. Tunc enim ma-
 gis impugnant hominē carnis illeceb̄, cir-
 cūueniunt ignominiosæ passiones, pertur-
 bant inordinati desideriorū tumultus. Sed
 eō fōrtius debēt tūc omnia despicer, q[ui] de-
 se vīlia sentiētes, in solo virtutis Dei muni-
 mine

mine confidunt. *Exultatio mea erue me a circundantibus me.* Cùm cœperint hominibus mundanæ pernèritatis inæquilitates amarescere, tunc primùm possunt internè quietis suavitatē sentire. Et quia nihil de seculo nisi tristitiae fructus colligunt, Deū solūmodo suū esse gaudiū sentiūt. Obserua q̄ exultat, simulq; obnoxie postulat à circūdantibus malis liberari. *Quisvnq; quādo circūdatur grauissimismalis maximisq;* calamitatibus obsidetur, potest adeò exuere animū, quin mœrore sit plenus? Ita est, quod qui varijs tentationibus circūcingitur & exultat eò q̄ ad Deū configit per pœnitentiā, illum sibi refugiū cōstituendo, simul etiā afficitur mœstitia, quia videt q̄ ad temptationem ei vertitur, quicquid in hoc seculo amicum antea blandumq̄e cernebat, quia qui peccātem amare consuerant, recte viuentē crudeliter impugnāt. Simul itaque & exultant, & mœstitiā habent. Proverb. 14. Cor quod nouit amaritudinem *Proverb. 14.* animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus. Atq; in his intueri licet id, quod i. Esdræ. c. 3. legitur. Nec poterat quisquam *i. Esdræ. 3.* agnosceré vocem clamoris lœtantiū, & vocem fletus populi: quoniam isti & exul-

Cōmentarij in secundum

tant gaudio, cui non potest cōmiseri extreus, quia est cōeleste & immisum ab spiritu sancto, cuiusmodi nō sunt gaudia secūli huius: & etiam plorant cū m se intuentur calamitatibus cincti, voluptates enim pristinæ ad memoriam redeunt, & resistenter graui certamine perturbant. Et ideo orant, vt in his omnibus à Deo p̄fidiū habeant, metuētes, ne ipso fatigationis suæ tædio deuicti succumbant.

10. *Intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac qua gradieris, firmabo super te oculos meos.*

A Principio huius Psalmi dictum est, titulum eius sic habere. Ipsi David intellectus, quem ibi explicuimus. Modò ergo ostenditur, posita oratione iustorum, & intellectus ipsi David reuelatus, & generaliter diuina custodia, quam gerit erga suos, quæ tria complectitur. Primum est pertinens ad donum intellectus, *Intellectum tibi dabo.* & est illuminatio intellectus, vt vir iustus intelligat ea quæ Dei sunt.

Secun-

Secundum est pertinens ad instructionem
morum, *& instruā te in via hac qua gradieris.*
Tertiū est quotidiana & iugis diuina circū
spectio super electos, firmabo super te oculos
meos. Quæ omnia licet magna dona sint, ter-
tium tamē est maximū. Inquit ergo. *Intel-
lectum tibi. &c.* & est diuina respōsio ad pre-
cationem Davidis, Dabo tibi ego ipse in-
telligentiam præceptorum meorum, at-
que eorum, quæ tibi erunt ad placendum
mihi necessaria, & docebo te in via ista iu-
stitiæ, quā tu ambulare proponis, & in le-
ge mea, secundū quā tibi viuēdum erit: po-
nam etiā super te & firmiter ponā, benignū
aspectū meū, neq; illum à te amouebo, do-
nec perstare volueris in hoc proposito iu-
stitię. Aduerte, quod Deus tribuit intelle-
ctum, hoc est, illuminat suos electos, vel
per internam inspirationem, iuxta illud
1. Ioan. 2. Vnde eius docebit vos de oīni
bus: vel per externam doctrinam, secundū
illud Psalmi. 118. Declaratio sermonum *psalmus. 118*
tuorum illuminat, & intellectum dat par-
uulis. Cæterū quia non sat est ad recte
viuendum, intellectū habere illuminatum,
ultra hoc instruit Deus suos electos in mo-
ribus quandiu sunt in hac vita, quæ est via,

Cōmentarij in secundū

qua cūcti gradiuntur. Maligni namq; spiri-
tus iter nostū quasi quidā latrunculi custo-
diunt, & operi nostro insidiantes, deceptio-
nis suæ vbiue laqueos tendunt. Facile er-
go inter laqueos ambulantes labimur, nisi
fapiētiæ Dei ducatu gubernemur. Firmabo
super te oculos meos. Ponere oculos dicimur su-
per eos, quos benigno fauore amplectimur,
& pro quibus sollicitudinem bonam gerere
volumus. Psalm. 10. Oculi domini in pau-
perē respiciunt. & Psalm. 32. Oculi domi-
ni super metuentes eum. Plus autem est su-
per aliquē firmare oculos, quā simpliciter
ponere. Cōtingit enim eos, q; super aliquē
oculos ponūt, rursum oculos auertere. Deus
autē ait se nō simpliciter positum ocu-
los super seruos suos, sed etiam stabiliter
firmiterq; positurū. Obserua quātum do-
num sit, Deum non solūm respicere, sed fir-
mare oculos super electos. Non enim va-
let homo respicere Deū, nisi ipse priūs con-
uertat oculos suos in illum. Est namq; ho-
mo imago Dei. Faciamus hominē ad ima-
ginem & similitudinem nostram. Ge-
nes. i. ideoq; oportet vt ipse respiciat nos
ad hoc vt nos illum intueamur. Quod vi-
dere licet in speculo, in quo intue-
ris

Psalm. 10.
Psalm. 32.

Gen es. i.

ris tuam ipsius imaginem. Nā quando tu il-
lam conspicis, econtra ipsa te intuetur, te
verò auertēte faciem, neq; intuente tuam
ipsius imaginem, illa nēquaquam te intue-
bitur. Hoc ipsum homini cōtingit ad Deū.
Cūm enim Deus respic̄it hominē, ipse ho-
mo vice versa valet Deum respicere, cūm
verò Deus auertit faciem ab eo, ipse nō po-
test Deum viderē. O beātos illos, in quos
Deus oculos suos conuertit, quoniam simul
gradiuntur & Dei misericordia & prospe-
ctus illius. Ita inquit noster p̄pheta Psal.
85. Respic̄e in me & miserere mei. Vides
qualiter copulauerit misericordiam Dei
& intuitū illius: quoniam in quem non re-
spicit, neq; illius miseretur. Ideo ergo Mo-
ses Num. 6. cūm doceret sacerdotes & Leui-
tas, benedictiones, quibus populum bene-
dicere habebant, inter alias posuit & hanc,
Cōuertat dominus faciem suam ad te. Scie-
bat enim hanc esse ianuam omnium alia-
rū misericordiarū Dei. Propter qđ etiā Da-
uid obnix̄ Deū orabat, dicens, Ne auertas
faciem tuā à me. Psal. 24. quoniam sciebat,
q̄ si Deus auertit faciem ab aliquo, actum
est de illo, omnia nāq; mala inuenient eū,
à quo Deus faciem suam auerterit.

*Psalm. 85.**Num. 6.**Psalm. 24.*

Cōmentarij in secundū

ii Nolite fieri sicut equus & mulus,
quibus non est intellectus.

Possunt hæc verba esse Davidis, qui percepta tā illustri diuina pollicitatione, & intelligens non sibi soli Deum talia promisisse, sed omnibus, qui Deum refugium sibi parare voluerint: cōuertitur ad totum genus humanum, & roget, ne homines patientur esse irrita & cassatam ingētia Dei promissa. hæc enim est charitas quæ non querit quæ sua sunt, sed aliorum. Ne ergo alij ab hæc immensitate pietatis Dei inueniantur expertes, hortatur omnes, dicens, *Nolite fieri &c.* Possunt etiam esse verba ipsius Dei extendētis suam doctrinam ad viiuersum genus humanum, ut sit sensus. O filij hominum, cūm ego tam parato sim erga vos animo ad bene faciendum, ne vestro vitio via veritatis relictā similes efficiamini irrationalibus animantibus, ne vestro honore cōtempto, in quo cōsciētis, vos ipsos comparetis iumentis insipientibus, equis atq; mulis, in quibus nullus est intellectus quo ducantur, nulla rationis regula qua dirigantur. Nota quod hemines, qui à Deo separantur, dicuntur similes

equis

equis & mulis, quoniam hæc animalia nō
 minūs admittunt alienum seſſorē, quām
 proprium, neque refugiunt magis portare
 onera aliorum, quām sui domini. Equus
 enim sicut ad portādum, dominum suum
 recipit, ita etiam sine discretione alios qui
 volunt ascendere ſeffores adinitit. Qui er-
 go timore Dei poſtpoſito, qui dominus o-
 mniū est, diabolicæ ſe potestati ſubie-
 rit, & animam, quæ ſedes eſſe ſapientiæ de-
 buerat, fallacis domini ditioni mancipau-
 rit, ſine intellectu ſicut equus exiſtit. Mu-
 lis verò ſicut onus domini ſuſtinet, ita ſe
 cui libet extraneo onerabilem præbet. Qui
 cunq; ergo domini illius, cuius ſuane eſt iu-
 gū, & cuius onus leue, præcepta reiſciens;
 grauiſſimas peccatorum ſarcinas ferre nō
 recuſauerit, irrationabilem ſe proſectò ſi-
 cut mulum oſtendit. Habent aliud hæc ani-
 mantia, quod nihil intelligunt beneficio-
 rum in ſe collatorum. Propterea qui imme-
 mores ſunt beneficiorū Dei, iure poſſunt
 equi & muli nuncupari, ſimiles effecti po-
 pulo Iſrael, de quo inq̄t dñs per Oſeę pro-
 pheſā. c. 2. Et hæc nesciuit, quia ego dedi ei
 frumentū & viñū & oleū, & argēntū multi-
 plicauī eī, & aurum quæ fecerunt Baal.

oſee. 2.

Cōmentarij in secundū

12 In chamo & frāno maxillas eorum
constringe, qui non approximant
ad te.

A Liqui etiam hæc verba intelligunt es-
se Deiloquentis, & continuant ea p̄re-
cedentibus in hunc modum, Nō efficiāni-
ni similes equo vel mulo, qui non solum ni-
hil intelligit beneficiorum in se collatorū,
sed chamo & frāno os eius constringere
oportet, ne appropinquet, & mordeat
vos. Multò tamen melius intelligunt alij
hæc verba esse Davidis, qui conuersus ad
dominum, vidensq; multos iam suæ digni-
tatis oblicos, iumentis assimilari, ait. Obse-
cro domine, ut eiusmodi, qui ad vocem ex-
hortationis tuæ obsurdescunt, nec audiut
te domine dulciter monentem, suaviter-
que vocantem, qui ad te cōnuerti dissimu-
lant, neq; dulcibus tuis exhortationibus
& pollicitationibus ad p̄enitentiam com-
mouentur, ut eiusmodi (inquam) ad te fa-
cias reverti ad eum modum, quo equi &
muli solent frānis & chami constringi ad
faciendum opera hominum. Per chamum
& frānum intelliguntur persecutōrum ver-

bera

bera, de quibus inquit Isaías. c. 28. Sola ve-
xatio intellectū dabit auditū. Sæpe enim
qui in seculo delectatur, ita ab eodem quē
diligit mundo despicitur & impugnatur,
vt aduersitate fractus, ab eo euellat amore,
& in rebus cælestibus collocet. Quod pro-
fectò dispensatione miserationis diuinæ
agitur, quia in hoc mundo despectus, tan-
tò celerius trahitur ad Deum, quantò nihil
habet in seculo ubi delectetur. Et hoc est
quod per Prophetam Osee. c. 2. ait domi-
nus de populo suo Israel. Ecce ego sepiam
viam tuam spinis, & sepiam eam maceria,
& semitas suas non inueniet, & sequetur
amatores suos, & non apprehendet eos, &
quæret eos, & non inueniet; & dicet, Vadā,
& reuertar ad virum meum priorem, quia
bene mihi erat tunc magis quam nunc.
Possunt etiam per chamum & frænum, præ-
cepta diuina intelligi, quibus Deus facit
ad se appropinquari eos, qui sua sponte
nolebant appropinquare illi, sicut equus
vel mulus capistro vel freno appropin-
quat homini, vt ea faciat, quæ
illi expediunt.

Isaiae. 28.

Osee. 2.

13 Multa c. moj. b. 2.

Commentarij in secundū

12 Multa flagella peccatoris, speran-
tem autem in domino misericor-
dia circundabit.

Psal. 10. Diversa sunt stipendia malorum atque
bonorum, ob idq; propheta exdiuer-
sare retributione bonorum atq; malorū, om-
nes homines ad Deum cōuertere conatur,
inquiens, *Multa flagella &c.* Mala profe-
cto plurima manent impium. Audi enim
eundem prophetam Psalm. 10. Pluet super
peccatores laqueos, ignis sulphur & spiri-
tus procellarum pars calicis eorum. Quid
ergo erit calix ipse usque ad summum ple-
nus, cùm tanta mala, partem calicis tātum
esse dicantur? Ita etiam Moses Deutero. 32.
Deutero. 32. cùm multa & ingētia mala, in supplicium
seclerum suorum illi populo comminatus
fuisse, demum ait. Nonne hæc cōdita sunt
apud me, & signata in thesauris meis? Sunt
ergo thesauri apud Deum flagellorum &
suppliciorum, quibus peccatores preme-
re habet, si non tempestiuē ad ipsum con-
uertantur. Quod etiam interminatur apo-
Ad Rom. 2. stolus, quando ait. Secundūm autem duri-
tiam tuam & impoenitens cor, thesaurizas
tibi

tibi iram in die iræ. Et iterum. Horrendum
est incidere in manus Dei viuentis. *Speran-*
tem autem in domino misericordia circundabit.
Obserua super abundantiam dilectionis,
quam pijs Deus ostendit. Non enim ait q̄
proteget eos misericordia sua, sed quòd
eos misericordia circundat, protegit nan-
que aliquem clypeus aduersus hostes, non
tamen valet clypeus eum vndiq; munire,
quin latera & scapulæ hostibus nuda pa-
teant. At verò Dei misericordia circundat
pios, vt vndiq; muniti hostibus appareat,
neq; habeant qua parte aggredi eum pos-
sint. Nequaquam enim adeò munitam ci-
uitatem reddunt muri fortissimi quibus
vndiq; cingitur, sicut misericordia vndiq;
iustum circundans reddit eum munitum
aduersus hostes suos. *Quid si videres homi-*
nem, latissimis ignibus vndiq; circunse-
ptum, ipsum verò in medio tanquam in lo-
co amoenissimo consistentem: num etsi
exercitus hostium aduersus eum conflu-
ret, posset vel in modico eum lacerare? mi-
nime gentium, sed potius terrori maximo
esset hostibus. Sic ergo vir iustus misericor-
dia domini vndiq; circundatus, terrori est
dæmonibus, atq; hostibus cunctis. Quare

non

Commentarij in secundum

4 Reg. 6.

non immerito Eliseus Propheta intrepido securusq; fuit, quando exercitus Syriæ circundedit ciuitatem, quam ipse habitabat, ut eum comprehendenderet, nuntiantiq; hoc famulo, respondit, Noli timere, plures enim nobiscum sunt, quam cum illis. Cumq; aperuisset dominus oculos pueri, vidit, & ecce mons plenus equorum & currum igneorum in circuitu Elisei. Hæc est enim misericordia domini, quæ circundat virum iustum, munitumq; eum vndiq; redit aduersus omnes hostes.

14 Lætamini in domino & exultate iusti, & gloriamini oës recti corde.

Praemissa pollicitatione præclara, in uitat noster Propheta cunctos pios ad lætitiam & exultationem, quandoquidē tamen in rebus aduersis propugnatorem habent, & inquit, Lætamini &c. Vbi suis numeris absolutam lætitiam depromit, qua exultare debent iusti: lætari nāq; dicimur, quoquo modo lætitiam habeamus: exulta reverò, quando lætitia adeò est magna, vt eam corporis gestu, & (si fas est) saltationibus deprimimus: tūc verò gloriamur, quando nihil est in homine expers lætitie, sed to-

non

tus

tus homo in lœtitiâ prorumpit. At lœtitia
hœc, qua iusti gaudere debet, nō in alijs, sed
tātū in dñō esse debet. Sūt enim qui in alie-
nis laudibus delectātur, & gloriam ab inui-
cem quærūt. Quidā etiā in seipsis volupta-
tem capiunt, non attendentes, q̄ aīa, quæ à
semetipsa esse non potuit, nec à seipsa pōt
esse beata. Quò sit, vt velut cupidi gloria &
laude aliena, omni solicitudine ea operan-
tur, quæ homines ducūt in admirationē &
laudē. Sic & in seipsis gloriātes, illa solū iu-
dicāt esse sectāda, quæ ipsorū interior ani-
mus approbat. Et quidē si ante aliorum ho-
minū tribunal, me stare oporteret, recte in
lausibus hominū gloriarer. Si etiā meo iu-
dicādus essem examine, iure meo testimo-
nio contentus, proprijs laudibus delecta-
rer. Nunc autem nec aliorum hominum,
nec meo sum iudicio præsentandus, sed
Dei: ergo solū in Deo me gloriari opor-
tet, vt scilicet per omnia verba, cogitatio-
nes & opera, non meam, sed Dei gloriam
inquiram. Hanc lœtiam absolutam & ma-
gnam habebunt iusti post hāc vitam, cùm
impletum fuerit illud Petri apostoli. Cre-
dentes exultabitis lœtitia inenarrabili &
glorificata, reportantes finem fidei vestræ,

salutem

I. Petri. 1.

34

Cōmentarij in secundū
salutem animarum vestrarum. Atq; item
illud Isaiae. Sedebit populus meus in pul-
chritudine pacis, & in tabernaculis fidu-
ciæ, & in requie opulenta. In illa namq; re-
quie opulenta erit gaudium & lætitia su-
per capita eorum. In hac verò vita, lætitia
hæc habetur inchoatiuè ab illis, qui recto
sunt corde, qui non habent cor ad terrena
distortum, qui taliter extra mundum ver-
santur affectu, ut nec prosperari in mundo
cupiant, nec aduersa pati pertimescāt, sed
potius in aduersis delectentur. Qui cū Pau-
lo possunt dicere, Gloriamur in spe gloriæ
filiorum Dei: non solum autem, sed & glo-
riamur in tribulationibus. Audi quali glo-
ria afficiuntur qui recto sunt corde. Non
solum, inquit, sed gloriamur in tribulatio-
nibus. Quasi diceret, Non est magnum glo-
riari in gaudijs, gloriari in lætijs: sed glo-
riamur in tribulationibus. Sed aīs, quæ ra-
tio potest esse tantæ lætitie, ut quis glorie-
tur in tribulationibus? Audi quod sequi-
tur. Scientes, inquit, quia tribulatio patien-
tiam operatur, patientia autem probatio-
nem, probatio verò spem, spes autem non
confundit: quia charitas Dei diffusa est in
cordibus nostris, per spiritum sanctū qui
datus

Isa. 32.

Roma. 5.

datus est nobis. Gloriatio ergo in tribulationibus, huc tandem refertur, nempe ad diffusionem charitatis in cordibus iustorum. Hinc qui non gloriantur in tribulationibus, aut non æquo animo illas ferunt, pertimescant, ne forte, in cordibus eorum, non sit diffusa charitas. In corde enim in quo charitas diffunditur, nullus locus, nulla particula est, quæ non sit perfusa charitate. Sicut quando aliquis liquor fragrantissimus diffunditur in aula, fragrantia illius totâ occupat aulam, nihil est expers odo-
ris, anguli etiam ipsi redolent fragrantia. Sic erat in apostolo charitas diffusa, quia totam mētem illius tenebat charitas. At in nobis non ita charitas Dei occupat totam mentem nostram, aliàs nanq; non ita gra-
uiter contumelia nos pulsaret, non in tri-
bulationibus tristaremur, & plerumq; pro-
sterneremur. Si enim totum cor charitas
diffusa amplecteretur, non relinqueretur
in aduersis locus tristitiae, sed gaudio & læ-
titia exhilarati, gloriari possemus in tribu-
lationibus, & securitas mētis, ut inquit Sa-
lomon, esset nobis quasi iuge conuiuium.

Finis secundi Psalmi.

G IN-

Cōmentarij in tertium
I N C I P I T T E R-
tius Psalmus Pœni-
tentialium.

I D Omine ne in furore tuo arguas
me, neq; in ira tua corripias me.

N titulo huius psalmi variant doctores, nam ferē omnes sequuti. D. Hieronymum, inquit titulum esse, Psalmus ipsi Dauid in recordatione Sabbati. Alij verò peritissimi in lingua hebræa dicunt, in hebræo non haberí Sabbati, & ita dicunt titulū esse, Psalmus Dauidi ad commemorandum, siue ad recordandū. Quoniam in hoc Psalmo commemorantur peccata Dauidis simul cum pœnis illatis ei à Deo. Et ideo materia huius Psalmi est, status olim Dauidis, quando ppter peccata sua punitus à Deo, recurrebat ad ipsum Deum. Editus nanq; est iste Psalmus ad faciendum recordari ipsum Dauidem prioris sui status, quo propter

pter peccata sua punitus à Deo, timebat amplius puniri. Vt ilis siquidem est huiusmodi recordatio, & frequens debet esse in animo peccatoris. Inquit ergo, *Domine ne in furore tuo cōfitearis.* Hoc est, ne quæso domine, im placabili illo furore, quem exhibebis atq; demonstrabis in omnes impios in die iudicij, me quoq; arguas. Neq; pro graui ira, & si iustissimis de causis aduersum me concepta sit, castiges me. Tota huius psalmi intelligentia conuenit in statu pœnitentiæ constitutis, & ideo inter septem Psalmos pœnitentiales ab ecclesia reponitur, quoniam statum dolentis peccata conuenientissimè exprimit. Videtur enim esse hominis propter cōmissam iniquitatem supra modum conturbati, qui intra se sentit grauissimam miseriam, diuini, scilicet iudicij horrorem, & afflictiones admodū male cōscientiæ stimulus. Potest etiam intelligentia huius Psalmi accommodari iustis, qui grauissimis temptationibus ad peccata sollicitantur. Quemadmodum cùm quis iustus probationis gratia, aut gratia humilitatis conseruandæ, aut alia quavis de causa, permittitur grauibus æstibus torqueri malæ concupiscentiæ, & libidinis carnalis ardoribus

Cōmentarij in tertium

ribus vehementer vri, id quod etiam san-
ctis viris nonnunquam, Deo permittēte,
solet accidere. Qui enim in tali statu fue-
rit, etiam si iustus sit, præ horrore periculi
& abominatione mali peccata sua præteri-
ta rememorans, aptè poterit hunc Psalmū
pronuntiare, diuinum iudiciū formidans;
& liberari exoptans. Iam suprà in primo
Psalmo ostendimus, aliquando Deum ar-
guere correptione misericordiæ, aliquan-
do verò correptione iustitiæ. Nō ergo sim-
pliciter orat propheta non argui, non cor-
ripi, Quis enim filius, vt ait apostolus, quæ
non corripit pater? sed tantùm non argui
in ira & furore. Quoniam cùm Deus arguit
in ira & furore, arguit & corripit extermini-
nando, vindictam exercendo iuxta flagi-
tia: ideoq; cupit argui & corripi paternè,
sine ira, sine indignatione

Ad Hebr.
12.

2 Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mi-
hi, & confirmasti super me ma-
num tuam.

C Ommemorat propheta sanctus ea
mala, quæ perpestus est in coniuratio-
ne Absalon. Ea nanq; mala, quæ à Nathan
propheta

propheta fuerunt illi comminata, vocat sa-
gittas Dei, eò q ab ipso Deo directa sunt,
& velut à remotis projecta, adeoq; forti-
ter impressa, sicut sagittæ ab excelsis iactæ
imprimi solent. Ait ergo, *Quoniam sagittæ
etc.* Hoc est, Idcirco autem iram tuam for-
mido & deprecor domine, quoniam iam
nunc tuæ sagittæ altè infixæ hærēt in me,
Dupliciter sancti doctores explicant hūc
locum. Intelligunt enim primò per sagit-
tas vindictā & supplicia, quæ à Deo infli-
guntur peccatoribus in poenam suorū sce-
lerum. De quibus & sanctus Iob inquit, Sa-
gittæ domini in me sunt, quarum indigna-
tio ehibit spiritum meum. Quando enim
peccator considerat se vndiq; aduersitati-
bus vallatum propter scelera commissa, cō-
templaturq; dominum extenta manu ip-
sum verberantem, concidit spiritus eius, &
hoc est sagittas domini ehibere spiritum
ipsius. Non enim valet prospicere, quâ se
tueri possit, & ideo totus ad Deum conuer-
sus, ipsum precatur, ad ipsumq; dirigens
oculos configuit. Quemadmodum rex ille
Iosaphat grauissimo hostium timore cor-
ruptus, configuiens ad Deum, inquit. Cùm 2. Parali. 20
ignoremus quid agere debeamus, hoc so-

Iob. 6.

Commentarij in tertium

Ium habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te. Alia explicatio est, q̄ per sagittas intelligūtur verba Dei, quæ per suos concionatores tanquam sagittas immittit in omnes peccatores. Explicatio est Augustini, Gregorij, & aliorum sanctorū. De

Psalm. 44. his sagittis dicitur in alio Psal. Sagitte tuæ acutæ, populi sub te cadent in corda inimicorum regis. Verba apostolorum prædicantium euangeliū Christi, fuerūt sagittæ acutæ, quibus deiecerunt populos totius orbis, & illi, qui antè inimici fuerant Christi, non credentes in eum, ceciderunt vi & impetu sagittarum, non corpore tantum genua flectentes coram Christo, sed etiā corde, subijcientes se Christo per fidem, spem, & charitatem, hoc est enim corde subijcere se deo, & ideo sagittæ Dei acute vulnerauerunt corda inimicorum regis. Vnde dominus per Isaiam inquit. Mittā ex eis qui salvi fuerint tenentes sagittas in Italiā & in Græciam. Apostoli fuerunt, qui tenentes sagittas, hoc est verba Dei, missi sunt per Italiā & Græciam, atq; totum orbē, quibus sagittis percusserunt totum orbē. Pecator enim cùm audit, iudicium Dei futurum, in dignationem, quam aduersus peccata

Isa. 66.

ea ta Deus habet, charitatē, quam ipse ostē
 dit omnibus peccatoribus, cūm ppter eos
 misit filium suum in mundum, vulneratur
 terrore diuini iudicij, atq; etiam amore er-
 ga Deum, secundūm illud, quod sponsa di-
 cit in canticis. Quoniam vulnerata charita *Cati. 2. et 5.*
 te ego sum. His ergo sagittis percelluntur
 peccatores, & occiduntur, vt postea Deo
 viuant. Et ideo dicebat Isaias de Christo. *Isiae. II.*
 Percutiet terram virga oris sui, & spiritu la-
 biorum suorum interficiet impium. Obser-
 ua tamen, quōd nō omnes peccatores hu-
 iuscemodi sagittis ad Deum conuertūtur.
 Concionatores nanq; et si ad omnes pec-
 catores sagittas acutas projciant, non ta-
 men cordibus omnium peccatorū illæ in-
 figuntur. Quosdam enim peccatores adeò
 irretitos suis sceleribus Sathanas possidet,
 vt nō valeāt concionatores eū pellere à cor-
 dibus eorum. Et hoc est, secundūm D. Gre- *Grego. 34.*
 gorium, quod sanctus Iob asseruit, quādo *mora. c. 5.*
 dicebat, Non fugauit eum vir sagittarius. *Iob. c. 4.*
 Vir sagittarius est, qui verba rectæ exhor-
 tationis, cordibus audientium infigit, sed
 reproborum corda non penetrant: quia
 quisquis à diabolo apprehenditur, verba
 sanctæ prædicationis, iam audire cōtēnit.

Cōmentarij in tertium

Contra verò peccator, qui ad vocem cōcio
natoris cōpungitur, dicere cum propheta
potest, Sagittæ tuæ infixæ sunt in me. Con-
firmasti super me manum tuam. Appellat pro
pheta manum Dei, Absalon cum suis, ea ra-
tione, quia cognoscebat illū esse instrumē-
tum Dei, ad suam punitionem. Per exag-
gerationē auget qđ dixerat, sagittę tuę &c.
Quoniam amplius quid significat confir-
mare manum, quam infigere sagittas. Est
enim confirmare manum, aduersitatibus
prosternere. Et ideo ait propheta, Aggraua-
sti super me vtricem manum tuā, & manu-
tua illa forti prostrauisti me. Manus domi-
ni significat eius fortitudinem, secundūm
illud, In manu forti eduxit vos dominus
de AEgypto. Propterea sancti viri, adeò
manum dñi formidabant, vt diceret san-
ctus ille Iob, Manum tuam longè fac à me.
Et alibi cùm asseuerasset contactum diui-
næ manus, amicorum fidem & amicitiam
implorat, dicens. Miseremini mei saltē
vos amici mei, quia manus dñi tetigit me.
Si ergo contactus diuinæ manus sic homi-
nem conturbat, vt Dei & hominum amici-
tiā imploret, quid quæso erit, cùm Deus
suam obfirmsat manum super aliquem.

Exod. 13.

Iob. 13.

Iob. 19.

3 Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ, non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum.

Considerata Dei maxima ira, quam erga peccatores ostendit, adeò perterretur propheta, ut dicat, nō esse sanitatem in carne sua, cùm Deum iratum in prospectu mentis habet. Perpendit enim magnitudinem & pondus suorum peccatorum, statimq; videt carere se viribus, ut indignationem diuinam, quam propter sua scelera meretur, ferre valeat. Afferit nanq; se carere viribus corporis & animæ, totumq; hominem imbecillum, ac viribus vndiq; priuatum, cùm dicit, *Non est sanitas in carne &c.* Ac si diceret, Nihil integrū est in toto corpore meo præ metu, quem de te concepi irato, nihil est in ossibus meis quietum, propterea quod peccatorum conscius mihi sum. Vbi per ægritudinem carnis, partes inferiores animæ intelligi possunt, appetitus enim sensitius, paudus & conterritus manet à facie Dei irati. Per ossa autē

G 5 impa-

Cōmentarij in tertium

impacata, intelliguntur vires animæ superiores, quæ omnino pauent Dei iudicium, cùm homo magnitudinem suorū delictorum considerat. Potest etiā, ut dicebamus, per ægritudinem carnis, imbecillitas corporis significari, per ossa verò impacata, animam conterritam & perturbatam metu diuinæ vltionis. Sicuti enim in corpore ossa firmiora sunt quām caro, fortitudoq; hominis in ossibus consistit, ita per ossa intelligitur animus, qui pars firmior hominis est, præcipueque in ipsa vires hominis considerantur. Obserua verò quām egregiam formam poenitentibus præbeat sanctus propheta in hoc, quod dicit, non esse sanitatem in carne sua à facie iræ, hoc est, esse se destitutum viribus corporis, ad tot aduersa & calamitates ferendas, ossa verò esse impacata à facie peccatorum. Quoniam magis dolebat de offensa in Deum commissa, quām de incommodis & calamitatibus, quæ illi propter peccata imminebant. Quicunq; enim in Deum peccauit, si ad eum per poenitentiam se conuertere nititur, amplius habet detestari peccata quatenus sunt offensiones in Deum, quām quòd supplicia meruerit propter

pter illa. Nā ethī bonū opus sit Deū timere
propter supplicia quæ nobis infert in hoc
seculo, siue quæ comminatur in alio seculo:
nō tamē perfecta est pœnitētia, quo usque
peccator doleat se in Deū offenditam perpe
trasse, quod ad verā rationē pœnitētia ex
igitur. Et quò plus tristatur se Deū offendit
se, cò perfectius ad Deum conuertitur.

4 *Quoniā iniquitates meæ supergressæ
sunt caput meū, sicut onus graue,
grauatae sunt super me.*

Rationem reddit, quare ossa illius pacē
inter se minimè seruēt, propter graui
tatē inquā oneris, quā secū peccata ferūt.
Adeo nāq; graue est peccatū, vt talēto plū
bi cōparetur per Zachariam prophetam. *Zacha. 5.*
c. 5. Ait ergo. Iniquitates superauerūt ca
put meū, & factæ sunt grauiores, quā qui
bus ferēdis sufficiam. Considera qua lassi
tudine in itinere pergat, qui onus grauissi
mum capiti impositum portat. Hoc ergo
modo contēplatur propheta se & oēs pec
catores, cùm multitudine & magnitudine
peccatorum premuntur. Sicut enim qui
pon-

Cōmentarij in tertium

pōdere graui suppositus in itinere passim prosternitur, ita peccatores peccatorum onere grauati, in alia & alia peccata quotidie ruunt. Et propterea inquit propheta. Grauabit eum iniqūitas sua, & corruet. Et alibi. Vē genti peccatrici, populo graui iniqūitate. Dicit autē iniqūitates superasse caput, quoniam effectus peccatorū est excēcare & opprimere lucem rationis, quæ caput est in homine. Et quō scelera & flagitia immaniora sunt, eo amplius supergreduintur caput, hoc est, magis excēcant rationem & mentem hominis. Et quia non de quibuscunque peccatis loquitur, ideo ait, *iniqūitates meæ.* &c. Nomine autem iniqūitatis non vtcunque peccata, sed facinora, & iugentia scelera intelliguntur, de quibus intelligitur illud propheticū. Ambulabūt vt cæci, qā dño peccauerūt. Propter hāc ergo superioritatem, qua peccatū in homine gerit, dicitur captiuare hominem, & regnare in corpore nostro. Vnde apostolus. Video aliam legem in membris meis, repugnātem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in mēbris meis. Et alibi. Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupi-

Isai. 24.

Isai. 1.

Sophoni. 1.

Rom. 7.

Roma. 12.

Pœnitentialium Psalmum. 55

piscentijs eius. Quamobrē sancti viri, vt in
quit. D. Gregorius, si quando in mente tē-
tationes tolerant, illicitum cordis appeti-
tum magna virtutis dominatione refræ-
nant: ne si in aliquo lapsu tentatori con-
sentiant, non iam cogitationum suorum,
sed serui dominorum crudelium existant.
Cūm enim diabolicis anima subesse sua-
fionibus cœperit, quantò se hosti callido
crebriùs subiicit, tantò eum sibi intolerabi-
liorem facit: vt ei iam in nullo resistere va-
leat, cui in vno sui oblita assensum præstat.
Solerter itaque vigilandum est, vt cūm pul-
fare mentem culpa inchoat, peractam cul-
pam quis finis sequitur, attendat, ne si ma-
læ suafionis blandimenta non perspiciat,
in nequissimæ tenebras perpetrationis ne-
sciens ruat. Aliqui explicant, & satis qui-
dem piè, hanc depressionem animi & cæci-
tatem mentis, non semper facere grauitatē
peccati mortalis, sed plerunque hoc facit
nimium excrementum quotidianorum
multitudi, vbi neglecta vel contempta, nō
fuerint quotidianis lachrymis expurgata.
Et secūdūm hunc modum postulat noster *Psalm. 140*
propheta caput suum non impinguari pec-
catoris oleo, hoc est, adulacionis blanditijs
non

Cōmentarij in tertium
non pertrahi aut seduci mentē & volunta-
tem in peccati consensum.

S. *Punuerunt, & corruptæ sunt ci-
catrices meæ à facie insipientiæ
meæ.*

Dixerat sagittas domini sibi esse infi-
tas, modo autem asserit, vulnera & li-
uores vulnerum, ex inflictione sagitta-
rum illatos, computruisse. Hoc loco vide-
tur propheta, in prospectu habuisse cala-
mitatem, quam passus fuit propter nume-
rationem populi, quando dixit ad dñm.
2. Reg. 24. Peccaui valde in hoc facto, sed precor do-
mine, ut transferas iniquitatem serui tui,
quia stultè egi nimis. Appellat enim cica-
trices, sanationes peccatorum, quæ antea
commiserat, adulterij videlicet & homici-
dij, quas dicit computruisse, & corruptas
esse, propter infamiam publicam quam
incurrit, propter illa criminā. Puniuit nan-
que Deus ipsum etiam infamia. Illas au-
tem cicatrices, conqueritur modò recru-
s. Th. 3. p. q. duisse propter insipientiam suam: eò quod
88. art. I. peccata præterita reuiuiscat per subsequē-
pec-

peccatum aliquo modo. Sicut vbi cœperit semel curatum vulnus & iam clausum, intus sub pelle reputescere, plerunque māius est periculum, quām fuerit in primo vulnerē. Potissimum inter peccata putredinem ingenerare ea solent, quæ carnalia sunt, secundūm illud propheticū. Compu-^{Joel. 1:} truerunt iumenta in stercore suo. Id verò maximè, cùm huius seculi bona externa hominibus suppetunt: quorum luxus plerunq; mergit homines in peccata carnis. Vnde inquit propheta. Abij ad Euphratē, ^{Ierem. 13:} & fodi, & tuli lumbare de loco vbi absconderam illud: & ecce computruerat lumbare, ita vt nulli vsui aptum esset. Per Euphratem significatur hubertas, lumbare autem continentiam castimoniamque significat. Diuitiarum autem & aliorum bonorum temporalium hubertas castimoniā corrumpit, secundūm illud. Satura-^{Ierem. 5:} ui eos & mœchati sunt, & in domo mere- tricis luxuriabantur. Aduerte autem, quod non tantūm inquit quod lumbare computruerat, sed vltra hoc, quod nulli vsui aptum remanserat. Animus enim hu- iusmodi peccatis deditus, adeò subuertitur, vt vix ad aliqd bonū erigivaleat, sed ad

gra-

Commentarij in tertium

grauissima quęque peccata proculis red
datur. Quod satis nobis ostendit rex ille Sa
lomon, cuius mulieres auerterunt cor. De-
prauatum est enim per mulieres cor eius,
vt sequeretur Deos alienos. Recte autem
dicit, à facie insipientiæ computruisse ci-
catrices. Verè enim insipientia magna est,
& aperta stoliditas, quę semel propria quis
voluntate & affectu planxit, ea propria ite-
rum voluntate resumere. Obserua etiam
hic, qualiter non retorquet in sagittantem,
non in medicum, tanquam minus bene-
cram egerit plague: sed in seipsum culpam
reijcit, insipientiam suam accusans. Quo-
niam considerauit, quam periculosum, quā
mortiferum, quamque ingratum sit adde-
re peccatū peccato, & iterum vinculis pri-
stinis irretiri. Secundūm illud Sapientis,
Ecclesiast. i. Fili, ne adijcias peccatum super peccatū, &
dicas, Miseratio domini magna est. Nam
secundūm multitudinē misericordiæ eius,
sic & multitudo ire illius.

6 *Miser factus sum & curuatus usq[ue]
in finem, tota die contristatus in
grediebar.*

Cala-

Calamitatem, quam passus fuit in coniuratione Absalon, reuocat in memoriā, quando non solum infamia fuit notatus, sed etiam deiectus à regno. Audita siquidem coniuratione Absalon, fuit ad magnam miseriam redactus, & curuatus usque in finem, hoc est, valde curuatus, vel curuatus & depresso usque ad finem miseriarum. Quia non agebatur de aliquali depresso ne, non enim tunc fuisset summa miseria, sed agebatur de totali deiectione & à vita & à regno, & ideo fuit illa summa miseria. Si enim, ut inquit Boetius, summa infelicitas est fuisse felicem, summa miseria est hominem in regia dignitate constitutum, disturbare & à vita & à regno. Et quoniā utrumque Absalon intēdebat, esto conatus illius frustrati fuerint, Deo pro David pugnante: propterea inquit se valde miserum & curuatum usque ad finem, hoc est, depresso in summam miseriam. Vnde ipse prueniens aduentū hostis, videns se à Deo valde humiliatum, egressus est Ierusalem, satis contristatus, hoc est lugens & incerens &c. Et ideo inquit, Tota die contristatus ingrediebar. Inquit ergo. Miser factus sum &c. Hoc est. Peccati pondere depresso, supra

H modum

Commentarij in tertium

modum humiliatus sum, tota die habitu lugubri obambulaui tristis. Verissimè fateatur se miserum propter peccata commissa. Magna namq; miseria est subiici peccato.

Frouer.14. Vnde Salomō. Miseros facit populos peccatum. Tunc enim populus magnam miseriā patitur, quando sortitur iniquum regem atq; tyrannum. Et quoniam populus dum peccat seruus efficitur peccati, quandoquidem omnis qui peccat seruus est peccati, ideo tyrannidi peccati subditus populūs, miser efficitur per peccatum. Qui autē hanc miseriā post peccatum non persentis sit, eō miserabilior redditur, secundūm

Apoca.3. quod Ioannes in Apocalypsi dicebat cuidam ecclesiæ, quæ de se aiebat, Dives sum, & locupletatus, & nullius egeo. Et subditur, & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcitus, & nudus.

7. *Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea.*

Reg2.16. **A**bsalon ut födaret patrem suum, publicè dormiuit cū yxoribus patris sui,

quas

quias reliquerat in Hierusalem, & per hoc
lumbi Davidis, pars eius generatiua, imple-
ta est illusionibus, vel, ut transfert Hiero-
nymus, ignominia, aut vilipendio. Et quo-
niam ex decē vxoribus, quæ remanserant,
nulla remansit impolluta, subiungitur, &
nō est sanitas in carne mea, hoc est, in uxo-
ribus meis. Vxor enim caro est viri, ut ait
apostolus. Reducit ergo David in memo-
riam, eam quam pertulit miseriam in illa
coniuratione Absalon, & ideo ait. *Quoniam*
&c. Sed ut in persona peccatoris poeniten-
tiam agentis sermonem hunc inuertamus,
conqueritur peccator de sua miseria, qua-
liter lapsus fuerit in peccata carnis. In lum-
bis enim, vnde humana generatio propa-
gatur, viget motus luxuriæ. Dicuntur ve-
rò delestationes & actus luxuriæ illusio-
nes, quoniam intellectu maximè obruunt,
hominēq; omnino decipiunt & excepcant.
Et verè illudunt homini, qui propter volu-
ptatem momētaneam, redditur obnoxius
supplicijs æternis. *Et non est sanitas in carne*
mea. Quoniam peccata carnis non solum
in animum grallantur, sed & corpus insu-
munt, debile & imbecillum eum redden-
tes, totumq; robur mētis & corporis in ter-

*Ad ephe-
si. 5.*

Commentarij in tertium

Proverb. 5.

ram prosternunt, iuxta illud Salomonis.
Ne des alienis honorem tuum, & annos
tuos crudeli, ne forte impleantur extranei
virib^z tuis, & labores tui sint in domo aliena,
& gemas in nouissimis, quando cōsum
pseris carnes tuas & corpus tuum. Non solū
lum autem debent ista intelligi de peccato
ribus, sed possunt de viris sanctis, iuxta in
telligētiā sanctorum, interpretari. Cūm
enim illiciti operis tentatio animum pul
sat, per vanarum cogitationum phāasma
ta spiritus malignus illudit. Sæpe nanque
sanctorum etiam virorum mentes cogita
tiones illicitæ polluunt, & eas iam ad sum
ma tendentes, terrenarum rerum delecta
tionibus tangūt. Plerunq; etiam ipso ora
tionis tempore, importunè se illis ingerūt,
vt hoc ipsum sacrificium aliquo modo cō
maculare valeant, quod in odorē suauita
tis Deo acceptum, contrito corde & contri
bulato spiritu offertur. Quod nobis aperte
in sacrificio Abrahæ significatur. Qui cir
ca solis occasum sacrificium offerens, insi
stentes aues pertulit, quas ne oblatum ra
perēt sacrificium, solicite abigere curauit.
Nos ergo si quando in arā cordis sacrificium
Deo offerimus, à malignis spiriti
bus

Genes. 15.

bus sollicitè custodiamus, ne tenebrosarum
 importunitates cogitationum hoc aliquā
 do valeant diripere, quod Deo speramus
 vtiliter offerre. Quod autem subditur, non
 est sanitas in carne mea, idem est, quod ait
 apostolus, Non inuenio in me, hoc est in *Ad Roma.*
 carne mea, bonum. Omnia namq; corporis 7.
 membra, quæ ad vsum vitæ accepimus, ad
 erroris materiā inclinamus. Oculos enim
 ad videndum obscena & turpia inflexi-
 mus. Aures libenter ad audiendas detra-
 ctiones accommodamus. Illecebros odora-
 tus naribus haurire concupiscimus. Iniqui-
 tatem in excelsō loquimur, & inter fratres
 discordiam seminamus. Salutem etiā cor-
 poris redigimus in vsum vitiorū. Omnia
 tandem, quibus vti vtiliter possemus ad Dei
 seruitium, in prauī operis conuertimus in
 strumentū. Vnde propheta *Isa. 55.* inclamat. Qua-
 re appenditis argentum & nō in panibus,
 & laborem vestrum, & non in saturitate?
 Per argentum intelliguntur opera sensuū,
 quibus laboramus, & nō in saturitate, cùm
 tamen possemus absq; magno labore, isdē
 operibus, thesauros in cælo recōdere. Nos
 autem omnia hæc insumimus cōtra Deū
 authorem bonorum omnium, secundūm

87 . Cōmentarij in tertium

ofce 2.

illud. Ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicauie ei, & aurum, quæ fecerunt Baal.

8. *Afflictus sum & humiliatus sum nimis, rugiebam à gemitu cordis mei.*

P Rosequitur Dauid suam lugubrem historiam narrare. Et cùm dixerit nō fuisse sanitatem in carne sua, ostendit modò intus in animo qualiter se gesserit, quando fugiebat Absalon suum filium, dicens, *Afflictus sum &c.* hoc est, debilitatus sum, & modis miris vulneratus & humiliatus, Non enim ad nuntium coniurationis Absalon ascendit equum more regio, non armavit se, non se muniuit in ciuitate aut arce Sion: sed velut debilis, impotens; & depresso, nudis pedibus, operto capite, venerando arcam domini recessit ab Hierusalem. Qualis verò afflictio illa interna fuerit, ostendit dicens, *Rugiebam &c.* hoc est, præ intolerabili animi cruciatu vocem edebam, non humanam, sed rugitum potius leoninum. Internus enim rugitus Dauidis,

dis, magni desiderij erga diuina, simul cū debilitate & humilitate magna, fuit & hominibus vtcunq; manifestatus, dicēte Dauidē ad Sadoch. Si dixerit mihi dominus non places, præsto sum, faciat quod bonum est coram se. Ad hunc modum intelligere habemus animum peccatoris, gravissimo iniquitatis pōdere obrutū, quem in carne videmus tot miserijs & passionibus afflictum. Peccatum enim sicut peccantis mentem, retibus delectationum illa queat: ita etiam implicitum quasi mole superposita grauat, vt ad sublimia levare jam non valeat, quoniam iniquitatis eam grauitas coarctat. Plerunque enim & quæ agenda sunt bona conspicimus, & ad hæc assurgere cordis desiderio non valemus. Quod & apostolus inquit, Non quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum illud facio. Et si fortè mens aliquando ad bonum anhelare inchoat, grauitas, quam sustinet, cogit vt cadat, quia ex poena peccati est, vt à bono, quod per rationis iudicium clarè conspicitur, per vitæ meritum anima infirma pellatur. Nimis ergo humiliatus est, qui ex peccati poena, non solum ad cælestia assurgere non

Roma. 7:

Cōmentarij in tertium

valet, sed neque illa appetere. Veruntamen quia nonnunquam tanto velocius ad Deum anima conuertitur, quanto longius se ab eo separata intuetur, adiungitur. rugiebam à gemitu &c. Rugitus, gemitus est cordis cum magno dolore: quia quanto vehementius pœnitentis animum concutit, tanto velocius ad aures diuinę misericordię conscendit. Et notanter dixit, à gemitu cordis me i: quia sicut dolorem carnis generat amissio pecuniæ & aliorū honorū temporaliū, ita dolorē cordis cōferet exterminatio virtutū. Obserua quibus verbis peccata sua deploret propheta in hoc psalmo, ut intelligas insaniā hæreticorum, qui irrident dolorē & contritionē, quā peccatores habent de peccatis suis. Ait enim Lutherus in art. 6. q̄ contritio, quæ paratur per discussionē, collectionē, & detestacionem peccatorū, qua quis recogitat annos suos in amaritudine aīæ suæ, pōderādo peccatorū gravitatē, multitudinē, fœditatem, amissionē æternæ beatitudinis, & acquisitionē æternæ dānationis, hęc contritio facit hypocritam, immo magis peccatorem. Ecce verba huius portetosi hominis. Eoq; audacia eius se extendit, ut hoc suum placitum

Pœnitentialium Psalmum. 61

tum ex cōmuni omnium sensu apertum relinquat, cūm tamen hoc, quod ipse afferit, in cōmuni sensu omnium, & apud eos, qui vel summis labijs sacras literas attigerunt, sit ingētissimū paradoxū. Quid enim ipsa ratio naturalis magis docet, quām per pœnitentiam peccatorum Deum hominibus placari? Vnde ille ethnicus.

Sæpe leuant pœnas, ereptaq; luminare addunt,

Cūm bene peccati pœnituisse vident.

Ouid. de pen
to elegia. 1.

Et noster propheta assiduus est in omnib⁹ psalmis, ostēdens vim cōtritionis & pœnitētiae. Ait nāq;. Laborauit in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectū meū, lachrymis meis stratū meū rigabo. Et iterū, horribilis iudicij terrore percussus, orat dicens.

Nō intres in iudiciū cū seruo tuo dñe, quia nō iustificabitur in cōspectu tuo omnis viuens. Rursum, Sacrificiū Deo, spiritus cōtri-
bulatus, cor cōtritū & humiliatū Deus nō despicies Quid ad hoc dicēt heretici? O deplorādū stupore hominis! Clamat propheta, spiritū cōtribulatū, Deū non despicere, sed esse sacrificiū ipsi acceptū, & iste ait, cōtritionē, hypocritā facere, & magis peccatorē. Si ergo cōtritio & lamēta, magis peccatorē reddit hominem, cur propheta aiebat,

Psalm. 6.

Psalm. 50.

Cōmentarij in tertium

Threnos. 2. Deduc quasi torrentē lachrymas, per diē & noctē, & non des requiem tibi, neq; taceat pupilla oculi tui? Et iterū. Circundederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt me, in tribulatione mea inuocauī dominum. Num cernis hīc aperi-
Psalm. 17. tissimē, quomodo harum rerū metu David ferme consternatus, diuinam adactus est opem implorare? Non ergo conteri & plangere peccata facit hominē magis pec-
catorem. Sed sinamus istos, quos Deus tra-
dedit in reprobum sensum.

Ad Roma.

2

9 Domine, ante te omne desiderium
meum, & gemitus meus à te non
est absconditus.

*A*d modum hominis mœsti & contur-
abati, enarratis multis calamitatibus,
quas in sui filij Absalon coniuratione per-
tulit, anxietatem & desiderium, quod ani-
mo gerebat, ante Deū projicit. Mos enim
est inter amicos, quādo quis amaro est ani-
mo, referre suam amaritudinē amico cōci-
scē, & non integris verbis nec sententia, &
per hoc effundere intendit suū animū insi-

num

num amici. Ita viri sancti, quādo maximo
mōrōre afficiuntur ex aliqua ingenti cala-
mitate, totos se ad Deū recipiūt, ipsiq; suā
mētem lugubrē verbis, quib⁹ possunt, signi-
ficant. Hoc fecit tex ille pius Iosaphat , cū 2. Paral. 20
aduersus eum magna hostiū multitudo re-
pentē cōcurrisset. Suscepto enim huiuscē-
modi rei nūtio, timore perterritus, totū se
cōtulit ad rogādū dñm . Pergensq; statim
ad domū dñi, enarrata pri⁹ calamitate, qua
premebatur, ait. Sed cūm ignoremus quid
agere debemus, hoc solū habemus resi-
dui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Idē
verò est oculos ad Deū dirigere, & deside-
riū mentis ante Deū statuere. Habemus &
aliud simile factū in scriptura. Cū enim An 1. Regn. i.
na mater Samuelis, affligetur ab æmula
sua, & vehemēter angeretur, perrexit ad do-
num dñi, orauitq; ad dñm flēs largiter. He
li autem summo sacerdote, temulentā eam
reputante, respondit ipsa. Mulier infelix
nimis ego sum, vinumq; & omne quod in-
ebriare potest, nō bibi, sed effudi animam
meam in cōspectu domini. Ad hunc ergo
modum nōster propheta in amaritudine
animi constitutus, totum se recipit ad
Deum, effunditque animam in conspectu
domi-

Commentarij in tertium

domini, dicēs. Domine omne desiderium
meum ante te. Hoc est, Domine qui om-
nia nosti, qui inspicis & probas corda filio-
rum hominum, qui desiderium pauperum
exaudis: tibi apertum est omne desideriū
cordis mei, quo desidero vitam in peccatis
malè actam tuā gratiā auxilio corrīgere,
tibique amodo fideliter servire. Potest &
aliter hoc intelligi, vt sit sensus, Domine
ante te omne desiderium meum. Id est, tibi
placet desideriū cordis mei. Ea enim, quæ
Deo placent, ante ipsum esse dicuntur, iux-
Matth. II. ta illud. Ita pater, quoniam sic fuit placi-
tum ante te. Contra verò, quæ Deo disipli-
Isa. 38. cent, dicuntur esse à tergo Dei, secundūm
illud. Proiecisti post tergum tuum omnia
peccata mea. Et gemitus meus à te non est ab-
sconditus. Omne desiderium in poenam cō-
nvertitur, si non protinus euenerit quod de-
sideratur. Desiderium enim non sustinet,
quia, vt inquiunt, cupiditati ipsa celeritas
tarda est, & cupienti animo nihil satis festi-
natur. Quisquis ergo de Deo in corde de-
siderium cōcipit, quia statim quod optat,
non obtinet, ingemiscit. Igitur hoc animo
cum præmisisset desiderium, statim adie-
cit gemitum, dicens, & gemitus meus. &c.
Hoc

Hoc est, gemitus meus, ac crebra suspiria
ex imo cordis educta pro peccatis, quibus
te ita multum & multiplicitate offendit, non
te latent, non sunt coram te abscondita, si-
c ut tu ea nosti, ita & tibi absque dissimula-
tione confiteor, suppliciter poscens veniam.
Suspiria & gemitus assidua esse debent in
peccatoribus, iuxta illud propheticum.

Multi enim gemitus mei, & cor meum mo- Thren. 1.
rens. Quia vero plerunque tardi & ignari
sumus ad desiderium eorum, quae nobis ex-
pediunt, & ad gemitus pro peccatis nostris
edendos, præuenimur a Deo, qui in omnibus
imbecillitati nostræ opitulatur. Et ita
inquit apostolus, Spiritus adiuuat infir- Roms. 8.
mitatem nostram, nam quid oremus sicut
oportet, nescimus; sed ipse spiritus postu-
lat pro nobis gemitis inenarrabili-
bus. Qui autem scrutatur corda,
scit quid desiderat spiritus,
quia secundum Deum
postulat pro san-
ctis.

Commentarij in tertium

10. *Cor meum conturbatum est in me,
dereliquit me virtus mea, & lu-
men oculorum meorum, & ipsum
non est mecum.*

Commemorat dispositionem, quā in
se habuit & in corpore & in anima, in
coniuratione Absalon. Intus enim in ani-
ma cor eius conturbatū erat. Quādo enim
aliquid repentinum irruit, sit conturba-
tio cordis. Sic & David ad nūtium coniu-
rationis Absalō perterrefactus, habuit cor
pauidū & mōrēs, & defecit virt^us eius. Quo
niam egressus est pauidus fugiens Absalō,
2. Reg. 15. & ascēdit cliuū oliuarum, scandens & flens,
nudis pedibus incedens. Et quia tū tempo-
ris iam erat senex & grandæuus, labore iti-
neris valde fatigat^u fuit, ideoq; dereliquit
cum virtus sua, lumen etiam oculorum eius
ex lassitudine defecit. In sensibus namq; de
fatigatio corporis, turbat lumen oculorum,
quod penē amittitur, quādo nimia est lassi-
tudo. Sic ergo in aīa habuit cor turbatū, in
corpore verò defecerunt vires simul cum
lumine oculorum. Obserua, quōd David
in

in seipso facetur habere cor conturbatum.
 Solent enim plerunque & viri iusti contur-
 bari aliquibus rebus extrinsecis, sed tamē
 quando ad se reuertuntur, statim pacificā-
 tur. Viri autem mali non sic, sed intus
 habēt cor perturbatum, secundūm illud.
 Impij autē quasi mare feruens, quod quie- Isai.57.
 scere non potest, & redundant fluctus
 eius in conculationem & lutum. Non est
 pax impijs, dicit dominus Deus. Ex hoc
 autem, quod impij non habēt pacem, ma-
 nifestum est, eos habere cor conturbatum.
 Sicut ciuitas tunc maximē turbatur, quan-
 do ciues inter se nullam feruant pacem.
 Cūm ergo non sit pax in impijs, fit, vt ha- sapien.17.
 beant cor conturbatum, &, vt inquit Sa-
 piens, Semper pr̄sumit s̄enā perturbata
 conscientia. Bene autem subdit ad contur-
 bationē cordis. & reliquit me virtus mea.
 Quoniam peccatum non solum adimit pa-
 cem ex corde, reliquens ipsum conturba-
 tum, sed etiam eneruat vires totius homi-
 nis, reddit namq; hominem pauidum. Est
 enim, vt inquit Sapiens, timida nequitia. Ibidem.
 Et ideo dicebat dominus filijs Israel.
 Fugietis nemine persequente. Et ite- Levit.26.
 rum, Terrebit eos sonitus folij volantis,
 & ita

Commentarij in tertium

& ita fugient quasi gladium. Sequitur etiam bene. *Et lumen oculorum non est mecum.* Peccatum enim præter illa duo, afferit etiā acicē visus. *Quia,* vt inquit propheta. Ambulabunt ut cæci, quia domino peccauerunt. Solet enim plerumq; animæ peccanti contingere, ut protinus cùm in culpā labitur, & sui ipsius cognitionem amittat. *Quoniam* peccatum ipsum quod committit, quasi murū quendā, oculis se mentis opponit, vt nec vnde ceciderit, conspicere valeat, nec bonum, quod sibi querendum est, cognoscatur. Voluntarijs nanque tenebris inuoluta, quanto malis tenacius adhæserit, tanto difficultius intelligit bona perpetua quæ amisit. Habet autem emphasis illud verbum, Et ipsum non est mecum. Ipsum, quod solū solatio mihi esse poterat, ipsum, sine quo cor humanum est in tenebris, ipsum, sine quo viuere nō valeo, ipsum, cuius sola priuatio, miserum constituit hominem, atque omnino despectum.

Poenitentialium Psalmum. 65

ii Amici mei & proximi mei, aduer-
sum me appropinquauerunt, &
steterunt.

OMnibus numeris suis absolutam fuisse narrat suam miseriam. Non enim in seipso tantum expertus fuit miseriā, sed etiam in separatione amicorum. Inter omnia enim bona externa, maximum bonum sunt amici: sunt namque in prosperis voluptati & emolumento. Et ita Boetius inquit, Nullius boni possessio iucunda est absque consortio. In aduersis verò solatio sunt, & emulcent animi dolorem. Ut ergo suam propheta calamitatem augeat, ostendit qualiter fuerit habitus ab amicis, dices.

Amici mei &c. In coniuratione enim Absalon, recesserūt à Dauide amici & proximi eius. Recessit nanque Amassa nepos 3. Reg. 15. Davidis, & Achitophel egregius consiliarius eius, & adhæserunt Absalon. Et non tantum recesserunt, sed, quod deterius est, aduersum ipsum appropinquauerunt, & steterūt. Solent aliquando amici deserere amicos in aduersis, iuxta illud, Est amicus secundum tempus suum, & non permanebit in

Ecclesiast. 6

I die

Commentarij in tertium

die tribulationis. Sed quòd amicus in acerbitate efficiatur inimicus, id intolerabilem dolorem generat. Et hunc perpessus est Dauid, quoniam adeò Achitophel, quondam amicus Dauid, stetit aduersus eum, ut si consilium, quod ipse dedit aduersum Dauid, se cutus fuisset Absalon, actum fuisset de Dauid. Sed domini nutu dissolutum fuit illud consilium. Ad hunc modum, quando homo labitur in peccata, plerique iacturam patitur, etiam in amicis, Deo id permittere. Quoniā qui à Dei amicitia recedit per peccatum, meretur quamcunq; aliam amicitiā perdere. Sicut econtrà quādō ad amicitiam diuinam reuertitur, inimici quoq; eius ad amicitiam conuertuntur. Vnde in

Proverbi. 16. quit Salomon. Cùm placuerint vi hominis Deo, inimicos quoque eius conuertet ad pacem.

12. *Et qui iuxta me erant, de longe sterunt, & vim faciebāt qui querabant animam meam.*

*R*obur exercitus, quod iuxta ipsum solebat esse, sequebatur iam Absalon, ideoq;

ideoq; longè facti sunt à Dauid. Consiliarij quoq; ipsius, qui à lateres solebat Dauidi ad esse, eo derelicto, adhæserūt Absalō: nullus enim legitur adhæsse Dauidi, nisi Chusi Arachites. Vnde omnes longe facti sunt à Dauide. Et vniuersi, qui antē nihil fuerant infensi Dauid, iam querebant animam ipsius, vimq; faciebant, vt ei vitam eriperet, vt patuit in consilio, quod Achitophel dedidit Absalon, quādo voluit opprimere Dauid defatigatum in via, quod consiliū utile omnibus, qui sequebantur Absalon, vocato postea Chusi, dissolutum fuit, in malum Absalon, & omnium, qui eum sequebantur. Hoc ergo est quod ait, vim faciebant qui quarebant animam meam. Qui à Deo recedunt peccando, promerentur ut ab omnibus deserantur, & quos antē propinquos agnoscet, procul & alienos experiantur. Satis hoc intueri licet in filiis Israël, qui postquam egressi fuere ex AĒgypto, ingressiq; promissionis terram lacte & melle manantem, toto tempore, quo Deo famulabantur, sinitimas nationes sibi subditas, atq; in amicitia continebant: quādo autem à Deo recedebat, seruientes dijs alie-
nis, sinitimos omnes acerbissimos hostes

2. Reg. 15.

2. Reg. 17.

Cōmentarij in tertium

Judith. 5.

Genes. 3.

experiebantur. Quod ethnicus Achior principi exercitus Assyriorum indicauit, dicens. Nō fuit qui insultaret populo isti, nisi quādo recessit à cultu domini Dei sui. Quotiescunq; autem præter ipsum Deum suum, alterum coluerunt, dati sunt in prædam, & in gladiū, & in opprobrium. Homines ergo, qui recedūt à Deo, amicos etiam quos habent, plerunq; amittunt. Quod si lubet altiùs repetere, ex ipsa creatione orbis hoc videbimus. Quando enim Deus hominē condidit à principio, socium eum fecit angelorum, subdiditq; nutui eius cuncta animantia orbis. At verò quādo à Deo recessit per esum ligni vetiti, statim sensit angelos hostes. Mox enim collocauit Deo ante paradisum voluptatis cherubin, & flā meum gladium, atq; versatilem ad custodiendam viam ligni vitæ. Animantia etiā, quæ illi ad nutum parebant, modò sibi existalia persentit, acerrimè nanq; à Leone & Tigride infestatur.

13 Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates, & dolos tota die meditabantur.

Inimici

INimici quoq; Dauid roborati sunt aduersus eum, quando viderunt calamitatem, qua opprimebatur in cōiuratione Ab salon. Semei enim filius Gera ex familia 2. Reg. 16: Saul, maledixit illi, mittēsq; lapides cōtra Dauid, & cōtra vniuersos seruos regis, dicebat, Egredere egredere vir sanguinū & vir Belial, reddidit tibi dñs vniuersum sanguinem domus Saul, quoniā inuasisti regnū pro eo, & dedit dñs regnum in manu Absalon filij tui, & ecce premunt te mala tua, quoniam vir sanguinum es. Hoc est ergo quod dicit, *& qui inquirebant mala mihi locuti sunt vanitates.* Vanitas idem est, q; vacuitas & falsitas. Illa enim dicimus vana, quæ sunt inania, vacua, & falsa. Vnde propheta. Vniuersa vanitas omnis homo viuens. Psalm. 38: Quia omnis homo ex natura sua & falli & fallere potest, ideo dicitur vanitas. Quia ergo inimici Dauid falsa aduersus eū loquebantur, ideo inquit locutos eos fuisse vanitatem. Falsa enim & mendacio plena fuerunt omnia, quæ illi maledicendo dixit Semei. Et quia tota illa persecutio fuit fundata in dolo, ideo ait, *& dolos tota die meditabātur.* Dolo enim Absalon solicitauit quadrienniō corda virorum Israel, & dolo fin-

Commentarij in tertium

xit se voulisse votum reddēdū in Hebron,
vbi facta fuit coniuratio. Homines quādo
Deum offendūt, & hoc malum cōtra se fa-
ciunt, quod inimicis vires & audaciā præ-
bent. Quando enim in amicitia diuina per-
sistunt, sunt fortissimi, adeò, ut possint in-
sultare inimicis, dicentes, Pone me iuxta
te, & cuiusvis manus pugnet contra me.
Quando verò à Deo recedunt peccando,
efficiuntur imbecilles & pauidi, & facilè la-
Iudicū. 16. cerandi ab inimicis. Sicut Sanson ille for-
tissimus, adeò imbecillus fuit factus quādo
Deus ab eo recessit, q̄ oculos ei eruerūt ho-
stes, & maximo ludibrio fuit habitus. Pos-
sunt & aliter explicari tres supradicti ver-
sus, ut eos intelligamus de p̄ctōribus redeū-
tibus per lamenta pœnitentiæ ad Deum, à
quo recederant peccando. Tunc enim de-
seruntur ab amicis, qui illis impedimento
esse solent, ne peccata pristina deserant. Il-
li nanq; qui priūs peccatorem diligebant
tanquam amici & proximi, cùm esset illis
in peccato socius, videntes, quòd se velit à
vijs ipsorum prauis separare, sunt illi ad-
versarij, & consistunt ex aduerso contra il-
lum: ut obstant eius proposito, illudque
quantum possunt, impedian. Vnde & illi
qui

qui prius proximi erant, noti atq; amici,
elongauerunt se ab ipso, & consistunt ad-
uersus eum, quærentes animam eius per-
dere, & in mortem eum trahere, vimq; ad
hoc inferunt, & grauem suscitant persecu-
tionem. Et qui illi malè cupiebant, qui il-
lum in peccatis fouere laborabat, & à pro-
posito bono ex diuina visitatione conce-
pto auertere, ipsi proponunt & suggestunt
vanitates, iterum illi proponentes peccata
pristica, seculiq; pompas & delicias, ex ad-
uerso autem difficultates, in Dei seruitio
obuenturas aggrauant, & iugiter tota die
dolos fraudes & astutias excogitant, qui-
bus illum possint decipere, & à recto di-
mouere. Quam multi sunt in isto seculo,
qui ad nihil aliud subseruiunt, nisi præbe-
re impedimenta illis, qui ex statu pecca-
torum præterito se ad Deum conantur
conuertere, quod est officium Sathanæ
& ministrorum eius. Et ideo vidit Ioannes *Apoca. 20.*
draconem, qui stetit ante mulierem quæ
erat paritura, ut cum peperisset, deuora-
ret filium eius. Impedire ergo huiusmodi
partus & conceptus spirituales, est offi-
cium hominum perditionum & ministro-
rum diaboli. Sunt isti veluti Pharao, qui præ-

80 Commentarij in tertium

Exod. 1.

cipiebat obstetricibus, vt si quid masculini generis mulieres Hebreæ parerent, interficerent. Qui producūt opera virtutis eximia, & qui se ad Deū per pœnitētiā cōuentunt, generant filios masculos, quos dæmones per ministros suos suffocare nütur. Quātū ergo isti Deo displiceant, cla-

Amos. 1.2.

mat ppheta, dicens. Super tribus scelerib⁹ filiorū Amon, & super quatuor nō cōuentā eū, eo qđ dissecuerit pregnātes Galaad, ad dilatādū terminū suū. Dissecare pregnātes Galaad, est impedire partus spirituales, quos homines producunt suggestione spiritus sancti, qui nō merentur veniā à Deo, eo q̄ sunt impedimento saluti proximorū.

Aetor. 13.

Huiusmodi erat ille magus, qui volēte Sergio Paulo proconsule audire verbum Dei, & recipere fidem Christi, quærebat auerte re proconsulem à fide. Paulus autem repletus spiritu sancto, intuens in eum, dixit, O plene omni dolo & omni fallacia fili dia boli, inimice omnis iustitiae, nō desinis sub uertere vias dñi rectas. Et nunc ecce manus dñi super te, & eris cæcus, non videns solem usq; ad tempus. Et confessim cecidit in eum caligo & tenebris, & circuiens que rebat qui ei manum daret.

14 Ego autem tanquam surdus non
audiebam, & sicut mutus non ape-
riens os suum.

AD maledicta, quæ inimici Dauid in
eum congererant, qualiter se præbue-
rit, ostendit, dicens se mutum & surdū fuis-
se factum ad respondendū illis. Vnde cùm
illi malediceret Semei, dixit Abisai ad re-
gem. Quare maledicit canis hic moriturus
domino meo regi: vadām, & amputabo ca-
put eius. Et ait rex. Dominus præcepit ei
ut malediceret Dauid. Dimittite eū ut ma-
ledicat iuxta præceptum domini, si fortè
respiciat dominus afflictionem meam, &
reddat mihi dominus bonum pro maledi-
ctione hac hodierna. Disce, exemplo Daui-
dis, qui maledicta & irrisiones pateris, in
omnibus seruare patientiam, & obtrectan-
tium linguas audire. Vnde & Christus nos
hoc docuit, quando blasphemantibus Iu-
dæis & dicentibus, Nonne bene dicimus *Ioan. 8.*
nos quia Samaritanus es tu, & dæmonium
habes? Respondit, Ego dæmonium non ha-
beo, sed honorifico patrem meum. Vbi, vt
recte inquit D. Gregorius, retunditur su-

Cōmentarij in tertium

perbia nostra. Superbia enim nostra si vel leuiter exagitata fuerit, atrociores in iurias reddit, quām accipit, facit mala quæ potest, minatur & quæ facere non potest. Ecce autem iniuriam suscipiens, dominus non irascitur, non contumeliosa verba respōdet, sed modestissimē sese excusat. Dis simula ergo, ne si tu contumelijs conuitia retuleris, à doctrina Christi extortis inueniari. Mediator namq; Dei & hominum, qui ad hoc venerat, ut humilitatis & patiētiae prēberet exemplum: nō solūm iniurias sustulit, sed nec conuictantibus respondit, nos in hoc instruens, ut cūm perfidorū iniurijs impetimur, etiam si vera dicere possumus, ad contumelias reddendas non erūpamus. Potest & hoc aliter intelligi, ut quemadmodum iuxta saluatoris verbum,

M atth.19. inueniuntur eunuchi, qui seipsoſ castraue runt propter regnum Dei, ita ſint & furdi, qui ſeipſoſ furdos faciūt propter regnum Dei, ſimiliter & muti: illi videlicet, qui propter regnum Dei interdixerunt ſibi, ne cum voluptate & conſenſu audiant vel dicant aliiquid eorum, quæ contra Dei gloriam faciunt atq; virtutem.

15 *Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.*

Amplificat ea quæ dixerat, inquiens, Tam æquanimiter verba malignantium passus sum, acsi mihi dicta non essent, quemadmodum surdus verbis irritari non potest, quæ non audit. Et factus sum sicut homo, qui arguentem redarguere nescit, qui maledicentem non remaledicit, & stulto secundum stultitiam suam non respondet. Vnde Sapienshortatur, Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam, & ori tuo facito ostia, & seras auribus tuis. Quanuis enim expediēs interdum sit ut redarguantur impij, & aperiamus os nostrum aduersus stultas impiorum propositiones, quem admodum & saluatorem legimus vana proponenti diabolo respondisse, & redargutionibus aptis confutasse: tamen quando impij suis maledictis nos laceressere conantur, consilium est omnino tacere. Probra enim, quæ à facinorosis hominibus in

Cōmentarij in tertium

in Deum iactantur, silentio preterire non

Proverb. 26. debemus, sed respondere stulto iuxta stultiam suam: ea verò, quæ in nos ipsos impij proferunt, si rdis auribus pertransire cō-

Ibidem: stultissimum est, vt impleamus illud, Ne re-

Matth. 5. spondeas stulto iuxta stultiā suam. Atq; illud etiā, Beati eritis, cùm maledixerint vobis homines. Quod vtrumque Christus seruator noster exemplo suo nos docet.

Ioan. 8. Cùm enim Iudæi dixissent, Samaritanus es & dæmonium habes, respondit ipse, Ego dæmonium non habeo, sed honorifico patrem meum. Vbi ad priorem contumeliā, nempe quę personalis erat, non respondit, alteram verò vtpote aduersus diuinitatē eius blasphemam, non silentio præteriuit, sed respondit, Ego dæmonium non habeo. Obserua autem, quòd, vt Cassianus rectè docet, est quædam taciturnitas mala, qua aliqui interdum plus turbant & concitant fratrem & proximū suum, quām si ei aper tè resisterent: talis enim taciturnitas nō ex humilitate, sed ex elatione, & alterius par uipensione oritur, & per duritiam cordis nutritur. Dum ergo potes proximū tuum dulci verbo sanare, aut piè instruere, noli ta cere: si verò respondendo magis eum inflā-

mas

mes quām mitiges, tace: iuxta illud Sapiē. *Ecclesiast.*
 Est tacens non habens sensum loquelæ, 20.
 & est tacens sciens tempus apti temporis.

16 *Quoniam in te domine speravi, tu exaudi me domine Deus meus.*

Describit seipsum qualis fuerit & corde
 & opere in egressu à Hierusalē, in quo
 tam patienter omnia sustinuit, tanquām
 non audiret quę audiebat, & tanquām mu-
 tus non posset redarguere, quod maximè
 apparuit in maledictionibus Semei, vbi
 etiam expressè retulit causam suā in Deū.
 Hic ergo rationem reddit, quare illa om-
 nia tam patienter pertulerit, dicens. *Quo-*
niam in te domine speravi, non in sapientia se-
culi, non in diuinitijs mundi, non in viribus
corporis, non in nobilitate carnis, non in
tutamento principum, nō in præsidijs ami-
corum. Sic & quilibet quando persecutio-
nibus affligitur, si flagellis atteritur, si con-
uitijs prouocatur, non deficiat, sciens quo-
niam consciūm habet in excelsis regem cæ-
lestem. Sciat quia retributionis æternæ
gaudium nequaquam in cælo colligitur,
 nisi

2. Reg. 16.

Commentarij in tertium

nisi prius in terra cum fletu & gemitu &
amaritudine seminetur, sicut scriptum est,
Psalm. 125. Euntes ibant & flebant, mittentes semina
sua, venientes autem venient cum exulta-
tione portates manipulos suos. Sicut enim
carne quiescente spiritus deficit, ita ea la-
borante conualescit. Et quemadmodum car-
nem mollia nutriunt, ita animam dura in
alta sustollunt. Illa namque delectationibus
pascitur, hec amaritudinibus vegetatur.
Denique illam lenia refouent, ista vero aspe-
ra exercent. Et rursus sicut carnem dura
conuulnerant, ita spiritum mollia necant.
Et sicut carnem laboriosa attenuat, ita spi-
ritum delectabilia angustant. Aduerte au-
tem, quanta fiducia in Deum feratur, cum in-
quit, Quoniam in te domine speravi tu ex-
audies me domine Deus meus. Non ait,
forsitan exaudies, vel, oro domine ut exau-
dias, sed intrepidè atque securè asserit se ex-
audiendum fore. Quoniam viri sancti, spe
in Deum semel concepta, maximā habent
fiduciam quicquid à Deo iussè postulant
impetrandi. Vnde quidam amicorum Iob
Iob. 11. ad eum aiebat. Et habebis fiduciam propo-
rita tibi spe.

17 *Quia dixi nequando supergaudeant mibi inimici mei, & dum commouentur pedes mei, super magna locuti sunt.*

Quando Dauid fugam inijt, egressus Hierusalem dubitauit, an Deus per huiusmodi persecutionem, in coniuratione Absalon excitatam, vellet omnino destruere ipsum ut meruerat. Videbat namque persecutores suos multiplicatos, confortatos, & roboratos, seipsum autem vellut præcipitem atque minantem ruinam totalem. Hinc ergo ait, *Quia dixi nequando supergaudeant. &c.* Hoc est, cogitaui, discus-
si tecum, ne supergaudeant. &c. hoc est, ne gaudium eorum excrescat & impleatur. Gauisi enim fuerunt persecutores Dauidis, quando eum viderunt, ciuitate regia egressum profagisse, & hoc est quod ait, *& dum commouentur pedes mei super magna locuti sunt.* In illa nanque mutatione magnificati sunt persecutores eius. Propterera ergo extimuit, ne hoc ipsorum gaudium usque in finem completeretur,
& non

Cōmentarij in tertium

& non tantūm gauderent, sed & supergau-
derent de illius calamitate. Si verò hæc
ad mores nostros inuertamus, habet fide-
lis anima inimicos suos in hac vita, habet
qui contra eam interiùs dimicent, habet
etiam qui eam extrinsecus impugnent.

Quando ergo (vt est vita hæc lubrica)
commouentur pedes nostri, & labuntur in
aliquo peccato : ibi exurgunt linguae ne-
quissimæ inimicorum, & latissimè insul-
tant, ybi magis misereri debuerant, iuxta

Ad Gal. 6 illud apostoli. Fratres, si præoccupatus fue-
rit homo in aliquo delicto, vos qui spiritua-
les esstis, instruite huiusmodi in spiritu ma-
suetudinis, considerans temetipsum ne &
tu tenteris. Isti verò non hoc considerant,
sed profusè lætantur in ruina nostra, se-
cundùm illud, Omnes inimici mei audie-
runt malum meum, lætati sunt. Et iterum,

Threno. 1. T
ibidem. c. 2. Aperuerunt super te os suum omnes inimi-
ci tui, sibilauerunt & fremuerunt denti-
bus suis, & dixerunt, En ista est dies quam
expectabamus, inuenimus, vidimus. Ob
hoc ergo precabatur Sapiens, cùm dicebat,

Ecclesiast. 23 Domine pater, & dominator vitæ meæ, ne
derelinquas me in cogitatu & consilio eo-
rum, & incidam in conspectu aduersario-
rum

rum meorum, & gaudeat inimicus meus.
 Potissimum vero gaudent inimici nostri,
 cum quibus assidua bella gerimus, illi vide
 licet, qui sunt principes & rectores tenebra
 rum harum, dum concupiscentijs nostris
 fræna laxamus. Quapropter Sapiens nos
 admonet, dicens. Post concupiscentias *Ecclesiast. 18*
 tuas non eas, & à voluntate tua auertere. Si
 præstes animæ tuæ concupiscentias eius,
 faciet te in gaudium inimicis tuis. Quod
 non solum de dæmonibus, qui sunt hostes
 nostri, sed etiam de alijs inimicis externis
 intelligitur. Cum enim homines voluptati
 bus sunt dediti, ad hoc ut concupiscentijs
 subseruant, censem, & omnia bona fortu-
 næ dilapidare solent, citoq; in pauperiem
 rediguntur, atq; ita exponuntur ludibrio
 inimicis suis.

18 *Quoniam ego in flagella paratus sum,*
& dolor meus in conspectu meo
semper.

*O*nscius David scelerum suorum, adul-
 terij videlicet & homicidij, paravit se
 ad flagella pro peccatis commerita. Vn-
 K de

Commentarij in tertium

de cùm Sadoc sacerdos, & vniuersi levitæ
cum eo, portarent arcam fœderis domini,
2. Reg. 15. respondit rex ad Sadoc. Reporta arcā Dei
in urbem: si inuenero gratiam in oculis do-
mini, reducet me, & ostendet mihi eam, &
tabernaculum suum. Si autem dixerit mi-
hi, non places, præsto sum, faciat quod bo-
num est coram se. Vbi satis apertè conspi-
citur, quām se præbuerit paratum ad Dei
flagella. Sancti enim viri in hac vita æ quo
animo perferunt flagella, ut flagellis corre-
pti, & imminentes culpas videant, & com-
missas ante oculos ponant. Sæpe enim de-
linquentis oculos flagella aperiunt: quos
inter vitia insolentiæ & securitatis tenebræ
concludunt. Vnde Balaam dicebat de scip-
so. Dixit Balaam auditor sermonum Dei,

Nume. 24. qui visionem omnipotentis intuitus est,
qui cadit, & sic aperiuntur oculi eius. Ple-
runq; enim postquām cadit homo, & labi-
tur in peccatum, per flagella, quæ à Deo il-
li immittuntur, cernit scipsum, qui antea
non se videbat. Sæpe torpentis animus per-
secutionibus tangitur ut excitetur, quatenus
qui statum suæ rectitudinis per securi-
tatem perdidit, in afflictione consideret quò
peruenit. Et dolor meus in conspectu meo sem-
per

per &c. Hoc est quod in alio loco ipse dicit, Peccatum meum cōtra me est semper. Propterea enim quia peccata in prospēctu cordis versabat, æ quo animo flagella perferebat, vnde recogitationem peccatorum, dolorem internum appellat. Pleriq; autem homines, vt inquit Diuus Augustinus, dolent flagella sua, sed quare flagellantur, non dolent. Audias enim eum qui damnum patitur dicentem, Indigne passus sum, non autem considerat quare passus sit, dolensque damnum pecuniae, non dolet damnum iustitiae. Noster autem propheta non dolebat de flagello, quo verberabatur, sed de peccato, quare flagellabatur, vt in sequenti versu est manifestum. Quoniam, vt Salomon inquit, cor *Proverb. 14.*
quod cognovit amaritudinem animæ suę, in gaudio illius non miscebitur extraneus. Nam qui omnes vitæ præsentis ærumnas frequenter cogitat, quæque sunt tranquilla quæ perdidit, quam confusa in quibus incidit, pensat: quia supernæ patriæ desiderijs accensus, mundo nequam & concupiscentijs eius moritur, nullis vanitatis mundanæ delectationibus occupatur.

Cōmentarij in tertium

19 Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, & cogitabo pro peccato meo.

2. Reg. 12.

Vm Nathan propheta missus fuisset à dño, vt prius sub ænigmate, deinde palam, Dauidi nūtiaret peccata sua: illico Dauid cognouit iniquitatem suā, & dixit ad Nathan, Peccavi dño. Cui statim dixit Nathan, Dominus quoq; transtulit peccatum tuū, non morieris. Vbi considera, quo interno dolore, qua fractione animi, Dauid protulerit illaverba, Peccavi dño: quādoquidē mox reuelauit Deus auriculam prophetæ, trāslatum esse peccatū illius. Id ipsum enim legimus dixisse Saülem ad Samuelem prophetā, quando eū increpabat, quia non funditus deleuerat Amalech. Dixit enim Saul, Peccavi, quia prævaricatus sum sermonem dñi. Non tamē propter hanc confessionē remissum fuit peccatum illius, quia nō eo animi dolore, quo Dauid eadē protulit verba. Annuntiauit ergo iniquitatem suā Dauid, quando illam confessus fuit ad increpationē prophetę. Quantū autē huiusmodi confessio peccatorū apud Deum

1. Reg. 15.

Deū valeat, inquit scriptura, Qui abscondit *Prouer. 27.*
 scelera sua, non dirigetur, qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordia consequetur. Hoc etiam est, quod sanctus Iob
 aiebat. Vias meas in conspectu eius arguā, *Iob. 13.*
 & ipse erit saluator meus. Electi enim deliciis suis nunquā sciunt parcere, ut valeant
 iudicē delictorū placatum inuenire. Quod
 & apostolus nos commonefacit, dicens. Si *I. Corint. II.*
 nos metipso diiudicaremus, nō utique iudicaremur. Ad hanc ergo vindictam, quam
 quisque de se ipso sumit, pertinet a nonnūlī
 cognoscere, & cognitā voce confessionis nū
 tiare, & nuntiatam poenitentiae satisfactio
 ne delere. *Et cogitabo pro pecato meo.* Hoc est,
 non sicut recordatio peccati mei, dolorem
 internum remittere. Cogitare debemus de
 peccato multipliciter, de eo quidē, quod
 in presenti nos adhuc grauat, ut de ipso a-
 gamus poenitentiam. De prēterito autem,
 quod iam dimissum confidimus, cogitādū no-
 bis est, ne iterū in illud incidamus. Non nū
 quā etiā de prēteritorū peccatorū magni-
 tudine, multitudine, & fœditate nō inutili-
 ter cogitamus; ut magnitudinē diuini be-
 neficij,

Cōmentarij in tertium

neſcij, quo ex illis nos liberati & ſaluati ſu-
mus, melius valeamus per huiusmodi cōſi-
derationem cognoscere, ſicque ad gratia-
rum actionem Deo dignè persoluendam
excitemur. Atq; hac arte Paulus frequen-
ter apud ſuos diſcipulos vtitur. Veluti in
Roma. i. 2. epiftola ad Roma, plurima gentium faci-
σ. 3. nora commemorat, & Iudeorum malè glo-
riantium in lege præuaricationem exag-
gerat, vt tandem moſtraret omnes peccaſe,
& indiguisse gloria Dei. Similiter & in
I. Corint. 6. epiftola ad Corinth, poſt annumerata tur-
piſſima facinora, ſubdit. Et hæc quidem
fuiftis aliquando, ſed abluti eftis, ſed ſan-
Ibidē. c. 12. tificati eftis. Et alibi. Cūm gentes eſſetis,
ad ſimulachra muta prout ducebamini eū-
Ephes. c. 2. tes. Et in epiftola ad Ephesios inquit. Era-
mus natura filij iræ. Et aliās plurimis in lo-
cīs, quales ante conuerſionem fuerint, eis
poſt conuerſionem proponit, idq; facit, vt
vel ad gratiarum actionem, vel ad caute-
lam illos inducat.

20 *Inimici autem mei viuunt, et cōfir-*
*mati ſunt ſuper me, & multipli-
ti ſunt qui oderunt me inique.*

Quānus

QVanuis propheta paratum se per omnia ad flagella præbuerit, inimicorum tamen rabiem metuebat, & ab illis salvare orabat, melius iudicans, in manus Dei incidere, eiusq; manu corrigi, quām illorū potestati tradi, ut per eos morte interficeretur. Ait ergo, Inimici mei viuunt & valent, & numero plurimi persequuntur me, nihil vñquam vel re, vel verbo læsi à me. Absalon enim, & Achitophel, & reliqui inimici Dauid valuerunt, & confortati fure aduersus eum, & multiplicati nimis, ut afferitur in secūdo libro Regū. Cūm enim 2. Reg. 15. Absalon immolarec vitimas, facta est cōiuratio valida, populusq; concurrens auge batur cum Absalon. Venitq; nuntius ad Dauid, toto cordevniuersus Israel sequitur Absalon. Ecce quām validē multiplicati fuerunt inimici Dauid. qui oderunt me ini- què. Hoc dicit propter ingratitudinem aliquorum, qui erāt in cōiuratione Absalon, inchoando ab ipso filio, quia Dauid erat nimis bonus, nimis indulgens suis filijs, neque suspicabatur tantum facinus, ipse verò reddebat patri malū pro bono, conatusq; est auferre illi regnū. Ideo ergo cōque ritur, iniquè se odio haberi ab illis, quibus

Cōmentarij in tertium

Abac. I.

Sapi. 8.

S. Tho. I. p. q.

22. art. 2.

complura beneficia contulit. Consuetum est ab orbe condito, impios succrescere & roborari aduersuspios. Quamobrem non nulli negauerūt Dei prouidentiā, in rebus humanis administrandis. Quorum nomine Abachuc propheta dicebat Quare non respicis super iniqua agentes, & taces deuorāte impio iustiorem se: & facies homines quasi pisces maris, & quasi reptilia non habentia ducem? Existimabant, quod veluti pisces, qui non habent principem, & irrationabilia iumenta, & multitudo reptilium subiacet fortiori, & quicunq; plus valuerit viribus, dominatur in alterum: sic inter homines animal rationale, & ad similitudinem Dei conditum, non valet ratio, non merita, sed vires corporis & irrationabilis fortitudo. Veruntamen non solū humana, sed & vniuersa alia, necessariò diuinæ subiacent prouidentiæ. Attingit enim diuina sapientia à fine usq; ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Quoniam cùm Deus sit causa prima, eius verò causalitas, cùm sit primum agens, se extendat usq; ad omnia entia, non solū ad species, sed etiam ad individua corruptibilia & incorruptibilia: necesse est omnia quæ habet

habent aliquod esse, ordinata esse à Deo
in finem, iuxta illud apostoli, Quæ à Deo
sunt, ordinata sunt. Et cùm nihil aliud sit
Dei prouidentia, quām ratio ordinis re-
rum in finem, necesse est omnia q[uo]dæ parti-
cipant esse, subdi diuinæ prouidentię. Qui
potest autem esse, quod capilli capitis no-
stri numerati sint, & tamen Deus non cu-
ram gerat eorum, quæ ad nos pertinent?
Quod verò impij crescere, & roborari vi-
deantur aduersus pios, non debet esse argu-
mento, quin Deus rebus humanis optimè
prouideat. Sunt enim impij instrumenta,
quibus Deus peccata electorum corripit
in hac vita, iuxta illud, Væ Assur virga fu-
roris mei, & baculus ipse est, in manu eius
indignatio mea. Deus ergo tititur malis ho-
minibus sicut flagello & fuste, ut per eos
suos electos puniat, & emendet. At sicut
pater quando arrepto fuste percutit &
vapulat dilectum filium, mox ad ignem
projicit fustem, sic & Deus impios, qui
nunc pios persequuntur, reseruatos habet
ad ignem æternum. Obserua demum, quo
animi dolore David angeretur, cùm vide-
ret grauissimam persecutionem à filio ex-
citatam, à filio inquam amantissimo, cui

Roma. 13.

K 5 nuper.

Commentarij in tertium

nuper noxam fratricidij condonarat. Gen
tile est enim omnibus, eis incommodis ma
gis affici, quę à benefico quondam vel ami
co proueniunt. Et hoc est quod noster pro

- Psalm. 54.* pheta alibi ait, Si inimicus meus maledi
xisset mihi, sustinuisse vtiq;. Tu verò ho
mo vnaminis, dux meus, & notus meus.
Matth. 26. Seruator etiam noster, qui in passione sua,
sicut agnus coram tondente se obmutuit,
ad proditionem sui discipuli noluit omni
no tacere, sed dixit, Amice ad quid veni
sti? Ita & modò Dauid conqueritur iniquè
odio haberri ab eis, quibus ipse maxima cō
tulit beneficia.

21 *Qui retribuunt mala pro bonis de
trahebant mihi, quoniam seque
bar bonitatem.*

*P*rosequitur Dauid ingratitudinem ho
stium suorum: quoniam cùm multis
bonis ab ipso affecti essent, vice versa illi
mala pro bonis rependebant. In quo sub
notauit maximam iniquitatem eorum.
Si enim redderent mala pro malis, boni
non essent, si verò non redderent bona pro
bonis

bonis, ingrati essent, quia verò reddunt
 mala pro bonis, iniquissimi sunt. Solent
 nanque perdit homines bene viuentibus
 inuidiosè detrahere, aut notam eis excogi-
 tati criminis infigere, aut puræ vitæ inno-
 centiam, simulationem vocare, & ideo re-
 tribuūt mala pro bonis. Tales fuerunt Iu-
 dæi, ad quos venit Christus plenus rore
 cælesti, sicut verus sponsus ad sponsam, *Canti. 5.*
 cincinos capitis refertos habens guttis no-
 etium, sicut propheta præcinuerat. Ecce *Isai. 62.*
 saluator tuus venit, ecce merces eius cum
 eo: & tamen Iudæi reddiderunt ei mala
 pro bonis. Ait ergo, *Qui retribuunt mala de-*
trahebant mihi. &c. Quoniam malè loque-
bantur de illo, & conabantur eum infa-
mare, vocantes virum sanguinarium, ut
Semei, atque alia probra in eum iacentes.
Quare autem hoc faciebat, ostendit dicens.
quoniam sequebar bonitatē. Quia Dauid fugie-
bat mala, ideo illi detrahebat homines ne-
quā atq; puersi. Scriptū est enim. Detestā- *Prouerb. 13.*
tur stulti eos qui fugiūt mala. Itē. Circūue- *Sapien. 2.*
niamus iustū, quoniā inutilis est nobis, &
cōtrarius est operibus nostris. Non aliā ob-
causam persequūtur virū iustū, nisi q; con-
trarius sit operibus eorum. Quoniam iusti-
probi

Commentarij in tertium

probitati student, improbis sunt inuisi.
Neque attendunt emolumenū, quod iplis
proueniat ex iustorum societate. Confor-
tium enim & societas iustorum est in cau-
sa, quod Deus plerunque tolerat facinora
impiorum, ut eos in hac vita non puniat.

Genes. 18.

Vnde cūm voluisset subuertere Sodomam
propter turpissima peccata eorum, pollici-
tus est Abrahæ, quod si inuenirentur Sodo-
mis decem viri iusti, toti populo parceret
propter illos. Quo satis nobis ostenditur,
viros probos & sanctos esse tutamen cun-
cti populi. Neque muri, neque machinæ
bellicæ, neque asperitas loci, adeò defen-
dunt ciuitatem, sicuti viri sancti, qui in ciui-
tate commorātur. Et ideo principes & ma-
gistratus in maximo pretio deberent habe-
re ciues probos & sanctos, propter quoru-
merita Deus placatur, ne ira illius desa-
uiat & grassetur in toto populo, sunt enim
custodes & propugnacula aduersus iram
Dei. Hanc autem maximam commodita-
tem improbi non attendunt, sed persequū-
tur pios, quos in maximopretio deberēt ha-
bere, & probitatem ipsam persequuntur,
quę tamen amabilis deberet esse omnibus,
etiam improbis. Cūm Athenienses Aristi-

dem

dem virum integerrimum exilio damna- *plutarchus*
 rent, ipseque multititudinis aduersum se cō *in vita Ari*
citatæ studium admiraretur, quæsiuit, nū stidis.
 ab eo, quem in exilium mittere statuissent,
 mali quidquam perpessi essent? Cui nihil
 sibi mali factum, nec à se virum cognitum
 esse, sed molestè ferre dixerunt, quòd om-
 nibus in locis, hunc ipsum iustum audirēt.
 O ciuitatem infelicem, in qua iusti cogno-
 men non nisi molestè poterat audiri. De
 hoc ergo cōqueritur nōster propheta, quia
 illi detrahebant homines perditī, non ob
 aliud, nisi quia sequebatur bonitatem, cùm
 propter istam causam, à filio, & ab aulicis,
 & à toto regno, in maximo debuisset pre-
 tio haberi. Erat enim rex Dauid, religio-
 sus, & mitis, & beneficus erga oēs: quæ om-
 nia non causa detractionis, sed amoris & ob-
 seruantie esse debuerant.

22 *Ne derelinquas me domine Deus*
meus, ne discesseris à me.

Calamitatibus omnibus quibus pre-
 mebatur, in superioribus ostensis, tan-
 dem concludit, quorū enumerauerit o-
 mnes

Cōmentarij in tertium

mnes suas miserias , quas intus & foris su-
stinebat , nempe , vt à Deo , cuius miseri-
cordias pluries nouerat , opem efflagitaret .
Ait ergo , *Ne derelinquas me domine* . Hoc est ,
Vides domine , quo in loco sint res meæ ,
quare precor , vt in tantis malis , auxilio sis
mihi domine mi Deus , & me miserum , &
tam multis modis afflictum nunquam de-
relinquias . Verbum est , quod (vt D. Grego-
rius optimè inquit) qui cum affectu &
desiderio sæpe replicare studuerit , quandam
in eo dulcedinem sentiet , quam sermo no-
ster explicare non valet . Qui ergo tenta-
menta diaboli metuit , qui pati in hoc secu-
lo aduersa pertimescit , ad Deum tota vir-
tute se conuertat , clamet ad Deum medul-
lis cordis , & dicat , *Ne derelinquas me* . &c.
Illos autem dominus relinquere dicitur ,
quibus constantiam in tribulatione non
tribuit . Necessarium enim est , vt omni ten-
tationi sit subditus , quicumque à Deo fue-
rit derelictus . Adeò nanque imbecilla na-
tura nostra redacta est post peccatum pri-
mi parentis , vt nisi fuerit auxilio diuino
falta , temptationibus passim succumbat .

Ioan. 15. Ideo dominus suis discipulis dicebat . Sine
2. Corinth. 3 me nihil potestis facere . Et apostolus . Non

fumus

sumus sufficiētes cogitare aliquid ex no-
 bis quasi ex nobis. Qui ergo potest fieri, si
 cogitare ex nobis non valemus, vt tenta-
 menta varia huius seculi ferre valeamus?
 Pr̄esertim cūm hi, qui nos tentant, pluri-
 mūm sint nobis fortiores. Qui enim nos *Vide Augu-*
 tentant, non tam sunt homines inimici & *stinū*, super
 inferni nobis, quām principes & potesta- *Psalm. 54.*
 tes tenebrarum harum, qui per homines, *Ephes. 6.*
 qui nobiscum inimicitias exercent, sub-
 uertere nos omnino conātur. De quorū po-
 testate scriptum est. Non est potestas, quæ *Iob. 41.*
 comparetur ei super terram. Propterea
 ergo Dauid orat non derelinqui à Deo, &
 ne Deus ab ipso discedat. Quia omni tem-
 pore intelligebat sibi imminere pericula,
 ideo nec in momento temporis potest esse
 secura. Ita & nos, qui semper inter inimi-
 cos gradimur, quos omni tempore diabo-
 lis aduersatur, orare debemus, dicen-
 tes, O domine, ne te ipsum à no-
 bis sic elonges, vt absque tuo
 auxilio in tantis nos pe-
 riculis relinquas.

Cōmentarij in tertium

23 *Intende in adiutorium meum, domine Deus salutis meæ.*

Confidentius modò postulat, ut citò Deus illi opem ferat. Duo enim petit, alterum, ne illum deserat, neque elongetur ab ipso, vt non pateret furori hostium, & exterminaretur. Alterum est, acceleratio auxiliij diuini, erat enim periculum in mora. Et quantum ad vtrumque fuit exaudiens à Deo. Quoniam citò Deus opem tulit, dissipans consilium Achitophel, quo fuisset statim oppressus Dauid. Et non solum saluavit eum tunc, sed postea, & restituit in regnum suum continuò. Ait ergo, *Intende in adiutorium. Et c.* Hoc est, O domine citò accurre, vt auxilio sis mihi, & vt tuam misericordiam decet, intentus esto ad auxilium mihi, & cogita de impendendo mihi adiutorio tuo, dñe Deus salvator meus: vt qui mihi ipsi in tantis difficultatibus prorsus diffido, tua gratia valeam exitum bonum inuenire. Tu qui es adiutor in opportunitatibus in tribulatione, noli me velut alienum negligere, noli velut extraneum abdicare, immo intende in adiutorium meum:

psalm. 9.

meum: tuque me inter latifera tentatio-
num iacula protege, tu ab omni inimico-
rum incursione defende, tu in corde meo
intelligentiae lucem illumina, tu me ab o-
mni malo, auxilio tuæ virtutis circunda.
Quod & debes facere, quia tu es dominus
meus. Te enim solum habeo dominum, te
solum confiteor Deum. In te tota mea sa-
lus est sita. Verè in Deo est posita nostra
salus, quoniam ipse est obiectum nostræ bea-
titudinis, quæ est eterna salus, & non solum
est obiectum salutis nostræ, sed & causa effi-
ciens. Nam ipse infundit nobis fidem,
spem, & charitatem, quibus illam salutem
promerentur. Ad hoc etiā De° factus est ho-
mo, ut esset nostra salus, quod & in nomi-
ne assumpto significari voluit, Iesus nan-
que saluatorem significat. Recte ergo eum;
Deum salutis nostræ compellamus, quan-
do, & quatenus Deus & quatenus homo,
ipse est tota nostra salus. Audi confiden-
tiam, quam Dauid in domino habebat,
non enim inquit, Domine fer mihi opem,
sed, Domine intende in adiutorium. &c.
Hoc est, inuigila, & adhibito studio (hoc
enim est intendere) auxilium mihi præsta.
Sciebat propheta, quantum Deus diligit

L suos,

18 Commentarij in tertium

suos, quam erga illos curam gerat, ideo intrepidè alloquitur Deum, postulans ab eo adiutorium, non quomodo cunque, sed ut intendat & inuigilet in eius auxilium.

Psalm. 16. Sicut alibi dicebat, Custodi me ut pupillam oculi. Vides quanta solertia homines oculorum pupillam custodiant? Eo prorsus modo postulat custodiri à Deo, qui tanto amore prosequitur suos.

Finis tertij Psalmi Pœnitentialium.

I N C I P I T
Q V A R T V S P S A L -
mus Pœnitentia-
lium.

Miserere mei Deus secundum ma-
gnam misericordiam tuam.

ITVLVS huius psal-
mi est. Psalmus Dauid,
cum venit ad eum Na-
than propheta, propte-
rea quod intrauerit ad
Bersabe. Et est notissi-
mus ex historia 2. libri re-
gum. 2. Regu. II. 12.

gum, vbi narratur tam adulterium quam
homicidium commissum à Dauide, &
quod Nathā propheta fuerit missus à Deo,
qui eum suo iudicio, inducta de omnibus si-
militudine, condēnauit. Tunc dixit Da-
uid, Peccavi domino. Vbi significatur,
quod pœnitentia Dauidis, quam iste psal-
mus explicat, fuit post nouem menses à com-

L 2 missio

Commentarij in Quartum

missō adulterio, quia iam natus erat puer,
quando Nathan venit ad eum. In hoc ergo psalmo Dauid vehementissimē dolet,
affectuosissimē loquitur, humillimē orat,
ardentissima verba effundit. Denique in
eo est videre diuersas personas, peccato-
rem insurgentem & ocio deditum, pœni-
tentem adstantem, & concertantem, Dei
misericordiam desuper adducētem, & pœ-
nitentiam multos lachrymarū & confessio-
nis fontes habentē. Sunt enim prophetē ve-
lūt quidā pictores virtutis ac militiæ. Quo-
niā sicut videmus pictores arte imitar na-
turam, & colores coloribus permiscētes, vi-
sibiles corporū depingere imagines, & fa-
cere homines, & animalia, & arbores, & re-
ges, & rusticos, & barbaros, & pugnas, & ri-
xas, torrentes sanguinū, & lāceas, & loricas,
& scuta, & sedem regalē, & imperatorē se-
dentem, & barbarum subditum, & gladiū
acutum, & fluuios discurrentes, & cam-
pos varijs floribus adornatos, & omnia
quæ videntur per artem imitantes, mirabi-
lem historiam vidētibus præstāt: sic & pro-
phetæ faciunt. Describunt enim & illi pec-
catorem, iustum, pœnitentem, stantem,
cadentem, surgentem, titubantem. Et sicut
fa-

faciunt pictores, occidentes & occisos : sic & prophetæ faciūt, aliquādo quidem insur gētia peccata, aliquādo etiā & allisa : eodē modo & dæmones impugnantes, & homines flentes & pugnātes : sic & diabolū insi diātem, & vietū. Sic ergo in hoc Psalmo se ipsum depingit propheta varijs coloribus, neq; enim in eo aliorū cecinit causas, velut quādo dicebat, Super flumina Babylonis *Psalm. 163.* illic sedimus & fleuimus, dū recordaremur tui Sion. Nec enim perrexit Babylonē Da uid, neq; vidi barbarā regionē, neq; sedit in aliena terra, & flevit, sed que Iudeis vētu ra essent, narravit. In hoc verò Psalmo non alienas passiones enūciat, sed proprias indicat, seipsumq; nobis ostēdit, vulneratū, lapsum, vinctū, surgētem, pugnātem, vincē tem, & coronatū. Vix enim iste fortissimus, captus pulchritudine Bersabe corruit in adulteriū & homicidiū. Vbi admonemur prospera metuere, & cōtra omnē seculi felicitatem actiūs vigilare. David enim cū Saü lis persecutionibus vrgeretur, non solūm persequentem occidere non voluit, sed ipsi persecutori, cūm ipsum occidere posset, pepercit. Verūm vbi deuictis hostibus, pressuris caruit, homicidium adulterio

Cōmentarij in Quartum

copulauit, captus pulchritudine fœminæ.
Nihil enim est aliud pulchritudo fœminæ,
nisi præcipitium patens, & venenum insi-
pientibus compositum. Si ergo videris mu-
lierē speciosam, cōsidera qualiter arbores
cūm dense sint folijs, & altitudine excelsę,
pulchræ quidē sunt ad videndum, attamē
non habent fructum hominibus aptū, sed
porcis afferūt cibū. Considera ergo pecca-
tum Dauidis, & quā ob causam peccauerit,
& pœnitētiā eius, & correptionē, & medici-
nā, vt oīa diligētiū addiscēs, instructus re-
cedas. Propterea enim post pœnitentiam
palā edicit vulnera sua, & Psalmū scripsit,
vt nō remissiores post pœnitētiā efficiātur
homines, & vt sciāt, quātam fabulā cōcupi-
scētiāe habeat tragœdia. Est ergo Psalmus
hic inter pœnitentiales præcipiūs, quem
sacrosancta ecclesia semper & vbiq[ue], cor-
dibus omnium fidelium inserere deside-
rat, eo enim in ecclesiasticis officijs, assi-
diū vritur, eo in precationibus pro quacū
que calamitate oblatis, numen supernū si-
bi propitium reddit, eo filios procaces, qui
post varia scelera tādem ad cor redeunt,
intra suū recipit gremium. Demū adeò,
hoc Psalmo corda cūctorū liqueſcūt, vt eū,

omnes

omnes & magni & parui assiduè in ore ha
beant, nullusq; ferè sit, qui memoria illum
retinens, Dei misericordiam non interpel-
let hac precatione, est enim psalmus sua-
uissimus super mel & fauum, in quo & mo-
dus pœnitentiae pro peccatis agendæ, &
maxima mysteria nostræ fidei recondun-
tur. Exorditur ergo propheta suam preca-
tionē, dicens. *Miserere mei Deus secundum &c.*
Conscius scelerum suorum, ad misericor-
diā cōfugit, ad cōmunem peccantiū por-
tū: nec enim confidit operibus suis, si quid
fortè boni fecit, sed misericordiā implorat,
dices, *Miserere mei &c.* Quia misericordia
tua inæstimabilis est, omnem excedens ser-
monē, interpretari nequiens, peccatorū cō-
solatio, iustorū cautela. Vbi aduerte duo es-
se pēsanda peccatori, videlicet propriā mi-
seriā, & misericordiā diuinā: quatenus ex
cōsideratione suæ miseriæ, seipsum humi-
liet & accuset. Ex consideratione autem di-
uinæ misericordiæ respiret, spem veniæ su-
mat, Deuinq; cum incessibili fiducia in-
uocet. Neque primum absque secundo vti-
le erit, sed exitiale, vt est videre in Cain, *Genes. 4.*
qui tantūm primam considerationem ha-
bens desperauit, inquiēs, Maior est iniqui-

Commentarij in Quartum

tas mea, q̄ ut veniam merear. Idē & Iudas,
qui cūm dixisset, Peccauit tradens sanguineum iustum, abiens laqueo se suspendit, &
crepuit medius. Vtrunq; autem considerauit Dauid, videlicet & magnitudinē suo
rum peccatorum, & celsitudinem & immē
sitatē misericordiæ; & quoniam sciebat,
peccatum nihil aliud esse comparatum ad
domini misericordiam, quām aranearum
telam, quæ vento flante nusquam compa
ret: ideo in immensum misericordiæ pela
gus seipsum recipit. O portus omni tem
pestate carens, o portus omni tranquillita
te plenus. Grande barathrum peccatorum
meorum, sed magna est domini mei miseri
cordia. Miserere ergo mei Deus, secundum ma
gnam misericordiam tuam. Merito magnam
appellat misericordiam Dei: est enim mi
sericordia in Deo præclarissima, maxima
que omnium virtutum, qua suam omnipo
tentiam, creaturis omnibus præcipue ma
nifestat. Et ita ecclesia in quadam preca
tione inquit, Deus, qui omnipotentiā tuā,
parcendo maximē & miserando manife
stas. Item alibi, Deus, cui proprium est mi
sereri semper, & parcere. Dicitur verò pro
prium Dei misereri & parcere, quoniam

crea-

creatura, intrinsecè importat miseriam &
 indigētiam, indiget enim multis, sine qui-
 bus consistere non posset, ideoq; ad ipsam
 pertinet recipere. Deus autem cùm sit infi-
 nitè diues, neq; indigere potest aliquo, ad
 ipsum per excellentiam pertinet dare, &
 ideo proprium est ipsius misereri & parce-
 re. Propter quod inter virtutes oës, quas *Vide s. Tho.*
 Deus in ordine ad creature habet, prestant *2.2.q.30.ar.*
 tissima est misericordia, & secundùm se & *4.*
 per comparationem ad habetem. Vnde in
 illa magnifica visione, qua Deus apparuit
 Moisi in monte, quando, secundùm op-
 nionem grauissimorum doctòrū, vedit es-
 sentiam Dei, in qua tot virtutes magnas &
 præclaras intuitus fuit, nullam tantum ex-
 tulit, quàm misericordiam, dicens. Domi- *Exod. 34.*
 nator domine Deus, misericors & clemēs,
 patiens & multæ miserationis, ac verax,
 qui custodis misericordiam in millia, qui
 aufers iniquitatem & scelera, atq; pecca-
 ta. Quæ omnia verba, præconia sunt & lau-
 des misericordiæ Dei. Hanc ergo miseri-
 cordiam, quæ maxima & præclarissima in
 Deo est, interpellat propheta cùm dicit, se-
 cundùm magnam misericordiam tuam.

Commentarij in Quartum

2 Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam.

Non sufficit illi magnam misericordiam Dei implorare, sed & multas miserationes Dei postulat, qui multa vulnera curanda habet. Considerandum est autem, vnam esse Dei misericordiam, sed miserationes multas, si propriè de misericordia & miserationibus loqui velimus. Nam miseratio à misericordia sic differt, quomo do opus iustitiae ab ipsa iustitia. Est enim miseratio, opus misericordiae, & tot sunt miserationes, quot opera misericordiae. Vna autem misericordia est, à qua miserationes omnes quæ fuerūt ab initio, quæq; futuræ sunt usq; ad consummationem seculi, pariter effluxerunt. Vnde quando misericordia domini plurali numero in scri-

Psalms. 88. pturis inuenitur, vt quando dicitur, Misericordias domini in æternum cantabo, tunc necesse est in misericordias accipi loco miserationum, quemadmodum & miseratione interdum pro misericordia accipi contin git. Hoc tamen loco patēter fit distinctio, dum

dū priori versu singulari numero dicitur, apposito signanter adiectivo magnitudinis: sequenti autem per numerum pluralē cum nomine multitudinis: illic proponendo magnam misericordiam, hīc autē multitudinem miserationum. Quod autem hīc dicitur de miserationum multitudine, secūdūm duplē sensum potest accipi, Vel vt innuat petens propter multitudinem peccatorum se egere miserationum multitudine, quemadmodum pluribus eget curationibus, qui plura habet vulnera. Dauidis autem peccatum non simplex fuisse cōstat, qui præter adulterium, commisit & homicidium. Vel, & melius, ad miserationes pristinas, in temporibus pristinis exhibitas refertur ista multitudo. Quasi dicat, In multis, o misericordiarum pater, audiuimus, & vidimus opera misericordiæ tuæ: toties ex perti sunt in præteritis seculis patres nostri misericordiam tuam, ad dimissionem peccati, pœnitentibus concedendam semper maximè pronam: ita vt semper propitiū te populo tuo ostenderis, posteaquam sua rum iniquitatum egissent pœnitentiam. Nunc itaq; & mihi hac vice liceat experiri semel istam misericordiam tuam, vt mifratione

Commentarij in Quartum

ratione tua totum hoc malum, quod iam
commisi, dimittas. Obserua quām sapien-
ter totum se ad miserationes diuinās reci-
piat, non enim habemus homines securio-
rem portum ad impetrāndam remissionē
peccatorum, quām diuinām misericordiā.
Ideo propheta, cùm liberationem populi
postulabat, inquit. Per temetipsum incli-
Danie. 9. na Deus meus aurem tuam. Neq; enim in
iustificationibus nostris prosternimus pre-
ces ante faciem tuam, sed in miserationi-
bus tuis multis. Huic etiam portui appli-
cuit publicanus, cùm dicebat. Deus propi-
tius esto mihi peccatori, ideoq; remissio-
Luc. 18. nem & iustitiam promeruit. Vbi enim mi-
sericordia flagitatur, interrogatio cessat.
Vbi misericordia postulatur, iudicium nō
sævit. Vbi misericordia petitur, pœnæ lo-
cus non est. Vbi misericordia, quæstio nul-
la. Vbi misericordia; condonata responsio
est. Ait ergo. secundūm multitudinem misera-
tionum tuarum dele iniquitatem meam. Hoc
est, iniquitatem meā penitus dimitte, quo-
niam id, quod delemus, vltrā non volumus
venire nobis in memoriam. Ita cùm Deus
iniquitatem dimittit, vt vltrā illius recor-
dari nō velit, dicitur peccatum delere. Un-
de

de per prophetam Dominus ait. Ego sum, *I/ai. 43.* &
qui deleo iniquitates tuas propter me. Et *44.*
iterum. Delebo quasi nubem iniquitatem
tuam. Idest, sic à memoria abijciam, & non
recordabor vltrà, quomodo nubes quæ trā
fit ab oculis, non vltrà videtur. Hoc loco
debuerant Lutherani aduertere, quòd nō
semper remissa culpa per pœnitentiā, con
donatur simul & pœna debita peccatis.
Quoniā Dauidi remissa fuerat culpa, cùm
ad eum venit Nathan propheta, & ipso di- *2. Reg. 12.*
cēte, Peccavi domino, intulit Nathan, Do
minus quoq; transtulit peccatum tuum,
non morieris. Et tamen hic postulat dele
ri iniquitatem suam, & statim, iterum atq;
iterū petit lauari ab iniquitate sua, dicens,
Amplius laua me &c. Vbi iniquitas non
pro culpa accipitur, sed pro pœna debita
iniquitati. Culpa nanq; cùm sit impartibi
lis, tota simul remittitur, neq; post remis
sione in aliquid culpæ manere potest, sed
quod postea remanet, est effectus ipsius
peccati & culpæ, videlicet pœna, qua ob
noxius est qui peccauit, etiam post remis
sum peccatum. Quòd autem remaneat pœ
na post remissam culpam, veritas catholi
ca est, ipsaq; apertissima in serie sanctarū
scri-

Cōmentarij in Quartum

- Daniel.4.* scripturarum. Legitur enim in Daniele, q̄ cūm Nabuchodonosor audiret somnij sui terribilem interpretationē, Daniel ei mox consuluit, vt eleemosynis peccata sua redimeret. Tum verò (vt Augustinus & Hieronymus affirmat) pœnitens erat, & insuper dicunt, q̄ dilata fuit in eum sententia, per menses duodecim. Tandiu enim expectauit eum Deus ad satisfaciendū pro peccato. Quòd si facti pœnitens erat, absq; vlo dubio fuit in gratia. Ad quid igitur attinebat, eleemosynis peccata redimere, si culpa iam erat remissa, nisi ad satisfaciendum pro poena, quæ remanebat post culpam remissam? Si autē ab exordio scripturarū licet hoc repetere, quis dubitat primū patente illū, qui tāta fuerat sapientia præditus, post offensam statim resipuisse? Ne que tamē illico fuit à poena peccato suo debita liberatus. Quid de Moise & Aaron, quibus in pœnā incredulitatis suæ, nō erat permisum, vt populum Iudaicū in terrā promissionis inducerent? Num credibile est, eos diu antē non fuisse reconciliatos in gratiā remāsit tamen in vtroq; poena peccato debita. Sed & Maria Moisi soror, quis ambigit, quin à murmure contra fratrem suū cōcepto,
- Genes.3.*
- Nume.20.*
- Nume.12.*

cepto, resipuisset, & cum Deo fratreq; suo rediisset in gratiam? Veruntamen in peccati pœnā & satisfactionē, septem dies leprosa permanxit. Et ut omnia alia, quæ innumera sunt vtriusq; paginae testimonia prætereamus, referamus illud, quod Zacharia Luc. x. prophetæ patri Ioannis contigit. Quis enim credat, cùm esset vir sanctissimus, nō suæ protinus incredulitatis pœnituisse, ac in gratiam cum Deo redisse? Non fuit tamen sublata pœna inficta, priusquam filius ei natus fuisset. Ex quibus testimonijis luce clarius constat, quod pœna quædam peccatis remansit debita, quanquam culpa pridem remitteretur.

*3 Amplius laua me ab iniuitate
mea, & à peccato meo munda
me.*

Quoniam multo tempore permanserat in peccato, ut suprà diximus, postulat nimis lauari ab iniuitate: vestis nanque, quæ recenter maculata est, facilius lauatur, quam illa, quæ maculata maneat multo tempore, cuius macule nō vnica lotione

28 Cōmentarij in Quartum

lotione, sed pluribus extrahi solent. Ad hunc modum postulat propheta nimis lauari, ut macula peccati, quam diuturnā ha buerat, eraderetur. Nota tamen quod, Amplius, hoc loco non valet, insuper aut præterea, quomodo nō nunquam solet accipi, sed aduerbiū est quantitatis, valens, multum, valde vel plurimū. Vnde, Amplius laua me, tantundē est, ac multum laua me, vel iterum atq; iterum laua me. Quoniam verò peccatorum effecta varia sunt, diminuit nanq; bonum naturæ, generat maculam in anima, inducitq; reatu pœnæ) ideo propheta multum lauari appetit, ut quantum ad hæc omnia, eius iniquitas elueretur. Et à peccato meo munda me. Non vnicum tantum fuerat peccatum Dauidis, sed multa, loquitur tamen de omnibus tanquam de vniico peccato, quoniam homicidiū cōsequens fuit adulteriū, ut enim celaret adulterium, fecit occidere Vriam. Et quia ubi vnum est propter aliud, ibi est tantum vnu, propterea inquit, à peccato meo munda me. Sed quoniam illud peccatum fuerat grauiissimum, ideo variè & multis modis postulat sibi condonari.

4. Quoniam

4 Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper.

AD postulandam Dei misericordiam & remissionem criminū suorum, proponit cognitionē peccatorum dicens. Quoniam. &c. Hoc est, scelerā mea ego agnoscō reuersus ad me, nec enim iniquitatē mēā dissimulo, nec excuso, sed agnoscō, de te go, & accuso ante faciē tuā. Nimis Deus placatur, quādō peccatores agnoscūt peccata sua. Qui verò illa nō agnoscūt, aduersus se metipos prouocāt irā Dei. Vnde dicebat dñs per prophetam ad populū suum Israel. Ecce ego iudicio contēdam tecum, *Ierem. 2.* eò quod dixeris, non peccaui. Sed dices, potest ne esse homo, qui non agnoscat peccatum suum? Quanti sunt peccatores, & securi degunt: quanti rapiunt, & non volunt intelligere, quoniam iniquē agunt: quanti denastant viduas, & diripiunt pupillorum facultates: quanti circumueniunt aliena matrimonia, quanti tribulant orphanos, & agnoscere nolunt superuenturam sibi calamitatem? Insuper fiducialiter

M quæ

Commentarij in Quartum

quæ mala sunt, agunt, & nec ingemiscunt, nec lachrymam proferunt, nec confitentur. Quomodo ergo possunt hi tales saluari, nescientes, nec agnoscentes facinora sua, nec Dei iudicium præ oculis habentes? Non autem sic propheta noster, qui ait, *Quoniam iniuriam meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper.* Hoc est, Peccatum meum, quod mihi ad tempus miserabiliter placuit, & ob cuius complacentiam tua præcepta neglexi, ex nunc odio habere & detestari volo, habeboque odio & detestabor omni tempore: & quoties recordabor, simul & execrabo illud. Vel aliter, Peccatum meum contra me est semper, id est coram me est semper. Ea enim, quæ sunt in prospectu nostro, contra nos esse dicuntur, iuxta illud. Ite in castellum, quod contra vos est. O ingenuitas animæ, o mentis integritas. Non est oblitus peccati sui & iniurias, quanvis concessum sibi fuerit: ille tamen in conscientia sua, tanquam in imagine adulterium & homicidium depictum habebat. Et per singulos dies videbat putredinem, & ideo dicebat, Et peccatum meum coram me est semper. Ego illud

Matth. 21.

illud video, tu ne id consideres. Tales erant sancti, virtutes suas non meminebant, sed peccatorum suorum memoriam reuocabant. Non sicut nunc homines peccata sua obliuiscuntur, & celare cupiunt, si quidpiam autem boni fecerint, in medium proferunt, & omnibus probare festinant. Nos ergo malum quod fecimus, illud dicamus Deo, & non quomodo unque dicamus, sed ingemiscentes & lachrymantes, illud confiteamur. Spongia peccatorū nostrorum sint nostræ lachrymæ, grandis enim earum est virtus. Nam meretrix illa, non fudit sanguinem, sed fontes lachrymarum profudit, & deleuit peccata sua. Et quid dicam de meretrice, & immunda muliere? Columna ecclesiæ & fundamentum fidei, princeps apostolorum *Matth. 26.*
Luc. 7.
 Petrus, ad ancillæ vilissimæ mulierculæ interrogationem tertio negat dominum, nunquid sanguinem fudit? nonne amore fudit lachrymas, & abstersit peccatum suum, & recepit pristinam dignitatem? Simili ergo modo, gemitibus & lachrymis, peccata nostra desfleamus, atque cum rege Manasse orantes dicamus.
 Peccavi domine peccavi, & iniuriam *2. Parali. 36.*

Cōmentarij in Quartum

meam cognosco. Quare peto roganste, ne
simul perdas me cū iniquitatibus meis.

Si Tibi soli peccaui, & malū coram te fe-
ci, vt iustificeris in sermonibus
tuis, & vincas cūm iudicaris.

Maxima indigent hēc verba explica-
tione, variāt enim doctores in eorum
interpretatione. Sed vt lucidi singula ver-
ba intelligamus, quomodo dicere potuit
propheta, Tibi soli peccaui? An nō in Vriā
etīā grauiter peccauerat, cuius sibi vxorem
contra iustitiā usurpauit, & deinde vitā sua
iniqua traditione perdidit? Peccauit & in
Bersabe, quā ad rem pessimam induxit, &
cuius maritū interfici curauit. Quomodo
ergo nūc dicit, Tibi soli peccavi? Primum
omnium possumus ad hoc respondere, q
non idem valēt, tibi peccaui, & in te pecca-
ui: longē enim aliud sonat, in aliquem pec-
care, quām peccare illi. Peccamus enim in
illum, quem nostro peccato offendimus,
aut (potius) cui nostro peccato damnum
aut iniuriam quamlibet inferimus. Pecca-
mus autem illi, ad quem spectat peccati
puni-

Pœnitentialium Psalmum. 91

punitio, & qui in sua potestate habet vel
dimittere peccatum, vel vltionem de eo
sumere. Vnde fit, vt non illi semper pec-
catur, in quem peccatur. Non enim est cu-
juslibet, in quem peccatur, sumere pœnas,
& facere vindictam in peccantem. Cū er-
go David esset rex Israel, omnib⁹ in regno
superior, ita, vt nullius subiaceret iudicio,
neque quenquam agnosceret inter homi-
nes, cuius esset sententia subditus nisi Deū
solum, recte dicere potuit, Tibi soli pec-
caui. Secundò (& melius) dico, quod pec-
cando mortaliter, nullum offendimus nisi
Deum, quia ratio omnis peccati & offen-
ſæ est, quia sit contra Deum. Peccatum
enim (vt definitur ab Augustino) est di-
ctum, vel factum, vel concupitum contra
legem Dei. Vnde nullū peccatum esset,
nisi esset contra legem Dei. Neque enī
adulterium, homicidium, & alia huiusmo-
di, peccata essent, si nō essent contra Deū.
Quēadmodum enim charitate non ama-
mus nisi Deū (nam Deus est obiectum cha-
ritatis) & quando nos ipsos, vel proximos
diligimus ex charitate, Deum diligimus,
quia ipsa dilectio terminatur in Deum: si-
mili modo peccato mortali (quod est con-

Commentarij in Quartum

trarium charitatis) non offendimus nisi Deum. Ait ergo, Tibi soli peccaui. Hoc est, Non est neque in cælo, neque in terra, præter te, ad quem spectat iudicium de peccato meo, videlicet, remittere vel retinere, indulgere vel punire, sed tibi soli, ut iudici & cognitori omnium humanarum actionum, qui lege tua prohibes omne malum, peccaui. Et malum coram te feci. Hoc ad exaggerationem peccati dicitur, quemadmodum qui peccat spectante rege grauius ipsum offendit. Neque enim sic accipendum est, coram te, quasi solo Deo inspectore & cognitore se fateatur fecisse malum, quasi præter Deum alius nemo factum consperherit aut cognoverit, quemadmodum Caietanus interpretatur, hoc enim falsum esse constat. Quia cum venit Nathan ad David, dixit ei. Veruntamen quoniam blasphemare fecisti inimicos nomen domini: propter verbum hoc, filius, qui natus est tibi, morte morietur. Ergo peccatum Davidis non ita fuerat occultum, quin ad notitiam plurimorum deuenerit. Neque enim Bersabe latebat adulterium, neque Ioab principem militiae (qui literas acceperat proditionis) latebat Vriæ homicidium.

2. Reg. 12.

For-

Forsitan & ministri, qui illam de domo sua
regi adduxerat, nō ignorabant adulterium.
Deniq; quando Nathan venit ad regē, pec-
catū iam palām factū fuerat, & homines
nequā blasphemauerant dñm. Intelligitur
ergo, malū coram te feci: hoc est, coram te,
tanquā vindice & iudice, cui competat de
his meis iniquitatibus facere vindictam,
& poenas sumere. *vt inslificeris in sermoni-
bus tuis, & vincas &c.* In hoc loco particula,
vt, diligenter est aduertenda, non enim fi-
nem significat, vt ferè solet, sed tantum
consequutionem: in qua significacione &
aliàs in scripturis solet usurpari. Veluti
cùm dicitur, Hoc autem totum factum *Matth. 1.*
est, vt impleretur quod dictum est à do-
mino. Et alibi, Facta sunt enim hæc, *vt Ioa. 19.*
scriptura impleretur. Item & illud, Cùm *Luc. 14.*
inuitatus fueris ad nuptias, vade, recube in
nouissimo loco, *vt veniens is, qui te inuita-
uit, dicat tibi, Amice, ascende superius.* In
his enim locis non potest particula, *vt finē*
significare. Non enim verū est Christū vel
sic agere; vel sic pati voluisse, ad eum finē,
vt scripturam impleret. Non enim ideo sic
agere, vel sic pati voluit, quia sic scriptum
fuerat; aut predictum: sed ecōtrario magis

Cōmentarij in Quartum

ideo sic scripta fuerant, quoniam sic futura erant. Neq; suadet dominus humilem locum ad eum finem accipere, vt sic eleetur homo ad altiorem, & honorem tales accipiatur. Vana enim est humilitas, quæ ordinatur ad superbiam. Oportet ergo partculam, vt, consequuntione tantum significare: estque præcedentium propositionū ista sententia: Per hoc, quod hæc aut illa facta sunt, cōsequuta est scripturæ huius aut illius impletio. Aut quia ista sic facta sunt, idcirco scriptura, quæ hoc prædixerat, impleta est. Ita & in proposito loco, Domine dele iniquitatem meam, laua me ab iniuitate & à peccato munda me ut iustificeris, sensus est, dimitte mihi peccatum domine; sic fiet, vel ita consequetur, vt tu iustifice ris & vincas &c. Pro cuius germana explanatione aduerte, quod promiserat Deus per Nathan prophetam Davidi, regnum eius in æternum duraturum in Christo ex illius semine nascituro. Postea verò cùm in graue peccatum incideret, adulterij velicet & homicidij: propter huiusmodi peccatum dicebatur à quibusdam, promissionem illam irritam esse futuram, & quod Deus non erat illam seruaturus. Propterea ergo

ergo inquit, vt iustificeris in sermonibus
tuis &c. Ut ex hoc appareas in sermoni-
bus tuis iustus, hoc est verax, iustitia quip-
pe locutionis veritas est. Quoniam ex quo
David peccauit, indignum se reddidit pro
missione sibi facta, & nullus remansit ei lo-
cus petendi promissum. Propterea ergo in-
quit, quod si Deus miserebitur illius, erit
Deus verax, & sic iustificabitur in sermo-
nibus suis. Et vincas cum iudicaris. Hoc dicit
aduersus eos, qui dicebant Deum non ser-
uaturum promissa Dauidi propter pecca-
tum, & tamen vicit Deus, seruans sua pro-
missa, contraria, quam iudicabant illi. Aduer-
tendum est hic, quod promissio facta Da-
uidi, de incarnatione Christi, ex semine
suo, erat absoluta, & ideo adimplenda om-
nino, non enim pendebat ex euentu futu-
ro, videlicet, ex peccatis Dauidis vel filio-
rum eius, ex quibus erat futurus Christus
secundum carnem. Et hoc probat aposto-
lus, cum dicit, Est autem Deus verax, om-
nis autem homo mendax, sicut scriptum est,
ut iustificeris in sermonibus tuis, & vincas
cum iudicaris. Neque enim fuit promissio
pertinens ad prophetiam cōminationis,
quæ non requiritur, ut futura sit omnino,

Cōmentarij in Quartum I

Iere. 18.

sed tantūm secūdūm merita præsentia ho-
minum, si non mutentur, iuxta illud, Repē-
tē loquar aduersus gentem, & aduersus re-
gnum, vt eradicem, & destruam, & disper-
dam, & dissipem illud: si pœnitentiā ege-
rit gens illa &c. agam & ego pœnitentiam
super malo &c.

6 Ecce enim in iniquitatibus conce-
ptus sum, & in peccatis concepit
me mater mea.

Genef. 8.

Naturam suam ab ineunte etate pecca-
tis obnoxiam prætendit, vt facilius
veniā impetrare possit. Infirmitas enim,
qua homo laborat post peccatum, facilio-
rem reddit Deum ad indulgendū, & ei mi-
serendum. Quod ipse nobis reuelauit, cùm
dixit ad Noe. Nequaquam vltra maledicā
terræ propter homines, sensus enim & co-
gitatio humani cordis in malum prona-
sunt ab adolescentia sua. Ait ergo, Ecce
enim in iniquitatibus conceptus sum. Hoc est,
Bene misererite decet mihi fragili pecca-
tori, tu enim non ignoras iniquitatem mi-
hi esse veluti genuinam. Hic est textus, un-
de

de trahitur peccatum originale, quo s. qui
libet ex commixtione maris & foeminæ,
cōceptus dicitur in peccato originali. De
quo & sanctus ille Job. Quis potest facere *Iob. 14.*
mundum, de immundo conceptum semi-
ne? Et apostolus Paulus, Per vnum homi-
nem peccatum in mundum transiit, & per
peccatum mors: & ita in omnes homines
mors pertransiit, in quo omnes peccau-
runt. Primus ergo homo Adam, cūm man-
datum Dei in paradiſo fuisset trāsgressus,
statim sanctitatem, & iustitiam, in qua cō-
stitutus fuerat, amisit, incurritq; per offen-
sam præuaricationis huiusmodi itam, & in
dignationem Dei, atq; ideo mortem, quā
antea illi comminatus fuerat Deus, & cum
morte captivitate in sub eius potestate, qui
mortis deinde habuit imperiū, hoc est dia-
boli, totusq; Adam per illam præuaricatio-
nis offensam, secūdūm corpus, & animam
in deterius commutatus fuit. Cuius præua-
ricatio non sibi soli nocuit, sed & eius pro-
pagini. Et quia non propria cuiusq; volun-
tate contrahitur, sed per propagationem,
ideo peccatum dicitur originale, inestq;
vniciq; proprium. Consistit autem origi-
nale peccatum in habituali quadam obli-
quitate

Commentarij in Quartum

quitate & deflexione animæ per voluntatem à lege & ordine Dei, in qua nascuntur omnes, qui originem ducunt ex Adam per propagationem humanā. Quareverò cùm peccatum originale vñ sit, dicat propheta se fuisse conceptum in iniquitatibus: descendum est, q̄ corruptio humano generi congenita, iniquitatum omnium origo & seminarium est, ideoq; in peccatis modo quodam homo concipitur & nascitur, eò quod ab ipsa conceptione indita nobis est hæc prauitas, & ad omne malum pronitas. Et in peccatis concepit me mater mea. Nonnulli hoc ad ipsum conceptus peccatum referunt: id est ad libidinem, quæ est in conceptione prolis, dicentes, ob hoc in peccatis concipi hominem, quoniam libido adest quasi commaculans aut vitians conceptū. Verùm non satis apparet hanc esse sententiam prophetæ. Non enim matrem intendit accusare Dauid, sed miseriam suam ab initio, quo formatus est, quo cōceptus est, describere: miseriam autem nō pœnæ, sed peccati. Nec est verum in actu matrimoniali, matrem aut patrem, peccatum vel veniale committere, illa enim voluptas naturalis est, & cùm actus, cui associatur, sit lici-

tus, nullum ibi adest peccatum. Rectius ergo & hæc particula, ut prior, ad peccatum originale ipsius concepti refertur, ut eandem habeat cum priore sententiam. Vel potest per peccata parentum hic intelligere concupiscentiam, qua parentes eū genuerunt. Concupiscentia enim appellatur peccatum, non quia verè & propriè ipsa sit peccatum, sed quia ex peccato est, & ad peccatum inclinat. Vnde Apostolus. Si quod nō
 Ad Ro. 7.
 lo illud facio, iam nō ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Vbi concupiscentiam appellat peccatum ratione iam dicta. Quia ergo concupiscentia effrenis, qua homo generatur, est effectus peccati, nuncupatur & ipsa peccatum, & quia in utroq; parente est illa cōcupiscentia, ideo ait in plurali numero se in peccatis fuisse conceptum.

7 Ecce enim veritatem dilexisti, incerta & occulta sapientiae tuae manifestasti mihi.

NE quispiam supradicta verba in extenuationem suorum scelerū dicta existimet,

Cōmentarij in Quartum

Stimet, cūm suam ægritudinem & miseriā ab origine, Deo proposuerit, indicat modò grauitatem suorum peccatorum, quandoquidem post acceptas à Deo tot & tam mirificas reuelationes, turpiter in peccata grauia lapsus fuerit. Vnde assignat rationem, quare infirmitatem suam prætendit, ut veniam obtineat, nempe, quia Deus est amator veritatis. Ait ergo, *Ecce enim veritatem &c.* Hoc est, Quāquam vitiatae carnis impulsu fœdissimè lapsus sum, tu tamē fidem & candorem, qui in penetralibus pectoris situs est, maximè amare soles, à quo non omnino sum alienus: non enim tam malitia hoc scelus admisi, quām concupiscentia vietus. Posset & aliter hoc verbum intelligi, ut loquatur non de quaunque veritate, sed de veritate incarnationis Christi Davidi promissa. Ut enim in versu. 5. diximus, propter peccatum Davidis, dicebatur à multis, Deum non seruaturum promissum de incarnatione Christi ex semine David, quod & ipse David nimis metuebat, quamobrem hic Deum precatur, ne irritam velit esse illam magnificam pollicitationem sibi factam, quam pollicitationem veritatem appellat nimis Deo gratam,

gratam, inquiens. Ecce enim veritatem dilexisti. De hac enim inquit ipse alibi. Iura *Psalm. 134.*
 uit dominus Dauid veritatem, de fructu
 ventris tui ponam super sedem tuam. Ve-
 rè Deus est nimius veritatis amator. Nec
 mirum, cùm sit ipsa essentialiter veritas.
 Vnde propheta, Omnes viæ tuæ veritas. *Psalm. 118.*
 Et alibi. Veritas tua in circuitu tuo. Quem *Psalm. 88.*
 admodum enim Sol ubique fuerit,
 splendore est circumamictus: ita & Deus
 ubique veritate circundatur. Vnde & ve-
 niens in mundum, causam sui aduentus
 afferuit suisse veritatem, dicens, Ego in *Ioan. 19.*
 hoc natus sum, ut testimonium perhi-
 beam veritati. Et loquens de Spiritu san-
 ctō, quem pater in nomine ipsius mitte-
 re habebat in mundum, appellat eum spi-
 ritum veritatis, Cùm venerit ille spiri- *Ioan. 16.*
 tus veritatis, docebit vos omnem verita-
 tem. Quantum ergo debent homines di-
 ligere veritatem, quam adeò Deus ipse
 amat! Veritas enim, quemadmodum &
 lux, per seipsum amabilis est, nisi forte
 ægris oculis odiosa sit. Sicut enim lux di-
 rigit nos, ita & veritas: & maximè ve-
 ritas diuina. Hinc Dauid precatur: Emit- *Psalm. 42.*
 te lucem tuam & veritatem tuam, ipsa

Cōmentarij in Quartum

me deduxerunt & adduxerunt &c. Sed
Psalm. II. iam modò diminutæ sunt veritates à fi-
lijs hominum. Vix enim reperias homi-
nem, qui veritatem loquatur cum proxi-
mo suo. Corruit namq; veritas in plateis,
Isai. 59. vt inquit Isaias. In negotijs enim forensi-
bus, quid assiduè audias, nisi fraudes, & do-
los, & circūnētiones? Adeò, vt nō videatur
x. ad Thes- apostolus scripsisse pro istorū seculorum
Saloni. 45. hominibus, illud, Ne quis supergrediatur,
neq; circunueniat in negotio fratrem suū.
Modò enim excrescente auaritia homi-
num, omnia sunt fraudes in foro, omnes fe-
rè negotiatores seiplos adinuicem circun-
ueniunt, & ideo veritas in plateis cornuit.
Osee. 4. Et vt alius propheta inquit. Maledictum,
& mendacium, & homicidium, & furtum,
& adulteriū inundauerunt, & sanguis san-
guinem tetigit. Adeò enim inundauit mē-
daciū, vt nescias, quis, vel quando verita-
tem loquatur, vnde nec se mutuò intellige-
re valent homines, propter nimiam cōsue-
tudinem mentiendi. Ita enim pleriq; ho-
minum assueti sunt mentiri, vt lingua pe-
regrina loqui videantur, si quando cogan-
Genes. XI. tur proferre veritatem. Quando homines
ædificare cōperunt turrim Babylonicam,
erant

Pœnitentialium Psalmum. 97

erant oēs labij vnius, cōfuditq; Deus lin-
guas eorum taliter, q̄ nequibant adinuicē
se intelligere, & ita dispersi per totum or-
bem, repleuerunt terram. Modò verò ex
assuetudine mentiendi, iam iterum homi-
nes nequeunt seipso ad inuicem intellige-
re. Quapropter inter alia, inundatio men-
dacijs, minatur, vt ego credo, excidium or-
bis: vt eo modo, quo mundus fuit propa-
gatus, & dispereat. Si verò altius repetere
licet, in hac nostra temporum calamitate,
in qua mendacium inundauit, homines
mendaces, faciles redduuntur, vt ab hereti-
cis circumuenti, fidem catholicam dese-
rāt. Quod & admiratione nimia propheta
inquit. Stupor & mirabilia facta sunt in *Ierem. 5.*
terra: prophetæ prophetabant menda-
cium, & sacerdotes applaudebāt manibus
suis, & populus meus dilexit talia, quid
igitur fiet in nouissimo eius? Homines
mendaces, sunt filij diaboli, qui est pater
mendacijs, id est author & inuentor men-
dacijs. A nullo enim mendacium audi-
uit, sed apud seipsum confinxit. Super-
bia nanque tumens, maluit refuga fieri
pater mendacijs, quam apud altissimum
patrem, filius & amator veritatis persi-

N sti-

Cōmentarij in Quartum

sterre inter filios Dei. Fuit ergo ille pater
mendacij, quoniam primum eius verbum,
quod in scripturis legimus, fuit menda-
Isa.14. cium, scilicet quod dixit, Ascendam super
altitudinem nubium, similis ero altissi-
mo. Secundum etiam verbum quod dixit,
Genes. 3. eritis sicut dij, fuit mendacium. Quis enim
Psalm.14. sicut dominus Deus noster, qui in altis ha-
bitat? Contrà verò qui veritatis sunt ama-
tores, filij sunt Dei. Qui enim loquuntur
veritatem in corde suo, qui non agunt do-
lum in lingua sua ascendent in montem do-
mini. Incerta & occulta sapientiae tuae. &c. Ad
exaggerationem suorum criminum hoc di-
cit. Tanquam si diceret, Sic me honorasti,
ut nota mihi feceris occulta consilia, iu-
dicia, atque decreta sapientiae tuae. Et ob
hoc licet peccauerim, tamen non despero:
quemadmodum faciunt, qui ignorant de-
creta misericordie tuę. Reuelauit Deus
Dauidi filium suum, & omnia mysteria in-
carnationis. Sic eum honorauit, sic eum di-
lexit. Cognouit enim incarnationem filij,
Psalm.71. cùm dixit: Descendet sicut pluia in vel-
lus. Quoniam aduenit filius Dei non cum
fulgure aut tonitruo, neq; cum strepitu ar-
morum, neque cum exercitu, neque nuda
deita-

Pœnitentialium Psalmum. 98

deitate, si enim sic venisset, vniuersa interiſſet creatura. Quippe qui respicit terrā, & facit eā tremere: qui tangit montes, & famigant: nam si nudam substantiam ostendisset, sol vtique extingueretur, luna nō appareret, mare exiccaretur. Propterea silentio & tacitè veniens, nemine sciente, neque ipso diabolo, voluit venire in vterum virginalem. O noua res & ineffabilis, & miranda rerum mysteria! lapides consumuntur, & mater nil leditur, montes tabescunt, & virginis vterus Deū intrinsecus gestat. Descendit ergo sicut pluvia in vellus. In terram enim descendens pluvia, sonum reddet, super lanam autem & in vellus descendens, nullum sonitum dabit. Molientes lanę soluit sonum pluvię descendentis. Et ut discamus quoniam silentio venit, non terrens, non conturbans, non perdes, non exterminans, Descendit, inquit, sicut pluvia in vellus. Cognouit & Christi passionem, cùm dixit: Foderunt manus meas *psalm.21.* & pedes meos, di numerauerūt omnia ossa mea. Cognouit & eius sepulturam, cùm dixit. Posuerunt me in lacu inferiori. Co-
psalm. 87. gnouit & eius resurrectionē, cū dixit. *Quo ibidem.* niam nō derelinques animam meam in in-

Cōmentarij in Quartum

ferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Cognouit & eius ascensionem,

Psalm. 46. cùm dixit: Ascendit Deus in iubilo, & do-
minus in voce tubæ . Et , Ascendens in al-
tum , captiuam duxit captiuitatem . Co-
gnouit & thronum Christi in cælo, cùm di

Psalm. 109. xit: Dixit dñs dño meo, sede à dextris meis,
donec ponam inimicos tuos scabellum pe-
dum tuorum. Cognouit & gloriam eccle-

Psalm. 44. siæ Christi, cùm dixit: Astitit regina à dex-
tris tuis in vestitu deaurato circundata va-
rietate. Cognouit & mysterium sacrofan-

Psalm. 22. Etæ Euchalistiæ, cùm dixit: Parasti in con-
spectu meo mensam, aduersus eos qui tri-
bulant me. Et ut quidam ex hebræis in-

Psalm. 71. • *Quiunt, cognouit etiam hoc, cū dixit: Erit firmamentum in summis montium. Vbi enim nos legimus, firmamentum, in hebreo habetur dictio ְבָּנָה quod significat, tor tulam panis, siue placentulam, vel, vt alij vertunt, abundantiam frumenti. D. Hieronym. vertit, memorabile triticū, per quod*

Vide Nicolaum in hoc loco. significatur Eucharistia, quæ apparet in ecclesijs super capita montium, videlicet episcoporum & sacerdotum, qui sunt montes in ecclesia propter eminentiam suæ dignitatis. Ecce incerta & occulta sapiëtiae, quæ

Deus

Pœnitentialium Psalmum. 99

Derreuelauit Dauidi. Appellata autem in
quia infidelibus non creditibus sunt
ita, secundum se vero certissima sunt:
ia enim mysteria nostrae fidei certiora
secundum se, quam ea, quæ cognosci
per scientias naturales.

8 Asperges me domine hyssopo & mu-
dabor, lauabis me, & super niuem
dealbabor.

Hyssopus est herba humilis, saxo qui-
dem adhaerens, quæ tamen pulmo-
nis inflationem deprimit. Duplicem au-
tem aspersionem legalem cum hyssopo le-
gimus. Alteram in emundatione leprosi. *Levit. 14.*
Et haec aspersio fiebat septies cum sangu-
ne passeris, concurrebatque bis lauacrum
corporis, in principio, scilicet, mundatio-
nis, & die septimo. Alteram in emundatio *Num. 19.*
ne pollutorum per morticinum, & haec fie-
bat aqua sanctificata, & expiatus die septi-
mo lauabat corpus suum. In presentia ve-
ro loquitur propheta de aspersione, quæ fie-
bat in emundatione leprosi. Quod patere
potest, quoniam agitur de expiatione gra-

Commentarij in Quartū

viorum criminum, à quibus difficile est mundari sicut à lepra. Deinde, quia dealbandum se plusquam niuem describit. Hoc enim ad remotionem earum, quę ex lepra oriuntur, macularum spectat, nō ad tactum morticini: in quo nulla carnis macula contrahebatur, sed quedam irregularitas legalis. Postremò, quia in sequenti versu tangitur de contactu auriculę, auris enim vngebatur in mundatione leprosi. Ait ergo. Asperges me. &c. Hoc est, Si expiaueris scelus hoc meū hyssopo, quomodo iuxta legis ritum qui à corporali lepra mundatur, hyssopo aspergitur, veluti consummata expiatione purus ero: & si elueris maculam hanc meam, ipsa iterum niue albior fiam. Secundūm mysticam verò considerationem apta ad modum videtur hyssopus ad significandum purificationem. Est enim humiliis, ac modica, & tamen admodum purgatiua, atque mundificativa pectoris, præcipue autem pulmonis, & vehementer curatiua: ut per eam vel humilitas, vel poenitentia aptè significetur, qua spiritus & affectus humanus optimè curatur. Significatur ergo per hyssopum humilitas,
ipsa

ipsa enim est, quæ in nobis omnem contumaciam reprimit, sicut herba illa pulmo ni inflato adhibet medicinam. Significat etiam poenitentiam, quæ in Christo, qui *1. Cor. 10.*
 petra est, fundatur, cordisq; superbiam sanat, & hominem in proprijs oculis paruū & modicum efficit. Observandum quoq;, quod & aspergi petit, & lauari, ut fiat perfectè mundus, qui sese vehementer agnoscit pollutū. In lege enim veteri hisce duobus modis legimus solitos purificari immundos, nempe aspersione, & ablutione. Et de aspersione quidē iam visum est. De ablutione quoq; ex libris legis est manifestum, vbi nunc vestimenta, nūc locus, nūc totum corpus aqua lauari sēpissimē iubentur. Quod autem dicit, super niuem dealbabor, illi respondebat, quod & apud Isaiam, *Isiae. 1.*
 Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum. Si fuerint peccata vestra quasi coccinum, velut lana alba erunt, & si fuerint rubra ut vermiculus, velut nix alba erunt. Significat autem ista tanta dealbatio integrā & perfectam ab omni peccati inquinamento emundationem.

Commentarij in Quartum

9 Auditui meo dabis gaudium &
lætitiam, & exultabunt ossa hu-
miliata.

Constat ex hoc loco prophetā tracta-
re metaphoram ab emundatione le-
prosi, nam in illa emundatione sacerdos
dextram auriculam leprosi qui mūdatur,
vngebat primō sanguine victimę, & dein-
de oleo. Ad hoc ergo alludens ait, Auditui
meo dabis &c. Sicut leprosus in membro
auditus suscipiebat signa gaudij & lætitię,
ita desiderat interno auditu audire à Deo
gaudium & lætitiam animi. David enim
vehementer doluerat, quando ad eum ve-
nit Nathan propheta, & secundūm magni-
tudinem doloris & poenitentiae cupit mo-
dò à Deo exhilarari, & sicut per auditum
dolorem & tristitiam acceperat, postulat
lætitia & exultatione suffundi auditū in-
ternum. Neque eum spes sua fefellit, sed
quod cupiebat, impetravit, vt alibi fate-
tur, dicens. Secundūm multitudinem do-
lorum meorum in corde meo consolatio-
nes tuæ lætificauerunt animam meam. Et
exultabunt ossa humiliata. In hebreo habetur,
ossia

ossa quæ contriuisti, vel confregisti: id est,
humiliari, confungi, & conteri per pecca-
tum permisisti. In emundatione leprosi, *Leuit. 14.*
vngebatur oleo à sacerdote non solùm au-
ris dextra, sed tres partes leprosi: infima, in
dextri pedis pollice, media in dextræ ma-
nus pollice, & suprema, effuso reliquo oleo
super caput. Propter hoc ergo ait, exulta-
bunt, scilicet oleo lætitiae, ossa vniuersa in
his tribus partibus inuncta. Quoniam ex
interno gaudio veniæ, exortum fuit in Da-
uid tantum gaudium, quod exultauerint
ossa, id est, quæcunq; erant firma, videlicet
mens, ratio, voluntas, quæ ossa animi sunt,
& antea humiliata seu contrita fuerat, per
comminationem pœnarum per Nathan.
Obserua qualiter absolutam suis numeris
lætitiam exoptet. Gaudiū enim est in mē-
te, lætitia in vultu, exultatio verò in mem-
bris. Omnimodā ergo lætitiam & exulta-
tionem mentis & corporis cupit sibi dona-
ri. Estq; notandus ordo, qui in hoc versu si-
mul & statim præcedente indicatur. Pri-
mū enim est, vt nos aspergat Deus sum-
mus sacerdos hyssopo, quasi secundūm ri-
tum expiationis nos purificans, sequitur
vt mundemur, & loti dealbemur. Interius

Cōmentarij in Quartum

auditur gaudium & lētitia, foris exultant ossa, priūs humiliata. Sic enim ab intimis ad extrema debet procedere perfecta curatio. Recipimus etiam gaudium & lētitiam à Deo, dum nos cōsolatur in scripturis san

Ezechie. 18. Etis, inquiens, Si impius egerit pœnitētiā, omnium iniquitatum eius non recordabor ampliū. Et iterum. Reuertimini, & viuite, quia nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & viuat. Vnde & Seruator noster. Non est voluntas ante patrem vestrū ut pereat vnu ex pusillis istis.

Matth. 18.

10 Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.

QVIA peccata sua semper habet præ oculis, meritò rogat, ut Deus faciem suam auertat ab ipsis. Superiùs nempe propheta dixerat, peccatum meum cōtra me est semper. Qui ergo peccatum suū semper videbat, continuum pro eo dolorē in corde gestabat. Et ideo oculos ab eius peccato Deus auertit, quia ipse illud sine cessatione animaduertit. Non enim Deus

corum

corū peccata vlciscitur, qui in occulto cor
dis de prauorum operū memoria affligun
tur. Qui nimirum ad hoc semetipſos iudi
cant, vt terribile omnipotentis iudicium
euadant, iuxta illud apostoli, Si nosmet- *1. Cor. 11.*
ipſos diiudicaremus, non vtiq; iudicare
mur. Quia verò prima aetio fæcerotis mū
daturi leprosum iuxta legem, erat videre *Leuit. 14.*
oculata fide, si petens secundūm legē mun
dari, est verè mundus: contrariū petit Da
uid, Noli apponere oculos tuos ad viden
dum peccata mea, sed auerte faciem tuam
à peccatis meis. Auersio vultus diuini à
peccatis, est nolle imputare peccata ad
pœnam damnationis: qui enim non curat
videre, nec curat punire. Auerte ergo fa
ciem, non à me, sed à peccatis meis. Alibi
quippe orans dicit, Ne auertas faciem tuā *Psalm.*
à me. Qui autem ea quæ commiserunt ne
quaquam conspiciunt, actus suos à cōspe
cta iudicis non abscondunt. Et quātò ma
gis errores suos ipſi considerare refugiūt,
tantò magis eos conspectui diuinæ maie
statis opponunt. Delinquentiū autē mala
Deus videt, non vt approbet, sed vt condē
net, nō vt foueat, sed vt puniat, non vt sem
per patiatur, sed vt in iudicio vlciscatur.

Denum

fol Commentarij in Quartum

psalm.33. Demum, Oculi domini super faciētes mala, vt perdat de terra memoriam eorū. Gravis vltio, non solum de terra mala faciētes expellere, sed etiam omnem penitus memoriam eorum abolere. Vnde & per aliū

Amos.8. prophetam ait. Iurauit dominus, si oblitus fuero vsq; ad finem omnia opera eorum. Et apostolus homini vecordi, & propria

Ad Rom.2. mala non deploranti ait, An diuitias bonitatis eius, & patientiae, & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Consideremus ergo mala quæ fecimus, & ea ante mētis oculos sine intermissione ponamus, ne cùm ante iudicis illius conspectum venierimus, tūc primū quidquid gessimus, nolentes videamus. *Et omnes iniquitates meas dele.* Per Isaiam dominus dicit, secundūm translationem septuaginta, Ego sum qui deleo iniquitates tuas, & non recordabor: tu verò memento, & iudicemur. Audi qua conditione iniquitatum tuarum se esse im memorem dicat, videlicet, si tu memor fueris. Cae ergo, ne vñquā qđ deliquisti à memoria tibi excidat, aut aliqua obliuione peccata tua oblites, ne si carnalium voluptatū illecebris captus, iniquitatum tua

Isai.45.

rum

Pœnitentialium Psalmum. 103

rum memor nō fueris, dicatur tibi in tempore necessitatis, Proiecisti sermones meos *Psalm. 49.* retrorsum.

ii *Cormundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis.*

Postulat gratiam, qua prius quam peccauerat, mundo corde, propensus erat ad ea peragenda, quæ Dei sunt, & ad omnia iusta exequenda. Habebat insuper illustrationes, ac superni numinis inspirations, ut patet ex gestis eius ante crimē adulterij. Incipit autem à munditia cordis, quæ est optima dispositio ad diuinās illuminations & inspirationes, nam, ut inquit dominus, Beati mundo corde, quoniam ipsi *Matth. 5.* Deum videbunt. Cordis munditia, summo studio est nobis à Deo efflagitanda, est enim radix totius vitæ. Vnde Salomon. Omni custodia serua cor tuū, quia ex ipso *proverb. 4.* vita procedit. Vbi animaduerte, quod cor dis nomine hic accipimus voluntatem. Sicut enim cor est sedes & principium vitæ corpori: ita voluntas est principium operationū

Cōmentarij in Quartum

rationum animi, quæ omnes reliquas potentias ad suas actiones mouet, qua ratione cor animi nuncupatur. Tunc verò redditur cor impurum, quando voluntas alieni afficitur creaturæ. Quoniam impunitas vniuscuiusq; rei consistit in hoc, quod vilioribus imimiscetur. Non enim dicitur argentum esse impurum ex permixtione auri, per quam melius redditur, sed ex permixtione plumbi, vel stanni. Manifestum est autem, quod rationalis creatura dignior est omnibus temporalibus & corporalibus creaturis, & ideo cor eius impurum redditur ex hoc, quod temporalibus se subiicit per amorem, contrahit enim maculam & turpitudinem è rebus, quibus afficitur. Unde propheta. Facti sunt abominabiles sicut ea quæ dilexerunt. Secundum verò via & diuersa scelera, quibus homines implicantur, habent & cor impurum. Unde Ezechiel. 8. & Dominus ad prophetam Ezechielē ait. Fili hominis, putasne vides tu quid isti faciunt, abominationes magnas, quas dominus Israel facit hic, ut procul recedā à sanctuario meo? & adhuc conuersus videbis abominationes maiores &c. Quoniam ergo David contaminauerat cor suum adulterio

terio & homicidio, petit munditiam cor-
 dis, dicens, Cor mundum crea in me Deus.
Crea, hoc est, totum hoc opus tuum sit si-
 cut creare, crea qui solus potes cor mundū
 facere. **Vel** creare hīc accipitur pro facere.
Hoc est, fac purum sit cor meum intra me
 ó Deus. Hoc ipsum & nos assiduè efflagi-
 tare debemus à Deo, ideoq; verbum istud
 semper & in mente & in ore habebimus.
 Magna nāq; & ineffabilis est virtus huius
 verbi atq; sequentium. Et vt melius hanc
 puritatē cordis assequi valeamus, quatuor
 sunt, quæ ad eam comparandam nos inui-
 tare possunt. Primum est, ipsa scriptura sa-
 cra, quæ ita serio hanc puritatem mentis
 nobis commendat. Sācti estote, quoniam *Leuit. 19.*
Ego sanctus sum. Laua à malitia cor tuum Ieremi. 4.
Hierusalē vt salua fias. Omnitēpore vesti- Ecclesiastes. 1
mēta tua sint cādida. Lauamini, mūdi esto 9.
te. Mundamini qui fertis vasa domini. Ne Isai. 1. C. 52
 que adeò scriptura sancta tot verbis hoc
 nobis commendaret, si non esset maximus
 ponderis. Secundum est, propensio natu-
 ræ nostræ. Omnia nanque puritatem affe-
 stant. Marc à se propellit cadauera mor-
 tuorum tanquam impura. Omnia anima-
 lia habent membra ad hoc destinata, vt pel-
 lant

Cōmentarij in Quartum

Iant quod impurum & sordidū est in corpore eorum. Quantò ergo magis animus noster puritatem amplecti debet, quando quidē & ipsum corpus abhorret quod impurum & sordidum est? Tertium est, nobilitas & ingenuitas animi: ea enim, quæ digniora credimus, ab omni impuritate vindicamus. Vestem pretiosam, maxima cura seruamus, ne sordida efficiatur: si verò aliqua macula illam tetigerit, maximè curamus, maculas extrahere, sordesq; abstergere. Si ergo in veste pretiosa maculam non diu sustinemus, quare in animo, qui multò pretiosior est, sordes & impuritatem diu ferre debemus? Quartum, quod ad hāc puritatem nos inuitat, est scire, quòd Deus eā amat. Abhorret enim impuritatē adeo, ut à principio postquam creauerat mundum, cùm multa malitia creuisset in terra, & magnas sordes contraxisset, non ferens tantam immunditiam, misit diluuum generale, quo totum orbem lauaret. Sed quoniam lotio illa fuit solūm in aqua, nec valuit maculas orbis extrahere: aliam fortiorē lotionem & magis efficacem adinuenit, dum factus homo, effuso proprio sanguine, totius mundi lauit crimina, iuxta il-

lud,

Pœnitentialium Psalmum. 105

Iud, Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis
nostris in sanguine suo. Vnde & aposto-
lus. Viri diligite vxores vestras, sicut & *Apoca. 1.*
Ephes. 5.
Christus dilexit ecclesiam, & leipsum tra-
didit pro ea: ut illam sanctificaret, mun-
dans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, ut
exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiā non
habētem maculam, aut rugam, aut aliquid
huiusmodi. Sed quia etiam post effusum
sanguinem Christi, in multorum cordibus
algente charitate, creuit malitia, quoniam
terra in cordibus illorum operuit sangu-
inem Christi, de quo dictum fuerat, Terra *Iob. 16.*
ne operias sanguinem meum: ideo in fine
seculorum, purificabit Deus tertio terram
igne conflagrationis. Peccata enim nō so-
lū homines, sed etiam terram ipsam &
elementa maculant. Vnde Dominus per
prophetam. Polluisti terram in fornicatio-
nibus tuis, & in malitijs tuis. Et de ciuitate
Ierusalē loquens, ait. In sanguine tuo, qui *Ierem. 3.*
à te effusus est, deliquisti, & in idolis tuis,
quæ fecisti, polluta es. Et de tota terra Is-
rael ait. Contaminasti terram meā, & hæ-
reditatem meam posuisti in abominatio-
nem. Vides quantum Deus detestetur im-
puritatem & fordes? Econtrà verō multūm
Ezechie. 22.
Jerem. 1.

O diligē

701 Cōmentarij in Quartum

diligit puritatem cordis, & libentissimē re
quiescit in corde puro. Et in signum huius
Ioan. 19. Christus dominus post mortem voluit in-
uolui sindone munda, & quod sepulchrū,
vbi sacratissimum eius corpus collocan-
dūm fuerat, esset nouum, in quo nondum
quisquam positus fuisset: ad significandū,
quod nostrum cor si in eo Deus requiesce-
re debet, mundū & purum debet esse. Pro-
pterea David sedulò singulis noctibus pa-
rabat Deo hospitium cordis, cùm dicebat,
Psalm. 6. Lauabo per singulas noctes lectum meū.

Et spiritum rectum innoua in visceribus meis. Po-
test per spiritum rectum animum intelli-
gere, vt fungitur officio spiritus, qui prius
in eo fuerat rectus, non impellens ad ini-
qua. Vide autem ordinem, primò cor mū-
dūm, deinde spiritum rectum propheta à
Deo requirit. Prius enim abrenuntiādum
est tibi omni peccato, & omnis à corde vi-
tiorum fœditas elimināda, vt omne quod
agitur aut dicitur eò purum in conspectu
Dei ac lucidum appareat, quod ex bonę in-
tentionis origine quasi de puro quodam-
modo fonte manet. Quomodo enim pote-
Math. 11. rit esse purum, quod in ipsa origine fuerit
vitiatum? Scriptum est enim. Bonus homo

de

Pœnitentialium Psalmum. 106

de bono thesauro profert bona, & malus
homo de malo thesauro profert mala. Om-
nibus igitur carnalibus desiderijs à corde
exclusis, pete à Deo, vt spiritum rectum re-
nouet. Hæc est autem spiritus recti innoua-
tio, vt omnem mundi gloriam, mente de-
spicias, mentem medullitùs in conditoris
tui amore insigas, ac illatis contumelijs pa-
tientiam custodias. Hæc est enim illa spiri-
tus innouatio, quam persuadet apostolus,
dicens. Renouamini spiritu mentis ve- Ephes. 4:
stræ, & induite nouum hominem, qui secū-
dum Deum creatus est, in iustitia & sancti-
tate veritatis. Potest etiam intelligere spiri-
tum sanctum nomine spiritus recti, quo-
niam tota rectitudo nostræ mentis effici-
tur ab spiritu sancto, quē Dauid ante pec-
catum in intimis suis quasi familiarem ha-
buerat, quē de novo precatur sibi donari.

12 Ne proicias me à facie tua, & spiri-
tum sanctum tuum ne auferas à
me.

QVia expertus fuerat Dauid post cor-
mundum & spiritum rectum, se-

O 2 non

Cōmentarij in Quartum

nō fuisse custoditum à casu, ideo petit, Ne
proiicias me à facie tua, videlicet, subtra-
hendo custodiam. Et spiritum sanctum tuum
ne auferas à me. Præter spiritum rectum, pe-
tit spiritum sanctitatis, ut non solum pro-
ptus sit ad recta & iusta, sed etiam ad diuina.
Et dicendo, ne auferas, significauit iam
sibi restitutum spiritum sanctum, & pete-
re conseruationem: nisi enim spiritus san-
ctus fuisset ei restitutus, non tam accura-
tè, non tam promptè ad diuina tenderet.
Aliqui intelligunt per spiritum sanctum,
spiritū prophetiæ. Sed melior videtur ex-
planatio iam positz. Non enim credēdum
est, quòd ita obnixè David postulauerit
gratiam aliquam gratis datam, quæ in pec-
catoribus quādoq; reperitur, sed ipsum spi-
ritum sanctum inhabitantem per gratiam
gratum facientem, in cordibus piorū, po-
stulat. Locus ipse nos compellit aliquid de
spiritus sancti maiestate, in medium pro-
ferre. Notandum igitur est, quòd hoc no-
men, Spiritus sanctus, ex sua significatio-
ne commune est toti Trinitati, nam pater
& spiritus est & sanctus, & filius & spiri-
tus est & sanctus, verūm ex acommodatio-
ne usus accipitur tanquam proprium no-
men

men tertiae personæ Trinitatis, hac ratio-
ne, quia nomē spiritus, in rebus corporeis
impulsionem & motionē significat, ideo-
que flatum & ventū spiritum nominamus.
Est autem propriū amoris, quod moueat,
& impellat volūtatem amantis in amatū.
Sanctitas verò illis rebus attribuitur, quæ
in Deū ordinantur. Quia igitur tertia per-
sona Trinitatis procedit per modum amo-
ris quo Deus amatur, conueniēter nomina-
tur spūs sanctus. Pro cuius ampliori intel-
ligentia considerandū est, sanctitatē pluri-
bus modis accipi. Primò enim sanctū idē
est quod mundum seu purū, & huic signi-
ficationi cōuenit Agios in græco, quod in-
terpretatur, sine terra. Quomodo D. Dio-
nysius definit sanctitatem dicens, Sanctitas nomi-
est ab omni immūditia libera, & perfecta,
& ideo immaculata. Et in hac significatio-
ne spiritus ille, qui est amor diuinus, dici-
tur sanctus: quoniam ipse est, qui omnem
efficit puritatem in cordibus fidelium. Vn-
de cùm per prophetam diceret dominus,
Effundam super vos aquam mundam, & Ezeki. 36.
mundabimini ab omnibus iniquinamen-
tis vestris, addit, Et dabo nobis cor nouū,
& spiritum nouū ponam in medio vestri.

701 Comentarij in Quartum

Ad insinuandum, quod virtute huius spiritus mundamur ab omnibus inquinamentis. Secundò, sanctum, idem est quod firmum. Vnde apud antiquos sancta dicebantur, quae legibus erant munita, & ita sanctum dicitur, quod lege firmatum est. Hæc etiam significatio conuenit Spiritui sancto, quoniam ab illo est tota firmitas in sanctis, & in ecclesia, iuxta illud, Accipietis virtutem superuenientis spiritus sancti in vos. Tertio modo, sanctum, idem est quod sanguinetum, vel respersum, siue emundatum. Nihil enim sanctum apud veteres dicebatur, nisi quod sanguine hostiæ esset respersum. Antiquitus etiam homines, qui purificari volebant, sanguine hostiæ tingebatur inquit.

Ad Heb. 9. Isidorus. Vnde inquit apostolus, Omnia penè secundum legem in sanguine mandantur, & sine sanguinis effusione non fit remissio peccatorum. Et licet huius significationis gratia, ecclesia Dei sancta sit appellanda, quæ Christi sanguine respersa, purificatione peccatorum suscepit, & decorè induit sanctitatis, (vnde D. Petrus, Gens sancta, populus acquisitionis. ubi glossa. id est sanguine Christi respersa. Et Iohannes in Apocalypsi. Qui dilexit nos, & lauit nos)

I. Petri. 2.

Apoca. 1.

Pœnitentialium Psalmum. 103

nos à peccatis nostris in sanguine suo.) tamē etiā ipse spiritus dicitur sanctus in hac significatione, quoniā fuit cooperatus cū Ch̄o ad hāc sanctitatē, qui ex voluntate patris, cooperante Spiritu sancto, per mortē suum redemit mundū. Quartō, sanctū, id ē est quod diuinis obsequijs applicatū. Quæ admodum homines, loca, dies, vasa, & vestimenta, quæ diuino cultūi dedicantur, sancta dicuntur. Vnde de hominibus habetur in Exodo. Aaron, & filios eius vnges, sanctificabisque eos, vt sacerdotio fungantur mihi. Et Esdras inquit ministris domini domini. Vos sancti estis domino, & vasa sunt sancta. De loco dicit nr̄ propheta. Adorate dñm in atrio sancto eius. De vasis autē. Arcā testamēti cū vasis suis, candelabrum, & utensilia, vniuersamq; supellecīlē, quæ ad cultū eorū pertinent, sanctificabis omnia, & erunt sancta sanctorum. De diebus sanctis inquit Esdras. Sanctus enim est dies domini. De vestimentis verò dicitur. Facies Aaron fratri tuo vestimenta sancta, & filijs eius. Hæc etiam significatio effectiuè conuenit Spiritui sanctō, qui hāc applicatio nē ad diuina efficit. Ipse etiā spūs est, à quo filij Dei aguntur, quiq; pro nobis postulat.

Exod. 30.

Exodi. 30.

2. Esdræ. 10.

Exod. 28.

Ad Ro. 8.

O 4 gemiti-

801 Cōmentarij in Quartum

I. Cor. 12.

gemitibus inenarrabilibus. Vis autē vide-
re hanc applicationē, qualiter spiritus san-
ctus efficiat? lege apostolum Paulum, qui
ait. Vnicuiq; datur manifestatio spiritus
ad utilitatem. Alij quidem per spiritū da-
tur sermo sapientiæ, alijs autem sermo sci-
tiæ secundūm eundem spiritum, alteri fi-
des in eodem spiritu, alijs gratia sanitatum
in vno spiritu, alijs operatio virtutum, alijs
prophetia, alijs discretio spirituum, alijs ge-
nera linguarum, alijs interpretatio sermo-
num. Hæc autē omnia operatur unus atq;
idē spiritus, diuidens singulis prout vult.
Vides varias applicationes spiritus sancti
ad diuina? Ad eum ergo modum ipse est,
qui sanctitatem confert, diebus, locis, va-
fis, & vestibus sacris. Quintò sanctitas dici-
tur religio, siue obseruatio quædam iusti-
tiæ corū, quæ ad Deum pertinent. Vnde

S.Th. 3.d.33. Andronicus, ut dicit S.Th. ita sanctitatem
q.3.art.4.q. definit. Sanctitas, est virtus faciens fideles
6. seruare ea quæ ad Deum iusta sunt. De
qua inquit Zacharias. Seruiamus domino
in sanctitate & iustitia coram ipso omni-
bus diebus nostris. Hæc etiam ratio sancti-
tatis spiritui sancto conuenit sicut & supe-
riores, quoniam ipse est, qui summam in
ecclesia

Luc. I.

ecclesia mundam & immaculatam religio
 nem obseruari facit, & ab ipso est in ecclae-
 sia sanctitas in votis, sanctitas in sacrificijs,
 sanctitas in ministerijs, sanctitas in cære-
 monijs, sanctitas in singulis obseruationi-
 bus, quæ ad cultum & reuerentiam perti-
 neant sanctæ diuinitatis. Sextò dicitur san-
 ctum, quod est præditum scientia iustorū.
 Vnde inquit Aristó. ut refert Albertus ma-
 gnus in lib. laudabilium bonorum, quod
 sanctitas est virtus scientiæ, ea faciens, quæ
 ad Deū sunt iusta. De qua inquit Sapiens.
 Dedit illis scientiam sanctorum. In hac ve-
 rò significatione egregiè sanctitas spiritui
 sancto applicatur, quippe qui est author
 totius scientiæ sanctorum. Ipse namq; est *Ioan. 16.*
 paracletus, qui docet nos omnem veritatē.
 Est etiam scientiæ dux, & sapientiū emē *sapien. 7.*
 dator. Spiritus ergo sanctus, qui tot precla-
 rissimis titulis sanctitatem sibi vēdicat, est
 amor, quo pater amat filium, & vicissim fi-
 lius patrē, procedens ex vtriusq; volūtate,
 patris videlicet & filij. Quēadmodū enim
 pater seipsum intelligēs, pducit per intelle-
 ctū verbū, ita pater & verbum diligēdo se,
 producūt spiritū sanctū per voluntatem. *s.Tho.1.p.1.*
 Ad cuius aliqualem intelligentiam con- *37.art.1.*

O 5 fideran-

Commentarij in Quartum

siderandum est, quod sicut in intellectu quando aliquis intelligit quidpiam, resultat similitudo naturalis rei quam intelligit, quam similitudinem nuncupamus verbum, seu conceptum: ita in voluntate quando quis aliquid amat, resultat inclinatio quædam seu impulsus ad rem amatam, per quam inclinationem seu impulsum dicitur amatum esse in amante, & illa inclinatio, que resultat in voluntate, dicitur amor. Vnde Amor nihil aliud est, quam illa oblectatio, quam anima persentiscit, dum suauiter cogitat in re, quam amat: illa ergo oblectatio est impulsus & inclinatio voluntatis, quam dicimus esse amorem. Ex eo igitur, quod pater intelligit filium, & filius patrem, procedit per voluntatem vtriusq; inclinatio quædam & impulsus vnius personæ ad aliam, & ille impulsus voluntatis vtriusq; est spiritus sanctus, qui est amor patris & filij. Vnde hæc ratio est, quare spiritus sanctus dari debuerit hominibus in lege euangelica: quoniam Christus venerat instituere nouam ecclesiam, & conferre hominibus nouam legem, de
M. Matth. II. qua inquit ipse, Iugum meum suave est, & onus meum leue. Lex autem euangelica, continet

continet multa grauia & difficilia. Esto enim quoad opera externa grauior fuerit ^{S.Th.1.2.q.} lex Mosaica euangelio, tamen quoad ope ^{107.ar.4.} ra interna, difficilior est lex euangelij lege Mosaica, efficitur tamen facilis amore. Vnde ait D. Augustinus, super illud Ioannis. mandata eius grauia non sunt, q^{uod} mandata Christi sunt facilia his, qui amant, que tamen difficilia sunt ijs, qui nō amant. De buit ergo dari spiritus sanctus hominibus, ut lex euangelica illis suauis & facilis redideretur, quoniam spiritus sanctus est amor, & inflammat corda fidelium in amorem legis euangelicæ & diuinorum præceptorum.

*13 Redde mihi lætitiam salutaris tui,
et spiritu principali confirma
me.*

QVIA non est iustus qui non lætatur iustis operibus, nō sufficit Davidi postulare Spiritū rectum, spiritum sanctum, cor mūdum, nisi & hoc petat, quod si bi restituatur gaudium & exultatio, quam prius haberat salutis in se existentis.

In

^{I. Ioan.5.}

Commentarij in Quartum

In quo apparet, à quanta celsitudine perfectionis corruerat, erat enim circa salutem animæ gaudens, veluti qui præditus est habitu virtutis exultat in operibus illius virtutis. Omnes sancti doctores per salutare, hic intelligunt Christum, qui in scripturis salutare Dei appellatur. Iuxta illud, Salutare tuum expectabo domine. Et, Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Et, Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Postulat ergo propheta cōtemplationem iucundam de Christo, in quo omnium salus consistit, quam solitus erat habere ante peccatum. *Et spiritu principali confirmame.* Potest hoc de spiritu humano intelligi, ut postulet, qui collapsus fuerat nimium turpiter, iam modò spiritu principali confirmari: hoc est, spiritu potenti & valido, qui sufficiat resistendis malis concupiscentiæ motibus, & prauis occasionibus peccatorum, ut non ultrà succumbat passionibus, neq; seducatur persuasionibus carnis, sed potenter & validè resistat tentamentis, & expugnari se nō patiatur. Talem enim sic robustum spiritum, sic Dei gratia stabilitū in bono, aptè potentem spiritum, vel principalem, vel regium nominare poterimus.

Genes. 49.

Isai. 52.

Luc. 2.

Ye-

Verū potior & principalior expositio est,
vt intelligatur de spū sancto , qui vocatur
spiritus principalis , seu ducalis, vel regius,
quasi magnificus, nobilis, munific⁹, & libe-
ralis , diues & potens vt valeat, bonus, vt
velit benefacere, & in omni bono hominē
firmare quem inhabitauerit . Sic & secun-
dūm vulgatū loquendi vsum, solemus eos,
qui animo regali sunt, id est, munificos, di-
uines, atque potentes simulque liberales,
nuncupare principes, vel principales , siue
regales homines . Quomodo autē sanctus
iste spiritus dicatur sitque verè principalis,
munificus, liberalis, pulchrè exprimit Pro-
sa illa , quā in eius solennibus commemora-
tionibus decantare solent fideles, cuius ini-
tiū est, Veni sancte spiritus . In qua multis
pulcherrimis & iucūdissimis titulis hono-
ratur principalis iste spiritus . Veni, inquit,
pater pauperum, dator munerum , lumen
cordium . Consolator optime, dulcis ho-
spes animæ, dulce refrigerium: in laborere
quies, in æstu temperies, in fletu solarium.
Sine tuo numine nihil est in lumine . Ohūx
beatissima . Et alia multa nunquā satis fre-
quenter iteranda, neque satis diligenter cō-
templanda . Quod etiam satis bene in ad-
uentu

III. Commentarij in Quartum

Aitor. 2.

Apoca. 8.

uentu ipsius spiritus sancti in die Pentecostes ostenditur, cum dicitur, Factus est repetè de cælo sonus tanquam adueniētis spiritus vehemētis, & repleuit totam domum vbi erāt sedentes. Venit nāq; Spūs sc̄tūs super discipulos flatu & strepitu magno, ad significandū sonitū, qui in breui per totum orbem futurus erat, cum apostoli euangelium Christi prædicare inciperent, iuxta illud, In omnem terram exiuit sonus eorum. Et hoc est, quod Ioannes vidit in Apocalypsi, quòd accepit angelus thuribulum aureū, & implevit illud de igne altaris, & misit in terram, & facta sunt tonitrua, & voces, & fulgura, & terremotus magnus. Angelus ille fuit Christus, quem Isaías vocat magni consilij angelum, thuribulum verò aureum angeli huius, fuit eius sacratissimum corpus, quod plenum erat igne altaris Dei, quoniam humanitas Christi plena erat spiritu sancto. Hunc ergo ignem misit ille angelus in terram in die Pentecostes super apostolos & alios discipulos, & statim facta sunt tonitrua, & voces, & turbatus est orbis ad prædicationem apostolorū, & mundus conuersus fuit ad fidem Christi, relictis erroribus, quos ante illud

illud tēpus habuerat. Venit etiam Spūs san
ctus cū sonitu, nō qualicūq; , sed spūs vehe
mētis atq; fortissimi, ad significādum vehe
mentiam & fortitudinē, quā apostoli habi
turi erāt in euāgeliij prēdicatione. Ille enim
spiritus principalis veniebat ad firmādos
fidei prēdicatores, quē Dauid modō postu
lat. Reddidit enim illos cōstātes , atq; in o
mni virtute firmissimos , secundūm illud,
Ego confirmaui colūnas eius . Et vt videa
mus, q̄ sit munificus atq; regalis, principa
lis iste spiritus , non vnum vel alterum re
pleuit suis muneribus , sed totam domum,
vbi erāt apostoli sedentes : quoniā ad hoc
venit, vt totā ecclesiam, quæ pōst , dispersa
futura erat per totum orbem, suo nomine
atque muneribus repleret, vt illud adim
pleretur. Spiritus domini repleuit orbēter *sapien. i.*
rarum. Aduenit etiā in similitudine lingua
rum ignearum , vt signis istis externis,
ostenderet nobis munia , quæ intus in apo
stolorum mentibus operabatur. Quia ergo
docere veniebat apostolos euangelium,
quod à Christo audierant , & tribuere illis
scientiam, qua opus habebant ad fidei præ
dicationem, propterea venit in similitudi
ne linguarum. Verūm quia non solūm eos
docuit

Commentarij in Quartum

docuit illustrando intellectum eorum, sed
& affectum eorum inflammauit, atque in
amorem supernorum honorū rapuit, ideo
apparuerunt illis dispertitæ linguæ tan-
quā ignis, & vt per prædicationem euange-
lij corda audientium inflammarent. Hæc
enim est vis verborū Dei, cū prædicantur
afflante spiritu sancto, vt corda audiētum
inflammant. Vnde Dominus per prophe-
tam. *Qui habet sermones meos, loquatur
sermones meos verè, nunquid non verba
mea sunt quasi ignis?* Obserua autem my-
steriū, quod nos voluit spiritus iste princi-
palis docere per igneas linguas. Lingua
enim nimis coniuncta est verbo, quod per
ipsam proferimus & explicamus. Cùm er-
go filius sit verbū, ad insinuandū quam sit
spūs sanctus cōiunctus verbo (quia est vna &
eadem substantia cū filio) voluit in simili-
tudinem linguę aduenire. Et sicut verbum,
lingua explicatur, sic pater explicat & ma-
nifestat nobis filiū per spiritum sanctum.

psalm. 44. Vnde noster propheta. Lingua mea cala-
mus scribæ velociter scribētis. Verba sunt
patris, cuius lingua est spiritus sanctus, per
quam pater operatus est incarnationem
sui filij. *Quoniam illud verbū bonū, quod*
pater

pater eructauit, fuit naturæ humanæ vni-
 tū in ventre perpetuæ virginis Mariæ, quā
 vnionē spiritus sanctus operatus est, sicut
 angelus loquens ad Mariā ait, Spiritus san-
 ctus superueniet in te, & virt⁹ altissimi obū
 brabit tibi. Spiritus ergo iste principalis,
 qui per linguam velociter scribentis intel-
 ligitur, scripsit in aduentu suo, verbum pa-
 tris in cordibus discipulorum, ob idque lin-
 gua & calamus velociter scribentis nuncu-
 patur. Et sicut spiritus sanctus velocissimè
 scripsit verbū patris in incarnatione, quo-
 niā in instanti fuit facta vnio verbi diui-
 ni ad naturā humanam, sic etiam velocissi-
 mè in suo aduentu scripsit hoc verbū diui-
 nū in cordibus apostolorū, donans illis cha-
 rismata sua munificentissimè, ut prædicare
 possent Christi euangelium per totum or-
 bem, accendens in eis sui amoris ignē, quo
 illorum corda inflammauit, eosq; igne su-
 perno vestiuit, quos ardore ignis succēsos
 per orbē misit, vt eo igne, quo ipsi ardebāt,
 totum orbē ardere facerent. Quid si vide-
res hominem flāmis indutum, vndiq; circū
datum igne, procedere? nonne quā se verte-
ret, omnia flāmis exureret? omnia quæ cō
tingeret, arbores, tecta, homines, flāmavora-

P ret?

Commentarij in Quartum

ret? Ita ergo spiritus iste principalis vestiuit apostolos igne atque flammis, & misit eos per orbem igne vestitos, ut totus orbis isto igne arderet. Quod significatum fuerat in visione illa prophetæ, in qua vidit ignem, & in medio ignis quatuor animalia habentia faciem hominis, & leonis, & bouis, & aquilæ, & vidit ventum turbinis venientem ab Aquilone, qui & ignem magis augebat, & facies quatuor animalium reddebat veluti carbones ignis accensos. Ille ignis, quem vidit propheta, est spiritus sanctus, qui aduenit apostolis in similitudinem ignis, fecitque eos habere facies hominis, & leonis. &c. Quia misit eos per orbem ad hoc, ut aliquando faciem hominis demonstrarent, nempe cum prædicabant Christum & eius euāgelium, aliquando verò faciem bouis, qui quidem animal est laboribus aptuī & subditum iugo, quando se ipsos exhibebant subditos iugo Christi & euangelio, quandoque autem demonstrabant faciem leonis, dum fortiter se obijciebant tyrannis prædicationem euangeli impedientibus. Aliquando verò faciem aquilæ ostendebant, dum eleuatissima mysteria secretaque abditissima,

sima, quæ ipsi veluti aquilarum oculis intuebantur, ecclesiæ reuelabant. Ventus vero turbinis veniens ab Aquilone, fuerunt aduersa & calamitates, quas mundus illis excitauit, qui ventus quo vehementius in eos sufflabat, tanto ignis spiritus sancti magis in eis accendebatur & augebatur. Vides ergo, spiritus iste principalis quam munificus sit, quam regalis, quantisque donis & muneribus eos afficiat, quorum mentem ipse inhabitat? Hunc ergo ita obnixè noster propheta postulat, dicens, spiritu principali confirma me. Observa demum, qualiter in tribus versibus istis Dauid, mysterium sanctissimæ Trinitatis ostenderit. Nomine namque Dei, designat patrem. Nomine spiritus recti, sancti, & principalis, explicat spiritum sanctum. Nomine autem salutaris, designat filium, de quo Petrus ait. Non est in alio aliquo Acto. 4. salus.

14. Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur.

P. 2 Pro-

-D

Commentarij in Quartū

Promittit fructum in alijs sequuturum
ex hoc, quod ipsi iniquitates remittantur, & ex hoc, quod spiritu principaliter con-
firmetur. Docuit enim tum exemplo tum
Psalmis Dei misericordiam erga eos, qui
per poenitentiam reuertuntur ad Deum.
Vnde Theodosius imperator reprehensus
ab Ambrosio de clade Thessalonicensium,
cum excusaret se exēplo Dauidis, inquietus,
quod Dauid etiam peccasset, & audisset
Ambrosium respondentem, Sequutus es
errantem, sequere poenitentem, publicam
egit poenitentiam: & adimpletum est in tā
to principe, Docebo iniquos, scilicet, exē-
plo meo, vias tuas. Viæ domini vniuersæ,
sunt misericordia & veritas: & has vias do-
cuit Dauid postquam obtinuit remissionē
suorum peccatorum. Docuit enim miseri-
cordiā, ostendens facinorosis hominibus quā-
ta apud Deū sit propitiatio, quādo ei adul-
teriū & homicidiū propter vnicū verbum,
Peccavi, condonavit. Docuit etiā veritatē,
ostendens quām sit Deus vexax in seruan-
dis suis promissis, postq̄ pollicitationes il-
las de incarnatione Christi ei factas, nō pa-
sus est irritas fieri ppter peccata ab ipso co-
missa. Ait ergo, Docebo iniquos vias tuas. Et
Do-

Doctrina prophetarum maximè dirigitur
 ad peccatores. Vnde per aliū prophetā ait
 Dominus. Fili hominis, mitto ego te ad fi- *Ezech. 2.*
 lios Israel, ad gētes apostatrices, quę recesser-
 rūt à me. Et alibi. Clama, ne cesses, quasi tu *Isa. 58.*
 ba exalta vocē tuā, & annūtia populo meo
 scelera eorū, & domui Iacob peccata eorū.
 Cuius ratio est, q̄ Deus maximè cupit im-
 piorū cōuerisionem. Vnde D. Dionyſius di-
 cit, q̄ oīum diuinarū perfectionū altissima
 est, Dei cooperatōrē esse in reductione ani-
 marū ad primū principiū. Et cū prophetæ
 sint Dei cooperatores, hūc potissimè scopū
 sibi statuūt, impios ad Deū cōuertere. Qui *Jacobi. 5.*
 enim cōuerti fecerit peccatorem ab errore
 vię suę, saluabit animā eius, & operit multi-
 tudinē peccatorū. Hinc etiā est, quod pro-
 pheta inquit. Qui docti fuerint, fulgebunt *Danie. 11.*
 quasi splendor firmamēti: & qui ad iustitiā
 erudiūt plurimos, quasi stelle in perpetuas
 eternitates. Utinā verò oēs, qui populū do-
 cent, hanc sortē mereātur. Timendū enim
 est multis, qui ad alios instruēdos, multū se
 paratos exhibēt, sed parū eos proficere vi-
 deas, quoniā non ex spiritu sancto, sed pro-
 prio sensu loquūtūr. Audiesq; eorū verba
 frigida, arida, nō acuta, nec penetratia, qu-

Cōmentarij in Quartum

Rom. 2.

bus ait apostolus. Confidis te magistrum
infantium, doctorē paruulorum : qui ergo
alium doces , te ipsum non doces , qui glo-
riaris in lege , per præuaricationem legis
Deum inhonoras. His (inquā) timendum
est, ne non obtinuerint remissionem suorū
peccatorū, neq; spiritu principali sint con-
firmati: si enim spiritu sancto roborati es-
sent, audiūs impiorū conuersionē optarēt.
Peccatorū enim remissio in concionatore,
nō solū à peccatis liberū facit, sed etiā alios
à via impietatis & iniustitię retrahit. Hæc
est enim charitatis evidens probatio, vt cui
per gratiā Dei cōtigerit à peccatorū vincu-
lis eripi, ipse ex zelo iustitię studeat ad spē
venię delinquentes hortari. Nullū quippe
tā gratū Deo est sacrificiū, q̄ zelus aīarum.

15 *Libera me de sanguinibus Deus
Deus salutis meæ, & exultabit
lingua mea iustitiam tuam.*

P Recatur liberari à peccatis, maximè car-
nalibus, cuiusmodi fuerat adulteriū à se
commissum, cui homicidium fuit con-
iunctum. N omine autem sanguinis,

in-

intelligit peccata. Vel quia sanguis inter
quatuor humores maximè maculat, & sic
peccata, quia intingunt & maculant ani-
mam, nomen sanguinis sortiuntur, iuxta il-
lud, Sanguis sanguinem tetigit. Et, vesi- *Osee. 4.*
mentum mixtum sanguine erit in combu- *Isa. 9.*
stionem, & cibus ignis. Et, Væ qui ædifica *Michee. 3.*
ris Sion in sanguinibus. Vel etiam appellā
tur sanguis peccata, quoniam à corruptio-
ne carnis & sanguinis procedunt, maximè
carnalia. Propter quod dictum est. *Caro & 1. Petri. 2.*
sanguis regnum Dei non possidebūt. No-
tandum est autem, quòd præter latini ser-
monis consuetudinē, sanguinibus hoc lo-
co dictum est numero plurali. Nam quia
in græco pluralis numerus positus est, ma-
luit interpres (ut inqt. D. Augustinus) mi-
nus latine transferre, quam minus propriè
interpretari. Non solum autem in græco,
sed etiam in hebræo ita habetur, neq; quis
quam interpretum aliter vertit, quam de
sanguinibus. Secūda explicatio est, quòd
postulet liberari ab homicidio, & quia fue-
rat causa, non solum intersectionis Vriæ,
sed etiam aliorum, qui cum Vria simul in-
terempti fuerunt, ut legitur. *2. Reg. II. pro-*
pætra deprecatur liberari de sanguinibus,

Cōmentarij in Quartum

Vriæ scilicet, & aliorum, qui interēpti fue
rant ipsius culpa. Et, ut quidam dicunt, ti-
muit Dauid valde propter homicidium.

Quoniam antequam peccaret, audiuit à
2. Parali. 22 Deo, Multum sanguinem effudisti, & plu-
rima bella bellasti, non poteris ædificare
domum nomini meo, tanto effuso sanguine
ne corā me &c. Hinc Dauid valde timuit
propter homicidiū, immo homicidia: quo
niam si propter fusum sanguinem in bel-
lis iustis videbat à Deo se repulsum ab edi-
ficatione templi, valde rationabilius pro-
pter fusum sanguinem innocentem Vriæ
& aliorum, qui cum ipso occisi sunt, repel-
lendus erat à propagatione regiæ gentis:
& consequenter ab ædificatione tēpli per
filium, quantumcunq; illi alias ignoscere-
tur. Et propterea solū crimen effusi sangui-
nis innocentis hoc in loco explicat, & po-
stulat ab illo liberari, ita quòd non impu-
tetur sibi sanguis Vriæ & aliorū simul oc-
cisorum ad condignam pœnam: scilicet, φ
priuetur generatione regiæ successionis,
& ædificatione templi per filium. Quæ au-
tem sequitur replicatio diuini nominis cū
ait, Deus Deus salutis meæ, ad magni affe-
ctus testimonium sic posita est. Valet au-
tem,

tē, Deus salutis meæ, ac si dicas, Deus salua-
tor meus. Et exultabit lingua mea iustitiā tuā.
Hoc est, exultando laudabit, vel exultādo
cantabit. Quomodo accipitur & illud, Iu- Ijai. 49.
bilate montes laudem. vt significet, iubilā-
do laudate, vel canite, vel depromite lau-
dem. Cuiusmodi est etiā illud Poetę. Nec
vox hominem sonat. vbi sonare tantundē
valet, sicut sonando representare. Vanum
est autem quod quidam existimant loco,
exultabit, legendum esse, exaltabit: quo-
niā in græco apertè & manifestè nō exalta-
bit, sed exultabit habetur. Inquit ergo, &
exultabit lingua &c. Hoc est, Cōdona mi-
hi poenam debitam pro his homicidijs, vt
cum gaudio cantet lingua mea insignem
illam iustitiā tuā. Quasi diceret, Si hāc
poenā mihi donaueris, de reliquis poenis
exultando laudabit lingua mea iustitiā
tuā, non solum acceptabo illas, sed lau-
dabo iustitiā tuā infigentem quascun-
que alias poenas temporales.

16 Domine labia mea aperies: & os
meum annūtiabit laudem tuā.

P. 5 Peccator

Cōmentarij in Quartum

PEcator sibi quasi os & labia claudit,
quando per peccatum facit, ut dignè
Ecclesiastes. Deum laudare non possit. Siquidem non
est speciosa laus in ore peccatoris, sed recti
15. sunt, quos Dei laudatio decet. Quia ergo
Psalm. 32. David Deum offenderat, & fecerat inimi-
cos blasphemare nomen domini, precatur
Deum, ut referentur priùs cōclusa labia, &
os illius aperiatur, ut laudem dignā & spe-
ciosam Deo possit offerre. Illius labia De⁹
aperit, qui non solūm quid loquitur, sed
etiam quando, & ubi, & cui loquatur, atte-
Isaiæ. 50. dit. Et ille censendus est sapiens, cui dedit
Ecclesiasti. Deus linguam eruditam, qui nouit quan-
do oporteat sermonē proferre. Vnde scri-
20. ptum est. Homo sapiens tacebit usq; ad tē
Ecclesiastes. pus. Item. Ori tuo fac ostium & vectem, &
28. in verbis tuis iugum & stateram. Debe-
mus enim os nostrum claudere & obser-
are, ne quis in iracundiam excitet vocē no-
stram, & contumeliam rependamus cōtu-
meliæ. Iugum autem esse in verbis nostris
est, sermones nostros humiliiter proferre:
statera verò pōderare est, eos proferre exa-
minatos, ut sit grauitas in sensu, modus in
verbis, pondus in sermone, ne priùs os lo-
quendo aperiamus, quam expedit, sed
exa-

examinemus verba nostra, si tacendū hoc,
 si dicendum aduersus hunc, si tempus sit
 sermonis huius, postremò si à virtute mo-
 destiæ non dissentiat. Nihil indecens, nihil
 inhonestum, nihil inuidum sonans erum-
 pat. Verùm quia ad hæc omnia idonei esse
 nō possumus, nisi hoc à Deo Optimo Ma-
 ximo percipiamus, exclamandum nobis
 est cum propheta. Domine labia mea ape-
 ries. Potest & aliter intelligi. Dixerat nan-
 que suprà se docturum iniquos vias domi-
 ni, ut ergo ostendat hanc doctrinam nō à
 seipso habere, postulat aperiri labia à Deo,
 ut valeat peccatores docere, eosq; docēdo
 annuntiare laudem Dei. Extollēdo autem
 Dei misericordiam, quam maximè Deus
 ostendit in peccatorum conuersione, an-
 nuntiat laudem Dei. Nihil enim laudabi-
 lius est in Deo, quam illius misericordia.

Vnde propheta, Confiteātur domino mi- *Psalm. 32.*
 sericordiæ eius. Et alibi. Miserationes eius *Psal. 144.*
 super omnia opera eius. Hancverò laudem
 diuinam annuntiare non valemus, nisi la-
 bia nostra à Deo referentur, ob id precatur
 noster propheta dicens, Dñe labia mea
 aperies. Quoniam absq; afflatu superni nu-
 minis, nullus impios docere valet, ut impij

Cōmentarij in Quartum

ad Deum conuertantur. Vnde propheta:
Isiae.28. Quem docebit dominus scientiam, & quē intelligere faciet auditum? Ablaſtatos à laſte, auulſos ab vberē. Hoc est, eos qui carnales delicias atq; ſenſualeſ voluuptateſ deuitant, & ſolidum cibum capere poſſunt, qui in carne viuentes, non ſecundūm carnem ambulant, nec mundi vanitateſ admittunt. Hinc enim videmus multos ad alios instruendoſ multūm paratoſ, ſed pa-ruim aut nihil proficiunt, quoniam nō ex Spiri-tu ſancto, ſed pprio ſenu loquuntur.

17 *Quoniam ſi voluiſſeſ ſacrificium, dediſſem vtiq; holocaustiſ non delectaberis.*

*P*er ſpirituſ ſciebat propheta, quia illa legaliuſ instituta ſacrificioruſ, ad inuiſibilis eſſent oblationiſ intelligentiaſ transferenda, quia illud verum & acceptabile eſt ſacrificiuſ, quo aliquis puro corde laudat Deum. Vnde in alio loco ait. In me ſunt Deus vota tua, quæ reddam laudationeſ tibi. Et iterum, Immola Deo ſacrificiuſ laudis ibidem. Rurſum. ſacrificiuſ laudis honorifi-

honorificabit me. Cùm ergo dixisset, os
meum annuntiabit laudem tuam, statim
subiūxit, *Quoniam si voluisses sacrificiū,*
dedissem vtiq;. Ac si apertè diceret, Laudis
tibi offeram sacrificium, sciens quia carna
lium nolis obseruantiam cæremoniarum.
Noluit autem propheta in expiationem
suorum criminum sacrificia & holocausta
legis immolare, quia in lege instituta, tam *Leui. 4.5.*
sacrificia quām holocausta provenia pec- *& 6. et Nm*
catorum obtainenda, sunt tantūm pro solis *mer. 15.*
peccatis commissis per negligentia, igno-
rantiam, seu errorē, & pro peccatis ex ma-
litia, solitis tamen committi ab hominib⁹:
pro insolitis autem sceleribus nullum in-
stitutum est sacrificium, aut holocaustum,
immo dicitur ibidē, *Anima verò quæ per*
superbiam aliquid commiserit, siue ciuis
fit ille, siue peregrinus, quoniam aduersus
Dominum rebellis fuit, peribit de populo
suo &c. Quia ergo crimen Dauid valde in
solitum fuit (cùm occiderit Vriā inter for-
tissimos nominatū fidelissimum ac deuo-
tissimum militem proditione, & cum tan-
ta crudelitate, vt non curauerit alios suos
etiam occidi vt Vrias occideretur) quia, in
quam, enormitatem sui criminis videbat,
ideo

Commentarij in Quartum

ideo ait, Quoniam si voluisses sacrificium,
dedissem utique holocaustis non delectaberis.

18 *Sacrificium Deo, spiritus contribulatus, cor contritum & humilitum Deus non despicies.*

Barnab. 2.

Isaiae. 66.

Verè sic est, quod anima pro peccatis
gemens ac tristis, est sacrificium Deo
acceptum, quia seipsum Deo offert, pro-
priam voluntatem ei subiiciens, ad agēda
& perferenda quæ sunt placita Deo. Iuxta
illud, Anima tristis super magnitudine
mali, quæ incedit curua & infirma, & oculi
deficientes, & anima esuriens, dat gloriā
& iustitiam tibi domino. Ait ergo, Sacrifi-
cium Deo, spiritus &c. Hoc est, Sacrificia,
quibus placatur Deus, ea sunt, animus pœ-
nitentia fractus, & cor dolore cōcūsum &
vulneratum, hæc à quo cunque offerentur
tibi ô Deus, despicere nunquam poteris.
Vnde testatur dominus per prophetā. Ad
quem respiciam, nisi ad pauperculū & cō-
tritum spiritu, & tremētē sermones meos?
Obserua qualiter explicat sacrificia in spi-
ritu & corde, hoc est, in animo, quatenus
fungi-

fungitur officio spiritus, videlicet, Deum
& spiritualia tractando, & quatenus fungi
tur officio cordis, inchoado opera omnia.
Et describit cor nō solum contribulatum,
sed & contritum, id est, in puluerem cōmi-
nutum, ut intelligamus voluntatem quate-
nus est principium omnium ad inferiora
operum, oportere esse non solum cōtribu-
latam, sed contritā in placatione Dei pro
commissis peccatis: spiritum verò, hoc est;
eandem voluntatem ut tendit ad spiritualia,
sufficit esse contribulatum, quoniā ad
spiritualia tendere debet, sed non innixa
suis viribus. Oportet enim poenitētē & re-
cognoscere & offerre Deo spū suū cōtri-
bulatū, ut pote destituū integritate viriū
suarū etiā ad volendum bonū spirituale, &
detestādam offensam Dei, quoniā neutrū
istorū valemus ex spū nostro absq; Dei spe-
ciali auxilio. Aduertēdū est hīc, sacrificiū,
idem esse quod factio sacri, & sacrificare,
idem quod sacra facere. Quapropter ut sa-
pienter D. Thom. docet, sacrificium non 2.2.q.85. ar.
idem est quod oblatio, nā quidquid in ec-3.
clesia offertur, oblatio dici potest, etiam
si nihil circa rem ipsam fiat. Sicut dum
offeruntur nummi, aut panis, aut res aliæ:
sacrifi-

Cōmentarij in Quartum

sacrificiū autem non est, nisi vbi circa res
ipsas Deo oblatae aliquid exerceatur. Qua-
les erāt priscis, animalium immolationes,
& nobis, dum sacrosanctum panem bene-
dicimus, frangimus, & consumimus: hoc
enim est sacra facere. Et hanc distinctionē

Ad Heb. 5. insinuat apostolus, cùm inquit. Omnis pō-
tifex constituitur ut offerat dona & sacri-
fia. vbi per dona, intelligit oblationes. Et

Ad Heb. 8. iterum. Omnis pontifex ad offerendū mu-
Homi. 18. in nera & hostias constituitur. Atq; Chryso-
epistolam ad stomus explicans illud, Sacrificiū & obla-
Hebrae. tionē noluisti, oblationis & sacrificij hanc
differentiam esse accuratē notauit. Non
itaq; omnis oblatio sacrificium est. Quam
omnino rem illud vel maximē argumen-
tum probat, q; cùm animalis viui iuxta le-
gis præscriptum fiebat oblatio, nusquam
hæc aut hostia, aut sacrificium vocabatur.
Nisi velis, tum à Iudæis filios immolari in
sacrificium, cùm post purificationis cære-
monias domino sistebantur. Quod quo-
niā absurdum est: consentiamus, non o-
mnes res Deo oblatae hostias esse aut sacri-
ficia. Porrò autem si circa rem quæ offere-
batur, quippiam sacri sacerdos faciebat, ut
si animalis fundebat sanguinem, si thus
ardere

Pœnitentialium Psalmum. 121

ardere faciebat, si conterebat frumentum,
si oleo similam conspersam frigebat in sar-
tagine, tum demum verè sacrificium facie-
bat. Earum quippe rerum omnium sacri-
ficia esse, scriptura sacra in multis locis testa-
tur. Omnibus autem his sacrificijs, vnicū
tantum propriè successit in ecclesia chri-
stiana, idq; diuinissimum, & nunquam sa-
tis admirandū, nempe sacrosancta Eucha-
ristia: quæ verissimū sacrificium est, quid-
quid hæretici Germani garriant. Quod sa- *Lutherus in*
tis ostēditur per Malachiam prophetam. *li. de abrogā*
Non est(ait) mihi voluntas in vobis, & mu- *da missa pri-*
nus non suscipiam de manu vestra, à solis uata, & de
enim ortu vsq; ad occasum magnū est no- *capti. Baby-*
crificatur & offertur nomini meo oblatio *li. 2. de vera*
munda. At interpretantur hunc locum *Li. fal. cœna*
therani de sacrificio spirituali omnibus fi- *domini. &*
delibus communij, id quod nullo pacto de *Calui. li. in-*
fendi potest. Primū, quia nostra opera *situ. c. 18.*
omnia sunt tanquam pannus menstruatę. *Malachi. 1.*
Non igitur possunt dici absolute oblatio *Isiae. 64.*
mundæ, præsertim Luthero, qui nostras iu-
sticias peccata esse cōtendit. Deinde, quia
offerre opus nostrum tanquam mundam
oblationem & sacrificium, dicunt isti esse

Q phari-

Commentarij in Quartum

pharisaicum. At verò propheta non loquitur de pharisaico sacrificio. Præterea, quia sacrificia spiritualia, non sunt propria legis euangelicæ, sed communia in omni legi fuere, propheta autem disertè loquitur de sacrificio quedam legis nouæ proprio ac singulari. Secundum testimonium est euangelicum. Accepto (inquit Lucas) pane, gratias egit, & fregit, & dedit eis dicēs, Hoc est corpus meum quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, hoc est, accepit, & gratias egit, dicens, Hic est calix nouū testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. Ritu Iudaico gratias Deo agere calicem in manibus accipiendo & leuando, verè est hostiam gratiarū actionis offerre. Quando itaq; dixit dominus, Hoc facite, planè iussit apostolis, vt quod ipsum facere cernebant, id quoq; illi facerent eucharistiæ, hoc est, gratiarum actionis hostiam exhibendo. Præterea nulla vñquam fuit mortalium respublica, quæ secundùm existimationem, quam vel Dei vel Deorū haberet, non peculiaria sacrificia institueret, vt illo potissimum ritu, ab alia republi ca dignosceretur. Cùm ergo nos per Dei gratiam

Lxx. 22.

gratiam tam alta insigniti simus veri Dei cognitione, non modo impium, verum & barbarum est prorsum ambigere, quin peculiare sit nobis sacrificium, in quo nostra religio consistat. Quod nisi hoc altaris confiteamur, nullum inter christianos fit reliquum, quod propriam habeat rationem sacrificij. Oblationes enim aliæ, nempe decimæ, & primitiæ, & reliqua opera virtutum non sunt secundum propriam rationem sacrificia, ut iam dictum est, & postea magis differemus. Sacrificium vero, quo propriè in signum subiectionis Deum colamus, si hoc altaris sustuleris, nullum fit reliquum. Præterea lex vetus iubebat numerosissimam sacrificiorum hostiarumq; oblationem, quibus tum suam subiectionem erga Deum homines commendabant, tum etiā nostram præfigurabant legem. Ergo nisi legem illam nostræ velis dignitate preferre, necesse est euangelium professis peculiare esse sacrificium, quod ut identidem repetamus, præter illud altaris, nullū est propriæ. At vero respondet Lutherus hæc omnia probare aliquod esse sacrificium euangelicum: hoc tamen, inquit, nō fuit nisi illud, quod Christus semel in ara crucis obtu-

Cōmentarij in Quartum

lit. Attamen responsio hæc non satisfacit, nam quod religioni peculiare est, tandem durare debet, quādiu religio perstat: illud autem Christi in propria specie non iteratur. Nā, vt ait Paulus, Christus semel mortuus est, siquidē resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vlt̄ à non dominabitur. Necessarium ergo fuit sacrificiū institui, qđ religio christiana quotidie Deo suo offerret, tum pro alijs ab eo receptis beneficijs, tum prēcipue pro illo redemptio-
nis insigni. Præterea Christus, vt noster propheta inquit, fuit sacerdos secundūm ordinem Melchisedech, qui obtulit panē & vinum. Cūm ergo in cruce non has corporum species, sed suum propriū corpus moriens immolauerit, documentū est maximum, hoc, quod nos, qui sua membra sumus, sub eisdem speciebus quotidie offerimus, legitimū esse nostrum sacrificium. Bene scio, qualiter hoc argumentum hæretici eludere conentur, frigidē tamen, & inaniter. Et quoniam ab alijs eorum infiditia deponitur, illorumq; conatus reprimuntur, nos ad vlt̄iora progrediamur. Præter ea lex & religio nulla est sine sacerdotij munere, atq; functione. Hæc enim tria ita sunt

Roma. 6.

Psal. 109.

Pœnitentialium Psalmum. 123

sunt semperq; fuere coniuncta, vt si vnum tollas , reliqua necesse sit esse sublata.
Translato (inquit Paulus) sacerdotio, ne- *Ad Heb. 7.*
cessit, vt & legis translatio fiat. Si ergo christiani legem ac religionem habemus,
habemus profectò & sacerdotiū. At sacer- *Ad Heb. 5.*
dos omnis in hoc paratur, vt sacrificiū of- *C. 8.*
ferat : Christiani ergo etiamnum sacrificiū tenemus, sine quo, nec sacerdotium,
nec religionē, nec legem tueri possumus.
Ita nimis qui nobis sacrificiū eripiūt,
simul hi & veram Christi religionē conan-
tur eripere, & falsam inducere. Postremò
quarimus ab hæreticis, quod nam sit illud iuge sacrificium, quod Antichristus ab ec- *Danie. 12.*
clesia ablaturus est per dies mille ducētos nonaginta. Et cùm in ecclesia nō sit aliud sacrificium iuge præter id, quod in altari offerimus, iure arguimus, Lutheranos ministros esse Antichristi. Sed dicent, hostias spirituales nos offerre in ecclesia, easq; vocari iuge sacrificium. Imprimis insanū est dicere, qd Antichristus ab ecclesia ablaturus sit hostias spirituales, quæ in animo vir tutumq; operibus præcipue consistunt. Deinde hostiae spirituales non propriè sed translatè, sacrificij nomen sortiuntur. Pro-

Q 3 cuius

Cōmentarij in Quartum

cuius intelligentia animaduerte, duobus modis verba in sacris literis usurpari, uno per proprietatem, altero per figuram. Exempla sunt innumera & apertissima, morosumq; esset ea in præsentia referre. Sic nomen, sacrificij, dupliciter in scriptura sacra accipitur, & propriè, & translatè. Sacrificij natura propria iam suprà explicata manet. Translatè autem sumitur sacrificij nomen in hostijs spiritualibus. In cuius exemplum testimonia sunt plura in sacris literis, ut est illud nostri prophetæ,

Psal. 49. Sacrificiū laudis honorificabit me. *Quod*
Hebre. 13. apostolus interpretatur fructum labiorum
Roman. 12. confitentium nomini Dei. Illud etiam, Obsecro vos, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem. Item hoc ipsum testimonium, quod præ manibus habemus, Sacrificium Deo, spiritus contribulatus. Et nonnulla similia testimonia reperiuntur in sacris literis, in quibus omnibus nomē sacrificij nō propriè, sed per metaphoram sumuntur. In primo siquidē testimonio fruct⁹ labiorum laudantium Deum, hostia dicitur, cùm lingua labiaq; mortificata Dei laudibus consecrantur. Quēadmodum enim vitulus mactat⁹ in hostiā nullas alias edebat

voces

voces, quām in Dei laudem & gloriam: sic
 lingua conuitijs, detractioni, ac turpilo-
 quio mortua, & soli Deo laudando sacra,
 quasi sacrificium quoddam offertur, iux-
 ta illud quod scriptum est, Reddemus vi *Osee. 14.*
 tulos labiorum nostrorum. In secundo ve-
 rō testimonio expeditior & planior est
 metaphoræ ratio. Tunc enim offerimus
 corpus nostrum hostiam Deo, cùm mor-
 tificamus membra nostra, quæ sunt su-
 per terram, carnēq; nostram, peccato qui
 dem mortuam, viuētem autem iustitiae do-
 mino offerimus. Quēadmodum Hierony- *Lib. I. ad uer-*
 mus, Illa, inquit, virginitas hostia Christi *sus Iouinida-*
 est, cuius nec mentem cogitatio, neq; car-
 nem libido inaculauit. In tertio quoq; te-
 stimonio aperta translatio est. Cor nanq;
 instar frumenti contritum, & diuini amo-
 ris igne quasi succensum, similitudine qua-
 dam sacrificium vocatur. Est etiam fami-
 liare authoribus sacris, imaginum vocabu-
 la rebus per imagines significatis attribue-
 re, vt nomen Dauidis & petræ Christo. Ta-
 le illud est, Ego sum vitis vera. Quia igitur *Ezechie. 34.*
 per sacrificia illa legis externa, res quædā *C. I. ad Co-*
 spuales potiores præsignabātur, has omni-
 no res sacrificia, holocausta, hostias sacræ *rin. 10.*
Ioan. 15.

Cōmentarij in Quartum

Iliteræ appellant. Ut mactationes brutorum animantium figuræ erant mortificationis carnalium & irrationaliū actuum qui regnant in corpore, ideoq; carnis mortificatio hostia dicitur: non propriè quidem, sed figurata dictione. Obserua demū, quod non potest non esse Deo grata cōtritio peccatoris, dicente hic propheta. Cor contritum & humiliatum Deus non despiciens. Quæ res per Achab exploratissima fuit. Quum enim huic Deus acerbissimè fuisset cōminatus, propter ipsius tamen contritionem (quæ sanè multū amara fuerat) Deus optimus & clementissimus confessim suam mutauit sententiam. Vide ergo insaniam Lutheri, qui non erubuit asserere, contritionem facere hominem hypocritam & magis peccatorem. Quæ hæresis solo hoc testimonio abundè exploditur.

Artic. 6. et

14.

19. Benigne fac in bona voluntate tua
Sion, ut ædificantur muri Hierusalem.

Primum quod per Nathan Deus promiserat Dauidi fuit, q; filius eius ædificaret

caret templū. Hoc ergo promissum postulat modò adimpleri, dicens, Benignè. &c. Hoc est, Vtere quæso solita benignitate tua erga Sion, vt extruas muros Hierusalē. Siō erat supremum ciuitatis Hierusalē, in quo loco tēplū ædificadū fuerat, propt̄ reaq; orat, vt benignè se Deus gerat erga Sion. Quoniā verò propter peccata cōmēruerat, vt omnes illæ promissiones, irritæ fierent: ideo non innititur suis iustificatiōnibus, sed bona voluntati diuinæ olim sibi reuelatæ per Nathan. Benignè ergo fac in bona voluntate, &c. Id est, Benignum te præbe erga Sion, & hoc non propter meas iustificationes, sed propter bonam volūtam tuam, quam mihi reuelasti per Nathā. Quoniā verò in promissione illa Nathan continebatur implicite, ædificatio murorum Hierusalem, pro quanto promittebatur successio regia gloria & stabilis super solium Dauidis, quod erat in Hierusalem, propterea inquit, vt edificantur muri Hierusalem, in illis enim promissionibus manifeste continebatur magnificatio & munitio Hierusalem. Vnde Salomon postquam edificavit templum in Sion, muro 3. Reg. 3. cinxit Hierusalē. Possumus etiam hoc in-

Cōmentarij in Quartum

telligere, quòd Dauid concepta tandem fiducia de remissione suorum peccatorum, etiam generalem ausus fuerit pro vni uerso populo, electorum Dei (& qui tunc erat & quem venturum illi Deus mostrauerat) deprecationem facere . Nimirum ut benignè se gerat erga ciuitatem Sion, id est, secundùm benignitatem misericordiæ suæ, non secundùm seueritatem iustitiae agat cum populo suo electo & fidelis, qui illum cognoscit, illiq; seruit in hac militante ecclesia : sic enim ædificabuntur muri supernæ Hierusalem , & complebitur cælestē illud ædificium , quòd ex viuis componitur lapidibus , qui hic in misericordia Dei aptantur , suo tempore in muros ciuitatis illius cum cæteris beatis ædificandi. Illa ergo est Hierusalem , quæ

Apocal. 21. ex viuis lapidibus in cælis construitur , & sicut sponsa ornata viro suo à Deo paratur. De qua inquit apostolus . Illa autem, quæ sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater nostra. Quæ meritò dicitur libera, quia ab omni corruptionis molestia aliena inuenitur . Nec incongruè Hierusalem dicitur, quæ veram in seipsa pacem as fiducè continet. Illa est enim ciuitas pacis,
in quam

Galat. 4

in quam nullus hostis ingreditur, & ex
qua nullus ciuis egreditur. Ciuitas, cuius
plateæ auro mundo sternuntur, & in qua
canticum lætitiae indesinenter cantatur.
Quæ quidem, sicut scriptum est, non eget *Apoca. 22.*
sole, neque luna: quia cùm illam Deus
præsentia suæ claritatis illuminet, impos-
sibile est, ut eam aliqua caliginis obum-
bratio obscuret. Deus enim lux est, si-
cūt Ioannes inquit, & tenebræ in eo nul-*Ioh. 1.*
læ sunt. Quòd si tanta est claritas solis,
ut totam ortu suo terram illuminet, quan-
ta æstimanda est Dei claritas, qui & ipsum
solem condidit, & ei ad utilitatem no-
stram hanc, quam cernimus, lucis venu-
statem infudit? Huius igitur Hierusalem
muri ædificantur, cùm fideles ad vitam præ
destinati, ad perfectionem iustitiae de-
ducuntur. Figuram autem huius ciuita-
tis, illud Salomonis templum gestauit,
in cuius ædificatione mallei sonitus non
fuit auditus. In sacris enim ædificijs per-
mansuri, adhuc foris per flagella tun-
dimur, ut in templo domini postmodum
sine aliqua percussione disciplinę dispona-
mur, quatenus quicquid in nobis super-
fluum,

Cōmentarij in Quartum

fluum , aut distortum est , modò percussio
refecet , & tunc sola in cælesti ædificio con-
cordia veritatis liget . Nec mirum , si tem-
plum eadem ciuitas dicatur , quæ etiam ta-

Apoca. 21. bernaculum dicitur , sicut scriptum est , Ec-
ce tabernaculum Dei cum hominibus .

* 20 Tunc acceptabis sacrificium iusti-
tiæ oblationes & holocausta ,
tunc imponēt super altare tuum
vitulos .

PER Salomonem ædificato templo in
Hierusalem , futurum erat , vt Deus ac-
cepta haberet sacrificia populi sui Israel ,
quæ appellat , iustitiæ videlicet legalis , hoc
est secundum iustitiam legis in uno tantū
loco offerenda . Hoc ergo bonum , ex hoc
quod illi Deus adimpleat promissum , se-
quuturum proponit , inquiens . Tunc acce-
ptabis . &c . Hoc est , Tum grata tibi erunt
sacrificia , quæ signa sunt iustitiae internæ ,
oblatio videlicet quævis , & holocaustum ,
tunc ritè sacrificaturi imponent super alta-
re tuum vitulos . Super altare (inquam) tuū ,
tibi

tibi dicatum in templo, & nō sparsim, modò hic, modò ibi. Pro quo aduerte, quòd in lege strictè præcipitur, non offerri sacrificium, nisi ante ostium tabernaculi domini. Veruntamen tempore Dauidis hoc nō seruabatur. Nam Saul sacrificauit in Gal- 1. Reg. 15.
 galis. Et Samuel sacrificauit in Beth-leem, Ibidem .16. quando vnxit Dauid in regem. Ionathas 1. Regu. 20. etiam dixit ad Saûlem, Rogauit me obnoxè Dauid, dimitte me, quoniam sacrificiū solenne est in ciuitate mea. Et Absalon di-
 xit ad patrem. Vadam, & sacrificabo do- 2. Reg. 15.
 mino in Hebron. Populus etiam excusatur
 sacrificans in excelsis, quia nondum ædifi-
 catum erat tēplum nomini dñi. Vnde spe- 3. Reg. 3.
 rans Dauid, hāc licentiā, hunc abusum abo-
 lendū fore per ædificationē tēpli, apponit
 commune commodum sequuturū ex tēpli
 ædificatione, dicens, Tunc, ædificato scili-
 cet solenni templo & altari, acceptabis sa-
 crificium legalis iustitiae, & oblationes &
 holocausta, omne videlicet gēnus sacrifi-
 ciorum: quia tunc imponent super altare
 tuum, in tuo loco tibi dicatum, vitulos, per
 quos intelligit omnia alia sacrificia, quæ
 super altare immolabantur. Vnde in signū,
 quòd sacrificia in templo immolata erant
 grata

Levit. 17.

Commentarij in Quartū

grata & accepta Deo, statim ædificato tem
2. Parali. 7. plo, cùm cōplesset Salomon fundens pre-
cess, ignis descēdit de cælo, & deuorauit ho-
locausta & victimas, & maiestas domini
impleuit domum. Nec poterant sacerdotes
ingredi templum domini, eò quòd im-
plesset maiestas domini, templum domi-
ni. Vel secundūm communem interpreta-
tionem sanctorum, per sacrificium iusti-
tiæ, quod hic dicit Deo futurum acceptum
ædificatis muris Hierusalem, laudes sine
fine offerendas intelligit, inquiens, Tunc
acceptabis sacrificium iustitiæ. &c. Id est,
Cùm hoc ædificium consummatum fuerit
atque completum, illic sacrificium accep-
tissimum iugis gratiarum actionis & lau-
dis indeficientis ab omnibus cæli ciuibus
tibi offeretur: sacrificium vtique iustitiæ,
quod tibi æquum & iustum est offerri præ
omnibus, quod tu acceptabis, vt oblatio-
nes & holocausta gratissima: tunc veros
Hebrae. 13. ibi & delicatissimos illos vitulos labiorum
confitentium nomini tuo, id est, perpe-
tuam laudem, omnibus vitulis acceptiore,
offerent, & præsentabunt super altare ante
conspicuum tuum sine fine. Cur autem lau-
dis Dei in Hierusalem sacrificium iustitiæ
appel-

appelletur, ratio est, quia non pro iniquitate ibi sacrificabitur, ubi nulla erit iniquitas memoria, sed tantum iustitia: quoniam dignissimum est & iustissimum illi summo bono (quod videbunt ciues beatę illius ciuitatis facie ad faciem) laudem & benedictionem offerre in secula seculorum. Iustum etiam est, ut illi sacrificemus, quod habemus in nobis optimum. Sacrificium autem laudis, adorationisque in spiritu & veritate, in immensum corporalium victimarum oblationem precellit: & iustum est spirituum patrem (qui & ipse spiritus est) in spiritu magis honorari, & immortalibus atque incorruptilibus hostijs coli, quam corporalibus & mortalibus victimis.

Vituli autem isti, quos dicit super altare imponendos, illi sunt, de quibus propheta Osee loquitur, dicens, Omnem aufer impietatem, & omne accipe bonum: & vitulos labiorum nostrorum sacrificabimus tibi. Quos vitulos labiorum, Paulus apostolus, fructus labiorum appellat, dicens, Per ipsum ergo, id est, per Christum, offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentiū nomini eius. Hi sunt er-

*Iohann. 4.**Osee. 14.**Ad Hebreos.*

go:

Commentarij in Quartum

go vituli labiorum, laudes, benedictiones,
& gratiarū actiones. Per altare autem Dei,
intellige, conspectum Dei, quoniam altare
in conspectu Dei s̄istitur, & dicimur in al-
tari Dei offerre, quoties coram Deo offeri-
mus. Vnde in canone missæ dicimus. Iube
hæc perferri per manus sancti angeli tui
in sublime altare tuum, &c. Intuere qualis-
ter, ut in exordio Psalmi dicebamus, David
induerit in hoc Psalmo varias personas, nē
pe peccatorē, pœnitentem & concertantē,
& Dei misericordiam desuper adducentē,
& pœnitentiā, multos lachrymarū & con-
fessionis fontes habentē. Ostendit enim se-
ipsum nobis vulneratū, lapsum, vinclū, sur-
gentem, pugnātem, vincētem, & coronatū.
Et ut finem pœnitentiæ cognoscamus, ea
enim est, quæ perducit eos, qui peccaue-
runt, in Sion, & in Hierusalem supercæle-
stem, eosque gloria æterna in perpetua fe-
licitate coronat.

Finis Psalmi quarti Pœnitentialium:

INCIPIT
PSALMVS QVIN-
tus Pœnitentia-
lum.

I Domine exaudi orationē meam,
et clamor meus ad te veniat.

VIVS PSALMI
titulus sic habet. Oratio
pauperis, cū anxius fue-
rit, & coram domino effu-
derit precem suam. De
quo paupere Psalmus lo-
quatur, incertum est, va-
riè doctoribus circa hoc sentientibus. Sed
aliorum opinionibus omisis, Psalmus hic
loquitur ad literam de aduentu Messiae,
quod & doctores Hebræorum fatentur, &
D. Paulus affirmat, ostendens, & probans *Ad Hebr. 1*
ex illo, diuinitatem Christi. Ex quo colli-
gere possumus, quòd pauper iste in titulo
nominatus, est humanum genus, multis
R cala-

Cōmentarij in Quintum

calamitatibus & miserijs depresso, Deū-
que, in iustis pro sua liberatione anxiē de-
precans. Quoniam rationi consentaneum
est, ut vniuersali saluatori, miseria vniuer-
salis subleuanda proponatur: quia causæ
vniuersali, respondet effectus vniuersalis.
Sed quia Psalmus iste secundūm ecclesia-
sticam consuetudinem inter pœnitentia-
les refertur: qui cum alijs eiusdem nomi-
nationis, in hoc optimè conuenit, quod à
luctu & fletu magno initium sumit, ex pro-
priæ miseriæ consideratione: finitur autem
in multo gaudio & consolatione ex con-
templatione diuinæ magnitudinis, boni-
tatis, & æternitatis: ideo possumus per
istum paupereim, quemlibet intelligere
peccatorem, qui paupertatem suam intel-
ligit, & suarum miseriārum cumulū agno-
scit, anxiusq; Deum precatur, dicens. Domi-
ne exaudi orationem meam. Et c. Hoc est, Do-
mine Deus meus, cuius misericordia sem-
per miseriis & afflictiis est refugium, qua-
so, ut orationem meā istam, qua nūc oro an-
te cōspectum tuū, in amaritudine afflicti
& cōtribulati spiritus, dignāter exaudias:
utque meus iste clamor, quo ex cordis ma-
gno affectu ad te in oratione clamito, in-

gredia-

greditur vsque ad sacrarium exauditionis
 tuæ. Obserua, qualiter in omnibus angu-
 stijs & calamitatibus, nullum aliud reme-
 dium magis præsentaneum habeant homi-
 nes, quâm ad Deum per orationem confu-
 gere. Ita Iosaphat, cùm multitudo magna
 gentium aduersus eum conflueret, timore
 perterritus, totum se contulit ad rogadum
 Dominum, & ait. Cùm ignoremus quid 2. Parali. 20.
 agere debeamus, hoc solam habemus resi-
 dui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Diri-
 gimus autem oculos ad Deum per oratio-
 nem. Quoniam oratio nihil aliud est, quâm
 eleuatio mentis in Deum, & intuitus qui-
 dâ, quo mens nostra humiliter Deum intue-
 tur, & Deus illam misericorditer. Qui aspe-
 ctus efficacior multò est, & magis fœcūdus,
 quâm quicunq; siderum & planetarū aspe-
 ctus. Ibi enim Deus sua charitate cor no-
 strum inflammat, eumq; uactione suæ gra-
 tiæ & misericordie iauungit: taliterq; innu-
 etum spiritu eleuatur, erectumq;, & supra
 se eleuatum, contemplatur Dei magnitudi-
 nem & misericordiam, quam contemplan-
 do amat, & amando summi delectatur,
 quæ delectatio parit quiete, in qua quiete
 summa gloria, quæ hîc haberi potest, obti-
 netur.

Commentarij in Quintum

netur. Quapropter scriptura sedulò multis in locis suadet orationem, dicens. Non impediaris orare semper. Item alibi. Qui reminiscimini domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei. Et noster propheta in pluribus Psalmis, orationem & meditationem summo studio nobis commendat. Christus etiam saluator noster, postquam calamitates, & mala omnia, quæ in fine mundi aduenient cunctis mortalibus, prænunciarat, subdit, Vigilate itaque, omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt, & stare ante filium hominis. Vbi cernere licet vim orationis, quando à tot malis & incommodis eripere nos valet, & per illam fugere possumus omnes illas calamitates, quæ superuenient vniuerso orbi. Et per alium evangelistam hoc idem fatetur, dicens, Videte, vigilate & orate, nescitis enim quando tempus sit. Apostolus etiam Paulus nihil nobis magis quam orationem commendat. Vnde inquit. Semper gaudete, lo. 5. sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. Et alibi. Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestræ in note

notescant apud Deum. Item. Orationi in state, vigilantes in ea in gratiarum actione. Ait ergo, *Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.* Non solum orare necesse est, sed clamare, oportet enim Deum clamoribus interpellare. Clamores autem, qui à nobis in oratione exiguntur, non sunt, quos voce corpora emittimus. Quoniam clamores corpori, parum utiles sunt, quando spiritus simul non clamat. Oratio nanque vocalis, si spiritu destituatur, parum emolumenti secum affert, eò quod vocales orationes in hoc potissimum ordinantur, ut animum excitent, spiritum erigant, mentem in Deum eleuent, in qua mentis eleuatione, essentia orationis consistit. Vnde si cum voce oramus, animus nihil osciùs tamen torpet, spūs socordia iacet, parum utilitatis eiusmodi oratio nobis affert. Clamor igitur, quem in oratione habere debemus, spiritus est, & non corporis: & desiderium flagrans, quo orantes ad Deum tendimus. Hos clamores requirit Deus in nobis. Et huiusmodi clamoribus Deum interpellabat Elias, dum congregauit populum 3. Reg. 18. Israel in monte Carmeli, & dixit eis, Vs-

Commentarij in Quintum

quequo claudicatis in duas partes? si dominus est Deus, sequimini eū. &c. Et subdit, Dentur nobis duo boues. &c. Postquam autem transiit meridies, & illis prophetantibus venerat tempus, quo sacrificium offerri solet, tulit duodecim lapides iuxta numerum tribuum filiorū Israel, & ædificauit de lapidibus altare in nomine domini, fecit que aquæductū per circuitū altaris, & cōposuit ligna, diuisitq; per mēbra bouem, & posuit super ligna, & ait, Implete quatuor hydrias aqua, & fundite super holocaustū, & super ligna. Quod & ter factū est. Et accedens Elias propheta ait, Domine Deus Abraham Isaac & Iacob, ostēde hodie quia tu es Deus Israel. Exaudi me domine, exaudi me. Cecidit autem ignis domini, & voravit holocaustū, & ligna, & lapides, puluerem quoq; & aquā, quæ erat in aqueductu lābens. Isto modo debemus nōs Deū orare. Primum enim debemus cōponere ligna peccatorum nostrorum, dejnde ea fluuiο lachrymarū irrigare, postremō clamare ad Deū pro venia, & tunc descēdet ignis diuinī amoris & gratię, qui cōsumet omnia peccata nostra. Isto modo clamabat etiam Moses ad dominum, dum postquam egressi fuere

fuere filii Israel ex Aegypto, persequenti-
busq; eos Pharaone & Agyptijs, omnibus-
que Iudaeis perterritis, & ferè in seditionē
versis, ait Dominus ad Moysen. Quid cla-
mas ad me? Non autem ibi refertur, quòd
Moses vocibus ad Deum clamauerit, neq;
quispiam eum vociferantem audierat, &
tamē ait illi De⁹, Quid clamas ad me? quo-
niā non vocibus, sed spū & mēte ad dñm
clamabat, hi enim sunt clamores, qui Deū
delectant, & quos Deus libenter exaudit.

2 Non auertas faciem tuam à me, in
quacunq; die tribulor, inclina ad
me aurem tuam.

801.11.3
In alio loco dixerat propheta, Auerte fa- psalm.50.
 ciem tuam à peccatis meis, nunc autem
 dicit, Non auertas faciem tuam à me. Quo-
 niā sicut firmare Deum faciem ad pecca-
 ta alicui⁹, est ipsum acriter velle punire: ita
 Deū auertere faciem ab aliquo, est ipsum
 expositum quamplurimis malis relinque-
 re. Et sicut pauper indignus habetur facie
 principis (multi enim príncipes si occurrat
 pauper, afflictus, squalidus, æger, lachry-

R 4 mis

Commentarij in Quintum

mis obortis clamans , abscondunt faciem suam ab eo, diuertendo aliò vultum) propter ea iste pauper clamat , & petit à supremo principe , ne auertat faciem suam ab eo. Verùm , non hoc modo se habet nobiscum Deus , sicut princeps cum paupere. A nemine quippe , et si flagitosissimus fuerit , Deus faciem suam auertit , quando ipse ad eum humiliatus conuertitur. Ipse enim

Zachar. i.

Ezechiel. 18.

est qui ait. Cōuertimini ad me , & ego conuertar ad vos. Et alibi. Si impius egerit penitentiam de omnibus peccatis suis , quæ operatus est , omnium iniquitatum eius , quas operatus est , non recordabor. In quacunque die tribulor inclina ad me aurem tuam. Non sat est videri à principe , sed postulat audiri in die tribulationis & angustiæ. Humiliter autem postulat , dicendo , Inclina , flecte aurem tuam ad audiendam pauperis angustiam. Omni tempore necesse habemus à Deo iuuari , sed potissimum tempore calamitatis & angustiæ , quando homo destituitur suis viribus. Vnde dicebat propheta. Cùm defecerit virtus mea , ne derelinquas me domine. Deficit enim homo plerumq; magnitudine laboris. Quod secundum aliquos insinuat , cùm dicitur. Caro

Psal. 70.

Psal. 108.

mea

mea immutata est propter oleum. Hoc est,
ex defectu olei, illius videlicet, de quo pro
pheta dicebat, Computrescet iugum a fa- *Isaiæ.10.*
cie olei.

3 *In quacunque die inuocauero te, ve
lociter exaudi me.*

De precatur ea fiducia Deum, ut nisi ab
eo tanta homini fuissest prestita gratia,
temeraria eius oratio videretur. Ait enim.
In quacunq; die inuocauero, &c. Veloci-
ter exaudi me: ac si Deus ad nutum se ho-
mini præliterat. Vbi videtur ponere tem-
pus miserationibus domini, & in arbitriū
suum diem constituere ei. Cōtra quod san-
cta illa mulier Iudith aiebat: *Quod est hoc* *Iudith.8.*
verbum, in quo consensit Ozias, vt tradat
ciuitatem Assyrijs, si intra quinq; dies non
venerit vobis adiutorium? Et qui ēstis vos,
qui tentatis Dominum? Non est iste ser-
mo, qui misericordiā prouocet, sed potius
qui iram excitet, & furorem accendat. Po-
suistis vos tempus miserationis domini, &
in arbitrium vestrum diem cōstituistis ei.
Quia verò nō possumus dicere orationem

R 5 prophetæ

Cōmentarij in Quintum

Isa. 65.

Marc. 8.

prophetæ fuisse temerariam , neq; ipsum tentare Deum: dicamus in hac oratione significari differentiam inter statum noui & veteris testamenti. In novo enim testamento Deus respōdet operę beatitudinis, quacunq; die vocatus fuerit meritis iustorum morientiū. In veteri autē quantūcunq; merita patriarcharum & prophetarū clamarent, semper distulit respondere, semper distulit beare, nullus enim ante Christi mortem fuit beatus. Ait ergo, Quacūq; die, quocunq; tēpore, quacūq; hora cōtige rit me afflictū & orantē ex cordis bono affectu te inuocare, quæso ne moreris respicere, ne differas exaudire, ut in me adimpleras quod dixisti. Eritq; antequā clamēt, ego exaudiā: adhuc illis loquentibus ego audiam. Quod Deus promisit pro tēpore novi testamenti, nam & ipse Christus hoc adimplevit, cùm dixit. Misereor super turbam, quia ecce iam triduō sustinēt me. Nihil enim minus cogitabat turba populi, quam se saturādam à Christo, quando ipse cum discipulis tractabat de subuentione pauperum. Aliud autē est vocare, aliud verò inuocare. Multi nanq; vocāt Deum, sed non inuocant, quia labijs tantummodo

do

do, non cordis affectu orare student. Qui
verò Deum toto corde desiderat, cōfiden-
ter clamat, In quacunq; die inuocauero te
velociter exaudi me.

4 Quia defecerunt sicut fumus dies
mei, & ossa mea sicut cremum
aruerunt.

Prononit angustias humanas, quibus
genus humanum premitur. Quoniam
verò inter priores pœnas, quas homo per
peccatum incurrit, vna fuit priuatio perpe-
tuæ vitæ: iuxta illud, In quacunq; die co- *Genes. 2.*
mederis, morte morieris: hoc est, necessi-
tatem moriendi incurres: ideo ab hac ex-
ordium sumit, dicens. *Quia defecerunt sicut*
fumus dies mei. &c. Hoc autem interest in-
ter dies perpetuos, & eos, qui deficiunt
& finiuntur, quod qui deficiunt & finiun-
tur, quò magis protenduntur, eò magis de-
finiunt, propter quòd assimilantur fumo,
qui quātò magis protēditur, tātò magis de-
finit. Perpetui verò dū protendūt, nō de-
finūt, quoniā semper supersunt perpetui.
Nos aut experimur, & cōtinuò à natuitate
desinimus

Cōmentarij in Quintum

Iob. 14.

Iob. 9.

Jacobi. 4.

desinimus esse. Quilibet enim dies, quo vi-
uim⁹, subtrahitur durationi futurę. Et pro-
pterea scriptura inquit. Breues dies homi-
nis sunt. Et alibi. Dies mei velociores fue-
runt cursore, fugerunt, & non viderunt bo-
num, pertransierūt quasi naues poma por-
tantes, sicut aquila volās ad escā. Rursum.
Quæ est enim vita vestra? vapor est ad mo-
dicum parēs, & deinceps exterminabitur.
Obserua, quòd non dicit dies suos defecis-
se velut lignum, quod igne cōsumitur, aut
velut stipulam, quæ subitò ardore multo
arripitur, sed fumo suæ vitæ durationem
facit similem. Nam cùm lignum, aut stipu-
la comburitur, aliquid videtur coram ocu-
jis relinquī, nempe cineres, aut carbones.
Verùm fumus nobis prorsus videtur eua-
nescere, ac penitus in nihilū diffluere quā-
tum ad iudicium pertinet oculorum: nisi
quòd ratio nos docet, nō posse in nihilum
quicquam secundūm naturam resolui. Ac
secundūm hoc, totalis illa nostræ duratio-
nis deficientia, per comparationem sumi
multò aptiūs, quàm per aliud quodlibet
exprimitur. Quod autem iam dictum est,
licet diebus malorum atq; bonorum æquè
cōueniat, omnium enim dies quasi fumus
deficiunt

deficiunt & pertranseunt, & ad mortem
æquè sapiens & insipiens, iustus & impius
continuò tendunt: speciali tamen modo
de peccatorum diebus dicere possumus, q̄
ipsorum dies quasi sumus deficiant: videli
cet, quatenus impij tēpus istud sibi à Deo
benignissimo donatum ad bene operan-
dum, malè expendunt, seruientes vanitati
in desyderijs & malis concupiscentijs suis,
& quia nullum bonum fructum faciunt, re-
ctè dies illorū velut sumus deficere dicun-
tur. Nam & vulgo tempora illa, aut dies il-
los, quos sine aliquo bono fructu expendi-
mus, perijisse nobis (& id quidē iustissimè)
fatemur. Manifestum est itaq;, locum pro-
positum, de dierum huius vitæ defectu, pos-
se duobus modis intelligi, siue generaliter
ad oēs bonos atq; malos, siue specialiter
ad malos: quomodo rectè accipi potest, cū
à pœnitēte psalmus pronunciatur, qui cō-
fitetur in vanitate se cōsumpsisse dies suos.
Habet enim in hac vita dies suos anima
peruersa, quę gaudet transitorio in tēpore,
& lethifera carnalis delectationis perfrui-
tur iucūditate. Vnde Christus seruator no-
ster, excidium Hierosolymorum prænun-
tians, ait. Et qui dem in hac die tua, quæ *Lucæ. 19.*

ad

Cōmentarij in Quintum

ad pacem tibi. &c. Diem suam tunc ille populus habebat, quia in rerum labentiū opulentia confidens, quiete & successu gaudebat. Quorū nimirum oculos prosperitas clauserat, ut nec visitationis suæ tēpus cognoscerēt, nec imminentiū malorum contritionem viderent. Sicut enim cordis oculos flagella aperiunt: sic mentis aciem aliquando successus prospere obtundunt. Et

Proverb. 1.

Ieremi. 17.

hoc est quod ait Salomō. Auersio populi interficiet eos, & prosperitas stultorū perdet eos. Et hæc etiā est Dies, de qua Ieremias ait, Diem hominis nō defuderai. Et ossa mea sicut cremium aruerunt. Per ossa, ea, quæ firma sunt vitæ nostræ, intelliguntur. Et ait firmitatem vitæ veluti titionem arescere, atque exuri, quoniam humidum naturale à contrarijs, quasi in incendio positum consumitur. Periculo nouimus ista duo, videlicet vitam temporariam, & consumptionem naturalis vite, mutuō se inferre. Et licet sit una pœna totalis comprehensa sub necessitate moriendi, distinguitur tamen in has duas partes, ut intelligamus eriam id temporis, quod viuimus, malè vivere, ut pote velut in incendio. Significatiū autem dicit ossa, ad insinuandum, q.

hæc consumptio nō conuenit nobis à principio vite, quia tunc vegetamur, augemur, & perficimur, sed post quam perfecta sunt ossa, post ætatem consistentiæ. Et sic diuidum vitæ nostræ in consumptione positum est: & totum tempus nostrum in desitione. Secundò per ossa possumus intelligere, vel corporis ossa, vel spiritus: & hanc arefactionem possumus item de corporali vel spirituali defectu intelligere. Qui enim in multo dolore est positus, spū tristi (iuxta verbum Sapientis) exiccante ossa, *Proverbi: 17.* medullis consumptis, vehementer deficit, solitoque priuatur corporis robore. Frequenter etiam animæ ossa, id est, vires & potentia exhaustiuntur, deficiunt, ac velut eneruantur, cùm nimia fuerit & nimium prolixa tribulatio. Tristitia enim per se vires animæ dissoluit, & torpentes facit, ut nihil boni agere libeat. Specialiter etiam configuntur & exuruntur ossa animæ quasi crevum, per feruentem malæ concupiscentiæ ignem: qui ignis ubi sœuire permittitur, mirum in modum cunctas & exurit & eneruat animæ vires, ut ad omne bonum fiant impotentes. Vnde cùm pœnitens hunc psalmum pronuntiat, rectè de tali

Cōmentarij in Quintum
tali arefactione poterit partem istam in-
telligere.

5. *Percussus sum ut fænum, & aruit
cormeum, quia oblitus sum co-
medere panem meum.*

Iseria tertia hominis post peccatum
fuit, amissio viroris animi, ad simili-
tudinem herbæ percussæ ab æstu solis, &
arefactæ. Perdidit namq; homo virorē ani-
mi, quia non viret voluntas (per cor signi-
ficata) in affectu boni: sed velut arida est,
destituta virore iustitiae originalis, & per-
cussa ab æstu sensualitatis, ut continua ex-
perientia testatur. Ait ergo, *Percussus sum ut
fænum. &c.* Ac si diceret, *Quomodo gra-*
men viroris ab æstu solis percuditur, lædi-
tur, cogiturq; arescere virore deperdito:
ita ego percussum me sentio, ab æstu malæ
concupiscentiæ, quam crudeliter sœuen-
tem experior. Merito ergo propheta gra-
mini comparat hominem, dicens. Omnis
caro fœnū, & omnis gloria eius quasi flos
agri. Et rursum, Verè fœnum est populus.
Homo nanq; fœno comparabilis est, quia
per

per nativitatem viret in carne, per iuuentum candescit in flore, & per mortem omnino arescit in puluere. Ipse enim est, qui *Iob.13.*
quasi flos egreditur & conteritur. Hæc autem mors & contritio, quæ ad omnes homines ex iustæ damnationis sententia peruenit, ex primi hominis peccato descendit. Nam per primū hominem peccatum *Rom.5.*
intravit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit. Homo ergo, qui si in creatoris obedientia perstitisset, posset in æternum viuere, propter inobedientiæ culpā percussus est mortalitate. De qua percussione nūc dicitur, Percussus sunt. &c. *Quare autem cor humanum ab illo aruit virore, in quo conditum fuit, subdendo manifestat, dicens.* *Quia oblitus sum comedere panem meum.* Est enim quarta miseria, quæ & ipsa est ratio tertiaræ, & spectat ad intellectum. Miser enim homo nō solùm non vescitur pane suo sibi proprio, videlicet veritate doctrinæ: sed (quod deterius est) oblitus est comedere panem veritatis. Progressu enim temporis non multò post peccatum primi hominis, vsq; adeò desuet homo vesci veritate, ut obliuioni traxiderit cibare seipsum veritatem. Plenus e-

S nim

Commentarij in Quintum

nim fuit mūdus fabellis, idololatrijs, & cor
ruptis moribus. Et adhuc modò videas ho-
mines assuetos mendacijs, qui loqui ne-
sciant, nisi tertio quoque verbo mentian-
tur, de quibus rectè dicitur, q̄ oblitis sunt
comedere panē suum, id est, sibi propriū,
nō cōmūnem sibi & brutis. Secūdò potest
hoc intelligi d̄ corporali pane, quia pr̄ ni-
mio dolore cordis negligit peccator sume-
re cibū, per quē ex Dei institutione debet
confirmari cor hominis. Dū enim pr̄ ni-
mio dolore & tristitia, immoderato ieju-
nio se exhaustit, propter cibi defectū mem-
bris contabescētibus, perit corporis vigor,
ob continuā actionē naturalis caloris. Ni-
hil etiā absurdī habebit, si hæc verba intelli-
gere velimus de sacrosancto eucharistiæ sa-
cramento. Cūm enim obliuiscimur sume-
re panem illū supersubstantialē, tūc arescit
cor nostrum: eò quōd animus tūc suo pro-
prio cibo caret. Obliuiscimur autē mandu-
care hunc panem tum, quādo per aliquod
tempus sine sacramenti sumptione mane-
mus. Sicut enim homo nō potest per mul-
tum tēporis absq; cibo corporeo cōsistere,
quin viribus destituatur & deficiat: eodem
pacto, qui per longū tempus sine sumptio-

ne huius sacramēti perseverat, nō dubitet
se viribus animi destituendū. Quod potis-
simē verēdū est de sacerdotib⁹, & alijs Deo
per votū religionis seu functione & mune-
re ecclesiastico, dicatis. Tum etiā, quando
non ea, qua debemus præparatione, ad hāc
mensam accedimus. Tūc enim cor nostrū
remanet aridū, nec non & percussum. Quo
niam, vt inquit apostolus, propter hoc pec ^{1. Cor. II.}
atum, infirmitas etiam corporalis & im-
becillitas plerunq; homines inuadit. Post-
quam enim dixit, Qui enim manducat &
bibit indignè. &c. subdit, Ideo inter vos
multi infirmi & imbecilles, & dormiunt
multi.

6 *A voce gemitus mei, adhæsit os
meum carni m eæ.*

Alia miseria, qua homo post peccatum
premitur, est peruersi ordinis, quo ca-
ro regit spiritum, quo carnalis appetitus
dominatur spiritui. Hanc verò peruersi-
tatem significat modò propheta, dicens,
A voce gemitus mei adhæsit os. &c. Naturali-
lis siquidem ordo est, vt caro adhæreat os.

Cōmentarij in Qui ntum

si, ut ossa sustentēt carnem : iste autem con-
queritur, quod ossa adhærent carni, quod
ossa sustentantur in carnibus . Hoc autem
metaphoricè significat solidiorem homi-
nis partem , quæ est mens & ratio, adhære-
re inferiori, & fluidæ parti, quæ est appe-
titus sensibilium & temporaliū bonorum,
ita quod sustinetur ab illa. Istius autē per-
uersi ordinis ratio redditur, nō ab appetitu
boni delectabilis, sed à fuga mali cōtristans
dum dicitur, A voce gemit⁹ mei . Quia
cōmunius est hominibus peruersum hunc
ordinem habere fugiendo malū, quam ap-
petendo delectabile. Multi enim non se-
quentes delectabilia, sed fugientes tristia,
in hāc inciderūt peruersitatem. Experien-
tia nanq; compertum est, plerosq; homi-
num non statim ad voluptates laxare ha-
benas, immo cautos se ab illis seruare : sed
quandoq; tædio affecti, tristitiam depelle
re cupientes, incidūt in sensus oblectamē-
ta, quib⁹ irretiti, in peccata labūtur. Quod
nobis factum Dauidis declarat, quādo sur-
gens de stratu suo post meridiem deambu-
labat in solario domus regiæ, viditq; ex ad-
uerso mulierem se lauantem, in cuius mox
concupiscētiā exarsit. Certum est, quod
cūm

cùm surrexit vt deambularet, non hoc intendebat, quod postea accidit, tantū enim causa animum recreandi deambulare cœpit, forsan vt torporem excuteret, qui ex meridiano somno hominem grauare solet. Postea verò pulchritudine mulieris captus, adulterium cōmisit, cui demum homicidium sociauit. Hanc ergo fugam tristitiae, qua plerunq; homines occasionem delinquendi sumunt, appellat metaphorice gemitum cordis: tunc enim gemimus, quando malum, quod nos grauat, propulsare conatur. Secundò (& magis moraliter, & forsan literaliter) intelliguntur hæc verba de pœnitentia peccatoris. In peccatoribus nanq;, qui magna & ingenti pœnitentia seipso puniunt, hoc solet accidere, quod propter vocem gemitus illorum, propter dolorem nimium, quē suspirijs, gemitibus, & fletibus testantur, ita exiccantur ossa eorū, vt omni carne consumpta, adhæreat ossa cuti: quemadmodū illi, qui multo tempore cibum nō sumpserunt, sola ossa habere videtur, cute & pelle obiecta. Vbi tantum est, quod (vt inquit D. Hieronym⁹) caro hic pro cute accipitur, iuxta illud prophetæ. Adhæsic cutis eorum ossibus, *Threnos.* 4:

Cōmentarij in Quintum

lob. 19.
ariuit, & facta est quasi lignum. Vbi in he-
bræo habetur nomen significans carnem,
sed pro cute ponitur. Magna ergo pœnitē-
tia hāc defectionem causat, adeò, vt possit
dicere, qui eiusmodi pœnitentiā agit, illud
Iob. Pelli meç cōsumptis carnibus adhēsit
os meum, & derelicta sunt tantūmodo la-
bia circa dentes meos.

7 *Similis factus sum pelicano solitudi-
nis, factus sum sicut nycticorax
in domicilio.*

Per comparationē harum auiū, quæ hīc
exprimuntur, præcipue suam querit ex-
plicare desolationē. Pelicanus enim solitu-
dinis, siue deserti dicitur, quòd solitudinē,
siue desertum quærat, publicum fugiens,
vt solent homines, qui sunt amaro & affli-
cto animo, quibus est grauis atq; molestus
omnis tumultus multitudinis. Nyctico-
rax autem in domicilio, auem significat lu-
cifugam, & quærentem tenebras: quę com-
paratio rectè etiam animo contribulato
competit, quærenti tenebrarum latibula.
Ait ergo, *similis fact⁹ sum pelicano, &c.* Hoc
est

est, Assimilatus sum Pelicano, qui in
auis & desertis habitat locis, nam & ego
ita propter nimium animi mœtorem, quo
pœnitens angor, hominum fugio consortia,
publicum fugio, & loca secreta quæ-
to amica mœroribus. Et similiter assimila-
tus sum nycticoraci, consortia reliquorum
avium fugienti, qui lucem fugit, atq; con-
spectum hominum, noctibus autem vigi-
lat, & grauiter cantat velut canticum lu-
gubre. Sic enim & ego lucem & conspe-
ctum hominum fugiens, per noctem va-
co fletibus, & lugubres edo gemitus. Quæ
verba sunt pœnitentis, qui postquam acu-
tè suorum magnitudinem & grauitatem
facinorum perpendit, minime dolet, tristi-
tiāq; & dolorem animi, quo intus affici-
tur, huiusmodi signis patefacit, nempe, fu-
giendo consortia hominum, vitam solita-
riam eligendo, fletibus & gemitibus va-
cando. Et hæc omnia per Pelicanum
& Nycticoracem voluit propheta signi-
ficare nobis. De Pelicano ait Diuus Hie- *In Epistola*
ronymus, quod cum filios suos à serpen- *ad Praesidiū*
te occisos inuenit, luget, & se suaque la- *& in regu-*
tera percutit, & de sanguine excus- *la monacho,*
so ad latera, mortuorum corpora reui- *rū. Et Aug-*

Commentarij in Quintum

scunt. Duo autem genera dicuntur esse horum volatilium. Vnum in aquis est, & esca eius pisces sunt: & vnum in solitudine, & esca eius venenata animalia, hoc est, serpentes, & crocodili, & lacertæ. Dicuntur autem ista volatilia alio nomine ono crotali. Nycticorax verò est græca vox, significans nocturnum coruum, quem putant aliqui esse vespertilionem, quæ nocte volitat: sed melius per nycticoracem noctuam siue bubonem intelligimus, nam & D. Hieronymus pro nycticorace bubonem vertit.

8. *Vigilauī, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.*

PErgit suam pœnitentiā adhuc amplius nobis significare, per vigilias, quas in longum protēdebat, ablato prē nimio dolore somno, & inquit se similē factum passeri solitario, habitati in tecto ædificij, qui aliorum fugiens cōsortium, sedet mœstus. Ait ergo. *Vigilauī. &c.* Hoc est, Præ solitudine somnum non indulsi oculis meis, & similis mihi esse videbar passeri mœsto, qui

qui solus desidet super rectum . Per passērem , qui & in domibus nidificat , & querula auis est , recte homo intelligitur , qui in excelsis habitans , & solitudinem incolens , pro peccatis suis clamare non cessat . Prudentis enim & circumspecti viri est , in alto nidum ponere : & pro peccatis plorare , & solitudinem inhabitare : quatenus in operre terrena non appetat , & in lamentis veniam adquirat , & in habitatione inanum strepitus cogitationum effugiat , ut possit dicere cum propheta , Elongauifugiens , & *Psalm. 54.* mansi in solitudine . Sed ut etiam hos duos versus de miseria intelligamus humana , (diximus enim in exordio , materiam huius psalmi esse , totius humani generis miseriā) aduertendum est , hic describi miseriā hominis in studijs humanis , quæ trifariā diuidūtur . Primum significatur per pelicanum , qui tāto labore , filios suos à serpentibus occisos ad vitam denuò reuocare conatur . Ex qua similitudine significatur illorum hominū studium , qui tanto se labore cruciant pro sua posteritate . Quę humana miseria adeò frequentissima est , ut non sit necesse testes ad eam demonstrādam inducere . Secundum genus humani

Cōmentarij in Quintum

studij est circa scientiam. Et significatur per nycticoracem, qui dicitur secundūm Hieronymum nocturnus coruus, non die, sed nocte volans. Significat autem manifestē intellectum animæ nostræ, qui se habet ut oculus noctuæ ad manifestissima naturæ. Versatur verò in domibus, quæ corruptibiles & ruituræ sunt: ita & intellectus nostri versatur circa sensibilia, quæ sunt res corruptibiles, fluxæ, & ruituræ. Est autem & hæc miseria humana, quoniam,
Ecclesiast. I. ut inquit Sapiens, Qui addit scientiam, addit & dolorem. Tertium genus studij humani est circa honorem, gloriam, & similia vana. Quod significatur per assimilationem ad passerem solitarium super te-
tum. Solitarium quidem, tanquam non curam habeat posteritatis suæ: super te-
tum autem, tanquam in celsitudine ho-
noris seu gloriæ commorantem, & ibidem volatu suo tanquam spectaculum se pre-
bendo alijs, tempus consumentem. Vbi manifestē describitur humanum studium erga honores. Hæc autem vanitas & miseria humana est, de qua propheta, Filij ho-
minum, ut quid diligitis vanitatē, & quæ-
Psalm. 4. ritis mendacium? Et Sapiens. Vanitas va-
Ecclesiast. I. nitatum,

nitatum, & omnia vanitas. Obserua verò, q̄ omnia humana studia sunt assimilata non animalibus gressilibus, aut piscibus, sed volatilibus: ea ratione, quia humano ingenio cōgenitæ sunt alæ, quibus possit ad superiora ad veram & æternā felicitatē studium suum eleuare: sed tamē vtitur alis suis ad has miserias & vanitates. Si autem per allegoriam volumus hæc ad Christum seruatorem nostrum transferre, vt nonnulli sancti doctores faciunt, facile illi Pelicanum assimilari cognoscimus. Ipse enim est, qui filios suos venenata serpentis astutia interemptos, sanguine proprio è latere lacea excusso viuificauit. Viuificauit nāq; *ofee. 6.* nos post duos dies, & tertia die suscitauit nos. Cæterū quoniam de Pelicano loquitur hic propheta, non secundū alias eius proprietates, sed quatenus auis est solitudinis, ideo inq̄t, Similis factus sum Pelicano solitudinis. Propterea intelligitur per Pelicanum Christus secundū suam nativitatē de virgine, eo quod solus sic natus est. Per Nycticoracem verò intelligitur Christ⁹ in sua passione, quoniā passus fuit à Iudæis cōmorantibus in domicilio, in domo videlicet Dei, & in nocte ignoran-
tiæ

Commentarij in Quintū

tia ipsorum. Vtrumq; enim Nycticorax
amat, & noctem videlicet, & domicilium.
Neq; moratur in quacunq; parte domus,
sed in foraminib^o & ruinis parietū. Et quo
niam Iudæi per mortem, quam Christo in
tulerunt, statim corruerunt, amissa lege, tē
plo, & sacrificijs, & tota republica, ideo re-
cte intelliguntur per Nycticoracem, qui
in ruinis parietum delitescit. Per passerem
verò intelligitur Christus in sua ascensio-
ne, & ideo ait, Vigilaui, quia scilicet dor-
mierat in morte, & euigilauit quando
tertia die resurrexit, iuxta illud Psalmi,
Ego dormiui, & soporatus sum, & exurre-
xi, quia dominus suscepit me. Postquam
vigilauit autem, ascendit in cælum, & sic
factus est sicut passer volando, id est ascen-
dendo, solitarius in tecto, id est in cælo. So-
lus enim ipse propria virtute ascēdit in cæ-
lum. Vnde & dicebat. Nemo ascēdit in cæ-
lum, nisi qui descendit de cælo filius homi-
nis qui est in cælo. Factus est ergo ut Pelica-
nus nascēdo, sicut Nycticorax in moriēdo,
velut passer resurgēdo. Nascēdo, in solitudi-
ne, quia sol^o illo modo natus est. Moriēdo,
in ruinis parietum, quia ab eis occisus est,
qui stare non potuerunt in ædificio. Resur-

Psalm. 3.

Iean. 3.

gen.

gendo, iam vigilas & volans, singularis in
tecto, videlicet in caelo, ubi interpellat pro
nobis.

¶ *Tota die exprobrabant mihi inimici
mei, & qui laudabant me, aduer-
sum me iurabant.*

Miseriam aliam, quæ hominem insequi-
tur post peccatum, describit, videlicet, quod homo homini exprobrat bonum.
Ita quod viri pietatem sequentes odio ha-
bentur, & persecutionem patiuntur, quia
vacant veræ pœnitentiæ, quia recogno-
scunt Deum, & quia Deo in omnibus obse-
qui conantur. Hæc miseria describitur, cù
dicitur. *Tota die exprobrabant.* Et c. Acs. dice-
ret. Incessanter per totum diem contume-
lia afficiunt me colentem Deum, inimici
mei, interno odio. O miseriam & calamita-
tem ingentem! quod homines ob id calum-
niā patientur, quia pietati student. Nonne
potius oportebat eos propter hanc causam
ab omnibus venerari? Sed homines nequam,
odio prosequunturpios. Primum, quia vi-
ti probi ipsa sua probitate ostendunt viam,
quam

Commentarij in Quintum

quam improbi sequuntur, esse malam. Quoniam viri mali insequuntur ea, quae sunt in mundo, ea vero, quae sunt in mundo, ut inquit Ioannes, sunt quidem, concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, & superbia vitae, haec autem omnia ostendunt viri iusti esse mala, eò q̄ ipsi sequuntur puritatem & castitatem mentis & corporis, paupertatem & humilitatem, quae sunt contraria eorum, quae mali appetunt & insequuntur. Propter hoc ergo odio prosequuntur pios, quoniam vident eos sibi esse dissimiles, alijsq; subditos legibus, & cùm similitudo sit causa amoris, iuxta illud,

Ecclesiast. 15. Omne animal diligit sibi simile: hinc est, quod cùm in eis hanc similitudinem non videant, non eos amant, sed potius odio prosequuntur. Quam causam adhibent

Sapien. 2. impij, cùm dicunt, Opprimamus pauperem iustum, &c. Et infra. Circunueniamus ergo iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris. Grauis est nobis etiā ad videndum, quoniam dissimilis est alijs vita illius. Vides q̄ solū dissimilitudinem & contrarietatem vitae adhibent pro causa quare pios persequuntur? Secunda huius causa esse potest, quoniam

viri

viri probi non sunt ciues seculi huius, non
 enim habent hic ciuitatem manentem,
 sed peregrinantur quousque ad suam ci-
 uitatem perueniant, iuxta illud, *Quandiu*
*fumus in corpore, peregrinamur a domi-
 no.* Mos est autem, quod peregrini apud
 quos peregrinantur, nō reperiunt eos ami-
 cos, quos haberent in patria. Cūm ergo
 improbi censeant viros probos tanquam
 peregrini cultus, non eos diligunt, neque
 eis allociantur, sed alienantur ab eis, & eos
 persequuntur. Sed tamen viri iusti cūm se
 percipiunt exprobrari, non ob id animum
 despondere habent, quipotius debent
 consolari, quia non tantum ipsi persecu-
 tionem patiuntur, sed in hoc assimilantur
 sanctis, qui omnes hac via transierunt, ab
 initio enim mundus semper persecutus est
 homines pietatem sequentes. Deinde as-
 similantur in hoc Christo, qui multas &
 grauiissimas persecutiones pertulit ab im-
 probis. *Quis ergo non consolabitur in ad-
 uersis talē ducem sequens?* Melius ergo est
 persecutiones pati cū Christo & omnibus
 sanctis, q̄ cum improbis delicijs affluere.
 Propter quod & Moses voluit negare se
 esse filium filiæ Pharaonis, magis eli-
 gens

*Ad Hebr. 3**2. Corinth. 5**Ad Heb. II.*

Cōmentarij in Quintum

gens affligi cum populo Dei, quām tempora
lis peccati habere iucunditatem, maio-
res diuitias c̄stimas thesauro Aegyptiorū,
improperium Christi. Cognovit per fidē,
q̄ Christus futurus esset dux & antesigna-
nus omnium eorum, qui persecutio[n]es &
improperia in hoc mundo propter pietatē
perferunt, & ideo voluit esse v[er]nus ex eis, vt
tantum ducem sequeretur. Et qui laudabane
me, aduersum me iurabant. Hoc est, Illi, qui
mihi blandiebātur, amicitiam verbis simu-
lantes, & confictis adulationibus exterius
applaudentes: aduersum me coniurabant,
in meum malum definito confilio conue-
niebant, in meam perniciem firmauerunt
animū, etiam iurando. Iuramento, quod
res sanctissima est, vtuntur homines, vt sibi

Ad Hebre. mutuò noceant. Cumq; institutum fuerit
ad obuiandum fraudibus, & ad controuer-
sias finiendas: econtrà homines iure iuran-
do fraudes moliuntur, maioresque contro-
uersias iuramētis plerunq; excitant. Quā
miseria quę maior esse potest? Attamen nō
in hoc finitur peruersitas humana, quoniā
sunt innumeri homines, qui aduersus se-
metipſos iuramentis mala cōſciscunt. Iura-
mētum enim cūm sit actus religionis, si de-
bitē

bitè fiat, actus est virtutis, ac subinde meritorius: si autem indebetè exerceatur, malū, & peccatum est. Hinc est, quod consuetudo iurandi, quæ hodie ferè per omnes hominum status grassatur, est mala, & periculofissima. Quoniam qui assuetudinem habent iurandi, in magno periculo consistunt quandoque peierandi. Et cum omnia alia vitia sint in republica dispersa veluti artes & officia, sicut enim non omnes sunt argentarij in populo, neque omnes sartores, vel futores, sed alij versantur in hoc officio, alij verò in alio: ita similiter non omnes sunt latrones in republica, neque omnes adulteri: hoc verò vitium indebetè iurandi, per omnes hominum status peruagatur, illud enim reperies in ecclesiasticis & in secularibus, in paruis & in magnis, in fœminis atque viris. Et cum omnes hominum status deberet in maximo habere honore nomen illud supercælesti sponsi, de quo sponsa aiebat, Oleum effusum non tuum, ideo adolescentulæ dilexerunt te nimis: omnes illud inhonorant, neque deferunt honorem debitum tam sancto & viuifico nominis.

Canti.ii.

T

10 *Quia*

Cōmentarij in Quintum

10 Quia cinerem tāquam panem man
ducabam, & poculum meum cum
fletu miscebam.

A Signat rationem inimicitiae & expro
brationis, dicens, Quia cinerem . &c.
Vbi appellatione cineris, intelligendus est
status pœnitentiæ, in iejunis assiduis, &
in luctuoso cinere solitus describi. Et est
sensus, Quia cibus meus non sapuit magis
mihi, quam si cinerem comedisse, & po-
tui meo lachrymas admiscui, non tempe-
rans me à fletu, propterea exprobabant
mihi inimici mei. Ieiunia enim, & alij labo-
res, quos pœnitentes sibi adsumunt, subsan-
nantur & deridentur ab impijs. Quod &
nobis modò contingit. Nam hæretici. Lu-
therani maximè derident ieiunia ecclesiæ,
& delectus ciborum. Insanientes enim sub-
sannat quadragesimam nostram, & absti-
nētiam à carnibus maximis probris lace-
sunt. Cùm tamen abstinentia adeò sit homi-
nibus necessaria, vt absque illa non possit
homo in virtute cōtineri. Eius nāq; nimius
carnium, & potus vini, ventrisq; saturitas,
seminariū libidinis est. Vnde & Comicus.

Sinc

Sine Cerere & Libero friget Venus. Quod si quis existimat & abundantia ciborū portionūq; se perfrui, & vacare posse sapiētiæ, hoc est, & versari in delicijs, & deliciarū vi-
tijs non teneri, seipsum decipit. Cūm enim procul ab his iemoti sāpē capiamur natu-
ræ illecebris: & cogamur ea cupere, quorū copiam non habemus: quātō magis si cir-
cundati retibus voluptatum, esse nos libe-
ros arbitremur? Sensus noster illud cogitat
quod videt, audit, odoratur, gustat, attre-
ctat: & ad eius rei trahitur appetitū, cuius
capitur voluptate. Vetus quoq; sentētia est,
Difficile est, imò impossibile, delicijs & vo-
luptatibus affluentcs, non ea cogitare, que
gerimus, frustraque quidam simulant sal-
ua fide & pudicitia & integritate mentis se
abuti voluptatibus, cūm contra naturā sit,
copijs voluptatum sine voluptate per-
frui. Et apostolus hoc ipsum cauens, di-
xit, Quæ autem in delicijs est vidua, vi-
uens mortua est. Quid autem vesaniæ est
irridere virtutem; in omnibus seculis cele-
bratissimam, & à cunctis philosophis lau-
dataam? Abstinentiam, quod mirādum est,
Epicurus ipse, voluptatis assertor ut fe-
runt, adeò extollit, ut omnes libros suos

Cōmentarij in Quintum

repleuerit holeribus & pomis: & vilibus ci
bis dicit esse viuēdū. Vbi aqua & panis sit,
& cætera his similia, ibi naturæ satisfa
ctum. Quidquid suprà fuerit, non ad vitæ
necessitatem spectare, sed ad vitium vo

Vide Hiero. luptatis. De vita antiquorum Aegypti fa
aduersus Ie
niianum. cerdotum ferunt, quòd, omnibus mundi
li. 2. negotijs curisque postpositis, semper in tē
plo fuerint: & rerum naturas causasque ac

rationes fiderum contemplati sint, nun
quam mulieribus se miscuerint, nunquam
cognatos & propinquos, ne liberos quidē
viderint: ex eo tēpore, quo cœpissent diui
no cultui deseruire, carnibus & vino se sem
per abstinuerint, propter appetitus libidi
nis, qui ex his cibis, & ex hac potionē na
scuntur. Quorum quoq; pro carnibus vitaue
runt, & lac. Quorum alterum carnes liqui
das, alterum sanguinem esse dicebant, colo
re mutato. Iosephus in sua Iudaicæ captivi
tatis historia, & cōtra Apionem duobus vo
luminibus, tria describit dogmata Iudæo
rum: Phariseos, Saducæos, Essenos. Quorū
nouissimos miris effert laudibus, quod &
ab uxoribus, & vino, & carnibus semper
abstinuerint, & quotidianum ieiunium
verterint in naturā. Apud Indos, Gymno

sophistas in duo dogmata dividunt; quorum alterum appellant Brachmanas, alterum Samaneos: qui tantæ cōtinentiæ sunt, ut vel pomis arborum iuxta Gangem flumen, vel publico orizæ vel farinæ alantur cibo: & cùm rex ad eos venerit, ferunt, quòd eos adorare sit solitus, pacemque suę prouinciae in illorum precibus arbitrari sitam. Euripides in Creta, Iouis prophetas, non solum carnibus, sed & coctis cibis abstinuisse refert. Possemus & alia complura ex Ethnicorum historijs in encomium ieiuniorum & abstinentiæ referre, qui ieiunia colebant & virtutis more, & valetudinis gratia. Nam morbi ex nimia saturitate concitantur, multiq[ue] impatiens gulæ, vomitu remediantur, & quod turpiter ingesserunt, turpius egerūt. Unde Hippocrates in Aphorismis docet, crassa & obesa corpora, quæ crescendi mensuram compleuerint: nisi citò ablatione sanguinis imminuantur, in paralysin, & pessima morborum genera erumpere, Galenus etiam doctissimus, in exhortatione medicinæ inquit, eos, quorum vita & ars sagina est, nec viuere posse diu, nec sanos esse: animasq[ue] eorum ita nimio sanguine & adi-

Commentarij in Quintū

pibus, quasi luto inuolutas, nihil tenue, nihil cœlestē, sed semper de carnibus, & cructu, & vētris ingluwie cogitare. Sed vt iā ex sa-
cris literis hæreticorū insolentiā retunda-
Genes. 2. mus, Adam in paradiſo accepit præceptū, vt cætera poma comedens, ab vna arbore iejunaret. Beatitudine nimirū paradiſi absq; ab stinentia non fuit dicata. Quandiu iejuna-
tit, in paradiſo fuit: comedit, & eiectus est:
eiectus, statim agnouit vxorem. Qui ieju-
nus in paradiſo virgo fuerat, satur in terra
matrimonio copulatur. Moses quadragin-
ta diebus & noctibus iejunus in monte Si-
na, etiam tunc probans, non in pane solo
viuere hominem, sed in omni verbo Dei,
Exod. 32. cum domino loquitur: populus autem sa-
tur idola fabricatur. Ille vacuo vētre, legem
accipit scriptam digito Dei. Iste mandu-
cans, & bibens, consurgensque ludere, au-
rum conflat in vitulum, & Aegyptium bo-
uem prefert domini maiestati. Tot dierum
labor, vnius horæ saturitate perit. Frangit
audacter Moïses tabulas: sciebat enim Dei
sermonem non posse audire temulentos.
Denique manducauit populus, & incras-
fatum est cor eius, ne videret oculis, & au-
diret auribus, & corde conijceret: & vul-
tum

vultū ieunantis Moysi, pastus & pinguior *Exod. 34.*
 populus sustinere nō potuit. Quamobrem
 & Dominus noster atq; saluator non ob
 differentiam virginitatis & nuptiarum, vt
 quidam putant, sed ob ieuniorum consor-
 tia, Moysen & Eliam transfiguratus in mō *Matth. 17.*
 te secum ostendit in gloria. Sed nec secun-
 da cōscriptio tabularum absq; ieunio po-
 tuit impetrari. Quod ebrietas perdiderat,
 inedia reperit. Ex quo ostēditur, posse nos
 per ieuniū redire in paradisum, vnde per
 saturitatem fueramus eiecti. In Exodo ad-
 uersus Amalech, oratione Moysi & totius *Exod. 17.*
 populi vsq; ad vesperam ieunio, dimica-
 tum est. Elias quadraginta dierum ieunio *3. Reg. 19.*
 præparatus, Deum vidit in monte Oreb,
 & audit ab eo: Quid tu hic Elia? Multò fa-
 miliarior ista vox, quàm illa in *Genesi:*
Adam ubi es? Illa enim pastum terrebat & *Genes. 3.*
 perditum: hæc ieunanti famulo blandie-
 batur. Congregatum Samuel populum in *1. Reg. 7.*
Masphat, indicto ieunio roborauit, & fe-
 cit hostibus fortiorum *4. Reg. 16.*
 tum, & potētiam Sennacherib, Ezechiele re-
 gis lachrymæ, saccus, & humiliatio viētus,
 fregit, prostravit, & vicit. Ciuitas Nineue, *Ione. 3.*
 imminentem iram domini ieuniorum mi-

Cōmentarij in Quintum

seratione detorsit: quam & Sodoma plā-
casset & Gomorrha, si voluissent agere pœ-
nitentiam, & lachrymas pœnitētiæ patro-
cinante conciliare ieunio. Achab rex im-
piissimus, vt sententiam Dei subterfuge-
ret, & euersio domus eius differretur in po-
steros, ieunio impetravit, & facco. In fori-
bus euangeliū Anna filia Phanuelis vniui-
ra inducitur, semperq; ieunans, & Domi-
num virginem longa castitas longaq; ieju-
nia suscepere. Præcursor eius & præco Ioā-
nes loculis alitur, & syluestri melle, non
carnib⁹: habitatioq; deserti, & incunabula
monachorum, talibus inchoantur alimen-
tis. Sed & ipse dominus baptisma suū qua-
draginta dierum ieunio dedicauit, vt ieju-
nium quadragesimæ consecraret, & acrio-
ra dæmonia docuit non nisi oratione & ie-
junijs posse superari. Timendum est ergo
(quod multis antè seculis D. Hieronymus
timuit) ne ab aduentu æterni iudicis, sicut
in diebus diluuij & euerisionis Sodomæ &
Gomorrahæ deprehendamur manducan-
tes, & bibentes, & nubentes, & nuptui tra-
dentes. Nam & diluuium, & ignis de cælo
saturitatem pariter & nuptias, quas dele-
ret, inuenit. Propter quod videtur, q̄ h̄re-
sis

3. Reg. 21.

Luc. 2.

Matth. 3.

Matth. 4.

Matth. 17.

sis Lutherana est proxima aduentui æterni iudicis, quādoquidem ieunia tollit, & omnes nuber ecogit.

ii. *Afacie iræ indignationis tuæ: quia eleuans allisisti me.*

OMNEM autem hanc afflictionem ieuniorum, & abstinentiæ accepit propheta à conspectu iræ indignationis Dei, ob culpam suam, & ob iram diuinæ iustitiæ. Vnde siquidem hæ miseritæ sunt generi humano & naturales, & poenales. Naturales quidem, quia comitantur naturam sibi de relictam: poenales vero, quia ex propria culpa meruit primus homo naturam humanam sibi ipsi relinqui. Ideo ergo has miserias tribuit & culpæ suæ & iustitiæ diuinæ, quatenus sunt poenales. Posunt etiam esse verba peccatoris poenitiam agentis. Nam ex consideratione diuinij iudicij, & indignationis, & iræ, quam Deus ostendet in iudicio: mouentur homines ad magna opera poenitentiæ, ad lachrymas, & assidua ieunia. Vnde dicebat quidam, Deus solus est, & cogitationem eius *Iob. 23.* nemo auertere potest, idcirco à facie eius

T 5 turbatus

Cōmentarij in Quintum

turbatus sum, & considerans eum, timore
solicitor. Ex cōsideratione tubē diei illius,
viri sancti perterrefacti, maximis ieunijs,
atq; laboribus seipsoſ cruciabant. Quia ele-
uans alliſisti me. Hoc est, Videris, ô domine,
extulisse me in altum, vt grauius corruere
faceres me. Hac metaphora vtitur, sumpta
à re in excelsum eleuata, & inde proiecta:
cuius casus è deterior est, quò excelsiori
loco projicitur. Iuxta hanc similitudinem
dicit homo Deo. Eleuasti me ex puris na-
turalibus in celitudinem status originalis
iustitiae, & proieciisti me, ob culpam videli-
cet meam. Creatis cæteris animalibus, ho-
mo præ cunctis eleuatus fuit, quia & liber-
tate arbitrij, & rationis lumine fuit illus-
tus. Cui etiam datum est, vt non, sicut cæ-
tera animantia, terram semper aspiceret,
sed vt & ipso ſitu corporis cælos erectus vi-
deret, vt ex hoc quoq; apertè cognosceret,
quia & intentionem ad ſumma dirigere, &
mentem deberet ad Deum leuare. Sed ta-
men Dei mandata transgressus, tantò gra-
uius corruit, quanto antequam caderet, al-
Pſalm. 48. tius stetit. Homo enim cum in honore ef-
ſet, non intellexit, & ideo comparatus est
iumentis insipientibus. Cadens igitur alli-
ſus

Pœnitentialium Psalmum. 150

sus est, quia peccare non metuens, & pro salute infirmitates pertulit, & provita mortem suscepit.

12 *Dies mei sicut umbra declinaverunt, & ego sicut fœnum arui.*

Allisionem supra positā explicat. Quoniam qui eleuatus, in æternitate viueret, neq; mortem vñquam visurus fuisset, postquam allisus est, dies sortitur umbratis, qui abscedunt, & transeunt ad modum umbræ, quæ nullam habet soliditatem sub silentiæ: & continuò imminuti sunt, breuioresq; facti, quanto longius in viuendo progreditur homo, quæadmodum umbra continuò minor appareat, quanto magis ad ipsum corpus luminosum, vnde venit umbra, acceditur. Alij hanc similitudinē diuinorum nostrorum ad umbram, aliter intelligunt, videlicet, qd dies vitæ apparent longiores cuilibet, quam ipsius natura sustineat. Et hoc experimur, dum omnes putamus dies nostros diurniores, & nemo sit tam senex, qui non putet amplius se posse viuere. Et quanto ad hoc duratio vitæ nostræ comparatur umbrae declinanti. Vide-

mus

Commentarij in Quintum

mus autem ad sensum, quod umbra quando declinat, valde longior est, quam corpus, cuius est illa umbra. Umbra siquidem hominis per parum spatij ante solis occasum (quando dicitur declinare) est umbra quodammodo centum cubitorum, & tamen homo, cuius est umbra, exiguum est corpus. Sic ergo dies vitae nostrae similes sunt umbræ: quoniam apparent nobis valde longi, & tamen in intrinseco vita parum temporis supereat viuendi. Hec autem explicatio non appareat adeò germana, sicut præcedens. Quoniam in scripturis sanctis vita hominis comparatur umbræ in velocitate. Nam sicut umbra citè & velocissimè transit (ut pote quæ causatur ex motu solis velocissimo) ita vita hominis velociter trā

- 1. Parali.* sit, iuxta illud. Dies nostri quasi umbra super terram, & nulla est mora. Et alibi. Transtierunt omnia illa tanquam umbra, & tanquam nuntius præcurrens, & tanquam nubes quæ pertransit fluctuantem aquam. Item. Homo natus de muliere, quasi flos egreditur & conteritur, & fugit velut umbra Salomon quoque ait. Non sit bonum impio, nec prolongentur dies eius, sed quasi umbra transeat qui non timent faciem domini,
- 29. Sapien. 5.*
- lob. 14.*
- Ecclesiastes. 8.*

domini. Possunt etiam per vmbram intel-
ligi (vt doctores sancti dicunt) tenebræ in-
ternæ, quas homo per peccatum incurrit,
quando amisit lucem scientię, in qua con-
ditus fuerat. Vnde diem sicut vmbram ha-
buit primus homo, quando se abscondit à
Deo. Nam inter opaca & vmbrosa nemo-
rum voluit latere, cùm Deus ad eum venit,
& vocauit eum, dicens, Adam vbi es? Vt ex *Genes. 3.*
hoc quoq; perspicuè ostenderet, quas cæci-
tatis vmbras interiùs pertulit. Si nanq; in
vmbra non esset, existimare non posset, ab
oculis Dei in vmbrosis posse se abscondi.
Et ego sicut fœnum arui. Ac si diceret, *Et ego*
continuo defectu sic ad mortem tendens,
ad modum herbæ exarui, virore consum-
pto percussa modico æstu. Vnde prophe-
ta. Omnis caro fœnum, & omnis gloria *Isaï. 40.*
eius quasi flos fœni.

13 Tu autem domine in æternum per-
manes, & memoriale tuum in ge-
neratione & generationem.

FInitis ærumnis & calamitatibus gene-
ris humani, incipit agere de aduentu
Mefisæ,

Cōmentarij in Quintum

Messiae, per quem homo liberandus erat ex omnibus illis. Ait ergo, Tu autem domine &c. Hoc est, Tu vero domine nequaquam nostri similis, nullum defectum patenteris, vigore & fortitudine non imminueris, neq; ad terminum durationis tue appropinquas: sed in perpetua eternitate stabilis & immutabilis perseveras, idem ipse nunc existens, qui eras ante mundi principium, & ante omne tempus, atq; idem permanens in omnia post ventura secula. Deus omnino est immutabilis, iuxta illud,

Malachi.3. Ego Deus, & non mutor. Quoniam Deus est purus actus, expers cuiuscunq; potentialitatis. Omne autem quod mutatur, quomodo cuq; mutetur, necesse est aliquo modo esse in potentia: cum ergo Deus nullam potentialitatem admittat, liquidò constat, eum esse prorsus immutabilem. Quoniam vero ratio eternitatis consequitur immutabilitatem, sicut ratio temporis consequitur motum, & Deus sit immutabilis, consequitur etiam, quod sit eternus. Nec solùm est eternus, sed est sua eternitas, cum tamen nulla alia res sit sua duratio, quia non est suum esse, Deus autem est suū esse uniforme, vnde sicut est sua essentia, ita est sua eternitas.

æternitas. *O memoriale tuum in generatione,*
&c. Non accipitur memoriale h̄ic pro aliquo Dei opere, etiam præcipuo : sed valet tantum memoriale, sicut memoria. Intendit enim propheta, quod memoria Dei nō minor erit in futuris generationib⁹, quam in prioribus, propter fortitudinem Dei, & eius bonitatem, quam ostendit in omnibus generationibus, patrando tam admiranda opera, ut nunquam possit illius memoria de cordibus hominum deficere. Et hoc modo accipitur etiā in memoriale cùm dicitur per prophetam. Nomen tuum & *Isai. 26.*
memoriale tuum, in desiderio animæ.

14 *Tu exurgens domine misereberis
 Sion, quia tempus miserèdi eius,
 quia venit tempus.*

P Rosequitur sermonem de aduētu Messiae, dicens, Tu exurgens domine &c. Exurgere tunc dicitur Deus, quando proponit præbere hominibus auxilium : sicut iacere tunc dicitur, quando homines finit calamitatibus premi. Et quia totum genus humanum grauissimis premebatur

Commentarij in Quintum

mebatur malis, Deus misertus illius, misit filium suum, ut hominem ab universis malis liberaret, & tunc exurrexit, qui antea iacere videbatur. Veletiā dicitur Deus exurgere in hominibus, quādo cognoscitur ab hominibus, à quibus antē minimē cognoscetebatur. Vnde per filium Deus pater exurexit, quia qui antea non cognoscetebatur, per eum in hominum notitiam venit. Propter quod & verbum patris & splendor dicitur, quia per eum voluntatem Dei cognoscimus, sicut per verba nostram voluntate patefacimus, ipsa quoq; diuinitatis essentia per ipsum nobis declaratur, sicut Sol suo splendore nobis innotescit. Ait ergo, Tu exurgens &c. Hoc est, Tu domine, qui in prioribus generationibus visus es hominibus iacere, subito exurgens respicies tandem aliquando ad Sion, & populi tui misereberis. Tunc misertus est Sion, id est Iudaici populi, quando ex eorum progenie nasci voluit, & prius eos ad fidem vocavit. *Quia tempus miserendi eius, quia venit tempus.* Tempus miserēdi dicitur illud, de quo ait apostolus, Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui erant sub le-

Ad gala. 4

ge,

ge, redimeret. Replicatur verò tempus se-
cundo loco, exaggerationis gratia, vt desy-
derij magnitudo insinuetur, quo sancti an-
tiqui appetebant tempus aduentus Chri-
sti. Verum est, quòd dictio, quę secùdo lo-
co habetur, non significat simpliciter tem-
pus, sed quasi tempus definitū, siue ex pa-
cto constitutum. Vnde aliqui vertūt, quia
venit testificatio. D. autem Hieronymus
vertit, quoniam venit tempus, quoniā ve-
nit pactum, vt totum significet tempus pa-
cti siue tempus condicti. De hoc tempore
ait Dominus per prophetam. Tēpore ac-
cepto exaudiuite, & in die salutis adiuui-
te. Quod exponēs apostolus ait. Ecce nūc ^{Isai.49.}
tempus acceptabile, ecce nūc dies salutis. ^{2.Corin.6.}

15 Quoniam placuerunt seruis tuis la-
pides eius, & terræ eius misere-
buntur.

DESCRIBIT populum Iudæorum in adue-
tu Messiæ velut ædificium insigne de-
structum, cuius tamen lapides & puluis re-
manserunt. Præuidet namque populum Iu-
daicum veluti euersum, in reliquijs tamen

V suis

Cōmentarij in Quintum

suis saluandū. Ut enim est in vaticinio Danielis, post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, & non erit eius populus, qui eum negaturus est. Fuit ergo in aduentu Christi dissipatus ille populus, eò q̄ morti tradiderunt Messiam, negātes eum esse suum regem: sed tamen remanserunt lapides quidam, & puluis, ex illo populo, de quibus modò iste psalmus loquitur, dicens, Quoniam placuerunt &c. Ex affectu enim seruorum Dei, id est apostolorū, salvati sunt aliqui ex lapidibus illius ædificij destructi, & facti sunt lapides viui in ecclesia. Quem affectum explicabant apostoli, cùm dicebant, Vobis verbum salutis huius missum est. Item Paulus, Si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam, & saluos faciam aliquos ex illis. Et terræ eius miserebuntur. Loco, terræ. D. Hieronymus, & cæteri ex hebræo interpretes, puluerem transtulerunt, dicentes, & pulueri eius miserebuntur. Per puluerem autem conuenienter intelligimus viles & abiectos homines, qui erant velut conculatio pedum in illo populo Iudæorū. Ex reliquijs enim illius populi, nonnulli crediderūt per predicationem apostolorum, qui erant proceres

ceres illius populi. Ut enim Lucas ait,
 multa turba sacerdotum obediebat fidei. *Acto. 6.*
 Per lapides ergo, isti qui erant primores,
 intelliguntur, per puluerem autem reliquum
 vulgus illius populi intelligitur, ex quibus
 multi ad fidem conuersi sunt. Possimus &
 aliter hunc locum interpretari, ut modò sit
 etiam vaticinium futuri spectans ad ecclæ
 siam, quam modò collapsam videmus in
 omni suo statu. Refriguit enim charitas, & *Matth. 24.*
 increuerunt vitia & peccata. Rursum rigo
 rem pœnitentiæ vitæque asperitatem, quam
 patres nostri semper sociâ habuerunt: nos
 in molliciem & luxum conuertimus. An-
 tiqui enim prælati & religionum patroni,
 & alij proceres & viri sanctissimi, cilicio
 domabant carnem, assiduis ieuniis contu-
 maciam frangebant corporis. At nos, qui
 eorum loco successimus, vitam dissimilem
 viuimus. Loco enim cilicij, vtuntur modò
 prælati & alij ecclesiastici viri, byssô candi-
 dissima & delicatissima, assidua etiam ie-
 junia illorum, conuersa sunt iam modò in
 dapes, & opiparas mēfas. Quem enim mo-
 dò videoas in ecclesia assidue ieunantem?
 Non aliud videtur, nisi quod Sathanas id,
 quod Christo non potuit suadere, iam mo-

Commentarij in Quintum

Matth. 4. dò nobis persuasit. Accedēs enim ad Chri-
stum, dixit, Dic ut lapides isti panes fiant,
sed nihil obtinuit, non enim voluit Chri-
stus lapides vertere in panes. Verū iam
modò planè obtinuit, quod tunc obtainere
non potuit. Suggestu enim ipsius, lapides
ecclesiæ, videlicet asperitas, & durities, &
rigor vitæ, iam versa sunt in panes, luxum
videlicet vitæ, & mollitiem. Faxit autem
Deus, ut lapides isti ecclesiæ complaceant
aliquando seruis Dei, tunc enim non fieri
poterit, quin pientissimus Deus terræ ec-
clesiæ suæ misereatur.

16 *Eti timebunt gentes nomen tuum
domine, & omnes reges terræ glo-
riam tuam.*

IN aduentu suo Christus non solùm mi-
seritus fuit lapidū & pulueris populi Iu-
dæorum, eos ad fidem vocando, sed etiam
misertus est gentium, eas ad fidem conuer-
tendo. Quæ quidem non restiterunt euangeli-
o, sed agnita veritate, timuerunt gen-
tes nomen domini, quandoquidem spreta
idolorum cultura, & contemptis antiquæ
supersti-

Pœnitentialium Psalmum. 155

Superstitionis erroribus, baptismo sunt mū
dati, & christiane suscepereunt instituta do
ctrinæ. Neq; est verum, quod in hoc loco,
vt aliqui aiunt, sit sermo de secundo adue
tu Messiæ, quando gloriosus adueniet ad
iudicandum, & quando ab omnibus gen
tibus & regibus valde timebitur. Tunc
enim non solum à cunctis gentibus & re
gibus, sed etiam ab omni populo filiorum
Israel timebitur Christus tanquam iudex
vniuersalis omnium. Et tamen in hoc loco
discrimen manifestum adhibetur inter po
pulum Iudæorum & gentium, q; ex popu
lo Iudæorum nō nisi aliqui lapides & pul
uis terræ Christum suscepereit, tamē popu
lus gentium cum regibus suis omnibus su
sccepit fidem. Omne enim culmē seculi ad
reuerentiam Christi est inclinatum, quan
do tota Asia, Europa, & Africa Christi ve
xillum sequebantur. Et si qui adhuc ex re
gibus terræ non fuerunt baptismo Christi
insigniti, credendum est, ante finem seculi
ipsos quoque ad fidem venturos: quia (vt
inquit apostolus) ante finem mundi om
nis plenitudo gentium ingressura est ec
clesiam.

ui 1. Corint. 12.

V 3 17 05e
llitas,

Commentarij in Quintum

17 Quia ædificauit dominus Sion, &
videbitur in gloria sua.

Christus in aduentu suo ex utroque populo construxit unam ecclesiam, *iuxta illud apostoli, Qui fecit utraque vnum. Ipse est enim, de quo scriptum est per prophetam. Ecce vir oriens nomen eius, & ædificabit templum domino. Hoc est ergo, quod hic dicitur, Quia ædificauit dominus Sion, videlicet, ecclesiam suam, ex lapidibus viuis, ex multitudine fidelium utriusque populi, iuxta illud apostoli, Accessistis ad Sion montem, & ad ciuitatem Dei viuentis Hierusalem cælestem. Et videbitur in gloria sua.* Quod quidem si de visione corporea, qua Christus potest videri, intelligendum est, quantum ad aliquos adimpletum est hoc intra tempus resurrectionis & ascensionis, in quo decies visus est Christus in gloria immortalitatis suæ. Simpliciter autem & absolutè in secundo verificabitur aduentus: quando universo mundo apparebit gloria maiestatis suæ. Minime tamen id est hunc locum de visione corporea inter-

Poenitentialium Psalmum. 156

interpretari, sed de visione interna, qua
intuemur Christum per fidem in gloria
maiestatis suæ. De qua visione inquit apo-
stolus, Nos autem reuelata facie gloriam 2. Corint. 3.
domini speculantes. In hac ergo gloria vi-
sus est Christus in principio ecclesiæ cum
signis & prodigijs admirabilibus, quæ il-
lo in tempore per ædificatores Sion fie-
bant, agnoscebatur ipse, & manifestaba-
tur omnibus. Modò etiam in hac gloria vi-
detur à cunctis fidelibus, postquam per fi-
dem credimus illum confidere in dexte-
ra patris, æqualis æterno patri, illiq; ge-
nua flectimus, agnoscentes eius perpe-
tuam diuinitatem. Potest etiam hoc ver-
bum non incongruè ad ipsam ecclesiam
aptari, ut sit sensus. Videbitur in gloria sua
ipsa Sion, ecclesia scilicet à Christo ædifi-
cata, quæ modò videtur in gloria, hoc est,
in magna excellentia. Quoniam Chri-
stus confirmavit eam aduersus omnes re-
probos & hostes. Magnis quoque ac va-
rijs gratijs eam decorauit, dans alijs sermo-
nem sapientiæ, alijs sermonem scientiæ,
alijs gratiam sanitatum, alijs operatio-
nem virtutum. Ponens in ea quosdam qui 1. Corint. 12.
dem apostolos, quosdam autem euange-

Cōmentarij in Quintum

listas, quosdam verò doctores. Quę omnia
ad magnam excellentiam & gloriam ec-
clesiæ mirificè faciunt.

18 *Respexit in orationem humiliū, & non spreuit precem eorum.*

Misericors Deus afflictionem generis
humani videns, audiuit orationem
eorum, qui obnixè Christum postulabāt,
Sancti enim patres antiqui experti fuere
mala, quibus genus humanum premeba-
tur, & ideo precabantur, vt ille in mūdum
veniret, qui à seruitute diaboli hominem
redimeret, & vitæ aditum pietatis suæ mu-
nere reseraret. Et ad hoc orationes iustorū
tendebant, hoc desiderium prophetarum
expectabat. Vnde quidam dicebat, Obse-
cro domine, mitte quem missurus es. Alius
verò, Vtinam dirumperes cælos, & veni-
res. Rursum. Rorate cæli desuper, & nubes
pluāt iustum. Item propheta noster, Deus
iudicium tuum regi da. Quas voces suo tē-
pore exaudiendas fore propheta contesta-
tus est, dicens. Clamabunt ad dominum à
facie tribulantis, & mittet eis saluatorem
& propugnatorem qui liberet eos. Ait er-

Exod. 4.

Isa. 64.

Isa. 45.

Psalm. 71.

Isa. 19.

go,

go, Respexit in orationem humilium &c.
 Hoc est, Idcirco autem ædificabit dominus Sion, & manifestabit gloriam suam in ea, quoniam misericordia commouebitur, & ad miserendum inflectetur precibus humilium miserorum & afflictorum, qui ad ipsum de sua miseria pro salute iugiter exclamabunt. Facile se præbet Deus semper & vbiq; orationi humilium, neq; vnquam eorum deprecationem spernit. Ipse est enim, qui per prophetam ait. Ad quem re *I sai. Ultimo.* spiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & tremorem sermones meos? Quod & optimè nouerat sancta fœmina, cum dicebat, Nec superbi ab initio placuerunt tibi, sed humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.

19 Scribantur hæc in generatione altera, & populus qui creabitur, laudabit dominum.

EA, quæ à Deo de aduentu Messiae, mūdo promissa fuerunt, necesse fuit scripto mandare, ne vnquam tam ingens Dei beneficium, non solum homini, sed vn-

V 5 uersi-

Commentarij in Quintum

uersitati mundi exhibitum, posset è memoria hominum labi. Per hoc enim, quod Deus hominis naturam, hypostatica uincione assumpsit, totam naturam creatam sublimem reddidit. Commoda enim valde fuit Dei incarnatione, lapidibus, arboribus, animantibus etiam expertibus ratione, corporibus cælestibus, & etiam ipsis angelis. Assumendo namque naturam humanam, totius universi naturam eleuauit Deus ad diuinam personam, adeò, ut summo modo se communicauerit toti universo. Summum ergo beneficium, universitatiti creaturarum summo modo exhibutum, scripto mandandum erat, quod & sedulò impletum est per prophetas & euangelistas. Ait igitur, Scribantur haec, &c. Ac si aperte diceret, Scribenda sunt haec, & digna utique, quæ scribantur in generationibus posterioribus, ut omnis generatio, quæ post ventura est usque ad consummationem seculi, misericordiam istam maximam non ignoret, neque obliuiscatur in perpetuum. Per generationem alteram hic intelligitur generatio noua, quæ ventura erat in tempore gratiæ, de qua dicitur, Annunciabitur Domino generatio

neratio ventura. Pro quo etiam facit, quod
in hebræo habetur, generatio nouissima,
quemadmodum legit Hieronymus, ac cæ-
teri ex hebræo interpretes. Vnde & Ioan-
nes de nobis inquit, Filioli nouissima ho- 1. Ioh. 2.
ra est. De christiana igitur ecclesia loqui-
tur, in qua populus ex aqua & spiritu san-
cto generatur & renascitur. Idem intelli-
git, cum dicit, populus qui creabitur, lau-
dabit dominum. Loquitur enim de chri-
stiano populo, de quo apostolus ait. Ipsius Ephes. 2.
enim sumus factura, creati in Christo Ie-
su in operibus bonis. Et rursus, Renoua Ephes. 4.
mini spiritu mentis vestræ, & induite no-
uum hominem, qui secundum Deum crea-
tus est in iustitia & sanctitate veritatis.

20 *Quia prospexit de excelso sancto
suo, dominus de cælo in terram
aspexit.*

Rationem assignat, quare beneficium
incarnationis summo studio scriben-
dum fuerit, nempe, quia per illud Deus
proprio vultu terrā intuitus fuerit. Tunc
enim

Cōmentarij in Quintum

Iean. I.

enim respexit dominus terram, id est terre
nos homines, quando verbum caro factum
est, & habitauit in nobis. Ait ergo, Quia
prospexit de excelso. &c. Hoc est, digna-
tus est respicere nos ē summo loco, vel pro-
spexit de excelso sanctitatis suæ, id est, de
scipso, de sua deitate. Quoniam Deus pa-
ter omnipotens, in temporis plenitudine,
de altissimo tabernaculo & sancto templo
ac throno suo, quod inhabitat glriosus,
benigno aspectu, desuper respexit: quoniā
dñs ipse summus, de summo cælorum, ubi
residet in magnificentia gloriæ suæ, oculos
suæ misericordiæ, benignumque aspe-
ctum suum dignatus est infletere ad hæc
infima nostra, ad eos, qui in terra ista habi-
tant, mortales & ignobiles. Quanuis Deus
vbiique existat, & omnia vndique cernat,
dicitur tamen specialiter habitare & esse
in cælo, quoniam ibi euidentius operatur,
clariusque videtur. Propterea ergo dicitur
specialiter de cælo respicere, non autem
quod inter ipsum & ea, quæ respicit, sit ali-
quod interstitium, cum ipse omnia pene-
tret, impleat, & circuncludat.

21 Ut audiret gemitus compeditorū,
ut solueret filios interemptorem.

Modò recēset effectus aduentus Mes-siax. Ad hoc enim prospexit de excel-so sancto suo, ut inclinaret aurem suam ad audiendum gemitus compeditorum, scili-cet humani generis, vinceti poena peccati in limbo, vinceti nexibus peccatorum in mundo. Vtrique enim nomine compedi-torum intelliguntur, & de vtrisque preca-tio illa intelligitur, Intret in cōspectu tuo *psalm. 78.* domine gemitus compeditorum. Venit nanq; Christus soluere compeditos existētes in limbo, iuxta illud propheticum. Tu *Zachar. 9.* quoq; in sanguine testamenti tui emisisti vincētos tuos de lacu, in quo non est aqua. Venit etiam soluere compeditos peccatis existētes in mūdo, iuxta illud, Ecce agnus *Ioan. 1.* Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et apo-stolus inquit, Fidelis sermo, & omni acce-ptione dignus, quia venit Christus Iesus in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum ego primus sum. Ait ergo. *Vt audi-ret gemitus compeditorum. &c.* Ac si apertiùs diceret, Neq; verò ad hoc aspexit in hēc in-fima

Cōmentarij in Quintum

fima nostra, ut veniret, & iudicaret, ac per-
deret mundum pro iniquitatibus, per suæ
rigorem iustitiæ: sed ad miserendū potius
miseris & afflētis, qui hīc super terrā iace-
bant in captiuitate durissima, sub principe
tenebrarum violentissimo, & crudelissi-
mo tyranno, vinculis peccatorum & mor-
tis irretiti: qui vt hīc & in limbo gemere
potuissent, certè liberare se nō potuerunt.
Venit ergo, vt horum gemitum exaudi-
ret, & gementes de tam dura captiuitate,
sua misericordia faceret saluos. *Vt solueret*
filios interemotorum. Per filios interempto-
rum, intelliguntur omnes homines, qui
sunt eorum filij, quos sathanas interemit
Ad Ephes. 2. morte peccati, in exordio mundi. Omnes
enim eramus natura filij iræ & mortis. Ve-
nit ergo Christus, vt hos omnes morte dā-
i. Petri. 2. natos, à mortis iugo absoluere, & morti de-
stinatos à morte faceret saluos, vt deinceps
peccatis mortui, iustitiæ viuamus.

22 *Ut annuntient in Sion nomen do-
mini, & laudem eius in Hieru-
salem.*

Alius

Alius effectus aduentus Messiae fuit, ut per euāgelium nomē domini annū tiaretur in ecclesia, significata per Sion, & per Hierusalem, eō quōd ecclesia christiana in Sion & Hierusalē cōperit, & ibi primum omnium euāgelium fuit prēdicatum post ascēsionem Christi ab apostolis eius, secundūm quōd fuerat vaticinatū per prophetam dicentem. De Siō exibit lex, & verbum domini de Hierusalē. Ratione cuius inquit Christus, Non sum missus nisi ad oves quę perierunt domus Israel. Ait ergo, Ut annuntient in Sion nomen domini. &c. Hoc est, Christus ad hoc venit, ut homines à vinculis peccati ac mortis & diaboli seruitute liberati, in sancta ecclesia prēdicarent cum gratiarum actione, & decantarent cum laude nomen domini. Vnde inquit Dominus per prophetam, Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit. Manus ergo istud prēdicatoribus maximē conuenit. Illi enim sunt, ad quos attinet annuntiare nomen domini in ecclesia, & prēdicare & annuntiare alijs, qui adhuc captiui detinentur, oblatam salutis gratiam. Hinc colligere licet, quām sancte concionatores hoc munus exercere habeant.

*Isai. 2.**Matth. 15.**Isa. 43.*

Commentarij in Quintum

Ecclesia. 15. habeant. Scriptum est enim, quòd non est speciosa laus in ore peccatoris. Item alibi,
Psalm. 49. Peccatori autē dixit Deus, Quare tu enarras iusticias meas? Vnde priūs qui populo concionantur, debent à se abijcere peccata, quām ad concionē accedant. Neq; propterea volumus dicere, cōcionatorem, qui existens in mortali, populo concionatur, semper peccare mortaliter. Quoniam qui cum tremore & humilitate cōcionatur, volens quidem concionari dignè, hoc est in gratia, licet per accidēs ex humana passione, siue infirmitate, siue incuria & alijs huiusmodi, indignus concionetur, hoc est extra gratiam, quāuis peccet, quia non se exhibet talem Dei ministrum, qualis esse debet, non tamen peccat mortaliter.

23 *In conueniendo populos in vnum, reges ut seruiant domino.*

PRedicationis euangelij efficacia modò describitur, quæ fuit etiam effectus aduentus Christi. Effectus namq; p̄dicationis legis euangelicæ, fuit congregare populos varios ex omni lingua, & natione, cum suis

suis rēgibus in vnum, ad seruiēdum domi-
no. Non quidem in vnū locum, sed conuen-
nerūt in vnū, quia vocati sunt in vnā ecclē-
siam diffusam per totum orbem, in vna fi-
de, & in vno baptisme. De qua vnitate
inquit apostolus, Vnus Deus, vna fides,
vnū baptisma. Extra quā ecclesiam nemo
laudat Deū, nemo annūtiat. Hanc designa-
bat ille vnuis, qui post motionem aquæ in
piscinam descendens sanabatur. Nemo
enim est, qui verè possit inuenire salutis re-
medium, nisi ad vnitatem fidei veniat, &
per sanctificationē vitæ, Christum induēs,
vnum cum eo fiat. Ut autem litera ordina-
tē intelligatur, aduertere, quod sensus horum
verborum ex præcedentibus pendet, hoc
modo, Annuntiabunt quidem in Sion no-
men domini, & laudem eius in Hierusalē,
In conueniendo populos. &c. Id est, Tunc,
cū simul collecti fuerint populi, & facti
concordes, & vnanimiter regna cultum do-
mini receperint. Clariūs hoc ita legit Hiero-
nymus, Cū congregati fuerint populi si-
mul, & regna, vt seruiāt domino. Vbi loco
regum, ponit regna, hoc ipso indicans, sub
rēgibus debere populos simul, quibus præ-
sunt, cōprehendi. Cū enim populi, simul &

Ad Ephe. 4

Ioan. 5.

Commentarij in Quintum
reges & duces cōuenturi essent in vnum ut
seruirent domino, tunc debebat annuntia-
re laudem domino in Sion.

24 Respondit ei in via virtutis suæ,
paucitatem dierum meorum nū-
tia mihi.

Matth. 10. **A** Pud Hebræos hic versus longè aliter
habetur. Sic enim legitur apud eos,
Afflixit in via fortitudinem meam, abbre-
uiavit dies meos. Vbi describit propheta
statum noui testamenti plenū afflictionib-
us, ne crederemus, quod per aduentum
Christi homines fieret liberi & immunes à
calamitatibus & ærumnis, quæ in hoc secu-
lo affligere solent homines. Ait ergo, Affli-
xit Christus videlicet, in via, scilicet chii-
stiana, virtutem meam, robur meum natu-
rale. Iuxta illud, Ecce ego mitto vos sicut
agnos inter lupos. Et alibi, Eritis odio om-
nib⁹ hominib⁹ propter nomē meū. Abbre-
uiavit dies meos: ut patet in martyribus, q
bus propter testimonium Christi, brevia-
ti sunt dies. Iam vides hanc lectionem mi-
nimè concordare cum nostra lectione vul-
gari.

gari. Quoniam verò nullo modo possumus
deserere vulgatam nostram editionem, sed
ei tenemur omnino fidem adhibere, oportet
hunc locum ut legitur vulgariter inter-
pretari. Ista ergo responsio potest aptari
Deo, & potest etiam aptari populo. Si pri-
mo modo intelligatur, responsio est ad il-
lā precationē, quæ suprà in principio Psal-
mi habetur, In quaunque die inuocauero-
te, velociter exaudi me. Et est sensus, Cùm
congregarentur populi in vnum, & reges
ut seruant domino, non defuit suo popu-
lo Deus, sed ipse beneficio gratiæ suæ illis
respondit, illorum bonam voluntatem, &
pium desyderium sua gratia adimplens,
sic, inquā, eis respondit in via suæ fortitu-
dinis, id est, iuxta viam suæ fortitudinis,
iuxta quod potens est in auxiliando, &
fortis ut auxilium præbeat populo suo.
Quod autem deinde subsequitur, Paucita-
tem dierum meorum. &c. vox est populi
alloquentis adiutorem Dominum. Si au-
tem secundo modo intelligamus, sensus
est, Populus domini, Sion & Hierusalem,
respondit suo domino, videlicet Christo,
in via suæ fortitudinis: id est, alloqua-
tus est dominum in via, per quam in for-

Cōmentarij in Quintum

titudine currebat post ipsum; dicens, paucitatem dierum meorum. &c. Hoc est, Nuntia mihi, indica mihi breuitatem temporis mei, fac me cognoscere quām sit breuis & modica vitæ meæ duratio, ut tanto diligenterius atq; ferventiūs, dum tempus est, semper ad te festinem, neque cessem a cursu, donec ad te perueniam. Obserua, quod quandoq; respondemus alicui verbo, quādoq; opere ipso. Populus ergo fidelis respondet Christo bene viuedo, gratias referendo, & eius imperio obtemperando. De tali responso ait sanctus Iob domino. Vocabis me, & ego respondebo tibi. Vocat enim nos Deus per internam inspiracionem, & cūm ei paremus, tunc respondemus illi. De tali quoq; responso intelligitur ilud, Cras respondebit mihi iustitia mea.

Iob. 14.

Genes. 30.

25 Ne reuoces me in dimidio dierum meorum, in generatione & generationem anni tui.

Qui supràpostulauerat, Indicami hib
eruitatem temporis mei, ut tanto fer
ventius, dum tempus est, semper ad te festi
nem,

nem, &c. obsecrat modò, vt non auferatur ex hac vita in dimidio dierum. Et est oratio naturalis affectus remanētis in christiano statu. Eodem nanque affectu martyres hīc orant, quo Christus, cùm dicebat, Pa- Matth.26.
ter, si possibile est, transseat à me calix iste.
& quo apostolus dicebat, Nolumus expo- 2.Corinth.5
liari, sed superuestiri. Et inducit propheta hunc affectum viuendi & refugiendi mortem, in his qui Christum sequuntur, ne quis arbitraretur quòd Christum sequentes, non molestia afficerentur calamitatibus, neque mortem inhorriscerent. Ut tanto digna maiori laude eorum passio demonstretur, quantò magis illam aduersam experiuntur naturali affectui. Ait ergo, Ne reuoces me. &c. Hoc est, Obsecro te domine Deus, vt ne me auferas à vita in dimidio temporis mei, antequam constituta dies adueniat, sine implere me numerum dierum, quos constituisti mihi, vt non ante tēpus subito mesuccidas. Aduerte, quòd dimidium istud dierum licet possit varijs modis intelligi, tamen melius videtur interpretandum de medio tempore ætatis humanæ. Videtur enim tempus hoc, quo homo viuit in medio vitæ, esse minus ad

Cōmentarij in Quintum

mortem commodū: quoniam tunc solent
ut plurimū homines esse minūs bōni. Opti-
ma verò mors est, quæ in optimo statu ho-
minem inuenit. Vnde ad oculum cerni-
mus, quosdam eorum, qui in ætate puerili,
atque etiam in adolescentia, qualēcunq; vi-
tam duxerunt, fuerūtq; studiosi vtcumq;, vi-
bi ad ætatem virilem peruererint, ad vitę
suę dimidium, Deū derelinquere, & peni-
tus se vel impudicitiæ tradere, vel avaritię
mācipare, aut ambitioni inferuire, atq; ita
prorsus Deum negligere, vt multò huius-
modi melius fuisset in ætate minori tolli de
medio, q̄ in vitę suę dimidio. In senectute
verò (quæ est dierū hominis vltimum) nō
rarò fit, vt appropinquāte fine, & deficien-
te corporis robore, pleriq; agant pœnitentia
in vitę prioris, passionibus, quę vigebat in
ætate priori, in vitę dimidio, iā vel in totū
cessantibus, vel vt minimū aliqua exparte
sedatis. Et castigātur tum ipsi de manu do-
mini, varijs morbis, & miserijs, quibus æta-
tis prioris delicta purgantur, cùm vt de ma-
nu domini, cùm patientia & gratitudine
fuerint suscepta. Vnde multò est salubrior
mors istorum, in dierum vltimo, q̄ fuisset
in dierū dimidio. Adde, quod in pueritia
sue

sive adolescentia, priusquam rebus huius
mudi impliciti sunt homines, & malitiam
seculi experti, parum sibi metuentes, pro-
pter qualem cunq; innocentiam, & nō ita
multum vitæ huius rebus impliciti, facile
se ad mortem domino vocante resignant,
& libenter pulsanti domino aperiūt ostiū.
Necdum enim penitus viget illis mundus,
neq; curis vxorum, filiorum, familiæ, aut
alarum similium rerum sunt impliciti, ne
que habent quæ illos multum remorētur.
Senes quoq; corpore penitus deficiente,
morte iam multo antè expectata, & ipsi
plerumq; facilius se dedunt in manus do-
mini, & venienti occurtere solent, si est in
illis quicquam veræ sapientiæ. In medio
autem dierum, quādo maximè homini flo-
ret mundus, quādo iam diuitias, honores,
gloriam, incipit possidere, lätari in uxo-
re, & liberis, in familia, prædijs, alijsq; hu-
iusmodi, o quām es amara mors eiusmodi
hominibus, quām reluctantantes tu huiusmo-
di prosternis, si quando in illos venenato
tuo telo desenire te contigerit. Solēt enim
huiusmodi ægerrimè reddere animam, &
vix induci possunt, ut ad mortem se dignâ
Deo præparent, non credentes in medio

Cōmentārij in Quintū

Ecclesiasti.

41.

suo robore, ita se posse morbo superari: & tam ardens est adhuc affectus erga eam, in qua demorantur, substantiam, ut non nisi maxima difficultate ab ea possint auelli. Propter quod per Sapientem recte dicitur,
O mors, quam amara est memoria tua homini habenti pacem in substantijs suis, viro quieto, & cuius viæ directæ sunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibū! Hac ergo consideratione tutò possumus orare, ut non reuocet nos Deus in dierū nostrorum dimidio, neq; hoc, est Deo prescribe tempus, quando nos auferri velit de medio, sed illi pandere desiderium nostrum naturale, quo homo naturaliter cupit vita re tot incommoda, quæ mors (in plurimū) in ea ætate afferre solet. Verum est tamen, quod melius esset orare, ut mortem bonā consequamur: cæterū, quando, ubi, aut quomodo, in Dei manu relinquere, qui pro nostra utilitate nouit cuncta sapientē administrare. In generatione & generationem anni tui. Ut impetrare valeat quod in oratione postulauerat, profitetur præcipuum articulum fidei, scilicet, diuinitatem Messiae, quam explicat in tribus. Primo autem profitetur eam ab æternitate, dicens, in ge-

neratio-

neratione &c. Per generationem etiam & generationem, æternitatem intelligit, intendit enim, quod a rīni Messiae nunquam vlla generatione fine sunt habituri. Illius enim duratio, non est similis durationi nostræ, sed est omnibus modis integra, & perfecta, absq; omni defectu, in omnes generationes & priores & posteriores sese extēdens, immō omnes generationes in immēsum excedens, ut initium nullum habens, ita nec finem. Obserua, quod fidei professio, est multūm impetratoria in oratione. Hæc enim oratio ad Messiam dirigitur, in qua propheta statim fidē diuinitatis illius profitetur, ut nos doceat, quantum emolumenti afferat profiteri fidem in oratione, si impetrare volumus quod postulamus. Corde enim creditur ad iustitiam, ote autem confessio fit ad salutem. Vnde consilium est, in oratione crebrò symbolum replicare, vel saltim aliquos articulos ex præcipuis.

Ad Rg. 10.

26 *Initio tu domine terram fundasti,
& opera manuum tuarum sunt
celi.*

Cōmentarij in Quintum

SEcūdō declarat diuinitatē Ch̄ri à crea-
tione mūdi. Nomine enim cæli & ter-
ræ, quorum h̄ic meminit, totus intelligitur
mundus. Sicut quando Moises inquit, In
principio creauit Deus cælum & terram,
ibi includuntur omnia alia creata, quæ cō-
cluduntur intra cælum & terram, quia no-
mine extremorum, omnia media intelli-
guntur. Et inquit oīa esse creata per Mes-
siām, ut intelligamus, quòd Messias est ille
met Deus, qui creauit mundum, iuxta il-
lud, Omnia per ipsum facta sunt, & sine
ipso factum est nihil. Ait ergo loquens ad
Messiam, Initio tu domine &c. Hoc est, Et
tu quidem domine in principio temporis
creasti terram, eamq; in sua firmitate fun-
dasti & constituisti solidam. Est enim ter-
ra in infimo loco sita tanquam fundamen-
tum totius orbis. Et opera manuum tuarū
sunt cæli. Hoc est, Amplissimi illi cælorū
orbes, sunt opera manuum tuarum, opera
potentiæ, sapientiæ, atq; virtutis tuæ, quæ
tu potenter solo verbo creasti de nihilo. So-
lūm h̄ic asserit propheta, omnia fuisse crea-
ta à Deo in principio temporis, an verò in
vno instanti temporis vel vno die, vel suc-
cessiuè sex diebus naturalibus fuerint om-
nia

Genes. I.

Iean. I.

nia creata, non dicit. Vnde quia de hoc est
 grauissima quæstio inter sacros doctores,
 in mentem venit, præter morem hactenus
 in hoc opusculo seruatum, aliquantulum
 latius hoc differere. Fuerunt ergo de hac
 quæstione duæ extremæ opiniones sancto
 rum doctorum, nam. D. Augustinus, in. I.
 2.3. & 5. lib. super Genes. ad literam, & alijs
 locis, tenet, quod omnia opera sex dierū si
 mul fuerunt facta potentialiter, ita quod
 in primo instanti creationis produxit De^o
 omnia corpora simplicia cū proprijs qua
 litatibus & virtutibus actiuis, mixta vero
 postea fuerunt producta in actu, quæ ta
 men in principio fuerant producta in vir
 tute. Idem videtur tenere Origenes. 4. lib.
 periarchon. c. 2. vbi sic ait, Cui nam quæso
 sensum habenti conuenienter videbitur di
 etum, quod dies prima secunda & tertia fue
 rint sine Sole & sine Luna & sine Stellis,
 prima autem dies etiam sine cælo? Huic sen
 tentiæ magis etiam adhæret. S. Th. 2. d. 12.
 q. vni. art. 2. & in commentarijs super epi
 stolam ad Ephes. c. 3. leçt. 3. Eandem senten
 ciam tenet Caietanus super. 1. cap. Genesis,
 & plus asserit quam Augustinus: credit
 enim, quod etiam mixta in actu simul fue
 runt.

Commentarij in Quintum

runt producta, ut pisces, aues, iumenta, & etiam Adam & Eua. Eandem sententiam tenent etiam aliqui moderni doctissimi, licet varient in aliquibus ab Augustino & Caietano. Argumenta pro ista opinione sunt multa. Primum est ex illo Ecclesiasti. 18. Qui viuit in æternum, creauit omnia simul. Si ergo simul fuerunt creatæ omnia, non fuerunt producta successiue per sex dies. Secundum est ex illo Gen. 2. Iste sunt generationes cæli & terræ, quando creatæ sunt, in die quo fecit Dominus cælum & terram, & omne virgultū agri. Ex quo duplice arguitur. Primo, qđ Deus dicitur fecisse cælum & terram in die, ergo erat lux, cum Deus fecit cælum & terram, non ergo priù tempore fuit tenebrosum cælum, & postea fuit lux producta. Vnde quod legitur, & tenebræ erant super faciem abyssi, non est intelligendum de veris tenebris & realibus. Secundo hinc dicitur, qđ Deus fecit in die cælum & terram &c. ergo in una die cuncta fuere creatæ, & non in pluribus successiue. Confir. Job. 40. Ecce Behemot, quem feci tecum. Vbi per Behemot intelligitur dæmon, & dicitur, qđ simul fuit creatus cū homine, sed angelus fuit creatus in prima

prima die, ergo & homo, & sic falsum est,
quod homo fuit creatus in sexta die. Tertiū est, In prima die lux fuit creata, ergo &
Sol & luminaria cœli. Probatur cōsequen-
tia, quia lux creata in prima dienō fuit alia
quam lux solis, absurdum est autem dice-
re, quod Deus creauit lucem absq; suo pro
prio subiecto. Quartò arguitur, In secunda
die dicitur fuisse creatum firmamentum,
sed absurdum videtur dicere, quod in pri-
mo die non fuerit firmamentum, ergo si-
mul sunt creata omnia. Minor probatur,
quia illud spatiū, quod est inter aquas su-
periores & inferiores, vbi nunc est firma-
mentum, vel fuit vacuum in prima die, &
hoc nō, quia repugnat naturæ dari vacuū,
neq; philosophi hoc admitterent, vel ibi
fuit aliquod corpus, & tunc vel illud erat
elementare, & hoc etiam est falsum, quia
esset extra suum locum naturalem, quod
natura non admittit, ve esset corpus ecle-
ste, ergo vel erat ipsum firmamentū, quod
conamur reuincere, vel si erat aliud, dica-
tur quid factum fuit de illo, quando in se-
cunda die fuit creatum firmamentum, er-
go absurdum videtur dicere, quod nō fue-
rit firmamentum creatum in prima die.

Quinto

Commentarij in Quintū

Quintō arguitur, Quia in tertia die dicitur quod fuit facta congregatio aquarum, ex quo sequitur, quod quando Deus creauit terram, nō fecit illam aptam fini ad quem creauit. Probatur, quia terra opena vndiq; aquis, non est apta habitationi animaliū, ergo frustra creauit illam vestitam abyssō, quod tamen est absurdum dicere, ergo eo modo, quo nunc est discooperta, fuit à Deo creata, & per consequens falsum est, quod in tertia die fuit facta congregatio aquarū ut modò est. Quod etiam patet, quia siuista esset creare terram vndiq; coopertam aquis, quam statim in tertia die habebat discooperire ut esset apta usibus animaliū. Sextū est, Quia in quarto die dicuntur fuisse creata luminaria, & tamen certum est, quod in prima die, quando fuit creata lux, fuit etiam creatus Sol, vt probatū est in tertio argumento, ergo opera sex dierū non sunt sic accipienda, vt historia sonat in principio Genesis. Septimō arguitur, Quia ridiculum videtur, quod in primo die naturali Deus solam lucem fecerit, quoniam in instanti illam produxit, quid ergo fecit in toto residuo illius diei? Similiter in secundo die creauit firmamentum

in instanti, ergo vacauit per totum diem,
& ita videtur falsum, quod Deus tot die-
bus naturalibus fecerit totum vniuersum,
quot in principio Genesis anumerantur.
Et si dicas, quod potuit arbitrio suo ita fa-
cere. Contrà, scriptura potest accipere
vtramq; explicationem, & quod omnia il-
la simul sunt facta, & etiam quod successi-
uè sunt facta, sed ex hoc quod dicamus q
simul, non sequitur aliqua absurditas, ex
alio verò sequi videntur multæ absurdita-
tes, ergo omnino videtur dicendum, quod
simul omnia sunt facta. Propter hæc in-
conuenientia & alia. D. Augustinus ut de-
fenderet fidem ab irrisione infidelium, te-
nuit illam sententiam. Octauò arguitur
ex c. firmiter, extra de summa Trinita. &c.
vbi dicitur, Qui sua omnipotenti virtute
simul ab initio temporis vtranq; de nihilo
condidit creaturam, angelicam videlicet
& mundanam. In quibus verbis vi-
detur definita sententia Augustini. Hæc
sunt argumenta, quibus suadetur ista op-
nio. Diuersam ab hac sententiam tenent
omnes sanctitatem Græci quam Latini. Eu-
sebius in principio suæ chronographiæ,
& Basilius homilia. 2. hexameron, & Chry-
sto.

Cōmentarij in Quintum

sosto.hoini.2.super Genesim, & Damasce
nus.2.li.& Ambro.li.1.hexaemeron.c.7.&
Grego.lib.32.moraliū.c.10.Idem tenet Ma
gister sententiarum.2.dist.12.&13. & citat
Strabonem & Bedam & D. Hieronymū.
Quæ sententia habet etiam sua & fortissi
ma argumenta. Primum est,narratio Mo
sis,quæ est historia rudi populo scripta,ex
plicare autem allegoricè illam, ut nomine
cæli intelligantur angeli, nomine autem
terræ materia prima, rursum, nomine diei
cognitionem matutinam intelligere, no
tis verò vespertinā, est interpretatio alie
na à plano sensu literæ, ergo cùm Moses di
cat Deum fecisse hoc primo die, & illud se
cundo, credendum est ita esse,nam ex hoc
rudem populum ad conditorem mundi
amandum eleuabat,& colendum. Secun
dum argumentum est, ex illo, & tenebræ
erant super faciem abyssi &c. Item, terra
erat inanis & vacua , ergo aer aliquā fuit si
ne luce, ergo posteri⁹ tempore facta fuit lux.
Confir Iob.26. In fortitudine illius repen
tē maria congregata sunt, ergo prius tem
pore fuerū dispersa &c. Tertium est, Exo
di.31.habetur, Sex diebus facietis opus, in
die septima sabbatum est, omnis qui fece
tit

rit opus in hac die, morietur, sex enim diebus fecit dominus cælum & terram, & in se p̄tima die ab omni opere cessauit. Ex quo sumitur argumentū, Si Deus cuncta creauit simul eodem die, ratio h̄ic reddita, nihil omnino valet, ergo nō fuerunt omnia crea ta simul in vna die, sed per sex dies successi uè. Quartò arguitur, Homo dicitur esse productus sexta die, sed Adam verè produ ctus est successiū post creationem cæli & terræ, ergo eadem ratione reliqua opera sex dierum successiū facta sunt. Cōsequē tia probatur, quia eadem est ratio de sexto die & de quinto. Antecedēs verò manifestē probatur, quia productus est de limo terre, ergo priùs tēpore fuit terra, q̄ homo produ ceretur, quare nō omnia opera sex dierum simul producta sunt. Eodem modo argui tur de creatione bestiarum, & de volatili bus quinta die formatis, quia h̄ec omnianō sunt à principio producta, cū fuerint facta de terra pr̄existēte. Idē de plātis tertio die productis, quę dicūtur Gen. 2. de humo pro ducte, ergo priùs terra fuerat producta. Si ergo in his successio tēporis accipitur, in re liquis etiā operib⁹ sex dierū accipiēda est. Quintū est, Quia mūdus est productus die

Cōmentarij in Quintum

dominica, si ergo eadē die omnia, quæ sex
diebus facta narrantur, fecisset Deus, non
cessasset sabbato ab opere quod patrarat,
sed potius die lunæ, quare illa dies tradere
tur in cultū populo Iudeorū potius quām
dies sabbati. Antecedēs est Leonis papæ in
epistola nona ad Diōscorū Alexadrinum
episcopū. Inquit enim, q̄ die dominica mū
dus sumpsit exordiū. Pro explicatione hu
ius quæstionis est notādum, q̄ solūm inge
rūt nobis difficultatē produc̄tio lucis in pri
ma die, produc̄tio firmamēti in secūda, &
creatio solis & lunæ & stellarū in quarta,
nam reliqua omnia nō habent tātam diffi
cultatem, vt videbimus. Secūdō notandū
est, q̄ sancti tenentes secundā opinionem,
sunt in duplice differētia. Quidam enim il
lorum tenent, quòd firmamentum & astra
non sunt facta in principio secūdūm suas
formas substantiales specificas, sed solūm
secundūm materiam, ex qua facta sunt,
quod illi appellat secundūm substātiam. Ita
videtur tenere D. Gregorius, & hunc modū
insinuat, D. Augustinus, li. 12. confessionū.
Alij verò tenēt, quòd omnia ista fuerunt fa
cta prima die secūdūm suas formas specifi
cas, dicūtur autem esse facta secunda die &

quar

quarta quātum ad aliquā formationem ac cidentalem, videlicet, quo ad proprios motus, & quātum ad p̄prium influētiā mediā tibus istis motibus, & quantū ad formas nō intrinsecas, sed extrinsecas, scilicet, quantū ad formas separatas, quæ celos mouēt, quæ secūda & quarta die fuerunt vnitæ illis in ratione motorū, & hoc sufficit ad hoc, vt aſ feratur firmamētū esse factū in secūda die, & q̄ sol & luna dicātur facta in quarta die, neq; per hoc tollim⁹ p̄prias paſſiones cōſe quētes formas, vt aliqui intelligūt, quoniā eas habuerunt à principio. Tertiō est notā dum, quòd inter has duas opinioneſ ſanctorum neutra eſt cōtraria fidei catholicæ. Et quoniā altera habet patronū D. Auguſti nū, S. Th. noluit aliquā illarū definire in. r. p. q. 74. ſed relinquit indecīam hanc queſtioneſ, & etiam in queſtioneſ de potentia. q. 4. vbi diligētissimē hāc queſtione differit, nihil definit, ſed ſolūm afferit opinionē Auguſtinī eſſe ſubtiliorem, & quæ magis defendat ſcripturam ab irriſione in fidelium, opinionem autem aliorum ſanctorum eſſe planiorem, & literæ conformatiorem, ſed neutra (inquit) eſt contra fidem. His prælibatis, vt more ſchola-

Cōmentarij in Quintum

stico questionē absoluamus, sit prima propositio. In principio tēporis p̄duxit Deus quęcūq; corpora simplicia simul, videlicet cęlos, & omnia elementa. Probatur Gen. i. In principio creauit Deus cęlū & terram. Vbi per extrema intelliguntur omnia media simplicia, secundūm qđ omnes sancti explicant. Præterea, Ecclesiast. 18. Qui viuit in ēternū, creauit omnia simul. Vbi illa particula, omnia, distribuit pro omnibus, quæ per se, & secūdū se tota producta sunt per creationem, & quę per se primò pertinent ad constitutionē vniuersi, huiusmodi autē sunt omnia corpora cęlestia, & angeli, mixta verò potiū dicuntur facta, & pertinent ad secūdam perfectionem vniuersi. P. probatur ex. c. firmiter. de summa trinitate. &c. vbi dicitur, quòd ab initio temporis simul vtrāmq; de nihilo condidit creaturam. De niqüe hanc conclusionem probant argumenta facta pro prima opinione. Secunda propositio, Corpora mixta & homo non sunt facta simul cum corporibus simplicibus. Probatur, quia Genes. i. dicitur, quòd homo fuit factus ex limo terræ, ergo antè erat producta terra, quām homo formaretur. Et capit. 2. dicitur, In terram ibis, de qua

de qua assumptus es. Præterea arguitur ex.c.firmiter. vbi habetur, qui simul ab ini-
tio temporis vtramq; de nihilo condidit
creaturam spiritualem & corporalem, an-
gelicam & mundanam, deinde humanam
quasi ex spiritu & corpore constitutam.
&c. Eodem modo arguitur de alijs anima-
libus & mixtis, quia producta fuerunt vel
ex aqua, vel ex terra, ut habetur Genes.r.
ergo terra & aqua priùs fuerunt, quām
mixta. Tertia propositio, Lux, ac cæteræ
propriæ qualitates naturales, quæ cōsequū-
tur corpora cælestia & alia simplicia, simul
fuerūt productæ cùm suis corporibus. Pro-
batur, quia qui dat formam, dat consequē-
tia ad formam, ergo Deus dando formam,
dedit eas passiones, quæ cōsequuntur. Præ-
terea, quia esset magnum miraculum, dare
subiectum sine propria passione, miracu-
lum autem in prima rerum creatione sine
rationabili causa non est admittendum.
Præterea, sicut docet fides Christum esse
hominem, docet esse risibilem, & habere
voluntatem humanam, quia istæ propri-
tates consequuntur naturam humanam,
ergo eadem ratione quando facta fuere
corpora simplicia, simul & productæ fue-

Commentarij in Quintum

runt eorum passiones, & proprietates . Est autem hic aduertendum , quod istae rationes non probant de motu cælorum, nec de influentia , quæ fit mediante motu, ista enim conueniunt cælo, supposita causa ex trinseca mouente, & ideo non conueniunt inseparabiliter . Idem dicendum est de virtutibus productiuis terræ & aquæ , secundum quas producunt pisces, &c. quia ista non conueniunt elemento puro secundum se, sed mediantibus causis superioribus . Quarta propositio, Probabilius mihi videtur, quod Deus creauerit terram aqua opertam vndique, & quod in tertia die maria congregata sunt in locum unum, & terra apparuit arida. Probatur ex illo Iob. 26. In fortitudine illius repente maria congregata sunt . Ex quo sumitur argumentum, Fortitudo in Deo non cognoscitur nisi ex aliquo opere , ergo actu maria fuerunt congregata, & tamen si prius maria non fuissent dispersa, non verè dicerentur fuisse congregata, ergo vere & realiter, mare cooperiebat totam terram. Præterea, quando nos non cogit ratio, nec sequitur aliquid inconveniens, melius est

est intelligere sacram scripturam vt sonat,
ergo in præsentia ita est intelligenda. Sed
contra hoc est argumentum, Quia videtur
otiosum, quòd terra crearetur aquis co-
operta, si postea erat discooperienda. Re-
spondetur ad hoc, quòd non fuit otiosum
creare terram aquis coopertam, vt ostende-
retur nobis, locum naturalem aquæ esse su-
per terram, neq; fuit necessariū discoope-
rire illam quousq; animalia & plantæ pro-
ducerētur in terra, & ideo in tertio die de-
buerunt aquæ congregari antequam plan-
tæ producerentur & animalia. Item, quia
fuit conuenientissimum, q̄ Deus in ipsa
rerum creatione se ostenderet dominum,
non solum naturæ, sed etiam ordinis rerū,
& quòd non operabatur ex necessitate na-
turæ. Quinta propositio, Probabilius vide-
tur opus diei tertij & quinti & sexti ad li-
teram vt sonat explicare. Probatur, quia
explicare illos dies vt Augustinus expli-
cat, reuera videtur deuiare à plano sensu li-
terali, quem tamen conamur eruere. Vn-
de aliqui neoterici tenentes contrariā sen-
tentiam reiiciunt sex illos dies spirituales
desumptos ex cognitione vespertina &

Commentarij in Quintum

matutina angelorum, & dicunt, quod Mo-
ses erat eruditus sapientia Aegyptiorum,
videlicet philosophia, & astrologia, & ma-
thematicis sciētijs, familiare autem est hu-
iusmodi sapientibus uti sermonibus abso-
lutis pro conditionatis, ut est illud philo-
sophi. 2. de cælo, quod motus cæli incipit
ab oriente, id est, si inciperet, ab oriente in-
ciperet. Ita Moses est intelligendus condi-
tionaliter, videlicet, quod si Deus successi-
uè operatus fuisset illos sex gradus, sex die-
bus operatus fuisset illos, septima verò re-
quieisset. Et iste modus loquendi est, ut
inquiunt, familiaris in sacris literis, ut Mat-
thæ. 5. Cælum & terra transibunt, verba au-
tem mea non transibunt &c. Id est, potius
cælum & terra transire possunt, quam ver-
ba mea. Verum licet hæc explicatio bona
sit, & ingeniosa, tamen non videtur satisfa-
cere. Primum, quia ista explicatio non re-
peritur apud sanctos, neq; opus est recur-
rere ad sensum conditionalem, nisi quan-
do sacræ literæ non possunt intelligi in sen-
su absoluto. Præterea, habemus canonem
D. Augustini in multis locis, quem & isti
passim pro se asserre solent, q; quando sa-
cræ literæ sine absurditate possunt intelligi

ut sonant, non licet alio pacto eas intelligere, sed ex hoc, q[uod] opera istorum triū dierum intelligantur facta ut historia sonat, nulla sequitur absurditas, ut patebit in response argumentorum primæ opinio-nis, ergo. Præterea, sacras literas debemus interpretari iuxta cōmūnēm explicatio-nēm sanctorum, quoniam sensus explicatūs communiter à sanctis, cēsetur esse Spi-ritus sancti, sine cuius numine nullus re-stē valet intelligere sacras literas, sed om-nes sancti doctores antiqui (præter Augu-stinum) conueniunt in hac explicatione, videlicet, quod illi dies intelligantur ut so-nant, ergo iste sensus est amplectendus.

Maior propositio est Canariensis, qui te-net contrariam sententiam huius quintæ conclusionis. Inquit enim in li. 7. de locis. c. 3. cōclusio ne. 5. hæc verba. In expositio-ne sacrarum literarum, communis omniū sanctorum veterum intelligentia certissi-mum argumentum theologo præstat ad theologicas assertiones corroborandas.

Hoc argumentum apud me est maximū, quod solum, & si aliud non esset, me conti-neret in explicatione ista cōmuni sancto-rum. Præterea, explicare sacras literas in re-

Canariensis

Cōmentarij in Quintum

grauissima non in sensu absoluto & plano,
quem faciunt, sed in alio sensu conditiona
li, est præbere ansam hæreticis, ut deserant
sensum historicum, & planum sacrarum li
terarum, & confugiant ad sensus conditio
nales, seu alios, præter absolutum sensum
& germanum, quod est maximum incon
ueniens. Præterea, narratio operis sex die
rum, fuit prophetica, ut inquit Gregorius
in principio super Ezechielē, ergo Mo
ses in illa non sequebatur phrasim AEGY
ptiorum Philosophorum, quoniam hoc vi
detur tribuere illam narrationem potius
spiritui humano, quam propheticō, vnde
in sensu absoluto & plano illa opera vidē
tur esse intelligenda. Sexta propositio, Fir
mamentum verè dicitur fuisse productum
in secundo die, & luminaria in quarto die,
secundūm quod historia narrat. Pro cuius
explicatione est notandum, q̄ in sacris li
teris frequenter tunc dicitur res aliqua de
finere esse, seu incipere esse, quando muta
tur ab aliquo statu in aliū excellentiorem,
ut est illud Apocalyp. 21. Ecce ego noua fa
cio omnia, & prima terra & primum cælū
non erit &c. Hoc ergo modo firmamentū
dicitur fuisse factū in secundo die, quia
tunc

tūc suscepit formam motricem, & nouam dispositionem. Ita similiter in quarto die fiunt astra, quia tunc receperunt motum, & alia, quæ diximus suprà, & hoc modo intelligitur illud Matth. 5. Cælum & terra trā sibunt, id est mutabūtur à statu, quem modò habent, in aliud. Præterea, in sacris lite ris tunc dicitur fieri aliquid, quando mani festatur. Ita intelligunt sancti doctores illud Matth. vlti. Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Iam enim Christus illam habebat ex primo instanti suæ conceptionis, sed tamen quia in resurrectione illius fuit manifestata illa potestas, ideo dicitur, q̄ tunc fuit data. Ita ergo, quia in secundo die dispositum est firmamentum, & omnes cæli, quos continet, ut manifestarentur distincti inter se & diuisi ab elemētis, quæ sunt sub se, & à corporibus diaphanis, quæ sunt supra se, ideo dicitur tunc factum fuisse firmamentum, hoc autem fuit factum per formas motrices tunc illis deputatas. Idem dicimus de luminaribus in quarto die, quæ tunc inceperunt moueri. Præterea, quia firmamentum non solùm dicitur ex eo q̄ in se sit firmum & stabile, sed quia firmitudinem & stabilitatē quan
dam

Commentarij in Quintum

dam præstat cōtinuæ generationi rerum: per illam enim generationem præstat per petuitatem speciebus rerum corruptibilium, & quia cæli non habent hoc à se nisi mediante motu & mediāte virtute, quam suscipiunt à substantia motrice, ideo dicitur factum fuisse firmamentum in secundo die. Et idem de luminaribus in quarto die, facta sunt enim luminaria in ministeriū cunctis gentibus, ut habetur Deutero. 4. & quia illud ministerium exercent per motum proprium, & per influxus peculiares, quos recipiūt à substantiā motrice, ideo dicuntur fuisse facta in quarto die, tunc enim cœperunt moueri motu proprio, & tunc fuit illis vñita intelligentia in ratione motoris. Hæc est nostra sentētia in hac grauissima quæstione, quæ prop̄terea nobis probabilior videtur, quia est conformis pluribus sanctis doctoribus. Ad primum argumentum alterius opinionis respondeatur, quòd si illud testimonium tantum probaret, quantum doctores alterius opinionis existimant, sequeretur, quòd etiam mixta & homo simul fuissent creati cum elementis, quod tamen est falsum. Dupliciter ergo potest interpretari illud testi-

testimonium. Primò, quòd omnia sunt
creata simul, id est coniunctim, est dicere,
quòd nihil est in mundo, quod non sit à
Deo creatum. Secundò potest intelligi si-
mul, id est breuissimo tempore, hoc est sex
diebus continuis. Ad secundum concedi-
mus, quòd Deus in die creauerit cælum &
terram, quia (ut diximus) in. 3. cōclusione,
simul fuit creata lux cum cælo. Illud autē,
& tenebræ erant super faciem abyssi, intel-
ligitur, quòd elementum aquæ secundūm
naturam suam caret luce, sicuti alia corpo-
ra diaphana. Ad aliud dico, quòd dies quā
doq; accipitur pro tempore, ut Isaiæ. 7. In
die illa erit gerimen domini in magnificē-
tia, & fructus terræ sublimis. Vbi per diem
significatur tempus legis euangelicæ. Et
Psalm. 117. Hæc dies quam fecit domi-
nus &c. Vbi etiam dies accipitur pro tem-
pore legis gratiæ. Item. 2. Reg. 22. Locutus
est autem David domino verba carminis
huius in die, qua liberauit eum dominus
de manu omnium inimicorum suorum, &
de manu Saul. Vbi dies accipitur pro tem-
pore, non enim in vno die, sed in multo tē-
pore liberauit dominus David de manu
Saul, & de manu omnium inimicorū. Eo-
dem

Cōmentarij in Quintum

dem ergo modo in præsentia dies accipi-
tur pro tempore illo breui, quo Deus crea-
uit mundum. Et per hoc potest solui aliud
argumentum, quod fit ex illo Genes. 2. Pla-
taueraut autem ab initio paradisum volu-
ptatis, ergo in initio temporis fuerunt ar-
busta creata. Confir. Matthæ. 19. Qui fecit
eos ab initio, masculum & fœminam fecit
eos. Et Marci. 10. Ab initio autem creaturæ
masculum & fœminam fecit eos Deus, er-
go homo fuit creatus ab initio temporis,
& non in die sexto. Respondeatur, q; ab ini-
tio tantum valet ibi, sicut à primis diebus,
neque accipitur pro primo instanti, sicut
quando Dominus inquit Ioan. 8. Diabo-
lus ab initio peccat, ab initio, id est à pri-
mo tempore, à primis diebus, non in pri-
mo instanti, quoniam in illo non potuit
peccare, quia Deo tribueretur illud pecca-
tum. Ad confirmationem dico, quòd ange-
lus & homo fuerunt creati simul, id est bre-
ui tempore, videlicet in spatio sex dierum.
Secundò dico, quòd in illo testimonio nō
significatur, quòd simul fuerint creati, sed
tantùm, q; vterq; tam homo, q; angelus fue-
runt creati à Deo, & ita est sensus, Quem fe-
ci tecum, id est, quem creavi sicut & te.

Ad

Ad.3.iam patet ex.3.cōclusione. Ad.4.di-
co,q̄ firmamentum fuit creatum in primo
die, vt dictum est in.r.conclusione, sed ta-
men quia in secundo die accepit nouū sta-
tū in ordine ad omnia corpora diaphana
tam superiora q̄ inferiora, & tunc fuit ma-
nifestata illorū distinctio per motum pro-
priū firmamenti, ideo dicitur factū firma-
mentū in secundo die. Sed tūc est argumē-
tum, quia si firmamentū fuit productum
in primo die secundū substantiam, er-
go in primo die diuisit aquas ab aquis,
& tamē dicitur Gen.r. q̄ in secūdo die fuit
factū firmamentum, vt diuidiceret aquas ab
aq:s:ergo.Respōdetur, q̄ siue teneamus fir-
mantū significare octauā spherā, videli-
cet cælū sidereum,vt inquit S.Tho.siue si-
gnificet totā expāsionē, quę est ab octaua
sphera vsq; ad aérē inclusiūe,vt alij dicunt,
verum est, q̄ in primo die fuit facta diuisiō
aquarum, vt argumentū probat, cum hoc
tamen est verum dicere: q̄ in secundo die
fuit factum firmamentum, vt diuidiceret
aquas ab aquis,quia tunc innotuit distin-
ctio inter corpora diaphana, quæ sunt su-
pra firmamentum, & inter alia corpora
diaphana,quæ sunt sub firmamento:quo-
niam

Cōmentarij in Quintum

quoniam astrologi per motum cognouerunt distinctionem orbium cælestium, & in secundo die cœpit moueri firmamentum. Ad quintum iam dictum est in qua rata cōclusione. Ad. 6. dictū est in. 6. cōclusio ne. Ad. 7. dico, q̄ eodem modo posset probari, quòd non solum fuerūt creata in uno die vniuersa, sed in unico instanti, quod est erroneum. Facimus enim idem argumentum, Deus quodlibet opus vnius diei fecit in instanti, ergo in sex instantibus fecit omnia, quid ergo fecit in residuo illius diei? Vnde dico, quòd Deus voluit in sex diebus naturalib⁹ creare vniuersa, esto in uno quoque die in instanti operaretur, ad hoc, vt per huiusmodi operandi modum, qui terminatur in septima die, induceret homines ad operandum, & post operationē dicarēt aliquod tempus ad vacandū Deo. Neque verò ex hac sententia, sicuti nos illam explicuimus, sequuntur aliquę absurditates, sed omnia sibi consonant, vt visum est. Ad octauum eodem modo respōdetur sicut ad primum. Est tamen hic animaduertendum circa totam istam quæstionem, quòd ex quacunq; istarum duarū opinionum sequuntur multa, quæ ingerūt diffi-

difficultatem, quod ideo Deus voluit, ut fides creationis sic haberet maius meritum. Sicut enim in redemptione generis humani filius Dei operatus est multa, quae philosophis ingerebant magnam difficultatem, propter quod dicebat Paulus, Nos praedicamus Christum crucifixum, gentibus quidem stultitiam &c. ita in prima rerum creatione voluit Deus creare cuncta taliter, quod ex modo creandi oriuntur magnae difficultates, ut se demonstraret dominum totius naturae, & ut esset maius meritum fidei creationis. Logius protractimus disputationem, quoniam grauitas questionis non finit, ut paucioribus verbis consummari queat. Et ut pressius vim & energiam eorum, quae differuntur, ostenderemus, voluntus modo scholastico questionem agitare, quanuis modus hic in interpretatione sacrarum literarum multis sit inuisus, neque nobis multum placet, quapropter data opera in hoc libelio a modis scholarum abstinui quantu potui, sed in hac sola questione, quam hic volui differere, ut neruos & robur rationum ostenderem, vni sumus modo, quem consuetum habemus in theologicis lectionibus ordinarijs.

Commentarij in Quintū

27 *Ipsi peribunt, tu autem permanes,
et omnes sicut vestimentum ve-
terascent.*

O Stendit tertio diuinitatem Messiae ex immutabilitate. Colligit autem ei⁹ immutabilitatē ex negatione motus, qui reperitur in creaturis, maximè corporibus cœlestibus, quæ quoniam nobilissima sunt inter omnia corpora, ideo in mediū ea profert, ut comparisonē motus eorum, ostendat immutabilitatē Messiae. Ait ergo, *Ipsi peribunt &c.* Vbi aduertendum est, quod nomine cœlorum in scriptura quādoq; intelligitur aëris sphēra, iuxta illud, *Volumenes cœli & pisces maris &c.* Et hoc modo verum est, quod cœli peribunt, quia substantialiter corrumpuntur, modò secundūm unam partem, modò secundūm aliam. Cœli verò supra sphēram ignis existentes peribunt, non substantialiter, sed dicūtur perire, quia aliud statum habebunt post iudicium, quam modò habent, quoniam cœli subtiliter à motu. Dum enim generatio & corruptio in inferioribus finientur, desinet cœli moueri. Omnia autem generabilia &

corru-

corruptibilia ordinantur ad hominem sicut ad finem, ideo numero electorum completo, cessabit generatio hominum, & per consequens generatio & corruptio aliorū, & ita motus & tempus cessabunt. Vnde in Apocalypsi scribitur, quod angelus leuat manum ad cælum, & iurauit per viuentem in secula seculorum, quia tempus ultra non erit. Hoc ergo modo intelligendū est cælos perire, quotiescunq; scriptura id affirmat, ut quādō dicitur, Cæli sicut libri complicabuntur. Item, Cælum & terra trā fibunt, verba autem mea non transibunt. Quando verò Petrus ait, Cæli qui nūc sunt 2. Petri. 3. & terra igni seruati sunt in diem iudicij, loquitur de cælis aëreis, qui per ignem cōflagationis mundabuntur & purificabūtur, & sic accipient alium statum potiorem, q̄ modō habent. *Tu autem permanes.* Hoc est, Tu ô domine permanes inuariabilis, & omnino immutabilis, quia tuum esse à nullo dependet, ideo verè æternum est, totum simul & semper è què perfectū, in quo nulla vicissitudo concipi potest. Loquitur ad Messiam secundūm quod Deus est. Et omnes sicut vestimentum vetera scēnt. Inter omnia inanimata motus alterationis manifeste

Cōmentarij in Quintum

apparet in vestimento, quod ex seipso at-
teritur, & veterascit. Inquit ergo, quod cę-
li atterentur, & veterascent sicut vestimen-
tū. Vbi manifestè loquitur de cælis aëreis,
hoc est de sphaera aëris, qui in varias regio-
nes diuiditur, velut in plures cælos, qui in
se habent vnde alterentur, aër enim hume-
statur, & infrigidatur, & calefit, & exicca-
tur. Velsi de corporibus cælestibus hoc de-
bet intelligi, sensus erit, quod quemadmo-
dum vestimentum, quod per vetustatem
ad extremum deuenerit, statum suæ dura-
tionis, innouari debet: sic & cæli cùm ad fi-
nem vsque status huius deuenerint in quo
nunc sunt, immutabuntur ad nouitatem
maioris gloriæ.

28 *Et sicut operorium mutabis eos,*
& mutabuntur, tu autem idem
ipse es, & anni tui non deficient.

SIcut mutari solet vestimentum, assumē
do nouum pro veteri, ita mutabit cælos
Deus immutatione glorioſa, & ipsi immu-
tabuntur, sic innouati cùm liberabuntur à
ſeruitute & vanitate, cui nunc propter ho-
minem

minem sunt subiecti. Hic tangitur mutatio localis, qua sola mutamus vestimenta ad nutum, nulla mutatione secundum qualitatem, quantitatem, aut substantiam interueniente, quae mutatio communis est etiam superioribus cælis. Quo contrà ad Messia dicitur, Tu autem idem ipse es, hoc est, absq; vlla varietate. Quoniam quod variatur, minus esse, ipse idem videtur. Namq; quecumque res quantum varietatis rationem sortitur, tatum à seipsa recedit, Propter quod etiam subdit. Et anni tui non deficient. Quoniam ea quae veterascunt siue alterantur quocunq; modo, anni eorum deficiunt, Deus autem omnis alterationis & mutationis expers, annos habet indeficientes. Sub qua mutatione comprehenditur etiam mutatio secundum augmentum & decrementum, que sine alteratione fieri nequit. Obserua qualiter propheta exclusis tribus generib⁹ mutationum à Christo domino, eum verum Deum omnino immutabilem depinxit, quia sub his tribus generibus omnes mutationes comprehenduntur, Consultò etiam posuit priores mutationes sine authore, dicens, Ipsi peribunt, & sicut vestimentum veterascent. Motum verò lo

Commentarij in Quintum

calem posuit authore Deo, quia mutatio-
nes aliæ insunt rebus ex necessitate ma-
teriæ: motus autem localis ab ipso Deo in
corporibus cœlestibus seruatur ad vitâ in-
ferioris mundi. Vnde & à philosophis pri-
mus motor appellatur.

29 *Filijs seruorum tuorum habitabunt,
& semen eorum in seculum di-
rigetur.*

*P*ostquam ostendit Christi diuinitatē,
describit vltimō statū populi christia-
ni quo ad durationem, & docet, quod licet
soli Deo hæc æternitatis duratio à seipso
conueniat, tamen ex bonitate sua, electos
suos, videlicet populi Christiani, faciet hu-
ius æternę durationis participes. Ait ergo,
Filijs seruorū tuorū, &c. Appellat filios ser-
uorum, quos apostoli, serui Christi genuer-
runt per euangeliū, secundū illud, Filioli
mei quos iterum parturio donec formetur
Christus in vobis. Isti ergo filij seruorum,
quorū abbreviati sunt dies per martyriū,
habitabunt. Obserua, q̄ elēti & sancti ho-
mines, si comparentur ad ista bona tēpora
Galat. 4. lia,

lia, non habent h̄ic ciuitatem manētem, in *Ad Heb. 3.*
 qua habitent, sed peregrinantur à dño, &
 futuram ciuitatem inquirunt ad habitan-
 dū. Si verò comparentur ad spiritualia bo
 na, habitant in domo Dei, quæ est ecclesia.
 Nō enim sunt hospites & aduenæ, sed sunt *Ad Ephes. 2.*
 domestici Dei. Et ex hac parte describun-
 tur habitantes. Tandem postea perenniter
 habitabunt cū Christo, cùm cōsequuntiue
 rint domū, nō manu factā, & mansiones *2. Corinath. 5.*
 las æternas, quas Christus præparauit suis
 electis, sicut ipse dicebat, Vado parare vo- *Ioan. 14.*
 bis locū. Et, Volo pater, vt vbi ego sum, il- *Ioan. 12.*
 lic sit & minister meus. Filij ergo seruorū
 tuorū habitabūt &c. Sācti homines vocan-
 tur & filij & serui: serui quidē, propter labo
 rē operis: filij verò, quoniā habent ius ad vi-
 tam æternā per Christū. Et semen eorum in se-
 culum dirigetur. Videlicet Christiani electi,
 qui sunt semen apostolorum, & aliorū, qui
 per prædicationē euangelij eos genuerūt,
 in sempiternū coram Christo dirigētur, vt
 nō deficiāt à cōspectu eius in perpetuū: qā
 & in hac ecclesia militante nūquam à fide
 libus aberit vſq; in consummationē seculi.
 Quæ firmitas tunc definita est, cū Christus
 dixit, Ecce ego vobiscū sum omnibus die- *Mat. Ult.*

Cōmentarij in Quintum

bus vsq; ad consummationem seculi. Et in
ventura illa triumphante societate beato-
rū, perpetuò inhabitabit in medio eorum.
Possunt etiam per semen, opera bona ele-
ctorum intelligi, quæ tunc diriguntur in
seculum, cùm omnia spectant ad Deum;
Dicuntur autem opera nostra semen, quia
sicut ex semine fructum colligimus, sic ex
operibus nostris mercedem expecta-

Ad Gala.6. mus. Vnde apostolus, Quæcun-
que seminauerit homo,
hæc & metet.

Finis quinti Psalmi pœnitē-
tialium, &. 101.

I N C I P I T
PSALMVS SEX-
tus Pœnitentia-
lum.

¶ DE profundis clamaui ad te do-
mine, domine exaudi vocem
meam.

S T E Psalmus tractat de remissione peccatorum, & quoniam remissio peccatorum facta est per Christum, (ipsius enim proprius actus fuit redimere populum Israël ex omnibus iniiquitatibus eius, quod in fine huius psalmi concluditur) ideo agitur hic de aduentu Christi quātum ad istū effectum, qui est remissio peccatorū. Estque totus aureus & suauissimus, nempe quo & nobis veniam scelerum nostrorum impetramus, & animabus in purgatorio

Commentarij in Sextum

existentibus, suffragium ferimus. Eò nāq;
ex ecclesiastica institutione & consuetu-
dine, pro defunctis orātes uti solemus, pro
pterea qđ in eo multa fiat mētio, & frequēs
replicatio misericordiæ Dei, cui maximē
cupimus illas esse commendatas, vt pote
ea maximē indigētes. Nobis quoq; varijs
calamitatibus & tribulationibus obrutis,
solatio debet esse iste psalmus, vt eo in Dei
misericordia respirantes, ad Deum clame-
mus. Propheta ergo considerans humani
generis peccata, simul & diuinam gratiam
atq; exuberantem misericordiam, postu-
lat à Deo exaudiri, dicēs. *De profundis clama-
ui ad te domine.* Titulus psalmi est, Cāticum
graduū. Qui quoniam communis est alijs
pluribus, ad nostrum institutum nihil per-
tinentibus, nihil moramur in explicando
illo. Satis est nosse, quòd ad templum Salo-
monis ascendeatur quindecim gradibus,
in quibus singuli psalmi cantabantur à sa-
cerdotibus & leuitis, propter quod quin-
decim psalmi habent istum titulum, inter
quos continetur iste, in quo ad similitudi-
nem hominis detrusi in aliquo profundissimo
carcere, describit miseriam suam, di-
cens, *De profundis, hoc est, tenebrarū inte-*
riorū,

riorum, peccatorum, somitis, & aliorū maiorū, clamaui ad te domine. De omnibus enim istis intelligi potest, De profundis, videlicet tētationum, siue tribulationū, id est, quasi de imo tribulationū, quibus obruor, & quibus infigor, quēadmodum alibi dicitur, *In fixo sum in limo profundi.* Et ite *Psalm. 68.*
 rū, Veni in altitudinē, hoc est profunditatē maris, & tēpestas demersit me. Vel, *De pro-*
fundis, id est de magna voragine vitiorū.
 Vel, *De profundis cordis*, id est ex imo cor-
 dis, ex spū cōtribulato, & corde cōtrito. Sūt
 enim quidā clamātes, sed nō nisi de superfi-
 cie oris exteriūs, de qbus ait Dñs per pphē-
 tā. *Populus hic labijs me honorat, cor autē* *I/ai.29:*
 eorū lōgē est à me. Rectē autē clamāt, qui
 de profundo clamant, id est ex corde fidelī
 & recto spiritu. *De quibus in alio Psalmo*
 dicitur, *Clamauit ad me, & ego exaudiām* *Psalm. 90.*
 eum. Hoc modo clamauit Anna mater Sa-*1. Reg. 1.*
 muelis, cùm orauit ad Dominum flens lar-
 giter, loquēs in corde suo, absq; hoc, q̄ vox
 eius posset audiri, effuditq; in cōspectu do-
 mini animā suam, ideoq; obtinere meruit
 quod postulabat. *De profundis ergo cla-*
 mat, qui cōsiderans, q̄ lōgē à Deo peruersē
 agēdo, recesserit, totis virib⁹ clamat ad Deū,
 qui

Commentarij in Sextum

qui sedet super Cherubin , & intuetur abyssos.Hoc modo clamauit Ionas de ventre Ceti, de altitudine maris , de profundo inobedientiæ , & ad aures Dei illius oratio peruenit, qui eum eruit à fluctibus, eripuit à bestia, absoluuit à culpa.Clamet & hoc modo peccator, quem à Deo recedētem cupi ditatum tempestas contrivit , quem malignus hostis absorbuit , quem præsentis seculi fluctus inuoluit : agnoscat se esse in profundo, ut ad Deum sua perueniat oratio. Clamemus omnes , qui hanc degimus vitā mortalē, De profundis. Magna enim profunditas vita mortalis , in qua nihil est certum,nihil vitale,nihil tutum, nihil tranquillum.Magna(in quam) profunditas , in qua peccator obruitur , impius immergitur,iustus turbatur. Ait ergo , *De profundis clamaui.* &c. Non inquit clamo, sed clama ui. Vbi perseverantiæ documentum nobis traditur, vt si primò nō exaudimur, ab oratione nō deficiamus, immo precibus & clamorib⁹ insistamus. Vult enim Deus rogari, vult cogi,vult quadam importunitate vin
Matt. ii. ci. Ideo ait, Regnum celorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Esto ergo sedulus in oratione , esto in precibus importunus,

caue

caue ne ab oratione deficias. Si dissimulat audire quem rogas, esto raptor, ut regnum cœlorum accipias: esto violentus, ut vim inferas etiam cœlis ipsis. Quid hac rapina locupletius? quid hac glorioius violentia? Bona violentia, qua Deus non offenditur, sed placatur, proximus non læditur, sed iuuatur, peccatum minuitur, non multiplicatur. Bona (inquam) violentia, qua non queritur lucrum citò perituru, sed regnum adquiritur sine fine mäsurum. Animæ etiam existentes in purgatorio clamant de profundis ad dominum. Loci enim purgatorij, in quibus animæ detinentur, sunt profundi valde, quoniam sunt pars inferni, in fernus autem est in centro terræ, ut suprà nos probatū reliquimus in principio huius operis super versiculum quintum primi Psalmi pœnitentialium. Quòd autem sit locus purgatorius, in quo animæ deceentes in gratia, quæ tamen non plenam satisfactionem suorum peccatorum hîc exhibuerunt, detineantur, veritas est catholica, quam ecclesia semper amplexa est à tempore apostolorum, & quæ ex scriptura sancta elicetur. D. Grego. in. 4. Dialogorū probat hoc ex illo Matth. 12. Quicūq; dixerit

ver-

Cōmentarij in Sextum

verbum cōtra spiritum sanctum, nō remittetur ei neq; in hoc seculo, neq; in futuro. Vbi insinuatur p̄spicuē, in alio seculo remitti aliqua peccata. Planū verò est, q̄ in inferno damnatorum nemini peccata remittantur, quoniam damnati semper peccant, & sunt in assiduis peccatis, assidue namq; blasphemant Dei maiestatem. Etiam in cælo nō remittuntur peccata, quoniam nullus obnoxius peccato ingredi valet ianuas para-

Apoc. 21. dīsi. Nō enim aliquid coquinatū illuc intrare valet. Relinquitur ergo, q̄ sit aliquis alius locus, vbi remittātur peccata antequā animæ cælū ingrediantur, & ille est locus purgatoriū. Secundū testimoniū, quod ad

i. Corinth. 3 dicit, est illud Paulinū, Si quis superaedificat super fundamētū hoc, aurū, argentū, lapides pretiosos, ligna, fœnū, stipulā: vnius cuiusq; opus manifestū erit, & vniuerscuiusque opus ignis p̄babit. &c. Si cui^o opus arserit, detrimentū patietur, ipse autē saluus erit, sic tamē quasi per ignem. Ex quo loco sancti doctores eliciūt ignē purgatoriū. Unde Dionysius discipulus Pauli in c. vlt. ecclesiasticæ hierarchiæ cōmemorat, q̄ in primiua ecclesia pro mortuis orabāt. Et Damascenus in sermone de suffragijs mortuo

rum

rum inquit, q̄ consuetudo ecclesiæ de oran-
do pro mortuis & offerēdis pro eis sacrifi-
cijs, instituta est ab apostolis. Et D. Augu-
stinus libro de cura pro mortuis agenda,
postq̄ ostendit testimonijs sanctorum scri-
pturarū, suffragia, quæ in ecclesia pro mor-
tuis fūt, illis prodeſſe, inquit hanc veritatē,
ſcilicet eſſe purgatoriū, quo aīæ detinen-
tur, quousq; debita ſuorū peccatorū persol-
uerint, ſatis cōprobari ex cōſuetudine anti-
quissima ecclesiæ, vbiait hęc verba. Si nusq̄
in scripturis veterib⁹ omnino legeretur, nō
parua hac consuetudine claret authoritas,
vbi in precibus ſacerdotis, quę dño Deo ad
eius altare fundūtur, locum ſuum etiam ha-
bet cōmendatio mortuorum. Omitto alia
testimonia quāplurima, & scripturarum
& antiquissimorum doctorum ecclesiæ in
confirmationem huius veritatis, ne onero-
sus in hoc existam. Ex purgatorio ergo lo-
co, qui profundus eſt, animę, quę ibi detinē-
tur, clamant ad dñm, & licet clamores illi
non ſint meritorij, quoniam ſunt extra ſta-
tum merendi, nos tamen debemus pro illis
clamare, & loco illarum dicere, De pro-
fundis clamaui ad te domine, vt domi-
nus pro ſua liberalitate velit illis debitum
rela-

Commentarij in Sextum

relaxare, pro quo detinentur & remoran-
tur à gloria. Est autem maximi meriti Deū
deprecari pro animabus purgatorij, quo-
niā sunt in maxima miseria, ex qua suble-
uate, possunt nobis vicem rependere, apud
diuinam clementiam. Profectò si videre-
mus quempiam, auxilio & ope nostra indi-
gentē, de quo certissimi essem⁹, cras ipsum
vel pér endie futurum esse regem Hispania-
rum, nemo esset nostrum, qui non libentif-
simè opes & operas ei offerret, quoniam ci-
tò amplissimam ab ipso mercedem recipe-
remus. Hoc ergo modo nos deberemus ha-
bere erga animas in purgatorio existentes,
quę quidem modò indigent auxilio & pre-
cibus nostris, breui tamen futurum est, vt
ipsæ loca illa egressæ, regnum decoris sint
accepturæ, omnes nanq; iusti sunt reges in

Apoca. 22. celo, de quibus ait Ioānes, quōd regnabunt
in secula seculorum. Si ergo certissimi su-
mus, omnes qui existunt in purgatorio, fu-
tueros esse reges, quare modò cùm auxilio
nostro indigent, non illis grataanter subue-
niemus, à quibus cū regnauerint, maximā
mercedem sperare possumus? Dicamus igi-
tur in suffragium illorū, De profundis cla-
maui ad te domine, domine exaudi vocem

meam,

meam. Nominis venerādi repetitio, precādi ad auget affectum. Mouetur enim desiderium, si nomen, quod diligitur, replicatur. Videtur hic, qui loquitur, quandam exauditionis causam prætendere, cùm se insinuat clamare, ut quasi iure debeat exaudiari, quidudum institut clamori. Hāc & apostoli causam domino dedisse legūtur, cùm Cananea rogante dixerunt, *Dimitte eam*, Matth. 15: quia clamat post nos. Ideo nāq; à domino exaudiri meruit, quia prima domini respōsitione repulsa, clamare nequaquam cessavit. Fide quippe & dilectione accensa, à clamore non antea destitit, quām optatam filiæ salutem acquisiuit.

*2. Fiant aures tuæ intendentēs, in vocē
deprecationis meæ.*

*C*Vm Salomon, completa tota structura templi, orationem in eo funderet, inter alia sic ait, Aperiātur queso oculi tui, & aures tuę intentę sint ad orationem quę sit in loco isto. Ad quem modum & noster propheta postulat modò aures domini intentas ad suam orationem. Vbi primū in

Aa aduer-

Commentarij in Sextum

aduertendū est, quòd frequentes scriptura
Deo adscribit, os, manus, pedes, nares, ocu-
los, aures, aliaq; huiusmodi, cùm ille nihil
horū verè habeat, sed metaphoricè in simi-
libus loquitur. Deinde nota, quòd huma-
no modo nunc loquitur propheta. Vide-
mus nanque, quòd dum aliquis potens,
quempiam aliquid exigentem audire ne-
gligit, quasi primo aditu repulsus, exaudi-
ri, qui postulat, diffidit. Si verò qui roga-
tur, primò libenter audire cœperit, & alijs
postpositis negotijs, verbis rogantis inten-
dit, ille, qui postulat, quādam concipit im-
petrandi fiduciam, & ipsa quodammodo
spe animatus, suam liberiū proloquitur
causam. Sic & nos, cū dari nobis à Deo ve-
niam quærimus, & cælestis gratiæ vitalia
dona conferri, si nobis Deum præsentem,
aliquibus suavitatis & dulcedinis suæ sen-
serimus indicijs, ad ipsius desideriū studio
siùs animamur, de his quæ desideram⁹ cōse-
quendis aliquatenus certiores effecti, cū il-
le, quæcāa nostra desiderat, desideratibus
nobis per misericordiam appropinquat.
Hoc ergo est Deū præbere aures suas intē-
tas ad nostram deprecationem. Et hoc est
quod precatur noster propheta, dicens,

Fiant

Fiant aures tuæ.&c. Id est, Sint quæso aures tuæ attentæ ad lamentabiles precatio-nes meas. Obserua non nihil interesse inter orationem, & deprecationem. De precari nanq; & obsecrare credo esse idem, discri-minatur autem apostolus, orationē ab obsecratione, cùm dicit, Obsecro primū om-nium fieri obsecrationes, orationes, postu-lationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus. &c. Differt igitur obsecratio ab oratione, quoniam obsecra-tio, est attestatio per sacra, sicut cùm dici-mus, Per passionem & crucem tuam libera nos domine. Oratio verò, est eleuatio men-tis in Deum, iuxta illud, Ego verò orationē meam ad te domine.

*3 Si iniquitates obseruaueris domine,
domine quis sustinebit.*

O Stendit modò ex quo profundo cla-mauerit. Clamat enim sub molibus & fluctibus iniquitatum suarū. Circunspe-xit se, circūspexit vitam suam, vedit illam vndiq; flagitijs & facinoribus coopertam. Quacunque respexit, nihil in se bonū inue-

Aa 2 nit,

Commentarij in Sextum

nit, nil iustitiæ serenum potuit occurrere. Et cùm tanta & tam multa peccata vndiq;
& cateruas scelerum suorum videret, tan-
quā expauescens exclamauit: Si iniquita-
tes obseruaueris dñe, dñe quis sustinebit?
Non dicit, ego non sustinebo, sed, quis su-
stinebit? Vedit enim propè totam vitam
humanam circunuallari peccatis, accusari
omnes conscientias cogitationibus suis,
non inueniri cor castum, præsumens de
sua iustitia. Si ergo cor castum non potest
inueniri, quod præsumat de sua iustitia, præ-
sumat omnium cor, de misericordia Dei, &
dicat Deo, Si iniquitates obseruaueris do-
mine. &c. Hoc est, Si scelerum, quæ admisi-
mus, perpetuò memor esse volueris, & velu-
ti reposita seruare apud te domine, subsiste-
re quis poterit? Hoc est etiam, quod Sapiēs

Ecclesiæ. 16. inquit, Opera iustitiæ eius quis enuntia-
bit? aut quis sustinebit? Verè enim si iusti-
tia sua Deus nobiscum egerit, nullus vale-
bit spem in Deum erigere, sed omnes timo-
re prosternemur, hinc acerbitatem diuinæ
iustitiæ contemplantes, de qua inquit pro-

Malachiæ. 3 pheta, Quis poterit cogitare diem aduen-
tus eius, & quis stabit ad vidēdum eum? Et
Iob. 26. alibi, Ecce cùm vix paruam stillam sermo-

nis

nisi eius audierimus, quis poterit tonitruū magnitudinis illius intueri? Inde verò peccata nostra, quibus irā meremur, considerates, Omnes enim peccauimus, & egemus gloria Dei. Et, Septies in die cadit iustus.

Roma.3.

Et, In multis offendimus omnes. Si ergo Iacobi.3.

Deus secundū suam iustitiam nobiscum agere voluerit, & nō secundū suā misericordiā, actū est de nobis, & propterea inquit, Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Obseruare Deū peccata, est præterita scelera nostra in memoriā revocare, vel quotidiana peccata & lapsus, quibus in die septies cadit iustus, secundū feuerū rigorē & rigidam distinctionē siue iustitiae expēdere, atq; dijudicare. Si ergo aliquo horū modorū Deus obseruaret peccata, quis esset inter mortales, qui ab infantia sua ad malū proni sunt omni tempore, qui ferre posset hāc iustitiae feueritatē? Quis stare posset corā Deo, aut quis iustificari posset in cōspectu eius hīc viuēs super terram? Aut quis iam cōsideret orationē suā apud eum per se exaudiri? quādoquidem penè omnes & præteriorum grauium peccatorum, & plurimorum insuper lapsuum quotidianorum, sibi sunt conscijs?

Proverb.24

Genes.8.

Cōmentarij in Sextum

¶ Quia apud te propitiatio est, & propter legem tuam sustinui te domine.

Vperabundans Dei misericordia erigit spem peccatoribus: ut non pondere suorum peccatorum obruantur. Neq; enim habemus aliū portum securiorem, quō appellere debeamus. Nullam ergo aliam rationem assignat propheta quare peccatores Deum sustineant, nisi magnam & inexhaustibilem Dei misericordiam. Est namq; erga peccatores Dei misericordia exhuberantissima. Vnde Sapiens. Secundūm magnitudinem ipsius, sic & misericordia illius cum ipso est. Ecclesiast. 2. Et iterum,

Ecclesiast. 17 Quām magna misericordia domini, & propitiatio illius conuertentibus ad se? Propheta etiam ad hāc magnam Dei misericordiam nos inuitans, ait. Conuertimini ad dominum Deum vestrū, quia benignus & misericors est, patiens, & multæ misericordiæ, & præstabilis super malitia. Ait ergo, Quia apud te propitiatio est. Hoc est, Absit pīssimè Deus, vt ita obserues iniquitates nostras, quoniam tecum est propitiatio,

Ioelis. 2.

tio, & proprium est tibi misereri, propitiationi, ac parcere. Quare hoc potius sequere, quod genuinum est tibi, ut remittas misericorditer peccata nostra, & clementer erigas collapsos, sicq; ad synceram venerationem tui inuites. Cùm Deus ipse sit misericordia, seu propitiatio, dicit tamen propositionem esse apud eum. Quemadmodū & euangelista Ioannes volens Christi diuinatatem ostendere, ait, Et verbū erat apud *Ioan. i.* Deum. Sed ne aliquis putaret verbum esse apud Deum tanquam aliquid separatum à Deo, subiunxit statim, & Deus erat verbum, ut omnes intelligant, verbum ipsum, quod à principio erat apud Deū, esse ipsissimum Deum. Est enim eadem omnino essentia patris & filij, sed ad significandam distinctionem personalem inter patrem & verbum, ait verbum esse apud Deum. In præsentia vero, modo illo loquendi significatur abundantia misericordiæ, qua Deus vtitur cum peccatoribus. Quem morem seruat scriptura etiam in alijs, ut cùm dicitur de mercede iustorum, Apud dominū *sapien. §.* est merces ipsorum. Certum autem est, q; dominus ipse est merces iustorum, iuxta ilud, Ego merces tua magna nimis. Sed ad *Genes. 15.*

Commentarij in Sextum

significandam magnitudinem illius mer-
cedis, dicitur esse apud dominum. Simili-
ter cum dicitur, Apud te est fons vitae, si-
gnificatur hubertas voluptatis in beatitu-
dine sanctorum. Et propter legem tuam sustinui
Psalm. 35. te domine. Legem Dei appellat, legem misericordiae & propitiationis, per quam misericordia poenitentibus promittitur, iuxta illud, Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur. Et iterum. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Lex vero misericordiae dicitur propriè lex

Isa. 1.
Zacha. 1.

Ad Gala. 3. euangelica. Quoniam lex vetus poterat qui dem ostendere peccata, sed minimè iustificare valebat, quamobrem lex timoris appellabatur. Lex vero euangelica, est lex amoris, & charitatis, quae dat veniam peccatis: delet enim præterita, & admonet de futuris. Propter hanc ergo legem sustinemus dominum. Et de hac lege inquit apo-

Ad Gala. 6 stolus, Alter alterius onera portate. Qui portant inuicem onera sua, nisi qui habent charitatem? Qui non habent charitatem, gra-
Li. 83. q. 71. & li. de ver ues sunt sibi, qui autem habent charitatem, bis apostoli. portant se inuicem. Refert Augustinus, q. 21. & su- Cerui quando transeunt freta in proximas per Psal. 129 insulas pascuæ gratia, capita super se inui-
cem

cem ponunt, & solus ille, qui omnes prece-
dit, non superponit alteri caput, sed illud
portat absq; ullius adminiculo. Sed & cum
ipse lassus defecerit, remouet se ab ante-
riori parte, & pergit ad posteriorem, ut &
ipse in altero requiescat, & sic portant om-
nes onera sua, & perueniunt ad litus quod
cupiunt, neq; patiuntur naufragium, quo-
niā quasi nauis est illis charitas. Quantò
ergo magis homines se inuicem iuuare de-
bent, & alter alterius onera portare, cum
pecudes instinctu & amore naturali id fa-
ciant? Ait ergo, Et propter legem tuā &c.
Hoc est, misericordię & charitatis, sustinui-
te domine; id est, tua flagella & quanimitate
pertuli, tuæ exauditionis dilationem, lon-
ganimitate & fiducialiter præstolabar, tuā
clementiā expectavi. Hoc etiam est, quod
per prophetam dicitur, Ecce Deus noster,
expectauimus eū, & saluabit nos, sustinui-
mus eum, & lætabimur in salutari eius.

5 Sustinuit anima mea in verbo eius,
sperauit anima mea in domino.

Sustinere non semper idem significat
in scriptura. Aliquando enim valet tan-

Aa 5 tum;

Cōmentarij in Sextum

tum, sicut ferre aliquod onus, siue patienter feratur, siue non: vt quando in lege dicitur,

Leuit. 24.

Qualem inflixerit maculam, tales sustinere cogetur. Aliquando verò valet idē, quod patienter ferre, iuxta illud apostoli,

1. Corin. 4.

Persecutionem patimur, & sustinemus. Et

Ad Heb. 12

iterum loquens de Christo ait. Recogitate eum, qui tales à peccatoribus aduersus semetipsum sustinuit contradictionē. Quandoq; verò significat idem, quod expectare,

Matsh. 26.

secūdūm illud euangelij, Sustinetē hīc, & vigilate mecum. In isto ergo loco accipitur sustinere tertio modo pro expectare, & ita interpretatur. D. Augustinus hūc locum, dicens, Nemo sustinet, nisi qui non dū accepit quod promissum est. Nam qui iam accepit, quid sustinet? Erit ergo ad spem propheta mentem peccatoris exemplo suo, dicens, *sustinuit anima mea in verbo eius.* Hoc est, Anima mea & spiritus meus fiducialiter sustinuit atq; expectauit longanimitate in verbis promissionū eius, qui bus misericordiam pollicitus est postulantibus. Quamobrem nolite diffidere, nolite dubitare, ponite cōrda vestra in virtute eius, quia sustinuit anima mea in verbo eius. Memento quōd in exordio psalmi di-

ximus,

ximus, in isto psalmo esse sermonem de ad-
 uentu Messiae. Vnde quia filius Dei ver-
 bum patris est, totam iste suam fiduciam
 in verbo cōstituit. Qui enim manet in ver-
 bo, nō fraudatur à regno. Aliter nanq; fru-
 ctum facere non possumus, nisi in eo ma-
 neamus. Ideoq; ait, Manete in me, & ego *Ioh. 15.*
 in vobis. Vbi enim manēdūm nisi in ipso?
 Deficiēt domus, palatia corruent, destruē-
 tur ciuitates, ab iustis sedibus turres euellē-
 tur, postremò cælum & terra transibūt, ver-
 bum autem domini manet in æternū. Ma-
 neamus ergo in eo, qui manet in æternū.
 Non sequamur vanitatem, deserentes veri-
 tatem, sed sustineamus eum. Et si moram
 fecerit, expectemus, ne contingat nobis,
 quod per Salomonem diciſur, Vx his qui *Ecclesiastes*
 perdiderunt sustinentiam. Vnde & subdi-
 tur. *Sperauit anima mea in domino. Quoniam*
 principaliter aduentus Messiae fuit ad sa-
 lutem animarum, ob id specialiter expli-
 cat, *sperauit anima mea in domino*, quem
 de profundis vocavi. Ac si apertiùs dice-
 ret. *Expectaui sedulò dominum, expecta-*
 uit & anima mea, propter cuius commo-
 da principaliter venturus est, & quia pro-
 miserat se ad futurum, nunquam dubitaui,
 quin

Cōmentarij in Sextum

quia esset status promisso. Qui ergo sustinuerit, magnam reportabit remunerationē. Fidelis enim dominus in omnibus vijs suis. Et, Beatus cuius est nomen domini spes eius, & non respexit in vanitates & insanias falsas.

6 *Acustodia matutina usque ad noctem, speret Israel in domino.*

Ex hebræo Hieronymus sic vertit hūc versum. Anima mea ad dominū (supple) expectat, à vigilia matutina usq; ad vigiliam matutinam. Alij verò vertunt sic. Anima mea domino (supple) expectauit, supra expectantes manè expectantes manè. Vbi extremā partē præcedentis versiculi, in caput huius assumunt. Et est sensus, quod anima eius ardētiūs expectabat aduentum domini, quām vigiles nocturni tempus matutinum, vigiles inquam, qui somno grauati, matutinum expectant tempus, quo dormire licet ipsis. Et ad vehementiam desyderij & expectationis replicat expectantes manè, ut significet, quod non loquitur de qualitercunq; expectantibus manè, sed vehementi desyderio expectantibus

tibus manè, vt contingit his, qui custodiunt vigilias noctis, & his, qui celeriter iter acturi, aut negotium aliquod vrgens executuri sunt in die, & similibus. Nec de erant prophetæ aliæ similitudines ad explicādum magnitudinem desyderij sui respectu Messiae, sed elegit hanc propter mysterium, vt significaret statum suum comparari ad aduentum Messiae, sicut noctem ad diem: iuxta illud apostoli, Nox præcessit, dies autem appropin quauit. Et verè sic *Roma. 13.* esse testatur etiam Zacharias pater Ioānis Baptistæ, dicens, Illuminare ijs, qui in tenebris, & umbra mortis sedent. Etiam animæ sanctorum patrum in limbo expectarunt Messiam verè sicut expectantes manè, & longè amplius, quam expectates manè. Verūm quia non est fas vulgata in deferere editionem, eam interpretamur cum diuo Hieronymo, qui per custodiam matutinam intelligit illud summū mane, quo in vineam dominicam locamur. Ab illo *Matth. 20.* enim mane, spem suam in illam defixit hominem, qua denarium mercedis accipiet. Ait ergo, *Acustodia matutina &c.* Hoc est, Fiducialiter, sine hæsitatione, atq; omni mensu spem coniunctionis in dominum Deum, quicunq;

302 Cōmentarij in Sextum

quicunq; verè fideles & de populo Dei es-
se volumus: idq; iugiter, & per omne tem-
pus, à vigilia matutina vſq; ad profundam
noctem, id est, ab ētate prima, quādo à do-
mino vocamur, vſq; ad ultimam, quando
hinc discedimus, omnibus videlicet die-
bus vitæ nostræ. Semper enim ipse adest
in se sperantibus, & nullo vñquam tempo-
re eos est relicturus. Augustinus, & alij san-
cti, per custodiam matutinam, intelligunt
Christi resurrectionem, quæ in vigilia ma-
tutina fuit facta. Quoniam verò Christi re-
surrectio nostræ fidei fundamentum est,
quia in illa vita resurrectos nos credi-
mus, in qua nos cum eo viēturos sine fine
speramus, ideo à vigilia matutina vſq; ad
noctem debet Ecclesia sperare in domino,
à tēpore videlicet resurrectionis Christi,
vſq; ad noctem, quo usq; finiatur hēc vita.
Habet inquam sperare in domino, quod
resurgentemus, sicut dominus resurrexit, nō
iterū morituri, sicut aliqui, qui ante resur-
rectionē Christi resurrexerāt iterū moritu-
ri, nos verò post Ch̄ri resurrectionē nō ita
resurgentemus, sed immortales reuocabimur
ad vitā, quā spem iugiter habere debemus,
id est à custodia matutinavſq; ad noctem.

7 *Quia apud dominum misericordia,
Et copiosa apud eum redemptio.*

Apud dominū esse misericordiam, est ipsum esse misericordē, immo ipsum met esse misericordiam. Idemq; suprà dixerat, *Quia apud te propitiatio est. Reptendum tamen modò fuit, quoniam præmisserat, speret Israel in domino. Rationem ergo huius spei assignat, dicens, Quia apud dominum misericordia Et c.* Ac si apertiū diceret, Sperent dico fideles omnes fidenter, quoniam cum domino est misericordia, estque ipsius misereri omnium quæ fecit, neque obliuiscetur aliquando misereri, neque prorsus continebit in ira miserationes suas. Observa qualiter commendat nobis Dei misericordiam, ut nos ad sperandum hortetur. Ex hoc enim usque ad noctem speramus, quia eum misericordem credimus, longaniment scimus. Unde ait quidam, Tribularer, si nescirem misericordias tuas dñe. Tribulationi quippe cordis nostri, remedium miserationis diuinæ occurrit: & contra diffidentiæ malum, firmissimæ spei adhibet consolationem, promissio-

Cōmentarij in Sextum

promissionum diuinarum certa nobis proponens exempla, quibus peccantium salutem se malle asserit, quām perditionē. Quo rūndam quoq; correctionem ad animum reducens, quos et si à statu reſtitudinis error subruit, conditoris tamen gratia in melius reformauit. Ecce grauium delictorum mole obrutus, & de meritorum qualitate diffisus, aspicio Mariam, considero Petru, perpendo latronem, in quibus miseratio- nis diuinæ splendor apparuit, atq; per eos spem venię peccantibus dedit. Hę sunt in- aestimabilis miserationis Dei diuinitatē, hu- mano quidem generi à seculis absconditę, nouissimis verò temporibus per Messiam declaratę. Quę pro sui immensitate adeò incomprehensibiles sunt, ut in explanatio ne eorū, manus torpeat, fatiscant ingenia, eloquentiæ conticescant. Superant enim sensum, sermonem transcendunt, intelle- ctum excedunt. Quis enim dignè enarrare sufficiat, quantæ misericordiæ fuit vni- nitum Dei filium de sinu patris ad solum nostrum descendere, carnem mortalem ad sumere, irrisiones pro nobis, vincula, flagel la, crucem, mortemq; tolerare? Quis cogi- tare valeat, quātæ fuerit gratiæ, ouem per- ditam

ditam quærere, quæsitam inuenire, inuen-
tam in humeris portare? Quis exponere
queat, quantæ fuit miserationis, sacratissi-
ma pretiosi sanguinis effusione genus hu-
manum redimere, & sacrosanctum viuifi-
ci corporis & sanguinis sui mysteriū mē-
bris suis tribuere: cuius perceptione cor-
pus suum, quod est Ecclesia, pascitur & po-
tatur, abluitur & sanctificatur? Intuere er-
go, qualiter apud dominum sit misericor-
dia, & perpende, quām sit copiosa apud eū
redemptio. Ideo & plenitudo temporis, tē-
pus gratiæ nominatur, in quo apparuit gra-
titia saluatoris nostri Dei omnibus homini-
bus, erudiens nos, ut abnegantes impieta-
tem, & secularia desyderia, sobrietè, & iustè,
& piè viuamus in hoc seculo. Vnde & ite-
rum ait apostolus, Apparuit benignitas &
humanitas saluatoris nostri, non ex operi-
bus iustitiae, quæ fecimus nos, sed secundū
suam misericordiā saluos nos fecit. Et hoc
est, quod per prophetam dicitur, In die illa *Zacha. 13.*
erit fons patens domui Dauid, & habitan-
tibus Hierusalem in ablutionem peccato-
ris & menstruati. Domus Dauid, est Eccl
esi Christi, & habitatores Hierusalē, sunt
omnes fideles, fons verò patens, qui nunc

Bb existit

Ad Tit. 2.

Ad Tit. 3.

Comthetarij in Sextum

existit in Ecclesia, est passio, est sanguis Iesu Christi domini nostri, qui fons hauritur per septem sacramenta ecclesiae. In isto ergo fonte, qui quotidie hauritur per sacramenta, abluitur peccatores & menstruata. Menstruata mens dicitur illa, quæ labitur in prava cogitatione. Quoniam mulier menstruata ita in seipsa polluitur, ut aliena carne minimè tangatur. Quasi ergo menstruata est illa anima, quæ et si in pravi operis effectum non ducitur, in immundarum tamen cogitationum delectatione versatur. Hic igitur fons misericordiæ redemptoris est, qui iam nobis patet, ideoque toto eum pectore hauriamus, ut extinguere simus carnalium desideriorum valeamus. Lauemus in eo maculas criminum, notas diluamus carnalium cogitationum. Et qui fontem misericordiæ, si clausus esset, querere debuimus, saltem apertum & patentem non negligamus. Hæc igitur est copiosa domini redemptio, facta per sanguinem Christi, per quem magnam redemptionem misit dominus populo suo, redēptionem inquam à morte, à peccatis, ab aduersarijs, à temptationibus, à periculis, à malis plurimis, quibus subditum est genus humanum, ab his

his nanq; omnibus liberat & eripit nos
 Deus, non propter merita nostra, sed pro-
 pter sanguinem Christi, qui est redēptio ^{1. Corint. 1.}
 & sanctificatio nostra. Redempti ergo su-
 mus pretio magno, & valde copiosa fuit
 nostra redemptio. ^{1. Corint. 6.}

8 *Et ipse redimet Israel ex omnibus
 iniquitatibus eius.*

AMplius ostendere pergit, quām fue-
 rit copiosa apud Deum redemptio, di-
 cens, Et ipse redimet Israel &c. Quanuis
 enim venerit Messias redimere & libera-
 re hominem ab omnibus malis, quibus sub-
 ditum est genus humanum, & tandem pro-
 pter redemptionem Christi liberādi sunt
 iusti ab omnibus malis, quibus modō pre-
 muntur: potissimē tamen aduentus eius re-
 spiciebat tanquām in scopum, redemptio
 nem iniquitatum & peccatorū. Vnde per
 comparationem ad istum finem ei fuit im-
 positum nomen ab angelo, antequam in ^{Luc. 2.}
 vtero conciperetur. Quia enim saluare ve-
 niebat populum suum à peccatis eorū, im-
 positum fuit ei nōmē Iesus, quod interpre-
 tatur Saluator. Ideo ergo propheta expli-

Cōmentarij in Sextum

care cupiens quām fuerit Christi redēptio copiosa, assignat potissimum effectū redēptionis ipsius, qui fuit redimere ab omnibus iniquitatibus. Si enim propitiari iniquitatibus vnius hominis, adeò est in gens beneficiū, quod propheta Dauid pri
mus & præcipuū ducebatur, propter quod & seipsum ad magnificè Deum benedicēdum excitabat, quando dicebat, Benedic anima mea domino, & omnia quāe intra me sunt, nomini sancto eius. Benedic anima mea domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Inter quas ponit statim primam & præcipuam, dicens, Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. Quanti ergo æstimandum est remittere iniquitates & peccata non tantūm vni vel alteri, sed toti populo Israel? Tam ergo fuit munificentissima redēptio Messiae, quod ipse in adventu suo redemit Israel ab omnibus iniquitatibus suis. Quod quidem intelligendum est quantum ad sufficientiam redēptionis, quia sufficiens pretium dedit ad redimendum ex omnibus iniquitatibus, non solum Israel, sed & totum mundum. Secūs autem quo ad fructū, quia non omnes

nes Israelitæ consequuti sunt fructum redēptionis. Ait ergo, Et ipse redimet Israēl &c. Modò intelligatur per Israēl populus ille Israēliticus, ut Hieronymus intelligit, inquiens, q̄ ipse filius introeunte plenitudine gentium, reliquum Israēl, remissa iniquitate, saluabit. Modò intelligatur per Israēl populus fidelium, qui secundūm apostolum est verus populus Israēl, Christus venit redimere Israēl ex omnibus iniquitatibus eius. Venitq; saluum facere populum suum à peccatis eorū, à præteritis quidem & præsentibus, per remissionem eos expurgando, à futuris vero ac possibilibus per præseruationē custodiendo. Ecce hic psalmus, qui poenitentialium psalmorum sextus est, pia deuotione plenus existens, tanto attentiùs affectuosisque legendus est, quanto nobis misericordiam Dei peculiariùs recolit & commendat, & quanto personæ poenitentium congruentius competit. Clamemus de profundo nostræ cæcitat̄ ad sublimitatem diuinæ lucis. Inuocet abyssus nostræ miseriæ abyssum pietatis diuinæ. Cognoscamus nos in iudicio cum Deo non posse contendere, iuxta illud, Non iustificabitur homo Job.9.

Cōmentarij in Sextum

compositus Deo, & si voluerit cum eo cōtendere, non poterit respōdere vnum pro mille. A te ergo pīctissimo Deo & nos miseri, qui in profundis iacemus malarū concupiscentiarum nostrarum, fidenter speramus, & profunda humilitate rogamus, gratias liberari propter gloriam nominis tui, quod est benedictum in secula Amen.

Finis sexti Psalmi

Pœnitentialium.

INCIPIT
SEPTIMVS PSAL-
mus Pœnitentia-
lium.

Domine exaudi orationem meam;
auribus percipe obsecrationemea,
in veritate tua exaudi me in tua
iustitia.

ITVLVS huius psalmi apud Hebræos est, Psalmus Dauid. Quoniam verò in hoc Psalmo de calamitate & ærūnis quas passus est in persecutione Absalon agitur, in vulgata editione est titulus, Psalmus Dauid, quādo persequebatur eum filius suus Absalon. Qui satis apertus est ex historia secundi libri Regum. Igitur in hoc Psalmo, qui inter pœnitentiales nouissimus

Bb 4 est,

Cōmentarij in Septimū

est, à luctu graui exordium sumitur, & in
securo gaudio terminatur, ut in illo mani-
festè videre liceat, quod in alio psalmo le-
Psalm. 93. gimus. Quoniam secūdūm multitudinem
dolorū, consolationes Dei lætisicant ani-
mas iustorū. Et quod Paulus apostolus ait,
2. Corint. I. Quoniam sicut abundant passiones Chri-
sti in nobis, sic & per Christum abundat
consolatio nostra. Itaq; pressus graui mo-
le iētationū seruus Dei, qui retinere cupit
iustitiā, ad dñm clamat pro exauditione,
dicens, *Dñe exaudi orationem meā, auribus per-*
cipe obsecrationem &c. Metaphoricè loqui-
tur de Deo more humano, ac si Deus habe-
ret aures. Dicitur verò, auribus percipere,
nō q̄ de nouo aliquid cognoscat, sed quia
gratiā largiendo, ostendit se scire atq; attē-
dere preces nostras. Quanuis autem inter
orationē & obsecrationē discrimen sit in
anteriori psalmo à nobis assignatū, videli-
cet, quòd obsecratio propriè dicitur, dū ali-
qd postulamus à Deo per sacra, sicut cùm
dicimus, *Per natuitatem tuam libera nos*
domine, vel, Propter misericordiā seu ho-
nitatē tuam, exaudi me domine, tamen
hoc loco accipi possunt pro eodē. Consue-
tudo nanq; scripture est, præsertim in his,
quæ

quæ pertinent ad affectum, idem sub alijs verbis frequenter repetere. Quod fit propter rationabilem & vtilissimam causam, videlicet, vt affectus in seipso incalescat, & recalescat, dum propriū desyderium replicatur, & renouatur. Vna quippe bona affectio aliam nutrit, imò vna affectio ardens aliam sibi in specie similem multū inflammat. Et sicut ingens amor multiplicat desyderium amantis, multiplicat cogitationes & suspiria: sic & suo modo calamitatis auxetas in orante multiplicat cogitationes & suspiria, quæ per diuersa, siue per eadem proferuntur verba. Vnde & Christus in passione positus orans ad patrem, eadem verba replicauit, dicens, Deus meus Matth. 27.
 Deus meus vt quid dereliquisti me? In Veritate tua exaudi me in tua iustitia. Hoc est, Nō secundū veritatem meam, neq; secundū iustitiam meam (quoniam ego nec fideliter nec iuste egī) sed secundū veritatem tuam, & secundū iustitiam tuam exaudi me. Veritas Dei est sic esse vt dixit: ac per hoc, quia dixerat Deus firmum futurū regnum Dauidis, veritatis Dei erat, q̄ per maneret hæc firmitas. Et per idē, iustitia Dei est, vt fiat, quod ipse vult fieri, quoniā vo-

Commentarij in Septimū

Iuntas Dei est lex. Vnde iustitia Dei erit sa-
cere quod vult, non quod ipse David me-
ruit. Quapropter & furgiens ipse David, di-
xit ad Sadoc. Si dixerit dominus, mihi nō
places, præsto sum, faciat quod bonum est
coram se. Potest hoc habere & alium sen-
sum. In veritate tua exaudi me &c. Hoc
est. Sicut præcipisti in lege tua, vt filius ho-
noret parentes, non patiaris, vt ego à meo
nato tam ingentē calamitatem patiar, hoc
enim ad tuam veritatem & iustitiam spe-
stat. Observa, qualiter David in calamita-
tibus suis tanquā ad firmissimū præsidium
ad orationem recurrat. Est enim oratio fir-
mū, homini aduersitatibus depresso adiu-
toriū.

Exod. 15. Vnde cùm populus Israel pugnaret
in deserto contra Amalec, Moses oratione
sua erat illi in præsidium: adeò, vt cùm le-
uaret Moses manus, vinceret Israel, cù au-
tem paululū remisisset, superaret Amalec.
Quod cernentes Aaron & Hur, sustenta-
bant manus eius ex vtraq; parte, quo usq;
populus Israel fugasset Amalec. Quo signi-
ficabatur, victoriam non tātū sitā esse in ar-
mis viribusq; pugnatiū, quātū in orationi
bus prophetæ: adeò, vt iuxta eleuationem
vel depressionē manuū illius, ita quoq; for-
titu-

titudo populi vel crescebat, vel minueba-
tur. In quo voluit nos docere Dñs, q[uo]d o[ur]a
nra victoria aduersus quoscunq[ue]; hostes ex
oratione p[re]cedet, & eodē itinere gradiūtur, nā
q[uo]d in oratione p[ro]ficiimus, facile hostes vin-
cimus: quando verò in illa decrescimus, ab
hostib[us] superamur. Ita ergo David velut al. 2. Reg. 18.
ter Moses, missis ducibus cum exercitu ad
cōprimendā audaciā Absalon, ipse ad ora-
tionē totū se cōtulit, & ita factū est, vt ipso
in oratione persistēte; deturbaretur exerci-
tus Absalon, ipseq[ue] suspensus, ac lāceis per-
fossus interiret. Luxta hoc & nos intellige-
re habemus, q[uo]d quēadmodū cū Moysi ma-
nus, nūc quidē eleuabātur nūc verò remit-
tebantur, victoria quoq[ue] dubia ex vtraq[ue]
parte incedebat: verūm quādo huic peri-
culo obuiatū est, adinuēto modo, quo ma-
nus oratis diu in altū leuatæ permanerent,
statim quoq[ue] victoria aduersus hostes in fi-
nē vsq[ue] p[ro]tracta est: sic & nos cūm in oratione
claudicam[us], modò turbulētas passiones
superam[us], modò verò & illis succubim[us]: si
verò semp[er] (vt moraliter possibile est) cor &
manus, per orationem in altū protēderimus,
spem habere debemus, q[uo]d victoriā aduersus
hostes animi perfectam consequamur.

Commentarij in Septimum

2. *Et non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.*

*Q*Vid est, quod cum David alijs in locis audacter iudiciū Dei interpellet
Psalm. 25. inquiens, Iudica me Deus, quoniam ego in innocētia mea ingressus sum,

Psalm. 42. & alibi, Iudica me Deus & discerne causam meam: modò adeò iudicium Dei formidet, vt nolit intrare in iudiū cum Deo? Sed dicēdum est, quod in illis locis prophe ta loquebatur de Christo, qui verè & perfe ctissimè iustus erat, & iustificans alios: modò verò de seipso loquitur, positus in calamitate propter sua peccata, & ideo tātum formidat, ne summo iure Deus cū illo age re velit. Vel dicendum, quod illic locutus est de iudicio discretionis, quo in præsenti vita boni discernuntur à malis voto & merito, postulat enim diuidi & separari à sorte malorum, & computari inter pios, & in sorte illorū reponi. Modò verò loquitur de iudicio districtæ discussionis, seu iustæ vlationis. Et est sensus, Nō intres in iudicium cū seruo tuo. Hoc est, Noli me seruum tuū

secun-

secundū districtum iustitiæ tuæ iudicium
 judicare & dānare. Ne velis summo iure cū
 seruo tuo agere, sed secundū misericordiā
 tuam indulge mihi. Patiebatur namq; Da-
 uid calamitatem illā, & persecutionem fi-
 lij sui, propter adulterium cum Bersabe, &
 homicidium Vrix, sicut Nathan propheta 2. Reg. II.
 sibi prædixerat. At secundū diuinæ iusti-
 tiæ rigorē, propter vtrūq; mortem mereba-
 tur. Lex nāq; tam adulterium quā homici-
 diū vindicabat morte. Idcirco David orat, Deute. 22.
 ne, sicut iustitia exigit, puniatur. Et ad hoc
 impetrandū subiungit. Quia nō iustificabitur
 in conspectu tuo omnis viuens. Hoc est, Nemo
 est viuentium, qui sic iustus sit, vt non mul-
 ta tu in eo verissimè reprehendere possis.
 Quoniam omnis homo viator aliquid ha-
 bet de iniustitia, omnes enim saltem macu-
 la originalis peccati concipiuntur, actuali
 etiam labe nemo est (de lege) qui nō inficie-
 tur. Hinc est illud Ioannis, Si dixerimus 1. Ioan. I.
 quia peccatum non habemus, nos ipsos se-
 ducimus. Paulus quoq; Omnes peccau-
 runt, & egent gloria Dei. Salomon etiā at- Roma. 3.
 testatur, dicens, Septies in die cadit iustus. Proverb. 24
 Et alibi, Quis potest dicere mundū est cor
 meū, purus sum à peccato? Hinc & in Eccle- Proverb. 26.
 siastico

Cōmentarij in Septimum

Ecclesiās. 7. si astico dicitur, Non te iustifices ante Deū.
Et in oratione dñica verissimē dicimus o-
Matth. 6. mnes, Dimitte nōbis debita nostra. Non
tū hēc verba sic intelligenda sunt, q̄ nullus
homo viuens corā Deo iustus inueniatur.
Sūt enim in ecclesia multi pietate & iusti-
tia pollētes, vt statim videbimus, sed qđ in-
quit ppheta est, q̄ nullus homo viuēs per
cōparationē ad Deū iustus inueniatur. Vbi
est notādū illud, In cōspectu tuo. Est enim
sensus, q̄ nullus homo, referēdo illū ad id,
qđ est debitū Deo, inuenietur iustus. Nulla
sī quidē creatura, quātūcūq; innocens, sī in
iudiciū deducatur, exigēdo id qđ Deo de-
betur, inuenietur iustificata: q̄a nō inuenie-
tur faciēs satis Deo. Et hoc est qđ scriptura
clamat, Nō iustificabitur homo cōpositus
Deo. Et iterū, Ecce luna nō sp̄sēdet, & stel-
læ non sunt mūdæ in cōspectu eius, quātō
magis homo, putredo, & filius hominis ver-
mis? Et alibi, Nūquid homo, Dei cōparatio-
ne iustificabitur? Intēdit ergo p̄ hos David.
inferre, q̄ multō minus secū agēdū est sum-
mo iure, & exācto iudicio, quia ipse valde
peccauit. Quasi dicat, Si nullus potest ex-
actum iudicium tolerare, multō minus
ego, qui tam grauiter peccavi, tolerare
pote-

potero. Ex hoc loco perperam intulit Lutherus suam vesaniam, quod, videlicet, in omni operè bono iustus peccat. Qui error adeò insolentissimus est, vt facili opera eum viri catholici expugnauerint. Sed rationem, qua Lutherani istud colligunt, videamus. Deus (inquiunt) quia iustus est, bonum opus damnare non potest: cùm ergo dicat nullum viuentem, neq; seruorū Dei, iustificari in cōspectu eius, palam sit, nullum opus bonū posse iustum iudicium Dei sustinere: quare neq; bonū est. Quod etiam cōprobare nitūtur testimonio Isaiae. Facti sumus immundi omnes nos: & quasi *Isa.64.* pannus menstruatæ, vniuersæ iustitiae nostræ. At difficile nō est, hunc errorem penitus refellere, si supponamus prius, non idē esse, neminem quantūvis iustū carere peccato: & iustum in omni opere suo peccare. Primi enim in confessō est apud omnes, & satis comprobatum manet testimonij scripturarū superiūs allatis. Secundū vero propter suā falsitatem valde pias aures offendit. Manifeste nāq; cū scripture sancta pugnat. Inquit enim Paulus cū qui matri monio iungit virginem suam, bene facere, atq; ita benefacere, vt nō peccet. Nā supra dixe

Cōmentarij in Septimum

dixerat. Si acceperis vxorem, nō peccasti;
& si nupserit virgo, non peccauit. Quod si
quis in actu nubendi sic potest benefacere
ut nō peccet, multò magis in alijs præcellē
tibus operibus, omni peccato homines ca-
rere iustissimè creditur. Sed & idē Paulus
iustos monet quatenus ita vigilent, vt non

I. Corinth. 16 peccent. Euigilate (inquit,) iusti, & ne pec-
cetis. Id quod neutiquā fecisse credendus
est, si nullo prorsus opere possent non pec-

Matth. 6. care. Adhæc, Christus eum, cuius oculus ve-
rè simplex fuerit, hoc est intentio recta,
nullam in opere suo tenebrarū habere par-
tem asserit. Quod si nullam habet tenebra-
rū partem, certè nec peccati quicquam in
eo præsertim opere possidet, cū Paulo Chri-
stoq; peccata tenebras dici notissimū sit.
Adde quod Petrus in epistola secūda, post
quam egregias aliquot virtutes enumera-
set, subiungit. Hęc enim facientes, non pec-
cabitis aliquādo. Ecce Petro nō peccat quis
quis illas virtutes operatur. Sunt & alia te-
stimonia, quibus luce clariū ostēditur, nō
in quocunq; opere iustos peccare. Dimus

Hiero, lib. 3. etiam Hieronymus clarissimè huic verita-
tētra Pela-
ti attestatur, dicens. Nós dicimus posse ho-
gianos. minem nō peccare si velit, pro tempore, pro
loco,

loco, pro imbecillitate corporea, quan-
diu intentus est animus, quandiu chorda
nullo vitio laxatur in cithara. Quod si
paululū se remiserit, quomodo qui aduerso
fluminis lēmbū trahit, si remiserit manus,
statim retrō labitur, & fluētibus aquis, quō
nō vult, ducitur: sic humana cōditio si pau-
lulū se remiserit, discit fragilitatē suam, &
multa se non posse cognoscit. Ecce quādiu
fuerit animus hominis attētus, nec se remi-
serit, sed pro viribus iam possibilibus, gra-
tia cooperante, seipsum ad Deum erigit,
non peccat, hoc est, in illo opere peccato
caret. Cæterū quia per lassitudinem ani-
mi, nequit seipsum quisquā semper in hoc
statu tenere, sed crēbrō per subrepentem
fragilitatem remittitur animus, hoc quāpri-
mū fit, illico delabitur ad veniale peccatū.
Locus verò iste nullo modo Lutheranis pa-
trocinatur, vt ex suprà posita explicatione
constat, facile enim donamus neminem
viuere qui sic iustificatur, vt omni prorsus
peccato careat. At nō propterea necessum
est, quatenus in omni opere quod facit, idē
peccet. Nam inter hęc, vt iam diximus, plu-
timū interest. Neq; istud ex illo cōsequi-
tur. Nō enim recte subinfertur, Nemo tā iu-

Ce stus,

102 Cōmentarij in Septimum

stus est, ut omni prorsus peccato careat, ergo iustus in omni opere bono peccat. Nam aliud est, & lōgē diuersum, in omnibus pecare, & in aliquo non peccare. Porrò illo alio testimonio Isaiae, rem sibi cōfecisse videtur Lutherus. Cū tamē testimoniū illud, nihil pro illo facere, facile sit ostendere. Nā eo tēpore, vt Hieronymus hūc locum interpretatur, dixerat hæc Isaías, quādo nec dū Saluator aduenerat, nec de vtero virginali naturē nostræ atq; substantiæ assumpserat hominē, hoc est, sub tēpore legis, quādo populus imaginē terreni portauit, nō autē ad luc imaginē supercarlettis. Vbi etiā paulo pōst & illud cōsiderandū idem Hieronymus admonet, q̄ iustitia, quæ in lege est, ad cōparationē euangelicæ puritatis, immunitia nominetur. Quārē & multis scripturæ testimonijs cōfirmat. Secūdō textū ipse luce clariūs aperit sensum prophetæ. Sanè qui ingēti animi ardore & anxietate optabat aduentū Messię. Utinā enim (inquit) dirūperes cælos, & venires. Atq; tali affectu exaggerabat populi necessitatē, deplo-rabatq; eius ruinā, lamētās quēadmodū omnes legis iam oblitū pererrariēt, essentque eorū vniuersæ iustitiæ, sicut pānus mēstina

tæ. Quæ verba in persona grauiter peccatiū sunt dicta. Subditur enim. Et cecidimus,
 quasi foliū vniuersi, & iniq[ui]tates nostræ
 quasi vētus abstulerunt nos. Nō est qui in-
 vocet nomē tuū, qui cōsurgat, & teneat te.
 Nec enim est putandum, q[uod] ipsū virū san-
 ctissimū Isaiā, iniq[ui]tates eius, perinde atq[ue]
 vētus quidā, separassent à Deo: sed de po-
 pulo potiūs hæc dixisse manifestū est. De
 illis nēpe, qui flatu diabolico per suas ini-
 quitates deciderunt. Nam hi nō iniuria for-
 didi, velut mulieris mēstruatæ pannus, ha-
 bēdi sunt. Neq[ue] cogit, q[uod] Isaias seipsum illis
 annumerat. Nā & Iere[n]ias, qui dū esset in
 matris utero sanctificatus erat, se peccatori
 bus annumerat, dicens. Dormiemus in cō-
 fusione nostra, & operiet nos ignominia
 nostra, quoniā domino Deo nostro pecca-
 uimus nos & patres nostri ab adolescentia
 nostra usque ad diem hanc, & non audiui-
 mus vocem domini Dei nostri. Tertiò di-
 cimus, quòd ex verbis ipsis dilucidum est,
 hæc Isaiæ querelam, deplorationē alicuius
 calamitatis esse, quod patet ex verbis eius-
 dem capitil prope finē, ubi sic dicitur. Ci-
 vitas sancti tui facta est deserta. Siō deserta
 facta est, & Hierusalē desolata, dom⁹ sancti

Isai. 64.

Ierem. 3.

502 Cōmentarij in Septimum

ficationis nostræ, & gloriæ nostræ, vbi laudauerunt te patres nostri, facta in exustionem ignis, & omnia desyderabilia nostra versa sunt in ruinam. Loquitur ergo Isaias de Iudæis, & eo tempore, quo sub captiuitate positi, nec templum habuere, nec secundum instituta legis Mosaicæ sacrificia potuerunt offerre. Quod factum erat, ut cum pristinis uti purificationibus minimè licuerit, se penitus immūdissimos existimaret. Propter quod & in eorum persona dixit. Et facti sumus immudi omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiae nostræ. Nec voluit hanc querelam pro quo uis tempore cunctis Iudæis accōmodatam esse. Quando enim ipse dicebat, Quomodo facta es meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij, iustitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ, non erant omnes immundi, neque iustitiae eorū quasi pannus mestruatæ, alio qui nō fuisset illa ciuitas plena iudicij, neque iustitia habita fuisse in ea. Tempore nāq; Dauidis & Salomonis à principio, & Iosaphat, & Iosia, nō erāt tēs iustitię eorū quasi pannus menstruatæ, sed erāt multi colentes iustitiam, propter quos inquit propheta, q; iustitia habitauit in ea. Nō ergo voluit Isaias hanc

hanc querelā pro quouis tēpore cunctis Iū
 dæis accōmodatā esse, ac multò minùs chri
 stianis. Nam dū floreret ecclesia, quomodo
 potuissent in eā, cætera que sequuntur qua
 drare, omnia desiderabilia nostra versa
 sunt in ruinas? Quis istud quauis extorsio
 ne posset ad ecclesiam florentem contrahe
 re? Cæterūm finge scripturā illam ad chri
 stianos, & ad quēcunque iustum attinere,
 nequit tamē intelligi de singulis operibus,
 sed q̄ tota vita hominis iusti, nō potest nō
 crebris maculis esse conspersa. Nam & pa
 nus menstruatæ non est necesse, ut totus
 sit defœdatus, sed potest esse maculosus.
 Neque tamen macula omnis est mortalis.
 Quadruplicem enim maculā notat Sanct.
 Thom. putā, absentiam gratiæ exclusiæ per
 peccatum mortale, & sola hæc propriæ est
 macula. Mox intentio minùs recta, Aut
 tertio venticulus superbiæ de bono opere,
 quæ possunt esse venialia peccata. Quar
 tò, aliqualis negligentia, quæ potest ali
 quo modo significari nomine maculæ,
 etiam si sit citra peccatum. Qua ratione
 etiam iustissimi possunt confiteri, vniuer
 sas iusticias suas esse sicut pannus men
 struatæ, & maximè, si componantur cum
 misericordiæ.

Commentarij in Septimum
splendore illo iustitiae Dei lucem inhabitantem
inaccessibilem.

3. *Quia persecutus est inimicus animam*

meam, humiliavit in terra vitam

meam.

2. Reg. 15. & 16. *P*ergit enumerare mala, quæ patitur in
persecutione Absalō, vt Deum sic exoriat, ne veniat in iudicium cum ser-
uo suo. Grauiter namq; perseguebatur Ab-
solon patrem suum David, quē nō modò de-
turbare voluit, & pellere à regno, sed & vi-
ta priuare, & ideo inquit, q; persecutus est
inimicus animam eius. Ille enim, quē ipse
genuerat, & cui paulo antē fratricidū con-
donauerat, iam parricida fieri cupiebat;
Quoniam verò iste Psalmus poenitentibus
congruit, quilibet per poenitentiam ad
Deum rediens, potest hoc de se asserere, vt
Deū sibi propitiū reddat. Inimicus enim,
qui grauiter animā nostram persequitur,
est diabolus, vt Christus Seruator noster in
parabola zizaniorum explicuit. Vnde &
Petrus apostolus, Aduersarius vester dia-
bolus tanquam deorum regens circuit, quærēs
quem

Matth 13.

I. Petri. 5.

quæ deuotaret. Ipse enim est, qui animas per sequitur, qui mortem inferre perpetuam molitur. Ipse (inquam) est, qui incautos decipit, & in via huius vitæ gradientibus laqueos parat. Quod & propheta inquit: In *Psalm. 139.*
via hac, qua ambulabam, absconderūt laqueū mihi. De hoc etiam inimico sanctus Iob ait. Abscondita est in terra pedica eius, *Iob. 18.*
& decipula illius super semitas. Dū enim humanæ saluti inuidens, perdere innocentem appetit, prius ei aliquid, quod libeat, ostēdit. Quod dum appetere incautus nititur, occulto peccati mucrone transuerberatur. Quasi ergo in terra pedica absconditur, dum in terrenis cōmodis peccatū occultatur. Decipula quoq; ab antiquo hoste super semitam ponitur, cū in actione huius mundi, quam mens appetit, peccati laqueus parafur. Ita namq; in terra decipula ponitur, ut exposita esca, ipsa non videatur. Sic nimirū sic antiquus hostis dum obruere aliquem cupit, quasi escam in mucipula, In crū in culpa ponit. Ad quod cūm auditatatis amore viator inhiat, ex improviso eum peccati laqueus suffocat. Quis huius hostis versutias non metuat, qui tanto est perniciosior, quanto occultior?

400 Cōmentarij in Septimū

Non enim quæ extra nos sunt, auferre nititur, sed diripere thesauros interiores conatur. Nulla sibi temporalium honorū cupiditas, nulla diuitiarum ambitio, nullum dignitatis desiderium, sola interiora appetit, solas virtutes diripit, solam animā occidit. Quod si aliquando exteriora tetigerit, non ea auferat ut habeat, sed vt ea auferēdo, animā euertat. Nouimus quomodo multos quotidie fraudibus suis occupet, quomodo vestimentis gratiæ expoliet, decipiōs virtutum priuet ornatū, diuitijs opū defraudet, liuoribus temptationum perturbet, vulneribus peccatorum transfigat. Et hæc est perniciatis eius intentio, ut omnibus noceat, omnes deiçiat. Deniq; quos in vijs Dei ambulantes viderit, & in proposito iustitiæ cognouerit fortiores, eos gravius persecuitur, à statu rectitudinis subruere conatur. Quare merito ille conqueritur, dicens, Persecutus est inimicus animā meam, humiliavit in terra vitam meam. Vnde & Gregorius ait de seipso. Grauis persecutio. Qui coeperam amore cælestiū terrena relinquere, & contemptis diuitijs secularibus, in oculis cōuersari, iam impulsione diabolica cogor summa & æterna de-

spicere.

spicere, & de mundi huius prouidentia in certa cogitare. Terrenarum rerū curis aggrauor, carnalium voluptatum captus ille cebris, ad ima deducor. *Humiliauit in terram meam.* Satis humiliatus fuit David in 2. Reg. 15. coniuratione Absalon, quando nudis pedibus, & cooperto capite, flens, cum paucis egressis fuit à Hierusalem fugiens Absalon. *Quicūq; etiam contemptis cælestibus,* ad ima solummodo appetenda deducitur, eius vita in terra humiliatur. Vnde sit, ut eò morte fiat proximior, quò à Deo factus est per dissimilitudinē lōginquior.

4 Collocauit me in obscuris sicut mortuos seculi, & anxiatus est super me spiritus meus, in me turbatus est cor meum.

Hoc quod hic dicitur, contigit David, quando fugiens à facie Absalon, 2. Reg. 16. latuit in antris seu speluncis, quæ olim erat habitacula mortuorum, vt patet de spelunca, in qua sepulti sunt patriarchæ. Vnde & Chusi inquit ad Absalon de Danide. *Forsitan nunc latitat in foueis.* Et ipse David di

Commentarij in Septimū

xerat ad Sadoc. Ecce ego abscondar in cam
pestribus deserti. Ait ergo, Collocavit me in
obscuris sicut mortuos &c. Hoc est, Habitare
me coegit in locis obscurissimis, que mor-
tuorum sepulchris similima sunt: ideoque mo-
rore conficit se anima mea, torquet se
cor meum. Calamitatibus externis adiungit
passiones internas; angorem videlicet spi-
ritus, & perturbationem vel stuporem cordis,
omnia enim haec mala pertulit in ea coniu-
ratione propheta. Non tamen est creden-
dū, quod David in illa persecuzione, adeo fue-
rit perturbatus, quod habuerit cor stupidum.
Sed magnitudo malorum opprimentiū tunc
ipsum cogitante & experimento sentien-
tem, describitur. Erant enim tam repetina
& grauia, quod sicut maximam anxietatem de-
tulerunt, poterant & stuporem cordis inferre.
Quod autem esto pauidum cor habuerit tunc
propheta, non tamen fuerit passus stuporem
cordis, apparet in secundo libro regum, ubi
historia huius coniurationis texitur. Pec-
catores etiam, qui ad Deum per peniten-
tiā redeunt, satis congrue possunt haec de
seipsis fateri. Inimicus namque generis hu-
mani constituit eos in obscuritatibus, tene-
bris, & horroribus internis, temptationum

mul-

multitudine & grauitate, conscientiam ve
 lut obtenebrantes: & spiritus lumen obnu
 bilantes, sicut eos, qui in hoc mundo morti
 addicti sunt, quos tenebrosi seruant carce
 res. Et bene peccatores in obscuritatibus
 collocantur, quoniam peccatum excæcat
 eos, iuxta illud, Ambulabunt ut cæci, quia ^{sopho. 3.}
 domino peccauerunt. Mors etiam est pec
 catum, secundum illud, Intrauit mors per ^{Ieremi. 9.}
 fenestras nostras. Mors (inquam) est, quæ
 animam à Deo separat, sensuum interno
 rum intercludit officia, diuinam deturpat
 imaginem, lucis adimit claritatem. Deni
 que qui peccato succumbit, in sepulchro
 conscientię tumulatur, ligatur concipi
 entiarum institis, à conspectu Dei proij
 citur, duritie operitur, lapide iniquitatis
 intus clauditur. Hostamen aliquando resu
 secat Iesus, & sublato imponitudo lapi
 de, à tenebris ad lucem reuocat. Ipsi autem
 per confessionem foras véniant, sentiunt
 cordis dolorem, timent Dei iudiciū, ab ini
 quitate recedūt. Et habent etiā in hoc pro
 phetae documentū. Nam subditur, anxiatus
 est super me spiritus meus. &c. Pœnitentis
 enim vir spiritus anxiatur, cùm superna
 desideris, carnis corruptione deprimitur.

Cùm

Cōmentarij in Septimū

Cūm enim terrenæ labis pondere prēgra-
uatus, sustolli ad altiora nititur, ipso suo
conamine fatigatus lassatur. Sed eò eni-
xiùs superiora defyderat, quò verius sarcia-
nam agnoscit quam portat. Turbatur ve-
rò cor peccatoris in recordatione peccati,
cūm primùm s̄ cooperit seipsum cognosce-
re, & quām longè à Deo recesserit, cogita-
re. Habet etiā vim quod addit, in me. Quasi
enim extra se fuerat, qui spretis salubribus
& æternis, de noxijs & temporalibus cogi-
tabat, qui ægritudinis suæ molestias non
sentiebat, qui se videre, cūm cœcus esset, pu-
tabat. Sed eò in se redijt, quò seipsum, qua-
lis fuerat, recognouit, iuxta illud propheti-
cum, Redite præuaricatores ad cor. Vnde
Isa. 46.
Luc. 15.
cūm distractis & profusis paternis bonis,
vitæ cælestis alimento egeret, in se reuer-
sus sit. Non enim in se reuerteretur, nisi à
se priùs exisset. Ideoq; & pater eius ait.
Hic filius meus mortuus fuerat & reuixit,
perierat, & inuentus est. Si ergo à patre, à
quo per inobedientiam discesseras, inueni-
ri defyderas, & deliciose in domo eius epu-
lari, ad te ipsum statim reuertere, & discus-
sis actibus tuis, vnde excideris recordare,

vt

ut eo modo magis mouearis ad pœnitentiam.

¶ Memor fui dierum antiquorū, meditatus sum in omnibus operibus tuis, & in factis manuum tuarū meditabar.

Solatio fuit Davidi in ingruētibus malis mente reuoluere opera antiqua Dei. Non enim desperauit, cùm penè calamitatibus obrutus esset, sed tunc in memoriam reduxit secula præterita, quæ ab initio mundi fluxerunt, & consyderauit diligenter omnia opera Dei, quæ fecit in temporibus & generationibus præteritis, quomodo semper humilibus & pœnitētibus propitius miserator, impijs verò seuerus vltor extiterit. Et in ijs quæ fecerūt manus eius, quæ ipse fecit in omnipotētia sua (per manus enim Dei omnipotentia eius designatur) diligentem apposuit consyderationē. Potest & per dies antiquos, ut Hieronymo placet, dies suos pristinos intelligere, quando eum dominus elegit per Samuelem, ei-que magna beneficia contulit. Solet enim qui rebus aduersis opprimuntur, ne despō deant

Commentarij in Septimū

deant animos emolumento esse, mente re-
colere beneficia ipsis à Deo collata priori
tempore, ut cōsideratione illorū spēm su-
mant, animū erigant, fiduciamq; habeant,
veniam se promerituros apud dominum,
à quo alijs in tēporibus beneficijs sunt asse-
cti. Ait ergo, *Memor fui dierum antiquorū &c.*
Hoc est, In memoriam reuocavi quæ feci-
sti seculis superioribus, diligenter animo
reuolui varia opera tua mili: & alijs exhi-
bita, in opere manuum tuarum expenden-
do totus eram. Observa, quod non modò
viri sancti, vetum etiam peccatores in re-
bus aduersis constituti, per memoriati an-
tiquorū ad tolerantiam excitantur. Quan-
do enim historias legunt, & magnos viros
incommodis varijs depresso fuisse vidēt,
animum ad tolerantiam eorum, quæ pa-
tiuntur, erigunt. Sicut enim trophæa &
magnæ virtutes antiquorum, animos ado-
lescētum ad similes virtutes inflammant:
sic & eorum calamitates ad tolerantiam
inuitant. Hinc & Romani statuas eorum,
qui de republica benemeriti fuerant, in fo-
ro & Capitolio statuebant, eorumq; tro-
phæa simul & res aduersas, pictutis & hi-
storijs posteritati mandabant: ut posteri
ad

ad virtutem, earum intuitu erigerentur, & in calamitatibus magno animo efficerentur. Sancti etiam viri memoria antiquorum multum iuuantur, siue ad virtutem, siue ad toleratiam malorum. Vnde & quidam dicebat. Memetote operum patrum, 1. Macha. 2. quæ fecerunt in generationibus suis, & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum.

6. Expandi manus meas ad te, anima mea sicut terra sine aqua tibi.

Ex his propheta, spe misericordiae Dei & liberationis suæ concepta, expandere cœpit fiducialiter brachia ad Deum, qui eum poterat à morte, & ab omni malo eripere. Multum enim iuuat ad misericordiam Dei impetrandam, expandere ad eum manus, iuxta illud. Leua ad 2. Threno. 2. eum manus tuas, & miserebitur tui. Et iterum. Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum. Tunc ad Deum manus expandimus, cum operationes nostras ad eum dirigimus, & maximè, cum operibus misericordiae & eleemosynarū vacamus.

Vnde

Cōmentarij in Septimū

Vnde ille manus suas contrahit, qui indi-
gentibus nihil tribuit, qui vocem paupe-
ris non exaudit. Quò contrà Sapiens in-
Ecclesiasti. 4 quit. Non sit manus tua ad dandum cōtra-
cta, & ad accipiendū porrecta. Docuit do-
minus manus expandere, quando dixit,
Luc. 11. Date eleemosynam, & ecce omnia mūda
sunt vobis. Quo loco sēpē meditatus sum
hoc testimonium esse inter omnia maxi-
mum, quo vis eleemosynæ ad impetrandā
veniam peccatorum demonstratur. Cūm
enim scribæ & pharisei (cum quibus ser-
monem Christus habebat) essent omnium
hominum pessimi, qui tādeni peccata sua
implentes autorem vitæ interfecerunt: ta-
men hoc illis Christus cōtulit remedium,
ut quæ supererāt illis, in eleemosynas ero-
garent, & statim veniam & puritatem af-
sequerentur. Neq; audiendi sunt illi, qui,

Erasmus in (nescio quo spiritu) hæc verba interpretā-
annotationi tur tanquam ironicè & per irrisiōnem di-
bus super *Lu* ēta fuisse à domino. Quoniam omnes san-
cam.
Et i hīc maximis encomijs eleemosynam
efferunt. Omnes etiam theologi ex hoc lo-
co præceptum eleemosynæ inferunt, quo
divites tenētur ea, quæ sibi supersunt, pau-
peribus erogare. Quod tamen nō inde eli-
ceretur,

ceteretur, si Christus per ironiam illud dixisset. Est ergo manus ad Deum expandere, pauperibus eleemosynas facere. Vnde & noster propheta, In die tribulationis meæ Deum exquisiui manibus meis. Manibus nostris tum Deum exquirimus, cum operibus sanctis, maxime pietatis & misericordiae, Seruatorem inuocamus. Quando ergo tribulationibus impetumur, Deum hinc manibus inquirere habemus: non enim manibus corporeis eum querere valemus, sed tunc potissimum nobis cordi esse debent orationes, ieunia, eleemosynarū subsidia, quib⁹ manibus Deū inueniemus. Nec otiose additū est, ad te: quia sunt plerique, qui in eo quod bene agunt, laudari ab hominibus appetunt. Hi manus suas ad Deum non expandunt, qui per opera sanctitatis non Deum, sed mudi gloriam querunt. Detalibus inquit dominus. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam. Expandomus ergo manus nostras ad Deum, nec iustitiam nostram faciamus coram hominibus, nec cum fatuis virginibus, lampades vacuas accipiamus in manibus, sed in vasis nostris oleū sumētes, veniente sponso occurramus. Anima mea sicut terra sine aqua tibi.

Psalms. 75.

Matth. 6.

Matth. 25.

Dd De-

Cōmentarij in Septimū

Describit sui cognitionem propheta ad similitudinem terrae ineptae ad fructum afferendum. Quasi enim sicut terra sine aqua est anima sine gratia. Sicut enim terra quæ imbre non perfunditur, non vestitur herbis, non venustatur floribus, non abundat messe: sic anima gratia carens, non operitur virtutibus, non cogitat de cælestibus, non insistit utilibus. Vitiato nanque in primo parente libero arbitrio, iam neque velle quidem bonum possumus, nisi il-

Psalm. 36. Ilius gratia adiuuemur, apud quem gressus hominis diriguatur. Scriptum quippe est, præparatur voluntas à domino.

Iean. 15. Et dominus discipulis inquit, Sine me nihil potestis facere.

Philipp. 2. Et apostolus, Deus est qui operatur in vobis & velle & per-

Ad Ephe. 1. facere pro bona voluntate. Et iterum. Gra-

2. Corinth. 3. tia estis saluati per fidem. Et, non sumus

sufficientes cogitare aliquid ex nobis quæ si ex nobis. Si ergo fidem sine gratia Dei nemo habet, quin immo si cogitationem, quæ in operibus animæ initium, & quid minimum est, absque Deo producere non valemus, quomodo fieri potest, ut quis se facere fructum aestimet sine adiutorio illius, qui ait, Posui vos ut eatis,

& fru-

Iean. 15.

& fructum afferatis, & fructus vester maneat.

7 Velociter exaudi me domine, defecit spiritus meus.

Humiliatus fuerat valde David in coniuratione Absalon. Et quoniam humilitas magnam secum adfert confidentiam impetrandi a Deo auxilium, ideo precatur exaudiri, non quomodo cūq; sed velociter, nam cupiditati (ut solet dici) ipsa celeritas tarda est. Addit etiam causam quare exaudiri debeat, quasi inflantem iam spiritum non habeat, qui spem suam omnino in Deo ponit. Dicendo enim, defecit spiritus meus, pauperem spiritu se esse testatur, & de seipso non presumere, sed sacrificium Deo spiritum contribulatum offerre. Agnoscit hoc etiam se ex gratia Dei habere, quod humiliatus est, confidens se eius auxilio erigendum, cuius gratia se sentit elisum. Ait ergo, *Velociter exaudi me domine, defecit spiritus.* &c. Hoc est, Festina, & responde votis meis domine, vix enim amplius apud se est spiritus
Dd 2 meus.

ois Cōmentarij in Septimum

meus. Explicat quod asseruerat, animam suam esse veluti terram sine aqua. Quemadmodum enim terra sine aqua deficit, quoniam imber cælestis vita illius ad fructificandum est, ita & spiritus à Deo destitutus deficit prorsus, redigitur enim ad similitudinē eorum, quorum finitus est spiritus. Et quoniā iā defecerat in Davide authoritas regia, defecerat virtus mouendi subditos, propterea inquit defecisse spiritū eius. Ad hunc modū peccator, qui suam miseriā cognoscēs humiliatur, postulare debet auxilium à Deo, & fateri spiritū eius defecisse, ut sic spiritu Dei repleatur. Nec enim requiescit spiritus Dei, nisi super humile & quietum, & trementem sermones Dei.

I/ai. 66.

8 Non auertas faciem tuam a me, &
similis ero descendētibus in lacum.

HV mano more loquitur. Nā qui odio aliquem prosequitur, auertit faciem suā ab eo: econtrà verò qui aliū dilit, non auertit faciem suam ab eo, sed libēter eum intuetur. Precatur ergo propheta Deum,

ne

Pœnitentialium Psalmum. 211

ne faciem suam auertat ab eo (hoc est) ne
odium erga illum gerat. Sciebat enim sta-
tim omnia mala sibi adfutura, si Deus ab
eo faciem auerteret. Et propterea primum
Dauidis desyderium in illa fuga, quando
flens, & nudis pedibus egrediebatur cum
paucis Hierusalem, fuit habere gratam fa-
ciem Dei, secundum quod ipse dixit ad Sa-
doc, Si inuenero gratiam in oculis domi-
ni, reducet me, & ostendet mihi arcam &
tabernaculum suū. *Et similis ero descendenti-
bus in lacum.* Per lacum intelligit soueam
sepulchri. Vbi paria facit, Deum faciem
suam auertere ab aliquo, & ipsum mori,
Sciebat enim ex illa Dei auerstione suam
mortem causari, quoniam videbat diuino
iudicio, sibi à Nathan prænuntiato, cala-
mitatem hanc evenire. Ait ergo, Non
auertas. &c. Hoc est, Nequaquam ul-
trā differas ad me conuertere benignum
aspectum tuum, neque exaudire distule-
ris orationem meam: alioqui etiam si vel
modicum adhuc auerteris aspectum tuum,
iam similis ero ijs, qui in lacū mortis demer-
guntur. Obserua qualiter omnia mala in-
sequuntur eum, à quo Deus faciem suam
abscondit. Non enim sola mors eum appre-

115 Cōmentarij in Septimum

Isa. 56.

hendit, sed & illuuiies peccatorum illum
comitatur, iuxta illud prophetæ. Abscon-
di faciem meā, & abiit vagus in via cordis
sui. Et iterum, Ecce tu iratus es, & pecca-
uimus. Quod verò omnia illum mala in
sequantur, audi ipsum Dominum per

Dentero. 31.

Moisen dicentem. Et irascetur furor meus
contra eum in die illo, & derelinquam
eum, & abscondam faciem meam ab eo,
& erit in denorationem: inuenient eum
omnia mala & afflictiones, ita, ut dicat
in illo die, Verè quia Deus non est me-
cum, inuenierunt me hæc mala. Possumus
etiam per lacum, voraginem vitiorum in-
telligere, in quem lacum peccator descen-
dit, auertente domino faciem. Aiunt in
Achaia esse lacum quendam, ex quo qui
bibunt, illico intereunt. Sic & qui volu-
ptate peccati mulcetur, mortiferam babit
aquaam, ex cuius haustu statim moritur,
in lacumque demergitur. Si verò eum
Deus benigna sua misericordia respexerit,

Luc. 22.

per poenitentiam liberat ab isto lacu, quem
admodum eripuit Petrum quem respexit,
ille verò continuò fleuit amarè. Ut scias
poenitentiam, vnum esse de perfectis do-
nis descendéntibus à patre luminum. Ob-

idque

idque sancta ecclesia assiduè singulis diebus virumq; precatur à domino dicens.

Couerte nos Deus salutaris noster, & auer- Psalm. 84.
te iram tuam à nobis.

¶ Auditam fac mihi manè misericordiam tuam: quia in te speravi.

Alterum Dauidis tunc desyderiū fuit, audire aliquod bonum nūtium per filios sacerdotum, vt in secūdo libro Regum patet. Quod fuit ad impletū in mane: quia 2. Reg. 17. ad literam auditis illis nūtijs, Dauid & sui transferunt Iordanē donec dilucesceret. Et hoc est quod hīc petit dicens, Auditam fac mihi manè, hoc est, citò, hora opportuna, misericordiam tuam, scilicet, per nuntios. Diuinæ siquidē misericordiæ attribuit bonū nūtium. Et verè sic fuit: nam, vt ibidem 2. Regu. 17. dicitur, domini nutu dissipatum est consilium Achitophel vtile, quod illi nuntiauerunt tunc Dauidi. Quia in te speravi. In Deo habuit totam spem suam Dauid in illa coniuratione. Quando enim audiuit Achitophel esse in cōiurbatione cum Absalon, oravit Deū, Infatua quæso domine consilium 1. Reg. 15.

Commentarij ih Septimū

Achitophel. Vndiq; ergo fiducia Dauidis
in Deo apparet. Possumus etiam per ma-
nē serenitatem & tranquillitatem internā
animæ intelligere, quam Deus post nocte
tribulationis, quasi manē splendescens, im-
mittere solet in cordibus pœnitentiū. Trāl
acta enim nocte peccati, quæ tribulationē
atq; amaritudinem secum affert, propter
lamenta pœnitentiæ, quibus diluitur pec-
catum, sequitur manē serenitatis & gratiæ
per aduentum veri solis irradiantis in ani-
ma. Ait ergo, *Auditam fac mihi manē miseri-
cordiam &c.* Hoc est, Manē diluculo, in se-
renitate & tranquillitate interiori, per tuū
aduentum in anima mea immissa, te post
noctem tribulationis exidente ad visita-
tionem & consolationem in spiritu meo;
atq; etiam in matutino tempore, cùm ad
te attentiū orauero, tunc quæso fac me au-
dire vocem miserationis, fac vt à me audia-
tur vox tuæ consolationis, fac vt sentiam
intra me dulcorem aduenientis misericor-
diaz tuæ: ecce enim spem meam omnē &
fiduciam plenam in te reposui. Vbi nota-
dum est, auditum posse accipi specialiter,
sed spiritualiter, vt postulet homo afflict⁹
vocem diuinæ consolationis & miseratio-

nis Dei interius loquētis, auribus spiritua-
libus audire: iuxta illud, Audiam quid *Psalm. 53.*
loquatur in me dominus Deus, quoniam
loquetur pacem in plebem suam. Postulat
enim ut dicatur sibi à dño, Dimissa sunt ti *Luc. 7.*
bi peccata tua, vade in pace, fides tua te sal-
uum fecit. Dimissus es ab infirmitate tua, *Luc. 13.*
fiat tibi sicut petisti, & alia huiusmodi di-
uinæ cōsolationis verba, quæ sicut olim in
carne loquutus legitur Christus dominus,
peccatorum dimissor, & infirmitatum cu-
rator, ita etiam nunc in cordibus pœnitē-
tium & humiliū loquitur per singulos
dies. Vēl potest accipi audire generaliter,
pro persipere vel cognoscere vel intellige-
re, quemadmodum frequenter & videre so-
let accipi, siccq; postulat afflictus, cogno-
scere, sentire, experiri, & percipere Dei mi-
sericordiā, quā omnibus rebus anteponit.

10 Notam fac mihi viam in qua am-
bulēm, quia ad te leuavi animā
meam.

Tertium desiderium Davidis fuit in il-
la coniuratione & fuga, cognoscere
viam, quā iturus erat, ut se saluare & tueri
Dd 5 posset

Cōmentarij īn Septimū

2. Reg. 17.

posset. Et hoc cognouit ex predictis nūtijs dicētibus. Surgite, & trāsite citò fluuiū &c. Propter hoc ergo dicit, Notam fac mihi viam &c. Quia ad te leuavi animam meam. hoc est, quia tibi obtuli vitam meā. Quod tunc adimpletum fuit, quādo adorauit domiuū in illa fuga, tum coram arca, tum in summitate mōtis, & maximē quando visa arca dixit rex ad Sadoc. Reporta arcā Dei in urbem, si inuenero gratiā in oculis dñi, reducet me, & ostendet mihi eam. Si autē dixerit mihi, nō places: præsto sum, faciat quod bonū est coram se. Sunt & hēc verba peccatoris per pœnitentiā ad Deū redeun-
tis, qui cupiens ad salutem vltimam perue-
nire, clamat dicens, Notam fac mihi &c. Hoc
est, Doce me, qua via quā rectissimē eatur
ad te, expectauit enim te summo desyde-
rio anima mea. Obserua viā regiā, recta ad
vltimā salutē perueniēdi, esse flagella & ca-
lamitates, quibus homines premūtur. Hac
enim viam parauit Deus cūctis & iustis &
peccatoribus. Quoniā aduersa & calamita-
tes, quas hic patimur, nobis tribuunt spem
magnā gloriæ. Quoniā tribulatio est signū
prædestinationis & dilectionis Dei erga
eū qui illā patitur, dicēte apostolo, Flagel-
lat

Hebra. 12.

lat Deus omnē filiū quē recipit. Et hæc est Apocalyp. 3.
 cōis sentētia Sanctorū doctōrū, quam pul-
 chris similitudinib⁹ ostēdit. D. Gregorius
 lib. 21. morali. c. 4. Quibus & hæc potest ad
 iungi, quòd in itinere ad Compostellam,
 vel alio quoquā pīæ peregrinationis,
 peregrini solent relinquere signa, ne alij
 errent: & quando quis pergit illa via, &
 nō inuenit signa, tristatur, timens se esse in
 errore, sed cūm ea videt, lētatur, & est secu-
 rus. Sic ergo omnes homines sumus pere-
 grini, peregrinamur enim à domino, vt in- 2. Cor. 5.
 quit apostolus. Non enim habemus hīc ci- Heb. 3.
 uitateni manentē, sed futurā inquirimus,
 & ad cā peregrinamur. Signa autem huius
 viæ relicta à Christo, & ab alijs, qui felici-
 ter suam peregrinationem finierunt, sunt
 tribulationes, & calamitates, iuxta illud,
 Per multas tribulationes oportet nos in- Act. 14.
 troire in regnum Dei. Vnde quando quis
 in via suę peregrinationis non reperit hęc
 signa, non patitur aduersa & tribulatio-
 nes, deberet esse tristis, atque anxius, ne-
 sciens, an recto itinere viam agat. Dum
 enī cuncta illi arrident, ambigitur, an fa-
 ciat bona amore Dei, vel temporalis com-
 modi: dū verò patitur mala, & ea patiēter
 sustinet,

Commentarij in Septimū

Vide Grego. sustinet, est probatus virtute, sicut aurum
23. Mora.c. probatur lapide tactum. Quapropter san-
28. etiviri non modò libenter mala patieban-
tur, sed vehementer rebus aduersis gaude-
Acto. 5. bant. Nam & apostoli gaudentes ibant à
conspectu concilij, quoniam digni habiti
sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.
Matth. xi. Et Ioannes Baptista cùm in vinculis esset
coniectus, corpore quidem tenebatur in
carcere, anima autem in cælo. Et quod He-
rodes illi faciebat pro poena, ille suscipie-
bat prò beneficio. Et ira illius quasi Dei
misericordia fruebatur, quia verum gau-
dium est sanctorum pati mala, & sic exi-
re de mundo. Quemadmodum festinatē
hominem ad rem aliquam, quam defyde-
rat, si quis nesciens consiliū eius, compel-
lat eum ire volentem: sic puto esse, cùm im-
pius hominem iustum vult occidere mori-
cupiente. Tu autē consydera, quām pul-
chram philosophiam doceat pios spiritus
sanctus, gaudium enim est de bono præsen-
ti, sicut & tristitia de malo præsenti. Cùm
ergo sancti viri non solū patiuntur ma-
la, sed & gaudent in illis, insinuant aduersa
& tribulationes esse magnum bonum ho-
mini. Et reuera sic est, nam calamitates &
in cō-

incommoda laudantur non solum à sanctis & christianis, sed & ab ethnicis philosophis, qui vnam imiter laudant aduersam fortunam, non tanquam iucundam & delectabilem, sed tanquam utilem, & salutiferam. Sicut laudatur pharmacum etiam si amarum sit, propter eius utilitatem, ad hunc ergo modum aduersa & calamitates sunt nobis commodo, quoniam ex illis obueniunt multa utilia. Primū enim, tribulationes, purgant hominem à peccatis. Nā virtus cōparatur auro in sancta scriptura, & aduersitas fornaci. Vnde illud est, Deus *sapien. 3.* tentauit eos, & inuenit illos dignos se. Tāquam aurum in fornace probauit illos. Quemadmodum enim inter metalla aurū est præstantissimum, sic & virtus cæteris bonis præstat, est enim bonum honestum, quod inter omnia bona est præstantius. Si cut ergo quando aurum purgatur in fornace, omne metallum vilius, quod illi erat admixtum, separatur ab eo virtute ignis: ita ab homine iusto, si quid impurum in eo erat, saltim leue, per tribulationem & ignem aduersitatis separatur. Cūm enim homo abundat bonis huius seculi, delectatur, & afficitur illis. Cūm verò inuenit in mundo

Cōmentarij in Septimum

mundo tribulationes & aduersa, abhorret mundum, sicut infantulus abhorret lac & vbera, quādo ibi inuenit aliquid amarū, & sic ablaetatur. Ad hunc modum ablaetantur homines à Deo ne diligent mundum, neq; ea quæ in mundo sunt, per tribulaciones & incōmoda, quæ patiuntur. Pluries ergo calamitas & tribulatio malum hominem facit bonum, & bonum facit meliorē, & meliorem optimum. Quoniam charitas comparatur igni, iuxta illud, Lampades eius lampades ignis atq; flamarum. Et dominus in euangelio. Ignem veni mittere in terram. Ignis autem quanvis videatur extingui in principio flatus, tamen magis aceenditur, & sine illo flatu plerunque extinguitur: ita similiter charitas pro speritate & affluentia rerum tepescit, contradictione autem aduersitatis & tribulationis fit fortis ac feruens. Quod propriū est etiam cuiuscūq; alterius virtutis. Nam proprius actus virtutis est resistere contra rīo, & quō magis resistit, eo magis robatur, atq; perficitur. Vnde tempore persecutionis, quando tyranni vexabant ecclesiā, & membra martyrum laniabant, fuerunt Christiani perfectissimi, persecutione ve-

Canti. 8.

Luc. 12.

rò cessante, facti sunt socordes & vitiosi.
 In cuius figuram dicitur de filijs Israel, q Exod. 1.
 eò magis crescebant, quò validius à Pha-
 raone opprimebantur. Quare D. Bernar- *Bernar.* ser-
 dus inrerpetatur de Ecclesia illud, Ecce in *mo. 33. super*
 pace amaritudo mea amarissima. Secun- *cantica.*
 dum, quod ex calamitatibus homini obue-
 nire solet est, quod illuminatur, & seipsum
 cognoscit. Nā cùm ex aduersis homo pur-
 garus recedat, in omnibus purgatur, et iam
 in oculis, ex quo sequitur, quod perficitur
 in cognitione, quia oculis purgatis, quilibet
 melius intuetur, maximè spiritualia,
 quæ videri non possunt, nisi puris oculis.
 Vnde & dominus in euangelio. Beati mū *Matth. 5.*
 do corde, quoniam ipsi Deum videbūt. Ra-
 tio verò quare homo positus in tribulatio-
 nibus, & seipsum & spiritualia melius co-
 gnoscit est, quia homo ijs bonis exteriori-
 bus prosperatus, attētus est illis. Vnusquis
 que enim (secundūm philosophum) atten- *Aristot. 10.*
 tus est rei, in qua delectatur, ideo maximè *ethi.*
 cognoscit bona externa, neque potest vi-
 dere nisi ea quibus intendit. Et per hunc
 modum inquit S. Tho. quod cæcitas in en- *S. Tho. 2. 2. q.*
 tis, est effectus peccatorum carnaliū. Quo *15. arti. 3.*
 niā cùm sint maximè delectabilia, faciunt
 homines

Cōmentarij in Septimū

homines attentiores, immò attentissimos
rebus exterioribus, & distrahuntur ab attē-
tione & consideratione rerum spiritualiū.
Per contrarium ergo terrentur ab exterio-
ribus per aduersa & calamitates, & reuocan-
tantur ad interiora, & sic conuertūtur ho-
mines ad Deum, & ad seipso, cogitantes
quæ commiserunt quare puniantur. Et sic
attenti Deo & sibi, vident quæ priùs igno-
rabant, eò quòd non illa intuebantur, per
flagella autem illa intuentur. Vnde quan-
do quis propter peccata flagellatur, venit
in cognitionem illorum. Propter quod &
Iob. 7. Iob flagellatus dicebat, Indica mihi cur
me ita iudices. Quasi diceret, Finis flagelli
solet esse ostendere flagellato culpam, ex
qua poena causatur, indicat ergo mihi cau-
sam horum flagellorum. Hæc ergo est via,
qua homines habent pergere ad vitā æter-
nam, quam Deus notū fecit omnibus san-
ctis. *Quia ad te leuavi animam meam.* Hoc
est, *Quia in te habeo repositam totā spem*
& omnem fiduciam meā. Verba sunt spiri-
tus humiliati. Si autem vis habere hanc fi-
duciam, & spiritum humilem adipisci, re-
quiritur primò, vt à te ipso deficias, nec su-
per te causa iactantiae rapiaris, sed omni-
bus

bus inferiorem te sentias, & sic in te spiritū
superbiæ extinguas. Non te generis nobil-
itas extollat, non erigat honor, non inflet
prudentia. Qui enim confidit in homine,
maledicto subiacet. Deinde sequitur, vt in
Deo speres, vt derelictus (iuxta prophetā)
à patre & matre, assumaris à dño, & eius
præsidio guberneris inter fluctus humanæ
tentationis. Postremò vt animam ipsam le-
ues ad Deum, & omni vanitate expulsa, in
cœlestibus cōuerseris, vbi deliciarū Dei re-
ficiaris dulcedine, & visione ieius perfruaris
claritate. Non tibi subrepat terrenarum de-
lectatio cupiditatū, nō vanitatum phantasmata
mentē occupent, quæ cùm animū in
diuersa traxerint, tantā inducunt caliginē
negligētiæ, & cœcitatis tenebras opponūt,
vt cū appetere coeperit infima, nullatenus
erigatur ad summa. Si amore cœlestiū accē-
sus fueris, & per istos ascenderis humilita-
tis gradus, poteris & tu dicere cū propheta,
quia ad te leuaui animam meam.

II Eripe me de inimicis meis domine;
ad te cōfugi, doce me facere volun-
satem tua, quia Deus meus es tu.

Ee **Co-**

Commentarij in Septimū

Constitutus in periculo amittendi re-
gnū pariter & vitam, orauit David do-
minum, vt dissiparet consilia Achitophel,
suasitq; Chusi, vt simularet se amicum Ab-
salon, ad dissipandū cōsiliū Achitophel.
Quod postea Chusi adimpleuit, vt legitur
in libro Regū. Hanc rem gestam, hoc suum
desideriū explicat modò, cū dicit, *Eripe me*
domine. &c. Ad te confugi, videlicet, cū ora-
ui. Infatua quæsto cōsiliū Achitophel. *Doce*
me facere voluntatē tuā, quia Deus meus es tu. Hic
explicat illud, quod ipse dixerat ad Sadoc.
Si mihi dixerit, non places, præsto sum, fa-
ciat quod bonum est coram se. Sunt etiam
hæc verba pœnitentis, illius, qui ad Deum
revertitur post vitam maiè aëtam, qui ta-
men varios hostes metuit, à quibus via il-
lius impeditur. Nouit enim, quia inter ini-
micos graditur, in medio laqueorum, vnde
que pericula imminent, vndeque ponūtur
insidiae, vndeque incauti præcipitātur. Ad
uersarius enim noster diabolus tanquam
leo rugiens circuit quærēs quē deuoret. Oc-
cupat incautos, inermes fauciāt, incautos
expoliāt. Alios necat, alios captiuat, alios
suffocat. Aliquādo trāsfigurat se in angelū
lucis: & incautæ mēti quædā agenda bona

pro-

proponit: ut dum à proposito tētatus deciderit, & tentationum ventis velut arundo cōperit agitari, faciliū ad delicti inducatur consensum. Inferit inutiles cogitationes, vana adhibet desyderia, virtutū sigmēta depingit. Si quē verò inuenerit fortiorē in bono proposito perseuerantē, eū acriūs persequitur, & grauioribus admotis temptationum aculeis, extingue conatur. Habet quoq; secum nequitię ministros, duces & satellites suos: cum quibus aduersus humanam fragilitatem congreditur, vt eò tātō faciliū superetur, quanto non ab eo, sed à multis impugnatur. Contra hunc potenter aduersarium eiusque plurimos apparatus nos instruebat Paulus, cūm dicebat.

Ephes. 6.

Ioan. 1.

Ephes. 5.

Cōmentarij in Septimum

Isti ergo sunt hostes, aduersus quos dimicamus. Et quis tot inimicorum cateruas euadere, eorumq; insidias inuestigare potest? Non grauantur carne, nullis occupātur curis, sed sunt ad nocendū parati. Quis hominum aduersus eos dimicās illæsus abire potest, nisi auxilio diuinæ gratiæ vallatus fuerit, & scuto bonæ voluntatis eius coronatus? Etiam si bonæ operationis studio floreat, si lumine polleat virtutū: non poterit inimici rugientis superare nequitiam, nec potestatis inique reprimere vires, nisi illius fuerit fretus præsidio, qui sic manet in nobis, ut etiā pugnet pro nobis. Restat ergo, ut in omnibus diuinæ gratiæ auxilium posulemus: & ad illud inexpugnabile occurramus semper refugium, in quo nullius hostis timeamus incursum. Ad quod & noster propheta cōfugit, inquiens. *Eripe me de inimicis meis domine.* Hoc est, Libera me dñe ab aduersarijs & persecutoribus meis, qui malum quærunt animæ meæ, ut non præualeant mihi. Notandum verò, quôd non ait, protege me, sed, eripe me, quasi dicat, Iam me fraudum suarum laqueis implicat, iam deceptionū astringūt nodis, iam retibus iniquitatū inuoluunt. Quis autem ad eri-

eripiendum idoneus, nisi ille, cui cū pro-
 pheta cantamus: Anima nostra sicut pas- Psalm. 123.
 ser erepta est de laqueo **venantium?** Et ne
 quis sibi placēs de erekctione sua gloriatur,
 adiunctū est, Adiutoriū nostrū in nomine
 dñi. *Ad te configi.* Hoc est, Tu es tutissimū
 meum refugiū, tuæ protectioni occultè iā
 olim cōcredidi me, ad quē in omnibus ob-
 uenientibus mihi periculis fiducialiter cō-
 fugio. Melius consilium habuit iste, quam
 Adā habuerat. Ille enim post peccatū fugit
 à facie Dei, & abscondit se inter ligna para-
 disi, hic verò post peccatū ad Deū cōfugit.
 Nā reuera ipse est piētissimus pater, ad quē
 fugiētes post peccatū, tutissimū præsidū
 habemus. Et ideo quidā dicebat. Etiā si pec- Sapien. 15.
 cauerimus, tui sumus. *Doce me facere volunta-*
tem tuā quia Deus meus es tu. Iustū est, vt Deo
 suo omnis homo seruiat: creatura obediatur
 creatori, domini sui mādata seruus nō trās-
 grediatur. Super quæ verba sic Augusti-
 nus inquit. O confessio, o perscriptio,
 quoniā tu es inquit Deus meus. Ad alium
 currām refici, si ab alio factus sum. Tu es
 totum meum, quia tu es Deus meus. Pa-
 trem quæram propter hæreditatem? Tu es
 Deus meus, non solūm dator hæreditatis,

Cōmentarij in Septimum

psalm. 15. sed ipsa hæreditas. Dominus pars hæreditatis meæ. Dominum quæram propter redemptionem? Tu es Deus meus. Patronum quæram propter liberationem? Tu es Deus meus. Postremò creatus recreari cupio? Tu es Deus meus, qui recreator meus, qui creasti me per verbū tuū, & recreasti me per verbum tuum. Sed creasti me per verbū Deū, manentē apud te: recreasti verò per idē verbum carnē factum propter nos. Doce ergo me, vt faciam voluntatē tuam, quoniam tu es Deus meus. Contendat igitur christiana anima facere volūtatem Dei sui, agnoscat creatorē suū, audiat vocē eius, obediāt præceptis eius. Oret vt doceatur, postulet vt dirigatur, supplicet vt cōfirmetur. Hoc q̄ppe sine auxilio diuinę inspirationis ad se qui nemo pōt. Obserua, qualiter orādo petit, nō cognoscere, sed facere volūtatē Dei. Nō enim sufficit cognoscere volūtatē Dei, sed opus est illā opere cōplere. Vnde, quicq̄d garriāt Lutherani, nō sufficit sola fides, (per quā cognoscim⁹ Dei volūtatē) ad iustificationē, sed requirūtur opera, nēpe aetus spei, & charitatis, & etiā pœnitentiæ post mortale cōmissū. Que veritas adeò aperta est in scripturis sanctis, vt cā absq; magna

Pœnitentialium Psalmum. 220

impudētia nō potuerit Luther⁹ negare. Ha
betur enim in euangelio, Nō oīs qui dicit Matth. 7.
mihi dñe domine, intrabit in regnū cælo-
rum, sed qui facit voluntatem patris mei
qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cæ-
lorum. Et concludit ibi Christus, Omnis
qui audit verba mea hæc, & non facit ea,
similis erit viro stulto, qui ædificauit do-
mum suam super arenam. Ecce non est sa-
tis ad iustificationem credere verbis Chri-
sti, nisi pariter ipsa perfeceris. Oportet
enim ut facias ea, alioqui nulla tibi fides
sufficiet, sed super arenam ædificas, ruitu-
rumq; protinus est quicquid moliris. Ad-
hæc Matth. 6. inquit dominus, Si non di-
miseritis hominibus, nec pater vester di-
mittet vobis peccata vestra. Credas quan-
tumcunq; velis Luthere, si tamen fratri
nō ex animo remiseris ob errata veniam
petenti, nec tu iustificaberis a Deo. Nam
hic ad iustificationem vtraq; concurrat
necessæ est, nempe fides, & iniuriæ frater-
næ remissio, nec altera sine altera quid-
quam proderit. Id ipsum etiam testatur do-
minus alibi, cùm ait, Seruus sciens volun- Luc. 12.
tatem domini, & non faciens, plagis vapu-
labit multis. At qui plagi vapulare mere-
tur

Commentarij in Septimū

tur, iniustus est, ergo non sufficit cognoscere Dei voluntatem per fidem, ad iustificationem. Apostolus etiam hoc testatur, Deum scilicet redditum cuiq; secundum opera sua, Item alibi. Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores iustificabuntur. Et iterum. Si secundum carnem vixeritis, morietini. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Ecce vitam, hoc est iustificationem pollicetur ijs, qui facta carnis mortificauerint. Ad hæc, In Christo Iesu, neq; circuncisio, neque præputium aliquid valet, sed fides, quæ per dilectionem operatur. Ecce non sola fides, sed cui coniuncta est dilectionis operatio, valet ad iustificationem. Perspicuum igitur ex his, cuius esse potest, non solam fidem (quæ virtutum theologiarū in ordine prima est) ad iustificationem cuiuspiam sufficere, sed opus esse præterea operatrice charitate. Apparet etiā, quām sit improbabilis hæc hæresis Lutherana,

Lib. de hære quam (vt refert Augustinus) tenuit Euno-
sib. c. 54. mius. Ait enim hæc verba de illo Augustinus. Fertur etiam usq; adeo fuisse bonis moribus inimicus, vt asseueraret, quod nihil cuiq; obesset quorumlibet perpetratio ac perse-

perseuerantia peccatorum, si huius quæ ab
 illo docebatur fidei particeps esset. Idem
 asserit Lutherus. Et adhuc antiquior fuit
 hæresis ista in ecclesia Dei. Nam, ut idem
 Augustinus refert, exorta fuit tēpore apo- *Lib. de fide*
stolorum. Quidam enim non intellectis *& operibus.*
 quibusdam obscuris sententijs apostoli *c. 114.*
 Pauli, ausi sunt dicere, satis esse fidem ad
 salutem sine alijs operibus bonis, quinimo
 malis nihil obstantibus. Quam ob causam
 inquit, aliæ epistolæ apostolicæ, videlicet
 Petri, Ioannis, Iacobi, & Iude, contra hanc
 maximè dirigunt intentionem, ut vehe-
 menter astruant fidem sine operibus nihil
 prodesse. Ut intelligamus, quām periculo
 sit ista hæresis, quæ tantum negotiū fa-
 cessit ipsis apostolis, qui spiritu sancto ple-
 ni erant. Vnde ait Petrus loquens de epi- *2. Petri. 3.*
 stolis Pauli. In quibus (nempe verbis Pau-
 li) sunt quædam difficilia intellectu, quæ
 indocti & instabiles depravant, sicut & ce-
 teras scripturas, ad suam ipsorum perditio-
 nem. Iacobus autem sic ait. Vis autem sci- *Iacobi. 2.*
 re oī homō inanis, quoniam fides sine ope-
 ribus mortua est? Abraham pater noster,
 nōne ex operibus iustificatus est, offerens
 filium suum Isaac super altare? Vides quo-
Ee 5 *niam*

Cōmentarij in Septimū

niam fides cooperabatur operibus illius;
& ex operib⁹ fides cōsummata est. Sed ad
verte, quām studiosē meminit eiusdē scri-
pture, cui Paulus potissimum innititur. Et
suppleta est (inquit) scriptura, dicens. Cre-
didi Abraham Deo, & reputatum est illi
ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est.
Tandem concludit dicens. Sicut enim cor
pus sine spiritu mortuum est, ita & fides si-
ne operibus mortua est. Quā plurima alia
sunt testimonia scripturarum, ad hunc per-
niciosissimum errorem refellendum, quæ
quoniam breuitati studemus, missa feci-
mus, tantūm hæc insinuare voluimus, ut
quilibet perspicue intueri queat, qualiter
aduersus apertissimas scripturas, errores
suos isti astruere conantur.

12 *Spiritus tuus bonus deducet me in
terram rectam: propter nomen
tuum domine vivificabis me in
æQUITATE tua.*

Magna spe liberationis suę concepta;
describit diuinam exauditionem &
reditum suum in Hierusalem, dicens, sp̄ri-

Pœnitentialium Psalmum. 222

tus tuus bonus &c. Hoc est, impulsus tui
amoris erga bonum, deducet me in terram
rectam, videlicet in Hierusalem electam a
te, in terram rectitudinis diuini cultus, &
morum & operationum. Nominat Hieru-
salem terram rectam, ut ostendat se meri-
tò inde expulsum, quandoquidem in ter-
ra rectitudinis commisit iniquitates homi-
cidij & adulterij. Neq; fidebat humanis vi-
ribus quantius viros fortissimos secum
haberet, & æqua manu, valido, scilicet,
exercitu, aduersus Absalon dimicare con-
stituisset, sed suam liberationē tribuit spi-
ritui Dei bono. Quoniam Deus propter
gloriam nominis sui eripuit Dauidem, &
illi pepert. Valde enim glorificatur no-
men Dei vsq; hodie, in hoc, quod tempera-
uit punitionem Dauidis, & reduxit eum
ad præparandum templum domini, & cō-
struendos psalmos ad diuinum cultum. Et
hanc vocat viñificationem, redditum videli-
cet suum in Hierusalem, quem non meri-
tis ipsius, sed ex æquitate sua, hoc est, ex
sua voluntate Deus effecit. Voluntas enim
Dei est regula, & ideo quidquid ipse vult,
æquum & iustum est. Sed ut altius ista re-
petamus, verba sunt hæc cuiusvis peccato-
ris,

Cōmentarij in Septimū

ris, qui per pœnitentiam fiducia maxima assumpta in Deum, se in vitam æternam à Deo deducendum confidit, dicens, *spiritus tuus bonus &c.* Videlicet, spiritus sanctus, qui est ipsa essentia bonitatis, à quo omnis bonitas in omnibus per communicationem procedit ac deriuatur, ducet me in terram rectam, videlicet, in beatitudinem, quæ terra vocatur, iuxta illud, Credo

psalm. 26.

videre bona domini in terra viuentium. Et

Matth. 5.

Christus in euangelio, Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Ratio autem quare vita æterna, terræ nomine nobis significatur est, quoniam terra inter cuncta elementa solida & immutabilis perseverat, se

Ecclesiastes.

cundum illud, Generatio præterit, generatio aduenit, terra autem in æternum stat: ita similiter status beatitudinis inter omnia bona est firmus & stabilis, bona enim huius vitæ mutabilia sunt, bona vero beatitudinis æterna & immutabilia, quæ nec amitti, nec innouari possunt. Et hoc est

psal. 124.

quod alibi ait propheta. Non commoue-

bitur qui habitat in Hierusalem. Et iterū.

psal. 147.

Lauda Hierusalem dominum &c. Quoniam confortauit seras portarum tuarum. Et Ioan

Apocalyp. 3.

nes in Apocalyp. Qui vicerit, faciam illum-

columnam in templo Dei mei, & foras nō
egredietur amplius. De hac ergo terra lo-
quitur, de qua etiam alibi ait, Mansueti hę Psalm. 36.
reditabunt terrā, & delectabuntur in mul-
titudine pacis. In illa enim, quæ verè terra
est viuentium, multitudo & abundantia
pacis habetur, iuxta illud, Sedebit popu- Isaiæ. 52.
lus meus in pulchritudine pacis, in requie
opulenta. Et quia non raptim, sed securè
& perpetuò pax ibi habebitur, ideo dici-
tur quòd sedebit. Viuiscat ergo Deus pec-
catores per pœnitentiam, & deducit eos
in terram rectam, propter nomen suum;
propter gloriam nominis sui. In magnam
enim Dei gloriam cedit, parcere pecca-
toribus, sicut propheta inquit, Et exalta- Isaiæ. 30.
bitur parcens vobis. Item, Inuoca me in Psalm. 49
die tribulationis, eruam te & honorifi-
cabis me. Exaltatur & honorificatur De⁹,
quando inuocatur à peccatoribus, & illis
parcit.

13 Educes de tribulatione animā meā,
& in misericordia tua disperdes
omnes iuimicos meos.

Postquam

Commentarij in Septimum

Postquam in genere consecutione bonorum explicuit in verbis precedentibus, modò explicat liberationem à malis, quæ tamen priùs fuit, quām adquisitio bonorum. Quoniam antequam David rediret in terram rectam, liberatus fuit ab his, qui cōtra ipsum insurrexerant, cæsus enim est populus Israel qui erat cum Absalon, & facta est plaga magna in die illa viginti milium, vbi Absalon quoque; occisus est. Huius ergo liberationis meminit hīc, dicens, *Educes de tribulatione animam meā &c.* Hoc est, liberam ac saluam facies animam meā, de omnibus tribulationibus & angustijs, quibus modò premor in hac filij mei coniuratione: & propter misericordiam tuam (nō enim fidens meis meritis ad te cōfugij) disperdes, dissipabis, fugabisque; oēs, qui mihi querunt mala. Quoniam verò hæc verba aptissimè conueniunt cuicūque peccatori, qui per pœnitētiā ad Deū reuertitur, clamet qui conscientia delictorū astringitur, & fide atque spe in Deū erectus, depromat cū propheta, *Educes de tribulatione animā meā.* Inter multiplices nanque humanæ animæ tribulationes, & innumerabiles afflictionū molestias, nulla est maior afflictio,

quod con-

2. Reg. 18.

q̄ conscientia delictorum. Cūm enim exte-
 riūs patitur homo, ad Deū cōfugit. Singu-
 lare namq; & saluberrimū est cōsolationis
 remediu, tribulationes exterius patiēti: vt
 si eū contristat orbitas, si angit paupertas,
 si venit infirmitas, recedat ab eo, qui foris
 est, strepitū, & ingressus in interiora mētis
 penetralia, ibi Deū inuocet, vbi nemo vi-
 det. Quōd si malæ consciētiæ tribulationē
 perferēs, in arcano cordis Deū nō inuenit:
 quoniam fortè recessit ab hospitio cordis
 pro abū dātia iniquitatis, quid facturus est
 homo? vbi cōsolationē inueniet? vbi requie-
 perquiret? Magna tribulatio, vbi null⁹ euā
 dēdi aditus, vbi nulla libertatisspes, vbi nul-
 la erectionis fiducia. Si ad exteriora recur-
 rit, si in trāsitorijs cōsolationem quēsierit,
 ibi animi afflīctio vrgebit, solitudinum sti-
 mulabit calamitas, miseriarū turba valla-
 bit. Quæ enim in tēporalib⁹ cōsolatio? qua-
 le in diuitijs gaudiū? Nūquid nobiscū per-
 māsuræ sunt? Illæ enim sicut acquisitæ leti-
 ficant, sic etiā amissæ contrastant. Superest
 itaq;, vt in tribulatione positus peccator
 ad eū recurrat, in quo solo vera est cōsolati-
 o, & per istius vitæ noctes in lectulo cor-
 dis Deū quærat. Quē si primō nō inuenit,
Canti. 3.
 magis

Commentarij in Septimū

magis ad quærendum animetur: surgat ad
amorē celestiū, ciuitatem circumeat exulta-
tione vniuersæ terræ fundatam, interro-
get vigiles qui custodiunt ecclesiam, nu-
detur pallio secularis ornatus, & charitatis
sagitta interiùs vulneretur. Nec priùs à
quærendo defistat, quām mōerentium cō-
solatorem inueniat. Inuentum autem sum
moperè teneat, donec à conscientiæ eri-
piatur tribulatione. Si enim naufragus cu-
piens vitam in vndis seruare semel adeptā
tabulam non antè dimittit, quām fractus
labore sœuientium procellarum deficiat,
aut vehiculi præsidio adiutus optatum
littus attingat: quis in huius maris magni
& spatiosi naufragio, Dei non amplecta-
tur sapientiam, cuius gubernetur præsidio,
regimine deducatur? De ipsa nanq; scri-
ptum est, Lignum vitæ est his, qui appre-
henderint eam, & qui tenuerit eam, bea-
tus. Teneamus ergo lignum salutis in pe-
lago procellosæ tempestatis, per quod pos-
simus & à periculo horrendæ mortis eri-
pi, & de tribulatione diabolicarum tenta-
tionum educi. Qui verò ab hac (quæ ma-
xima est) tentatione, suos eripit, etiam ab
alijs omnibus, quæ minores sunt, libera-
1330bit.

bit. Nam, ut inquit propheta, Multæ tribulationes iustorum, & de omnibus his liberabit eos dominus. Vnde & Petrus ait, Non 2. Petri. i. uit dominus pios de tentatione eripere.

psalm. 33.

14 *Et perdes omnes qui tribulant animam meam, quoniam ego seruus tuus sum.*

A Deo magnam & roboratissimam spem ad auxilio diuino sibi misericorditer a domino praestando conceperat, ut vaticinium proferret, qualiter non modo inimici, a quibus tunc premebatur, sed omnes hostes illius in uniuersum essent a Deo perditi. Nam quemadmodum tunc ab exercitu Davidis, totus exercitus Israel qui erat cum Absalom fuit deturbatus & profligatus, atque ipse Absalom interemptus: sic omnes alij, qui aduersum David arma sumpererunt, obruti fuerunt, ut est videre in Saul, & Ilboset, & Abner, Deo ex illis pro David uitionem sumete. Quod ipsi David, antequam regnaret, preuentiauerat mulier illa Abigail, vxor Nabal Carmeli, quando illum detinuit, ne domum Nabal funditus euerteret. Quem in elegatissima

2. Reg. 18.

Ff ora-

Cōmentarij in Septimū

I. Reg. 25.

oratione, quā ad illum habuit, sic inquit. Si enim surrexerit aliquādo homo persequēste, & querēs aīam tuā, erit anima dñimeicu
stodita quasi in fasciculo vimentum, apud
dñm Deum tuū: porrò inimicorū tuorū ani
ma rotabit, quasi in impetu & circulo fun
dā. Nō solū autē inimicos Dauid, sed & ini
micos iūm seruorū suorū debet De⁹ olim
pdere. Ad quod insinuādū, apposuit cau
falem illam, quoniā ego seruus tuus sum, o
mnes enim seruos suos est tandem vindicatu
rus. Quod quidē erit in beatę vitę felicitate
illa, quā habebimus post mūdi huius con
summationē: in qua nullū habebimus ad
uersariū, nullum metuemus inimicū, cūm

I. Corinth. 15

absorbebitur mors in victoria, cū illa nouis
fima inimica destruetur mors, cū immutati
fuerim⁹, & æ quales angelis effecti. Modò
enim nihil quietis aut̄ securitatis inuenire
possimus, dū adhuc in nobis ipsis ingemi
scimus grauati: adoptionē expectātes, redē
ptionē corporis nostri. Cū autem mortale
hoc induerit immortalitatem, tunc nulla
erit diabolicæ fraudis impugnatio, nullū
hæreticæ prauitatis dogma, nulla infidelis
populi impieras, omnibus ita pacatis & cō
positis, vt in tabernaculis iustorum sola au
diatur

Roma. 8.

diatur vox exultationis & salutis. Tunc *Psalm. 117.*
 enim disperdet Deus omnes aduersarios
 & inimicos nostros, omnes videlicet infi-
 deles & haereticos, qui non cessant quotidie
 bellum cruentum ecclesiæ & sanctis inferre. De
 munere reprobi oes cū principe suo diabolo de-
 struētur, iuxta illud, quod inquit prophetas, Et *1/ai. 10.*
 erit cū cōpleuerit dñs cū etia capa sua in mo-
 te Sion & in Hierusalē, visitabo super fru-
 etum magnifici cordis regis Assur, & super
 gloriā altitudinis oculorū eius. Vbi per su-
 perbissimum Assur, intelligitur ille, qui est rex
 super oes filios superbiae. De quo ait dñs ad
Iob. Ecce spes eius frustrabitur eum, & vidēti-*1ob. 40.*
 bus cū etiā præcipitabitur. Ille enim spē ha-
 bet, quādū mūndus durat, ut fallere & pro-
 sternere possit etiā seruos Dei, sed hec eius
 spes frustrabitur, quoniam servi Dei eius
 misericordia freti, tandem illū denūcūt.
 Et, cū etiā eum vidētibus, præcipitabitur,
 quia æterno iudice terribiliter apparente,
 statibus legionib⁹ angelorū, assistēte cū etio
 ministerio cœlestiū potestatū, atque electis oī
 b⁹ ad hoc spē et aculū deducetis, ista bellua cru-
 delis & fortis in mediū captiuā deducebit, &
 cū suo corpore, id est cū reprobis oībus, eter-
 nis gehēnē incēdijs mācipabit, cū dicetur,

Cōmentarij in Septimum

Matth. 25.

Discedite à me maledicti in ignē æternū,
qui paratus est diabolo & angelis eius. O
quale erit illud spectaculū, quando hæc im
manissima bestia electorum oculis ostēde-
tur: quæ hoc belli tēpore nimis illos terre-
re potuerat si videretur. Sed occulto ac mi-
ro Dei cōfilio agitur: vt & nūc per eius gra-
tiam à pugnātibus non visa vincatur, & tūc
à lectis viētoribus iā captiuā videatur. Tūc
autem iusti diuino adiutorio quātum debi-
tores sunt, pleniūs recognoscēt, quando tā
fortem bestiā viderint, quā nunc infirmi vi-
cerunt: & in hostis sui immanitate conspi-
cient quātum debeāt gratiē defensoris sui.
Redibunt enim de hoc prælio tunc milites
nostrī virtutum trophæa referentes, & rece-
ptis corporibus, cū iam in illo iudicio cāle-
stis regni introitū sortiētur: priūs immanis-
simas vires huius antiqui serpētis aspiciēt,
ne vile æstimēt quod euaserūt. Tunc ergo
implebitur hoc, quod hic vaticinatur pro-
pheta in persona omniū iustorū, dicens, *Et*
perdes omnes qui tribulāt animā mēā. Hoc est,
Et in perditionē atq; dānationē mittes per
seuerā vltionē iustitiæ tuæ, omnes, qui nūc
tribulant & affligunt spiritū meum. Tunc
enim cōplebit dñs cuncta opera sua in Siō
& in

& in Hierusalē, cū Hierusalē illa sancta, quę
est mater nostra, & quę modo edificatur ut
ciuitas, filios abdicauerit tenebrarū, ciues
recepérunt pacíficos, filios videlicet lucis &
Dei, filios adoptionis, cōsortes supernæ hę-
reditatis. Nullus in eā ingredietur impius,
null⁹ habitabit iniquus, nullus intrabit im-
mūdus. Muri eius ex lapidibus cōstruūtūr *Apoca. 21.*
viuis, portę eius ex optimis adornātur mar-
garitis, plateæ eius ex auro purissimo ster-
nūtur, & cāticum lætitia sine fine in ea cā-
tatur. Ibi est lux sine defectu, gaudium sine
gemitu, desyderiū sine pœna, amor sine tri-
stitia, satietas sine fastidio, sospitas sine vi-
tio, vita sine morte, salus sine languore. Ibi
sancti & humiles corde, ibi spiritus & ani-
mę iustorū, ibi cuncti cælestis patrię ciues,
& beatorum spirituū ordines regem in de-
core suo vidētes, & gloria virtutis exultan-
tes. Perfecta viget in omnibus charitas, vna
omnium lætitia, vna iucunditas, quam no-
bis concedat ille piissimus Deus, qui nouit
suos ex omni tribulatione eripere, cui est
gloria in secula seculorum. Amen.

Finis annotationum in septem Psal-
mos pœnitentiales.

— відповідь на питання про заліз

PHYSICAL SCIENCES

三

INDEX COM MENTARIORVM IN SEPTEM PSALMOS poenitentiales, secundum or- dinem Alphabe- ticum.

A:

- A** B initio va
letantū
a liquan
do sicut
a primis dieb^a. fo. 175
Ab initio mūdus sem-
per persecutus est ho
mines pietatē sequē-
tes. fo. 144
Ab intimis ad extrema
debet procedere per-
fектa curatio. fo. 101
Absq; abstinentia nō pos-
test homo in virtute
contineri. fo. 145
Abstinentiam Epicurus
ipse voluptatis affer-
tor ut fertur, extol-
lit. fo. 146

- Actus luxurię quare di-
catur illusiones. fo. 58
Adā in paradiſo accepit
prēceptum, vt cetera
poma comedens, ab
vna arbore ieiunas-
ret. fo. 147
Ad Iudeos venit Ch̄r̄us
plen^a rōre cœlesti. 78.
Ad hoc Deus fact^a est
homo, vt esset nostra
salus. fol. 81
Ad maledicta quæ ini-
mici Dauid in eū cō-
gesserant, qualiter se
prēbuerit. fo. 69
Adolescēs indisciplina-
tus ob defectum ex-
perientię & temporis
breuitatē. &c. vide-

Ff 4 tur

INDEX.

- tur nonnullā habere excusationem. fo.8
- A**lienī & crudeles sunt maligni spiritū. fo.39
- A**lienis nō esse dandum nřum honorem. Ibi.
- A**ltare Dei est conspectus Dei. fo.18
- A**liud est vocare, aliud inuocare. fo.133
- A**mici aliquando solēt deserere amicos in aduersis. fo.65
- A**mor est illa oblectatio quā anima personatiscit dū saauiter cogitat in re quā amat. fol.109.
- A**mor ingens multiplicat deyderium amatis, multiplicat cogitationes & suspiria. fol.197
- A**nima accipitur pro inferiore parte animæ, ab officio animandi corpus. fo.9
- A**nima fidelis habet inimicos suos in hac vita, qui eā interius &
- exteri⁹ impugnāt. 71
- A**nima pro peccatis gemes ac tristis est sacrificiū deo acceptū. 119
- A**ngel⁹ & homo nō fuerūt creati in eodē instanti. fo.175
- A**nimæ existētes in purgatorio clamāt de p̄fundis ad dñm. 183
- A**nimæ sanctorū patrū in limbo expectarūt Messiam. fo.191
- A**nnos suos quis tradit crudeli. fo.39
- A**ppellat Dauid incerta, mysteria sibi reuelata, quia infidelibus non credētibus sunt incerta. fo.99
- A**rgui à Deo in mia oportare debemus. fo.5
- A**rguere maius est quā corripere, sicut maior est furor quā ira. 5
- A**spersio legalis cū hysopo duplex, altera in emūdatione leprosi, altera in emundatione pollutorum per morticinū

INDEX.

- ticinum. fo. 99.
Assumēdo naturam hu-
manam Deus, totius
vniuersi naturam e-
leuauit ad diuinam
personā. fo. 157
Athenienses Aristidem
exilio damnarūt, nō
ob aliā causam, nisi
quia iustus vbiq; di-
cebatur. fo. 79.
Auersio diuini vultus à
peccatis, est nolle im-
putare peccata ad pœ-
nā dānationis. 102.
Auditus accipitur &
specialiter & genera-
liter p̄ percipere vel
cognoscere. fo. 213.
Aduersa & calamitates
quas hic patimur, no-
bis tribuunt spē glo-
riæ. ibi.
Aduersam fortunā lau-
dant Philosophi tan-
quam vtilem & salu-
tiferam. fo. 215.
Aurū inter metalla pr̄
stantissimum. ibi.
Adam post peccatum
fugit à facie Dei.
folio. 219.
- B.
- B**Abylō quando cu-
ratur nec tamen
sanatur. fo. 38.
Beatitudo maxima est
hominem esse absq;
peccato. fo. 22.
Beatitudo paradisi abs-
que abstinentia non
fuit dicata. fo. 147.
Beatos illos in quos
Deus oculos suos cō-
uertit. fo. 44.
Beatitudo terra appella-
tur. fo. 211.
In beatitudine multitu-
do & abundantia pa-
cis habetur. ibi.
- C.
- C**Aietanus exponit
titulū primi psal-
mi p̄enitentialiū. 3.
Calamitatis anxietas
in orāte, multiplicat
cogitationes & suspi-
ria. fo. 197.

INDEX.

- C**alamitatib⁹ externis adiūctas habuit Dauid internas passio-nes. fo. 205.
- C**alamitates & incōmoda pati, laudatur etiā ab ethnicis Philoso-phis. fo. 215.
- C**alamitates & tribula-tiones, pluries malū hominē faciūt bonū, & bonū meliorē, & meliorē optimū. ibi.
- C**alamitates faciunt ho-minem seipsum co-gnoscere. fo. 216.
- C**aro habet ad malefa-ciendum ex sē potes-tatem. fo. 7.
- C**arnis infirmitas com-munitati generi hu-mano ibi.
- C**arnis infirmitatē do-mino proponim⁹, vt ad miserandum effi-ciatur prorior. Ibi.
- C**arnē mollia nutriūt, & animam dura in al-ta sustollunt. fo. 71.
- C**arnem dura conuul-nerant, & spiritum mollia necant. ibi.
- C**hamo & fræno quid intelligatur. fo. 45.
- C**haritas comparatur igni. fo. 215.
- C**haritas p̄speritate & affluentia rerū tepe-scit, aduersitatib⁹ ve-rō efficit feruēs. ibi.
- C**hrist⁹ cur assimilatur Pelicano & Nyctico raci & passerī solita-rio in techo. fo. 142.
- C**hristus multas & gra-uissimas persecutio-nes p̄tulit ab impro-bis. fo. 144.
- C**hristus visione corpo-reā visus est in glo-ria sua. fo. 155
- C**hristum per fidem in-tuemur in gloria maiestatis suæ. fo. 156.
- C**hristus dicitur finis dupliciter. fo. 3.
- C**lamant aliqui ad Deum, sed non nisi de superficie oris ex-teriūs. fo. 182.
- C**lamo

INDEX.

- C**lamores qui à nobis
in oratione exiguntur, quales esse debent. fo. 131.
- C**lamores existentium in Purgatorio non sunt meritorij. 184.
- C**ecitatem mentis aliquando causat multitudo venialium. fo. 55.
- C**æli supra sphera ignis existentes qualiter pertinent. fo. 177.
- C**æli aërei per ignem conflagrationis mundabuntur & purificabuntur. fo. 178.
- C**erui quando transiunt freta, capita super se inuicem ponunt. 189.
- C**iuitas Niniue, imminetem iram dñi ieiuniorum miseratione detorsit. fo. 148.
- C**oncionatores sanctè habent exercere munus suum. fo. 159.
- C**oncionatores debent à se abijcere peccata priusquam ad con-
- cionem accedat. Ibi
- C**ocionator qui in mortali prædicat, nō semper peccat mortaliter. ibi.
- C**onsuetudo ecclesiæ ordinandi pro mortuis & offerendi sacrificia p̄ eis, instituta est ab apostolis. fo. 184.
- C**onsuetudo scripturæ est idem sub alijs verbis repetere. fo. 197.
- C**onfessio duplex in scriptura. fo. 14.
- C**onfirmare manū ampli⁹ qđ significat quā infigere sagittas. 52.
- C**oſcius Dauid scelerū suorum paravit sese ad flagella. fo. 73.
- C**onsuetum est ab orbe condito impios succescere, & roborari aduersus pios. 76.
- C**onsortium & societas iustorū est in causa, quod Deus plerunque tolerat facinora impiorum. fo. 78.
- C**onsis

INDEX.

- C**onsiderádum est pec-
catū Dauidis & pœ-
nitētia eius, vt instru-
et̄i recedamus. fo. 83.
- C**ontra naturam est co-
pijs voluptatū sine
voluptate pfrui. 146
- C**ōtradictoria dicit qui-
ait manere peccatū
& non imputari à
Deo. fo. 26.
- C**oncupiscentia appella-
tur peccatum, quia ef-
fectus est peccati &
ad peccatum incli-
nat. fo. 95.
- C**ordis munditiam assi-
duè efflagitare debe-
mus à Deo. fo. 104.
- A**d cordis munditiam
quatuor nos inui-
tant. ibi.
- C**ordis puritatem dili-
git Deus. fo. 105.
- C**orpora mixta & ho-
mo non sunt facta si-
mul cū corporibus
simplicibus. fo. 170.
- C**reatura intrinsecè im-
portat miseriam &
- indigentiam. fo. 85.
- C**ūm obliuiscimur sum-
mere Eucharistiam,
tunc arescit cor no-
strum. fo. 137.
- C**ur sacrificium laudis
in Hierusalem appellatur
sacrificium iu-
stitiae. fo. 118.
- C**ulpa idē sonat quod
erratum contra Dei
voluntatem. fo. 27.
- C**ūm cōperint homini-
bus mūdana amare-
scere, tūc possunt in-
ternę quietis suauita-
tem sentire. fo. 41.
- C**ūm homines volunta-
ti sunt dediti, quē ma-
la incurant. fo. 73.
- C**ulpa est impartibilis,
neq; post remissionē
peccati aliquid culpe
manere potest. fo. 87
- D.
- D**Auid fact⁹ est nor-
ma omnib⁹ pœ-
nitentibus fo. 3.
DAuid

INDEX.

- Dauid assertit se ægrum
& in anima & in cor-
pore propter pecca-
tum. fo. 80.
Dauid timuit mortem
quando fugiebat Ab
salon. fo. 9.
Dauid inter hostiū tur-
bas fere omnem eti-
tem duxit. fo. 18.
Dauid optabat inimi-
cis pœnitentiā. fo. 21.
Dauid voluit occulta-
re adulterium cōmis-
sum. fo. 29.
Dauid fuit in peccato
adulterij amplius
quam per nouē men-
ses. ibi.
Dauid nimis dolebat
offensam in Deum
commissam. fo. 53.
Dauid quādo fugiebat,
dubitauit an Deus
vellet oīno destrue-
re illum. fo. 71.
Dauid captus pulchri-
tudine Bersabe cor-
ruit in adulteriū &
homicidium. fo. 81.
- In Dauide admonemur
prospera metuere. ibi.
Dauid post acceptas à
Deo tot & tam miri
ficas reuelatiōes, tur-
piter lapsus fuit. 95.
Dauid vehementer do-
luit, quando ad eum
venit Nathan pros-
pheta. fo. 100.
Dauid postulat lætitia
& exultatione sus-
fundī auditum inter-
num. ibi.
Dauid peccata sua sem-
per habebat præ oculis.
fo. 101.
Dauid docuit tum exē-
plo, tū psalmis Dei
misericordiam. 114.
Dauid fuit causa nō so-
lūm interfectionis
Vriæ, sed etiam alio-
rum. fo. 116.
Dauid valde timuit pro-
pter homicidiū. ibi.
Dauid in suis calamita-
tibus ad orationem
recurrebat. fo. 197.
Dauid & sui transierūt
lorda

INDEX.

- Iordanē donec illu-
cesceret. fo. 211.
De Deo loquentes, im-
placabilem punitio-
nem eius furorē vo-
camus. fo. 4.
Deus corripit & corre-
ptione misericordiæ
& iustitiae. ibi.
Deus corripit etiam in
nocentes correptione
misericordiæ. ibi.
Deus arguit correptione
iustitiae in futuro
iudicio. ibi.
Deus etiam in præsen-
ti tempore arguit
quosdam correptione
iustitiae. ibi.
Deus differt sanare, ut
crescat desideriū. 10
Deum peccata remitte-
re non tamen pror-
sus tollere inquiunt,
qui vocem remissio-
nis ignorant. fo. 26.
Deus ita remittit pec-
catum, ut odium pe-
nitutis deponat. fo. 27
Deus quare dicatur ag-
grauare manum die
ac nocte. fo. 31.
Deo manifestatur pec-
cata per propositum
confitendi. fo. 32.
Deo non imputanda
peccata, nec fortu-
næ, nec diabolo, nec
constellationi. ibi.
Deus in hac vita per
iniquos flagellat suos filios.
fo. 39.
Deus vtitur malis ho-
minibus sicut flagel-
lo & fuste. &c. fo. 77.
Deus est nimius veri-
tatis amator. fo. 96.
Deus maximè cupit im-
piorum conuersio-
nem. fo. 115.
Dirigimus oculos ad
Deum per oratio-
nem. fo. 120.
Deum auertere fa-
ciem ab aliquo, est
ipsum expositum
plurimis malis relin-
quere. fo. 131.
Deus à nemine, qui ad
eum conuertitur, fa-
ciem

INDEX.

- eiem suā auertit. ibi.
Dei sermonem non
posunt audire te
mulenti. fo. 147.
Deus est omnino im-
mutabilis. fo. 151.
Deus est sua æterni-
tas. ibi.
Deus quando dicatur
exurgere, & quando
iacere. fol. 152.
Deus etiam aliter dici-
tur exurgere in ho-
minibus. ibi.
Deus in sua incarnatio-
ne totam naturam
creatam sublimem
reddidit. fol. 157.
Deus creauit terram a-
qua coopertam vn-
diq;. fo. 171.
Deus in die creauit cæ-
lum & terrā. fo. 175.
Deus propter gloriam
nominis sui eripuit
Dauidem, & illi pe-
sipercit. fo. 222.
Dies iudicij quare dici-
tur octauus. fo. 13.
Diei iudicij terrorem
nemo valet depro-
mere. fo. 6.
Dies accipitur pro tē-
pore. fo. 175.
Differentia inter sta-
tum noui & veteris
testamenti. fo. 133.
Per diem & noctē quid
intelligatur. fo. 3.
Delicta manifestare &
delictum cognitum
facere nō est idē. 32.
Dominorum est seruos
alere, non negligē-
re. fo. 5.
Dominorum iram qui
incurrunt, patronos
quærunt. ibi.
Diabolus non quæ ex-
tra nos sunt, auferre
nititur. &c. fo. 204.
Diabolus quos gras-
uius persecutatur.
folio. 204.
Domus Dauid est ec-
clesia Christi. fo. 139.
Dum generatio & cor-
ruptio finientur, de-
sinet cœlum moues-
ri. fo. 177.
Ea

INDEX.

E.

EA quę à Deo & ad
uētu Messiae mun-
do fuerūt promissa,
necessē fuit scripto
mandare. fol. 157:

Ecclesia elegit pœniten-
tiales psalmos, quos
peccatoribus propo-
neret. fo. 1.

Effeſtus peccatorū est
excēcare & opprime
re luce rationis. 54.

AEgritudo carnis par-
tes inferiores animæ
significat. fo. 53.

Extra ecclesiam nēmo
potest inuenire salu-
tis remedium. fo. 161

Electi & sancti Dei ho-
mines, qualiter non
habēt hic ciuitatem
manentem. fo. 180

Electi habitāt in domo
Dei, quæ est ecclē-
sia: ibi.

Electi delictis suis nun-
quam sciunt parce-
re. fo. 75.

Eleemosynę magna vis
ad impetrāndam ve-
niā peccatorū. 208.

AEgypti sacerdotū ab-
ſtinentia. fo. 146.

Erubescētia & confu-
ſio peccatoris vti-
lis. fo. 21.

Esus nimius carnū &
potus vini ventrisq;
saturitas, seminariū
libidinis est. fo. 145.

Esseni apud Iudæos, ab
vxoribus & vino &
carnibus semper ab-
ſtinuerunt. fo. 146.

Esseni quotidianum ie-
junium verterunt in
naturam. ibi.

Expedit aliquando re-
darguere impios. 70.

Ex consideratione diei
iudicij viri sancti per
terrefacti, maximis
laboribus seipſos cru-
ciabant. fo. 148.

Ecclesia est modō colla-
psa in omni suo sta-
tu. fo. 154.

Ecclesia qualiter videa-
tur

INDEX.

- tur in gloria sua. 156.
Explicatur illud. Tibi
solí peccauí. 90.91.
Explicatur illud, Vt iu-
stificeris in sermoni-
bus tuis. fo. 91.92.93.
Exponitur illud, Cor-
ruit veritas in pla-
teis. fo. 96.
Exponitur de Euchari-
stia illud, Erit firma-
mentum in summis
montium. fo. 98.
Ex interno gaudio ve-
niæ, exortū fuit in
Dauide gaudiū ex-
ternum. fo. 101.
Exuruntur ossa animæ
quasi cremum, per
malę concupiscentię
ignem. fo. 136.
Explicatur illud, Vni-
uersæ iustitię nostrę
tanquam pánus mé-
struatæ. fol. 101.
- F.
- F**Acilem se præbet
Deus semper &
- vbiq; orationi humili-
lum. fo. 157.
Fidelis anima furorem
timet, & iram abhor-
ret. fo. 5.
Filius vna & eadem est
substantia cum spiri-
tu sancto. fo. 112.
Fili⁹ quare dicatur ver-
bum & splendor pa-
tris. fo. 152.
Filij interemptorum
dicuntur filij eorum
quos interemit Sa-
thanás in exordio
mundi. fo. 159.
Filij seruorum appellā-
tur illi quos aposto-
li genuerunt per euā-
gelium. fo. 179.
Fidei professio est im-
petratoria in oratio-
ne. fo. 165.
Firmamentum verè di-
citur fuisse produc-
tū in secundo die,
& luminaria in quar-
to die. fo. 173.
Firmamentum cœpit
moueri in secundo
Gg die

INDEX.

die. fo. 174.

Filiij Israël eò magis cre-
scabant quò valis-
diùs à Pharaone op-
primebantur. fo. 216

Formæ motrices fuerūt
applicatæ cælis in se-
cundo & quarto die.
folio 17.

Fons patens qui nunc
existit in ecclesia, est
sanguis Christi. 193.

Fons patens hauritur
per septem sacra-
menta ecclesiæ. ibi.

Furor est species iræ,
superaddens ad iram
implacabilitatem.
folio 4.

Furor nunquam quies-
cit donec puniat.
ibidem.

Furorem diuini iudici-
assiduè reuocare in
mentem valet mul-
tum peccatori. fo. 5.

Fuit in aduentu Chri-
sti dissipatus popu-
lus Iudeorum.
folio 153.

G.

GAUDIUM est de bo-
no præsenti, si-
cut tristitia de malo
præsenti. fo. 214

GAUDIUM est in méte,
lætitia in vultu, exul-
tatio vero in mem-
bris. fo. 101.

GÉTILE est omnibus, eis
incommodiis magis
affici, quæ à benefi-
cio quódam vel amis-
eo proueniunt. fo. 77

GRAUIS vltio, non so-
lùm de terra mala fa-
cientes expellere, sed
etiam omnem pœni-
tus memoriam eorū
abolere. fo. 102

H.

HAERETICI timorē
Dei à peccato-
ribus explodere co-
nuntur fo. 1.
HEBRÆI mera somnia
& nugas cōminiscun-
tur

INDEX.

- tur in interpretatio-
ne sacrarū literarū. 3.
Per hyrcum viuentem
qualiter intelligātur
peccatores. fo. 40.
Homo est imago Dei.
folio. 43.
Homines qui à Deo se-
parantur, dicuntur si-
miles equis & mu-
lis. fo. 44.
Homines qui recedunt
à Deo, amicos etiā
quos habent plerūq;
amittunt. fo. 66.
Homines quando Deū
offendunt, inimicis
vires & audaciā præ-
bent. fo. 67.
Hyssop⁹ herba humilis
& tamen multū pur-
gatiua pectoris &
pulmonis. fo. 99.
Hyssopus significat hu-
militatem & pœnitē-
tiam. ibidem.
Hierusalem ex viuis la-
pidibus in cœlis con-
stituitur. fo. 115.
Hierusalē cœlestis qua-
- re sit libera. ibi.
Homo homini expro-
brat bonum. fo. 143.
Homines nequam odio
prosequūtur pios. ibi
Humiliatus fuit Dauid
in cōiuratione Absa-
lon. fo. 205.
Humilitas magnam se-
cum affert confiden-
tiam impetrandi au-
xilium a Deo. 210.

I.

- Illiū Deus labia ape-
rit, qui non solū
quid loquitur, sed etiā
quando & vbi
attendit. fo. 117.
Improbi censem viros
probos tanquam pe-
regrini cultus. fo. 139.
Imber cœlestis est vita
terræ ad fructifican-
dum. fo. 210.
Impij sunt instrumenta
quibus Deus peccata
electorū corripit in
hac vita. fo. 77.

INDEX.

- Improbis probitatem
ipsam persequuntur.
folio 78.
- Incommoda animæ de-
teriora sunt quā cor-
poris. fo. 9.
- Infernus aliquando su-
mitur pro sepulchro.
folio 12.
- Infernus accipitur pro
loco dānatorum. ibi
- Infernus in quo loco
sit situs fuit ambigu-
um apud veteres. ibi
- Infernum esse subtus
terram non est ambi-
gendum. ibi.
- Infernum esse subtus
terram quare sit cō-
sentanetum. ibi.
- Infernus est in centro
terræ. ibi.
- In inferno tempus non
erit, sed horribilis te-
nebrarum eteritas.
folio 14.
- In inferno qualiter di-
ues epulo confessus
est. ibi.
- In inferno agnoscunt.
- impij scelera sua.
folio 15.
- In inferno pœnitentia
impiorū nullius est
meriti. fo. 15.
- In corde in quo chari-
tas diffunditur, nul-
lus locus est qui non
sit perfusus charita-
te. fo. 49.
- Insipientia magna est
quæ semel quis pro-
pria voluntate plan-
xit, iterū ea resume-
re. fo. 56.
- In lumbis viget motus
luxuriæ. fo. 58.
- In senibus defatigatio
corporis turbat lu-
men oculorū. fo. 63.
- Inimici Dauid robora-
ti sunt aduersus eum
quando viderunt ca-
lamitatē eius. fo. 67.
- Iob post amissam sub-
stantiam, filios & va-
letudinem Deo gra-
tias egit. fo. 38
- In verbo, Ne derelin-
quas me domine, se-
cundūm

INDEX.

- Cundū. D. Gregoriū
latet dulcedo. fo. 79.
In Deo sita est nostra
salus. fo. 81.
Infirmitas qua homo
laborat post pecca-
tum faciliorem red-
dit Deum ad indul-
gendum. fo. 93.
In omnibus angustijs
& calamitatibus nul-
lum remedium ma-
gis præsentaneū ha-
bemus, quām oratio
nem. fo. 130.
Inter priores pœnas
quas homo per pec-
catum incurrit, fuit
priuatio perpetuę vi-
tae. fo. 134.
In peccatoribus qui pœ-
nitentiā agunt exic-
cantur ossa & consu-
mitur caro. fo. 139.
In principio temporis
produxit Deus que-
cunq; corpora sim-
plicia simul. fo. 170.
In creatione rerum ope-
ra tertij & quinti &
- sexti diei qualiter ex-
plicanda sunt. fo. 172.
In alio seculo remittun-
tur aliqua peccata.
folio 183.
Inimicus qui grauiter
animam nostram
persequitur, est Dia-
bolus fo. 203.
Inimicus generis hu-
mani constituit pec-
catores in obscurita-
tibus. &c. fo. 205.
In Deo habuit totam
spem suam Dauid in
coniuratione Absa-
lon. fo. 212.
In magnam gloriā Dei
cedit parcere pecato-
ribus. fo. 223.
Ieiunia & alij labores
quos pœnitentes sibi
adsumunt, subsannā-
tur ab impijs. fo. 145.
Iusti gaudere debent
cūm in varias tenta-
tiones incidunt. &c.
folio 37.
Iustus quare permitta-
tur grauibus æstibus

INDEX.

- torqueri cōcupiscen-
tiæ & libidinis. fo. 50
- Iuramento vtuntur ho-
mines vt sibi mutuo
noceant. fo. 144
- Iuramento homines
fraudes molliuntur.
ibidem.
- Iuramentis innumeris
homines aduersus se
metipso mala con-
sciscunt. ibi.
- Iuramentum est actus
religionis si debitè
fiat. fo. 145.
- Iurandi consuetudo pes-
sima est & periculo-
fissima. ibi.
- L:
- L**Achrymarum grā-
dis est virt⁹. fo. 90.
- Lacus est in Achaia ex
quo qui bibunt ilico
intereunt. fo. 211.
- Lex Dei lex misericor-
dię & propitiationis.
folio 187
- Libero arbitrio in pri-
- mo parēte vitiato ne
que velle bonū pos-
sumus absq; gratia.
folio 109.
- Lētitiam iustorum ab
solutā depromit Da-
uid. fo. 47.
- Lingua coniuncta est
verbo quod per ipsā
proferimus & expli-
camus. fo. 112.
- Loci purgatorij in qui-
bus animæ detinen-
tur, sunt profundi
valde. fo. 183.
- Locum purgatorium es-
se veritas est catholi-
ca. ibidem.
- Longe diuersum est, in
omnibus peccare, &
in aliquo non pecca-
re. fo. 201.
- Lutherus, timorē Dei
ante charitatem ob-
esse peccatoribus, ac
cepta verō charitate
prorsus inutilē affir-
mat. fol. 21
- Lutherus timorē Dei
extinguit. fo. 2.
- Luthe-

INDEX.

- Lutherus siñistre quod
in iustificatione non
ita remittuntur pec
cata ut tollantur,
sed solū a Deo non
imputantur. fol. 26.
- Lutherus ait quod pec
atum originale e
tiam post baptismū
manet in pueris. ibi.
- Lutherus inquit quod
in quocunque bono
opere iustus peccat.
ibidem.
- Lutherus nullus est iu
stus simpliciter apud
Deum. ibidem.
- Lutherani asserūt Deū
esse authorē nostro
rū peccaminū. fol. 33.
- Lutherus ait quod cōtri
tio facit hypocri
tam & magis pecca
torem. fol. 60
- Lutherani maxime de
rident ieunia eccl
siae & delectus cibo
rum. fol. 145.
- Lutherani subsannant
quadragesimam no
stram, & abstinen
tiam a carnibus ma
ximiis p̄tobris lace
scunt. ibidem
- Lutherana hæresis est
proxima aduētui æ
terni iudicis. fol. 149
- Lutheri vesania quod
iustus in omni opere
bono peccat. fol. 200
- Lutherana hæresis de
iustificatione impro
babilis. fol. 220.
- Lutheranā hæresim de
iustificatione tenuit
Eunomius ibidem.
- Lutherana hæresis de
iustificatione exorta
fuit tempore aposto
lorum. fol. 221.
- Luxus bonorum huius
seculi, mergit plerū
que homines in pec
cata carnis. fol. 56.
- Lux fuit producta si
mul cum suo subie
cto. s. sole. fol. 170.
- Luminaria receperunt
motū in quarto die.
folio 174.

Gg 4 Macula

INDEX.

- M. manu
am audirem sibi.
Macula peccati quadruplex. 203.
Magnum emolumen-
tum homini affert,
appellere portum di-
uinę misericordię. 7.
Magno fletu, suspirijs
que assiduis Deus of-
fensus debet à nobis
placari. fo. 15.
Magnū donū est, Deū
nō solum respicere,
sed firmare oculos
super electos. ibid.
Mala plurima manent
impium. fo. 46.
Mala à Nathā ppheta
cōminata vocat Da-
uid sagittas Dei. 51.
Magnam confidētiā
habebat David in do-
mino fol. 81.
Magna afflictio, cōsciē
tia delictorū. fo. 224
Manus Dei dicitur ag-
grauari secundū si
militudinē effectus.
folio 30.
- Manū suā qualiter ag-
grauauerit Deus su-
per Dauidem. ibid.
Malignt̄ spiritus, iter
nostrum quasi qui-
dam latrūculi custo-
diunt. fo. 43.
Manus domini signi-
ficat eius fortitudi-
nem. fo. 51.
Madata Ch̄i sunt faci-
lia ijs qui amāt. 110.
Maximi meriti est de-
precari Deum pro a-
nimabus existentib⁹
in purgatorio. 184.
Manus ad Deum ex-
pandere, est paupe-
rib⁹ eleemosynas fa-
cere. fol. 209.
Qui cū Deo agere vult
plus lucrabitur misé-
ricordiam petendo,
quām iustitiā appell-
lando. fol. 6.
Solent qui misericor-
diam petunt in sua
postulatione adduce-
re quidquid potest
offensem placabilio
rem

INDEX.

- rem efficere. fo. 7
Medici boni officiū est non solum salutem restituere, sed etiā re stitutā custodire. 11
Miserię atq; grumne huius seculi multū impellūt hominem ad Deum agnoscēdum. fo. 31.
Misericordia qualiter circundat sperantem in domino. fo. 47
Miser efficitur homo per peccatum. fo. 57
Misericordia cōmuniſ peccantium portus. fol. 84
Misericordia dñi, inextimabilis peccatorū cōsolatio, iustorum cautela. Ibid.
Misericordia in Deo, preclarissima maximaq; est omniū virtutum, quas Deus in ordine ad creaturas habet. Ibid.
Misericordia Dei vna est, sed miserationes eius sunt multe. 85
Misericordia Dei erga peccatores exuberātissima. fo. 187
Messias principaliter venit propter salutē animarum. fo. 190
Menstruata mens quæ dicitur. fo. 133
Messias in aduentu suo redemit Israel ab omnibus iniquitatibus suis, quo ad sufficiētiā, non tamē quo ad fructū. fo. 194
Mortuus quaten⁹ mortuus non recordatur Dei. fo. 12
Motus perturbationē animi significantes in Deo non reperiuntur. fol. 4
Modò non sunt completa omnia opera domini in mōte Siō. fol. 40
Mos amicorum est quādo quis amaro est animo, referre suam amaritudinem ami-

INDEX.

- eo cōcise & non integris verbis. fo. 61.
- Modo** ex crescente auaritia hominum, omnia sunt fraudes in foro, omnes fere negotiatores seipso circumueniunt. fo. 96.
- Mendacij** inundatio, minatur modo excidium orbis. fo. 97.
- Mendaces** homines factiles reddūtur ut ab hæreticis circumueniti fidem catholicam deserant. ibidem.
- Mendaces** homines sunt filij Diaboli. ibidem.
- Melius** est persecutio-nes pati cum Christo & omnibus sanctis, quam cum im-probis delicijs afflueret. fol. 144.
- Mors** in adolescentia siue in senectute melior quam in ætate virili. fo. 163.
- Messiae diuinitatem** ex multis ostendit Dauid. fo. 164.
- Motus** cæli non incipi simul cum ipso celo. fo. 174.
- Mortiferam** babit aqua qui voluptate peccati mulcetur. fo. 211.
- Munus** est diuine misericordiæ seruare peccatores. fo. 11.
- Munus** speculatoris debet esse, omnibus oculos amaritudines atque labores pone-re. fo. 37.
- Mundus** non cessat varias & quamplurimas immittere tentationes hominiibus probis. ibid.
- Mundus** reputat iustos alienos & extraneos ibidem.
- Mundus** more maris, quæ omnia mortua euomit, eos qui sibi moriuntur & Deo viuunt a se abijcit. Ibidem.

Mundi-

INDEX.

Muditia cordis est optima dispositio ad diuinias illuminaciones & inspirationes. fo. 103

Muditia cordis summo studio est nobis à Deo efflagitanda, est enim radix totius vitae. fol. 103

Multi qui ad alios dendum paratos se exhibent, non ex spiritu sancto, sed proprio sensu loquuntur. fol. 115.

Multum iuuat ad misericordiam Dei imperimentandam expandere ad eum manus. fol. 108

N.

Natura nostraphost peccatum est in becilla multum. fol. 80
Nequeunt se mutuo intelligere homines propter nimiam con-

suetudinem metienti di. fo. 96

Neque muri neque machinae bellicae neque asperitas loci defendunt ciuitatem sicut viri sancti. fo. 78

Nihil aliud est pulchritudo formine nisi principium patens & venus insipientibus contumacum. fo. 82

Nimis Deus placatur quoniam peccatores agnoscunt peccata sua. 89

Nihil in Deo laudabilius est quam illius misericordia. fo. 118

Nycticorax significat nocturnum coruum. fol. 140

Nycticorax significat intellectum animae noctis. Ibid.

Nemo aliquando ad Deum flens accessit qui non quod postulauit accepit. fo. 19

Nō est in hominis potestate quādovet viae suas

INDEX.

- suas corriger. fo. 22
- N**on debent nos terre-
re presentis vita amar-
ritudines. fo. 37
- Non sat est ad recte vi-
uendum habere intellectu-
lluminatum. fo. 43
- Non valet homo respi-
cere Deum, nisi ipse
conuertat prius oculos suos in illu. fo. 43
- Non omnes peccatores
sagittis a Deo mis-
sis couertuntur. 51
- No habemus homines
securiorem portum,
quam diuinam mise-
ricordiam. fo. 86
- No semper remissa cul-
pa per penitentiā cō-
donatur & pena. 87
- Non vnicū tantum fue-
rat peccatum Davi-
dis. fo. 88
- Non est verum in actu
matrimoniali matrē
aut patrē peccatum
vel veniale commit-
tere. fo. 94
- Non postulauit David
in illis verbis, Et spi-
ritum sanctum ne au-
feras a me, aliquam
gratiam gratis datā.
fol. 106
- N**omen hoc, spiritus
sanctus, accipitur tā
quam nomē propriū
tertiæ personæ trini-
tatis. Ibid.
- Nomē spiritus sanctus,
ex sua significatione
cōmune est toti tri-
nitati. Ibid.
- Non potest nō esse gra-
ta Deo contritio pec-
catoris. fo. 14
- Non potest quis & abū-
dantia ciborū potio-
numq; perfrui, & va-
care sapietiae. fo. 145
- Nomine cælorum quā
doq; intelligitur aë-
ris sphera. fo. 177
- Non inuenitur cor ca-
stū presumēs de sua
iustitia. fo. 186
- Non idem est, neminē
quantumuis iustum
carere

INDEX.

- carere peccato, & iu-
stum in omni opere
suo peccare. fo. 200
- Non modò viri sancti
sed etiā peccatores,
per memoriam anti-
quorum ad toleran-
tiam excitātur in re-
bus aduersis. fo. 207
- Non solū mors sed etiā
illuuies peccatorum
comitatur eum à
quo Deus faciē suam
abscondit. fo. 211
- Non sufficit cognosce-
re volūtātē Dei, sed
opus est illam opere
completere. fo. 219
- Non sufficit sola fides
ad iustificationē, sed
requiruntur opera.
fol. 219
- Nomen Dei valde glo-
rificatur in hoc quod
temperauit punitio-
nem Daudis. fo. 222
- Nullum tā gratū Deo
sacrificium quam ze-
lus animarum. fol.
115.

O.

- O**fficium Sathanę
& ministrorū
eius est impedire eos
qui ad Deum cōuer-
tuntur. fo. 68
- Omnes creature pugna-
bunt contra insensa-
tos damnatos. fo. 6
- Omnia mala inueniēt
eū à quo Deus faciē
suam auertit. fo. 44
- Omnia corporis mem-
bra quæ ad vsum vi-
tē accepimus, ad er-
roris materiam inclī-
namus. fo. 59
- Omni tēpore necessaria-
bem⁹ iuuari à Deo,
sed potissimū tēpore
angustiæ. fo. 132
- Omnia humana studia
assimilata volatili-
bus. fo. 142
- Omne culmē seculi ad
reuerētiā Christi est
inclinatum. fo. 155
- Omnia fuerunt creata
per Messiam. fo. 165
- Om-

INDEX.

- Omnis nostra victoria aduersum quoscunq; hostes ex oratione pendet. fo. 198.
- Omnis homo viator aliquid habet de in iustitia. fo. 199
- Omnis qui aduersum Dauid sumperūt arma fuerūt obruti. 215
- Omnis inimicos iusto rum debet Deus perdere. fo. 225
- Per ossa intelliguntur firmiores animæ partes. fo. 8
- Per ossa animæ intelliguntur virtutes. 29
- Ossa animæ qualiter in ueterantur. Ibi.
- Per ossa animæ possunt intelligi intellectus & affectus. Ibid.
- Ossa impacata significant vires animæ superiores. fo. 531
- Oportet Deum clamoribus interpellare. 13
- Optima mors est quæ in optimo statu homi nem inuenit. fo. 163
- Opera bona electorum quare vocantur sermen. fo. 180
- Orationis effectus est vincere hostes. fo. 19
- Orando cū Deo fabulamur. fo. 20
- Oratione Moses deuicit Amalch. Ibid.
- Hostis dū oras premitur, dum cessas erigitur. Ibid.
- Oratio iugis infirmitas hostis. Ibi.
- Orationē pœnitentis & confitentis peccata sua semper Deus suscipit. Ibid.
- Oratio frustra erit post hoc tempus. fo. 35
- Oratione remissionem peccatorum cōseruamus. Ibi.
- Oratio facit homines immortales. Ibi.
- Qui Deum deprecātur cum eo familiariter colloquētes, nō posse sunt nō esse diuites, sic

INDEX.

- Sicquicūm Cēsare familiārītē loquūtūr, nō possunt esse pauperes. Ibid.
- Orationis tēpore cogitationes malē impotunē seingerunt. 58
- Oratio est intuitus qui dā quo mens nostra humiliter Dcūm intuetur. &c. fo. 130
- Per orationē fugere possumus oēs calamitātes, quāe superueniēt vniuerso orbi. Ibid.
- Orare debemus ut mortem bonam cōsequamur. fo. 163
- Oratio nōnihil differt à deprecatione. 186
- Oratio est firmum homini aduersitatibus depresso adiutorium. fo. 197
- Cūm in offone claudicamus, modo turbulētas passiones superamus, modo vero & illis succūbimus. 198
- Oratio spē erigit quod
- victoriam aduersus hostes animi conse quemur. Ibid.
- P.
- Pater intelligēdo se, p̄ducit verbum per intellectū. fo. 109
- Pater & verbū diligendo se producunt Sp̄i rium sanctum per voluntatem. Ibid.
- Pauli conuersio à timore cōcepit. fol. 1.
- In pauli cōuersione pr̄cessit timor, subsecuta est fides, & de mū subintrauit charitas. fol. 2
- Paulus qui pœna corporis ad euāgelium coactus intrauit, plus illic omnibus, qui solo verbo vocati sūt, laborauit in euangelio. fo. 2
- Pauperis superbia magis detestabilis quam diuitis. fo. 8
- Pan

INDEX.

- Pauper indignus habet facie principis. 132
- Pharao nunquam duxit oppressit filios Israel, quam cum Deus voluit eos a servitute AEgyptiaca liberare. fo. 41
- Philosophi getium docuerunt homines extenuare peccata. 33
- Peccatores nullent esse in inferno, quam videre Christum iratum. fo. 6
- Peccator videbit in die iudicij solutos thesauros irae, quos ipse modò thesaurizat. fol. 6
- Vbi illectamenta ad peccandum minora fuerint, maioris sollet extimari peccatum, & remitti difficultius, vbi verò maiora incitamenta minor est offensa, & facilius dimittitur. 7
- Peccator homo veniam petens, Deo recte potest proponere suam infirmitatem & fragilitatem. fo. 8
- Peccator quando perficitur ad Deum conuertitur, per auxilium gratie paratum inuenit Deum. fo. 10
- Ex eo quod peccatorcōtéplatur furorē diuinī iudicij, in se accipit amaritudinem & indignationē ex peccatorum recordatione. fo. 17
- Peccator cū Deo tergaverit per peccatum, senescit. fo. 18
- Peccatoris hostes sunt vel peccata vel homines qui nolunt ad Deum conuerti. Ibid.
- Magnū est donū inter peccatores versari quotidie, & non excedere de itinere preceptorum Dei. Ibid.
- Peccata dupliciter possunt esse tecta, fo. 24
- Pec-

INDEX.

- Peccata quorūdam fes-
liciter sunt recta. Ibid.
Peccata iustorum non
eos pudefacient iniu-
dicio. fol. 25
Peccatum remittere &
peccatū non imputa-
re, idē est in re. Ibid.
Peccati remissio causa
est, qua peccatū tegā-
tur ac celetur. Ibid.
Peccata clamores esse
apertè docet scriptu-
ra. fo. 30
Affectum esse ad peccā-
dum est clamorē ad
Deum contra se mit-
tere. Ibid.
Peccata iure spinæ nū-
cupantur. fo. 31
Peccatū qualiter sit co-
gnoscendum. fo. 32
Peccatores peccatorum
onere grauati, in a-
lia & alia peccata
quotidie ruunt. 54
Peccata prēterita reui-
uiscent per subse-
quens peccatum.
fol. 56
- Potissimum inter pec-
cata putredinem ge-
nerant ea quæ carna-
lia sunt. fo. 56
Peccata carnis nō solū
in animam grassan-
tur, sed & corpus in-
sumunt. fol. 8
Peccatū, peccantis mé-
tem, retibus dele-
stationū illaqueat.
fol. 60
Peccatum adimit pacē
ex corde, & enērat
vires totius homis-
nis. fol. 64
Peccatū aufert aciem
vīlus. Ibid.
Peccantis anima cùm
in culpam labitur,
ipsius cognitionem
amittit. Ibid.
Peccatum originale in-
est vnicuiq; propriū.
fol. 94
Peccatum originale in-
quo consistat. Ibid.
Peccata quare appellē-
tur sanguis. fol. 115
Peccatū exceçat. 206

INDEX.

- Pœnitentiales Psalmi
egregiè docent quæ
liter , post peccata
Dei amicitiam pro-
mereri possimus .
fol.1.
- Est locus pœnitentiæ in
hac vita de quibz
scunque facinoribus
ab homine perpe-
tratis , post hanc ve-
rò vitam non est lo-
cus pœnitentiæ .
fol.4.
- Pœnitentia Dauidis
fuit post nouem mē-
ses à commisso adul-
terio . fol.81
- Pelicanus cùm filios
suos à serpente occi-
sos inuenit , luget , &
sua latera percutit ,
& ita mortuorum
corpora reuiuiscut .
fol.140
- Duo sunt genera peli-
cani . Ibi .
- Per pelicanum signifi-
catur eorum studiū
qui tanto se labore
- cruciant pro sua po-
steritate . fol.141
- Per passerem qui & in
domibus nidificat &
querula avis est , re-
& è homo intelligi-
tur . Ibid .
- Pœnitentiæ initium est
timor . fol.14
- Per passerem solitariū
in tecto significatur
studium hominum
ergahonores . Ibid .
- Per Israel populus fide-
lium intelligitur .
fol.195
- Pœnitentis spiritus
qua iter anxiatur .
fol.106
- Per mane , serenitatem
& tranquillitatem in-
ternam intelligimus .
fol.212
- Peregrini solent relin-
quere signa suæ pere-
grinationis in via .
fol.213
- Persecutione tyranno-
ru cessante facti sunt
christiani socordes &

INDEX.

- vitiosi. fol. 216
Plerique homines do-
lent flagella sua, sed
quare flagellātur nō
dolent. fo. 74
Ponere oculos super ali-
quem quid? fo. 43
Possimus per ieuniū
redire in paradisum,
vnde per saturitatē
fueramus eiēcti. 148
Populus gentium cum
regibus suis suscepit
fidem. fo. 155
Propter Christi redem-
ptionē liberādi sunt
iusti ab omnibus ma-
lis quibus nunc pre-
muntur. 194
Propitiari iniquitatib-
us vnius hominis
ingēs beneficiū. 194
Propter cōmoda iusto-
rū, permittitur impijs
vt contumelijs affi-
ciant iustos. fo. 39
Pleriq; homines ita sūt
assueti mentiri, vt si
qñ cogātur proferre
veritatē, lingua pere-
- grina loqui videātur.
fo. 96
Principes & magistra-
tus in maximo p̄tio
deberēt habere ciues
probos & sanctos.
fo. 78
Plures sunt Psalmi in
volumine Psalmorū
qui de p̄nitetia tra-
stant. fol. 1.
Præ nimio dolore cor-
dis negligit peccator
sumere cibum. 137
Plus est super aliquēfir
mare oculos, quāsim
pliciter ponere. 43
Prophetæ sunt veluti
pictores virtutis ac
militiae. fo. 81
Puer centū annorū nul-
lo modo valet vitra
tolerari. - fol. 8

Q.

Q Valiter qui varijs
tētationib⁹ cir-
cūcīngitur, &
exultet & afficiatur

Hh 2 mæ

INDEX.

- mœstitia fo. 42
- Quando homo labitur
in peccata, plerumque iacturā patitur
etiam in amicis.
fol. 65
- Quando ad amicitiā di-
uinā reuertitur pec-
cator, inimici quoq;
eius ad amicitiā con-
uertuntur. Ibid.
- Quando impij maledi-
ctis nos lacerfunt, cō
filium est omnino ta-
cere. fo. 70
- Quando commouētur
pedes nostri & labū-
tur in aliquo pecca-
to, ibi exurgunt lin-
guæ nequissimæ ini-
micorum. fo. 72
- Quare dicatur esse pro-
prium Dei misereri
& parcere. fo. 85
- Qui suadēt populo viā
facilē, sunt falsi pro-
phetæ. fo. 37
- Qui ad flagella & perse-
cutiones in murmu-
ra erumpit, in æs
- versus est in medio
fornacis. . . fo. 38
- Qui simulationis vitio
non caret in tribula-
tione, stannum fa-
ctum est in fornace. Ibi.
- Qui nocendi animum
nō amittit etiam in
tribulatione, ferrum
factum est in fornace.
Ibid.
- Qui nec in tribulatione
positus à terrenis de-
syderijs erigit anis-
mū, in plūbum verti-
tur in fornace. Ibid.
- Quæ sint opa Dei quæ
Christus operatur in
monte Sion. fo. 40
- Qui immemores sunt
beneficiorum Dei,
iure possunt equi &
muli nūcupari. 45
- Qui à Deo recedū pec-
cando, promerentur
vt ab omnibus dese-
rantur. fo. 66
- Qui sint qui generāt fi-
lios masculos quos
dæmones suffocare
nitun

INDEX.

- nituntur. fo. 68
- Quia Dauid fugiebat mala, ideo illi detra hebant homines ne quā & peruersi. 78
- Quoniam iusti probitati student, improbis sunt inuisi. Ibid.
- Qui nos tētāt non tam sunt homines inimici & infensi nobis, quā principes & potestates tenebrarum harum. fo. 80
- Qui peccata sua non agnoscunt, aduersus semetiplos prouocat iram Dei. fo. 89
- Qui peccat spectāte regē, grauius ipsum offendit. fo. 91
- Qui libet ex cōmixtione maris & fœminæ cōcept⁹, cōcipitur in peccato originali. 94
- Quia Dauid peccatum suū semper videbat, cōtinuum pro eo dolorem in corde gestabat. fo. 101
- Qui ea quæ cōmisérunt nō aspiciūt, & cōspectu iudicis nō abscondunt. fo. 102
- Quare noluerit Dauid in expiationem suorū criminū sacrificia & holocausta legis immolare. fo. 119
- Quid interest inter dies perpetuos, & eos qui finiuntur. fo. 134
- Quilibet dies quo viuimus, subtrahitur dura rationi futurę. fo. 134
- Quare Dauid fumo suę vitæ durationem faciat similem. Ibid.
- Quare gramine comparetur homo. fo. 136
- Qui Christū sequūtur mortē inhorrescūt. fo. 163
- Quidā in ætate virili, in dimidio dierum suorum Deum dere linquunt. Ibi.
- Qui manet in verbo, nō fraudatur à regno. fo. 190

INDEX.

- Quā fuerit copiosa redē
ptio Christi. 192 quibus via illius im
peditur. fo. 217
- Quilibet etiam iustissi
m⁹, potest fateri vni
uersas iusticias suas
esse sicut pánus men
struate. fo. 203
- Qui reb⁹ aduersis oppri
mūtur, ne despōdeāt
animos, debent men
te recolere beneficia
à Deo collata priori
tempore. fo. 207
- Quidam per opera san
ctitatis non Deum,
sed mudi gloriā quæ
runt. fo. 209
- Qui aliū odio prosequi
tur, auertit faciē suā
ab eo. fo. 210
- Qui aliquem diligit, li
bēter eum intuetur.
Ibid.
- Quando tyranni vexa
bant ecclesiam, fue
runt christiani perse
ctissimi. fo. 216
- Qui per pœnitētiā ad
Deū cōuertitur, va
rios hostes metuit,
- Quare dæmones dicantur mundi rectores.
fo. 218
- R.
- Rationalis creatura
dignior est om
nibus temporalibus
& corporalibus crea
turis. fo. 103
- Reprobos nō cōpescut
flagella à suis iniqui
tibus. fo. 38
- Reprobi dicuntur fru
et⁹ cordis diaboli. 40
- Reuelauit Deus Davi
di lūm suū & om
nia mysteria incarna
tionis. fo. 97
- Recipimus gaudiū &
lētitiam à Deo, dū
nos cōsolatur in scri
pturis sanctis. 101
- Religiosi qui per ali
quod tempus manēt
absq; sumptione Eu
charistie, quāia cōsturā
fz

INDEX.

- faciant. fol. 137
- Refriguit charitas in ec-
clesia, & increuerūt
vitia & peccata. 154.
- Rigorem pœnitētis &
vitæ asperitatē quā
patres nostri vitæ so-
ciam habuerunt, nos
in molliciem & lu-
xū cōuertimus. Ibid.
- Religionū patroni &
antiqui prælati ecclæ-
siæ cilicio domabant
carnem. Ibid.
- Res pœdemus alicui quā
doq; verbo, quādoq;
opere ipso. fo. 162
- Romani statuas eorum
qui de re publica be-
ne meriti fuerant, in
foro & Capitolio sta-
tuerunt. fo. 207
- Romani magnorū vi-
torū Trophæa & res
aduersas, picturis &
historijs posteritati
mandabant. fo. 207
- Reprobi omnes cū prin-
cipe suo diabolo de-
struentur. fo. 226
- S. Acras literas nemo
valet recte inter-
pretari sine superno
numine. fo. 3
- Sacrificiū quid sit. 110
- Sacrificiū non idem est
quod oblatio. Ibid.
- Sacrosancta Eucharistia
verissimum sacrifi-
ciū est in ecclesia.
fo. 111
- Sacrificia spiritualia nō
sunt propria legis euā-
gelicæ, sed cōmunia
in omni lege. Ibid.
- Nulla fuit mortalium
respublica, quæ non
peculiaria sacrificia
institueret. Ibid.
- Impiū & barbarum est
prorsū ambigere quin
peculiarie sit Christia-
nis sacrificium. fo. 112
- Sacrificium quod reli-
gioni peculiare est,
tandiu durare debet,
quandiu religio per-
stat. Ibid.

INDEX.

- H**ostiæ spirituales non
propriè sed translate
sacrificij nomen for
tiuntur. fol.113
- S**acrificium nō poterat
offerri nisi ante ostiū
tabernaculi domini.
fol.119.
- S**acrificādi ritus nō ser
uabatur tempore Da
uidis. Ibid.
- S**alua fide & pudicitia
& integritate men
tis, non possumus
abuti voluptatibus.
fol.146
- S**acras literas debemus
interpretari iuxta cō
munem explicatio
nem sanctorum.
fol.173
- S**acras literas explicare
in re grauissima non
in sensu absoluto sed
conditionali, est prē
bere ansam hereticis
ut deserant sensum
historicum. Ibid.
- S**ancti doctores ubique
nos magnitudinis
pœnitentiae commo
nefaciunt. fo.15
- Q**ualiter quis intuetur
in speculo suā imagi
nem. fo.44
- S**agittæ sunt verba
Dei, quas per suos
concionatores im
mittit. fo.51
- S**imul gradiuntur misé
cordia Dei & prospé
ctus illius. fo.44
- S**æpè sanctorū virorū
mētes cogitationes il
licitē polluunt. fo.58
- S**icut carne quiescente
spiritus deficit, ita ea
laborante conuale
scit. fo.71
- S**ancti viri in hac vita
quo animo perforū
flagella. fo.73
- S**æpè delinquētis ocu
los flagella aperiūt.
Ibid.
- S**i videris mulierē spe
ciosam, cōsidera arbo
res altas, quæ tamen
nō afferūt fructū nisi
porcis aptum. fo.82

INDEX.

- Sapienter David se recipit ad miserationes diuinæ. fo. 86
- Sancti virtutes suas nō meminebāt, sed peccata sua ad memoriam reuocabant. fo. 90.
- Spiritus recti innovatio quæ sit. fo. 105.
- Sanctum pluribus modis accipitur. fo. 107.
- Spiritus sanctus vendicat sibi sanctitatem sex modis. ibi.
- Spiritus sanctus est amor quo pater amat filium & filius patrem. 109.
- Sicut in intellectu resultat verbum seu conceptus, ita in voluntate resultat inclinatio seu impulsus. ibi.
- Spiritus sanctus quare debuerit dari hominibus in lege euangelica. ibi.
- Salutare Dei Christus. folio. 110.
- Spiritus principalis, spiritus potens & validus, qui sufficiat resistere malis concupiscentiæ motibus intelligentur. ibid.
- Spiritus sanctus vocatur spiritus principalis, seu ducalis vel regius. fol. 111.
- Spiritus sanctus venit super discipulos flatus & strepitu magni. ibidem.
- Spiritus sanctus venit cum sonitu ad significandam vehementiam & fortitudinem apostolorum in euangelijs predicatione. fo. 112.
- Spiritus sanctus cur aduenit in similitudine linguarum. ibi.
- Spiritus sanctus non solum docuit apostolos illustrando intellectum eorum, sed et affectum eorum inflamauit. ibid.
- Sicut verbū lingua explicatur, sic pater explicat

INDEX.

- plicat & manifestat
nobis filium per Spi-
ritum sanctum. ibi.
Spiritus principalis, qui
per linguā velociter
scribētis intelligitur,
scripsit in aduentu
suo verbum patris in
cordibus discipulo-
rum. fo. 113.
Spūs sanctū velocissimè
scripsit verbū patris
in incarnatione. ibi.
Spūs sanct⁹ igne sui amo-
ris inflāmauit corda
discipulorum. ibid.
Spiritus sanctus igne su-
perno vestiuit disci-
pulos, & misit eos p
orbem, ut tot⁹ orbis
isto igne ardeat. ibi.
Spūs sanctus est ipsa es-
sentia bonitatis. 222.
**Scripturarū interpreta-
tio** nō est ex Iudæis
petenda. fol. 3.
Scripturarū sensus & li-
teralis & spiritualis à
sanctis doctorib⁹ est
petendus. ibid.
- Solēt qui amaro sunt a-
nimo verbis ut non
integris. fo. 9.
Sunt in ecclesia multi
pietate & iustitia pol-
lentes. fo. 199.
Solatio fuit Dauidi in
ingruentibus malis
mente reuoluere ope-
ra antiqua Dei. 107.
Sancti viri memoria an-
tiquorū multūm iu-
uantur, siue ad virtu-
tem siue ad toleran-
tiam. fo. 108.
Scribæ & Pharisei qui
Christum interfec-
rūt, fuerūt omniū ho-
minum pessimi. ibi.
Sicut terra sine aqua est
anima sine ḡia. 109.
Signa reicta a Christo
& ab alijs suę pere-
grinationis sunt ca-
lamitates & aduersa.
folio. 214
Siquis non reperit hæc
signa in via sua pere-
grinationis, debet es-
se tristis, &c. ibid.
Sancti

INDEX.

Sancti viri vehemēter rebus aduersis gaude bant. fo. 214.

Spiritualia non possunt videri nisi puris oculis. fo. 216.

Sustinere quomodo accipiatur in scriptura. fol. 189.

Suspiria & gemitus assidue debet esse in peccatoribus. fo. 63.

T.

TAciturnitas mala quae sit. fo. 70.

Theodosius imperator publicam egit pœnitentiam. fo. 114.

Terra est sita in infimo loco tanquam fundum totius orbis. folio. 165.

Tempus gratiae vocatur plenitudo temporis. fo. 193.

Thesauri flagellorum & suppliciorum sunt apud Deum. fo. 46.

Thuribulū aureū quod Angelus accepit & impleuit igne altaris & misit in terrā, exponitur. fo. 111.

Timor maximè commendatur in sacrī litteris. fo. 2.

Timorē incusit Ioannes baptista peccatoribus. fo. 2.

Timor valde utilis est peccatoribus. ibi.

At timore plerique exorcium pœnitentiæ sumunt. ibid.

Timor in primo pœnitentialiū psalmo nobis ob oculos ponitur. ibid.

Tempus pœnitentiæ quose valet homo ad Deum cōuertere nunc voluitur. fo. 14.

Tribulatio præsentis vitæ est via gloriæ via regni. fo. 36.

Tribulationes & crux vitae præsentis sunt via perueniendi in

INDEX.

- in regnum præcipue
post aduentum Chri-
sti. fo. 37.
- Tribulationis & angu-
stiae pretium voluit
Deus augere post
Christi aduentū. ibi.
- Tota persecutio Daui-
dis ab Absalon fuit
fundata in dolo. 67.
- Tribulatio est signum
prædestinationis &
dilectionis Dei. 213.
- Tribulationes purgant
homines à peccatis.
folio 215.
- Trophæa & magnæ vit-
utes antiquorū ani-
mos adolescētum ad
similes virtutes in-
flammant. fo. 207.
- Tunc homo magis &
vehementius impu-
gnatur à suis aduersa-
rijs, quando specialis-
ter constituit Deum
refugium suū. fo. 41
- Tunc redditur cor im-
purum, quando vo-
luntas afficitur alicui
- creaturæ. fo. 103;
- Turbatus est orbis ad
prædicationem apo-
stolorum. fo. 111.
- Tunc misertus est dñs
Siō, id est Iudaici po-
puli, quādo ex eorū
pgenie nasci voluit,
& prius eos ad fidem
vocauit. fo. 152.
- Tutō possumus orare
vt non reuocet nos
Deus in dierum no-
strorū dimidio 163.

V.

- V Anitas idem est
quod vacuitas &
falsitas. fol. 67.
- Vbi aqua & panis sit &
cetera his similia, ibi
naturæ satisfactū. 146
- Verecundia si nō sequi-
tur peccatū, est aper-
tæ desperationis indi-
cium. fo. 21.
- Quādo qui deliquit ha-
bet verecūdiā de pec-
cato, salua res est. 21.

Yes

INDEX.

- Verecundia est magnū bonum in peccato: re. ibid.
- Venient dies ut reprobi omnes cum principe suo diabolo quod fecerunt recipiant. fo. 40.
- Vestis quæ recenter maculata est, faciliter slauatur quam illa quæ maculata misit multo tépote. fo. 88.
- Veritatem debet homines diligere. fo. 96.
- Veritas sicut lux per se ipsa amabilis est. ibi.
- Vix reperias hominem q[uod] veritatē loquatur cū proximo suo. ibi.
- Veritatis amatores filij sunt Dei. fo. 97.
- Veritas doctrinæ est panis proprius hominis. fo. 137
- Vesania est irridere virtutē in omnibus seculis celebratissimā, & à cunctis philosophis laudatam. fo. 146.
- Venit Christus soluere compeditos existentes in limbo. fol. 159.
- Venit Ch[ristus] soluere cōpeditos peccatis existentes in mundo. ibi.
- Verū gaudiū sanctorū est pati mala, & sic exire de mundo. 214.
- Vires corporis insident in ossibus. fo. 29.
- Vir sanctus qui assiduat orat, non obruetur quando hæreses ad modū diluuij ecclesiā impetrant. fol. 36.
- Viri sancti quando calamitatibus urgentur, se totos ad Deum recipiunt. fo. 62.
- Viri sancti, spe in Deum semel concepta fiduciā habent quidquid à Deo iuste postulāt impetrandi. fo. 71.
- Viae dñi vniuersae sunt misericordia & veritas fo. 114.
- Videmus multos ad alios instruendos paratos,

fo 264

INDEX.

- ratos, sed parum aut nihil proficiunt, quoniam non ex Spiritu sancto, sed proprio sensu loquuntur. fo. 118.
- Viri pietate sequentes odio habentur, quia vacant operibus pœnitentiæ. fo. 143.
- Viri probi sua probitas te ostendunt viâ quam improbi sequuntur esse malam. fo. 143.
- Viri iusti non sunt ciues huius seculi. fo. 144.
- Via regia, recta ad ultimam salutem peruenienti sunt flagella & calamitates. fo. 213.
- Virtus comparatur auro, & aduersitas fornici. fo. 215.
- Viri iusti & sancti sunt tutamen totius populi. fo. 78.
- Vniuersa necessariò sub iacent diuinæ prouidentiæ. fo. 76.
- Voluntas accipitur cor
- dis nomine. fol. 103.
- Vnio verbi diuini ad naturā humanā fuit facta in instati. fo. 113.
- Vocabula imaginum rebus per imagines significatis attribuimus. fo. 124.
- Vxor caro est viri. 58.
- Vmbra quādo declinat valde lōgior est quam corpus cuius est umbra. fol. 150.
- Vmbræ comparatur vitta hominis in velocitate. Ibid.
- Per umbram intelliguntur tenebræ internæ quas homo per peccatum incutrit. ibi.
- Voluntas Dei est lex. folio 197.
- Vult Deus rogari, vult cogi, vult quadam importunitate vinci. folio. 181.
- Vulnera plura habens eget pluribus curationibus. fol. 86.

Index explicit.

SALMANTICAE
Exudebas Ioannes à Canoua.
M. D. LXVIII.

BIBLIOTHEQUE
SCO
TOULOUSE II
UNIVERSITAIRE

luctum esse, non à uetusrioribus, tantum uidemus, sed à M. quo
ue Tullio in seundo de finibus: Primum, inquit, Aristippi Cy-
naiorū q[uod] omnium, quos non est ueritum in ea uoluptate,
u[er]e maxima dulcedine sensum moueret, summum bonum po-
ere. Dignor quoq[ue], & ueneror, & confitor, & testor, habita
int in uerbis communib[us], sicut illa in Vergilio dicta sunt:

Coniugio Anchisa Veneris dignate superbo. Et:

Cursuq[ue] dabit uenerata sacerdos.

Confessi autem aeris, de quo facta confessio est, in xii. tabu-
li scriptum est his uerbis: Aeris confessi, rebus que iudicatis
ex dies iusti sunt. Item ex ijsdem tabulis id quoq[ue] est: Que
feru testatior, libripens ue fuerit, in testimonium feriatur,
improbus intestabilisq[ue] esto.

Quod Metellus Numidicus figuram orationis nouam ex ora
tionibus Græcis mutuatus est.

CAPUT XIII.

A Pud Q. Metellum Numidicū, in libro accusationis in Valerium Messalam tertio, noue dictū esse annotauimus. Verba ex oratione eius hæc sunt: Cum se se sciret in tantum cri-
m[in] uenisse, atq[ue] socios ad senatum quaestum flentes uenisse,
se maximas pecunias exactos esse. Pecunias se maximas ex-
actos, nobis uidebatur Græca figura dictum. Græci enim
dicunt, ἐπιπόλεσθαι με ὁ πύριον. Id significat, exegi me pecu-
niā. Quod si uel dici potest, etiam exactus esse aliquis pecu-
niā dici potest. Cæcilius quoq[ue] eadem figura in Hypoboli
meo descripta usus uidetur.

Ego d[icit]ur a nimis nihilo exigor portorium, id est, nihilo mis-
tu[m] illur de me portorium. Exigor por-
torium.

P a[re]s, & passis manibus dixisse ueteres, non à uerbo
suo, sed a[re]tior, sed ab alieno, quod est pando. CAP. XV.

A Beo quod est pando, passum ueteres dixerunt, non pa-
ssum, & cum præpositione expassum, non expansum. Cœ-
panda, cœilius in Synaristufis:

H[ab]eri uero prospexit esse cum se ex tegulis,

